

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

DOKTORA PROGRAMI

**KENTLİ HAKLARI BAĞLAMINDA KENTSEL DÖNÜŞÜM: SAMSUN-CANİK KUZHEY
YILDIZI KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJESİ ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

Murat KÜÇÜKŞEN

KASIM - 2024

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

DOKTORA PROGRAMI

**KENTLİ HAKLARI BAĞLAMINDA KENTSEL DÖNÜŞÜM: SAMSUN-CANİK KUZEY
YILDIZI KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJESİ ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

Murat KÜÇÜKŞEN

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Suna ERSAVAŞ KAVANOZ

KASIM - 2024

TRABZON

ONAY

Murat KÜÇÜKŞEN tarafından hazırlanan “Kentli Hakları Bağlamında Kentsel Dönüşüm: Samsun-Canik Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi Örneği” adlı bu Çalışma 19.12.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Programı’nda nda **doktora tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı - Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Mahmut GÜLER	Başkan	☐	☐	
Prof. Dr. Ayşegül MENGİ	Üye	☐	☐	
Prof. Dr. Hayriye ŞENGÜN	Üye	☐	☐	
Prof. Dr. Abdulkadir TOPAL	Üye	☐	☐	
Doç. Dr. Suna ERSAVAŞ KAVANOZ	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Haydar AKYAZI

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ-Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Murat KÜÇÜKŞEN
19.11.2024

ÖNSÖZ

Uygarlığın doğuşunu sağlayan kentler, günümüzde pek çok sorunla karşı karşıyadır. Bu tez, kentsel sorunlara karşı hak temelli olarak ortaya çıkan kentli hakları yaklaşımı bağlamında kentleri daha sağlıklı ve güvenli hale dönüştürmeyi hedefleyen kentsel dönüşüm uygulamalarını incelemeyi konu edinmektedir. Bu çalışmanın kentli hakları, kentsel dönüşüm ve kentsel politika konularında ilgililere fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Konu seçimi ile tamamlanma aşaması arasında yaklaşık dört yıl gibi uzun bir süre alan bu çalışmada sonsuz teşekkürü hak eden isimler bulunmaktadır. Öncelikle bu uzun yolculukta desteğini her koşulda hissettiğim, bilgi birikimi, güveni, ciddiyeti ve samimiyetiyle bana yol gösteren ve bu çalışmanın ortaya çıkmasında çok büyük emeği olan kıymetli danışman hocam Sayın Doç. Dr. Suna ERSAVAŞ KAVANOZ'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tez çalışması boyunca heyecanıma ortak olan, titizliği ile destekleyici ve yönlendirici katkılar sunan, hoşgörü ve sabır gösteren kıymetli hocam Sayın Prof. Dr. Hayriye ŞENGÜN'e katkıları için çok teşekkür ederim. Tez izleme komitesinde yer alarak beni onurlandıran ve desteğini esirgemeyen saygıdeğer hocam Sayın Prof. Dr. Abdülkadir TOPAL'a teşekkür ederim. Ayrıca, öneri ve eleştirileriyle tezime katkıda bulunan Sayın Prof. Dr. Ayşegül MENGİ ve Sayın Prof. Dr. Mahmut GÜLER'e en içten teşekkürlerimi sunarım.

Doktora sürecim boyunca her anımda yanımda olan, güvenini her daim hissettiğim, hayatımda iyi ki var dediğim, hayat yolculuğunu birlikte sürdürdüğümüz sevgili eşime ve her şeyden habersiz, hayatıma girdiği ilk günden beri beni dünyanın en mutlu insanına dönüştüren biricik kızım, prensesim Mira'ya; desteklerini ve dualarını benden esirgemeyen, varlıkları ile hayatıma anlam katan biricik annem ve babama sonsuz minnet ve teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca bu çalışma 123K739 Numaralı 1002-A Hızlı Destek Modülü kapsamında Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından desteklenmiştir. Projeye verdiği destekten ötürü TÜBİTAK'a teşekkürlerimi arz ederim. Son olarak, tez çalışmasının gerek anket gerekse görüşmelerine katılım sağlayarak, gerekli verilerin elde edilmesi sürecine imkân tanıdıkları için Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi konutlarında oturan mahalle sakinlerine teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Ülkemizde bundan sonra gerçekleşecek kentsel dönüşüm uygulamalarına hak temelinde daha bütüncül ve sürdürülebilir bir şekilde yaklaşılmasına katkı sunmak ve geleceğe daha umutlu bakmak dileğiyle...

Kasım, 2024

Murat KÜÇÜKŞEN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	VI
ÖZET.....	IX
ABSTRACT	X
TABLolar LİSTESİ.....	XI
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XIII
GRAFİKLER LİSTESİ	XIV
KISALTMALAR LİSTESİ	XV
GİRİŞ	1-5

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KENTLİ HAKLARI	6-45
1.1. Hak, İnsan Hakları ve Kent	6
1.2. Kentli Hakları Kavramı	7
1.3. Kentli Haklarının İnsan Hakları İçerisindeki Yeri.....	9
1.3.1. İnsan Hakları Evreleri	9
1.3.2. Kentli Haklarının İnsan Hakları İçerisindeki Konumu	10
1.4. Kentli Haklarının Tarihsel Gelişimi ve Dayanakları	12
1.4.1. Kentli Haklarının Tarihsel Arka Planı ve Etkileyen Faktörler.....	12
1.4.1.1. Sanayileşme, Kapitalizm ve Kentleşme Süreci	12
1.4.1.2. Eleştirel Marksist Teori, Kent Hakkı ve Kentsel Toplumsal Hareketler	14
1.4.1.3. Neo-Liberalleşme, Küreselleşme ve Yerelleşme.....	16
1.4.1.4. Demokratikleşme ve Katılımcılık.....	18
1.4.2. Kentli Haklarının Temel (Birincil) ve Yardımcı (İkincil) Dayanakları	19
1.5. Kentli Haklarının Kapsamı, İçeriği ve Nitelikleri.....	28
1.5.1. Kentli Haklarının Kapsamı	28
1.5.2. Kentli Haklarının İçeriği ve Nitelikleri	29
1.6. Kentli Hakları ve Kent Yönetimleri	40
1.6.1. Türkiye’de Kent Yönetimleri ve Kentli Hakları	40

1.7. Kentli Hakları Sorunsalı ve Gerçekleştirilmesi	42
---	----

İKİNCİ BÖLÜM

2. KENTSEL DÖNÜŞÜM	46-100
2.1. Kentsel Dönüşümün Genel Çerçevesi	46
2.1.1. Kentsel Dönüşümün Tanımlanması ve Farklı Kavramsallaştırmalar	46
2.1.2. Kentsel Dönüşüm Olgusunun Ortaya Çıkışı ve Gelişimi	50
2.1.3. Kentsel Dönüşümün Nedenleri ve Amaçları	54
2.1.4. Kentsel Dönüşümün Boyutları.....	56
2.1.5. Kentsel Dönüşüm Süreci ve Aktörleri	58
2.2. Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Süreci ve Uygulamaları.....	61
2.2.1. Türkiye’de Kentsel Dönüşümün Tarihsel Gelişimi	61
2.2.1.1. 2000 Öncesi Kentsel Dönüşüm Süreci (İlk Adımlar ve Başlangıç)	62
2.2.1.2. 2000 Sonrası Kentsel Dönüşüm Süreci (Hareketli Yıllar ve Yoğunlaşma)	64
2.2.2. Türkiye’de Kentsel Dönüşümün Yasal Dayanakları.....	66
2.2.3. Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Uygulamalarında Yer Alan Aktörler	70
2.2.4. Türkiye’nin Kentsel Dönüşümünde Farklı Uygulama Alanları ve Dönüşüm Örnekleri	73
2.2.5. Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Politikaları ve Uygulamalarına Yönelen Eleştirel Yaklaşımlar	75
2.3. Kapitalizm, Neoliberal Kent Politikaları ve Kentsel Dönüşüm.....	78
2.3.1. Kapitalist Kentleşme, Küresel Kentler ve Neoliberalleşme.....	79
2.3.2. Neoliberalizmin Kentlere Etkileri ve Kentsel Dönüşüm	81
2.3.3. Türkiye’de Neoliberal Dönüşüm ve Kentsel Yansımaları	86
2.4. Kentsel Dönüşüm ve Kentli Hakları Arasındaki İlişki	88

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ALAN ARAŞTIRMASI: SAMSUN-CANİK KUZEY YILDIZI KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJESİ	101-173
3.1. Samsun İli ve Kentsel Gelişim Süreci	101
3.2. Araştırma Alanı: Canik İlçesi ve Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi	105
3.3. Alan Araştırması.....	110
3.3.1. Araştırma Amacı ve Hedefleri	110
3.3.2. Araştırma Sorunsalı, Varsayımları ve Sınırlılıkları	111
3.3.3. Araştırma Evreni ve Örneklemi	111

3.3.4. Araştırma Yöntemi.....	113
3.3.4.1. Veri Toplama Teknikleri	113
3.3.4.2. Veri Toplama Aracının Hazırlanması, Uygulanması ve Toplanması.....	114
3.3.4.3. Araştırma Verilerinin Analizi	117
3.3.5. Araştırma Bulguları ve Değerlendirmesi	117
3.3.5.1. Katılımcıların Demografik Bilgileri	117
3.3.5.2. Katılımcıların Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi Hakkındaki Genel Tutumları	122
3.3.5.3. Kentli Hakları Bağlamında Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesinin Değerlendirilmesi	127
3.3.5.3.1. Ulaşım ve Dolaşım Hakkına İlişkin Bulgular.....	127
3.3.5.3.2. Çevre ve Doğa Hakkına İlişkin Bulguları	130
3.3.5.3.3. Fiziki Yapının Geliştirilmesi ve İyileştirilmesi Hakkına İlişkin Bulgular.....	132
3.3.5.3.4. Konut Hakkına İlişkin Bulgular	138
3.3.5.3.6. Engellilere Yönelik Sosyo-Ekonomik Haklara İlişkin Bulgular	144
3.3.5.3.7. Kentsel Alanlarda Spor ve Boş Zamanları Değerlendirme Hakkına İlişkin Bulgular	147
3.3.5.3.8. Yerleşimlerde Kültür ve Kültürlerarası Kaynaşma Hakkına İlişkin Bulgular	152
3.3.5.3.9. Sağlık Hakkına İlişkin Bulgular	155
3.3.5.3.10. Katılım Hakkına İlişkin Bulgular	157
3.3.5.3.11. Kent Yönetimi ve Planlaması Hakkına İlişkin Bulgular	159
3.3.5.3.12. Kentlerde Ekonomik Kalkınmanın Sağlanması ve Uyumlu Gelişme Hakkına İlişkin Bulgular	161
3.3.5.3.13. Eğitim Hakkına İlişkin Bulgular.....	164
3.3.5.3.14. Eşitlik ve Ayrımcılığa Uğramama Hakkına İlişkin Bulgular	166
3.3.5.3.15. Altyapı ve Kamusal Hizmetlerden Yararlanma Hakkına İlişkin Bulgular	169
3.3.5.3.16. Bilgi Edinme Hakkına İlişkin Bulgular	171
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	174
KAYNAKÇA	185
EKLER.....	210
ÖZGEÇMİŞ.....	219

ÖZET

Dünyada ve Türkiye’de hızlı kentleşme süreçlerinin etkisiyle birbirinden karmaşık pek çok kentsel sorun ortaya çıkmaktadır. Bu kentsel sorunlara karşı “hak” perspektifinden yaklaşılması doğrultusunda ortaya konulan yaklaşımlardan birisi de kentli haklarıdır. Kentli hakları, kentte yaşamaktan kaynaklı olarak pek çok hakkı içinde barındırmakta ve politika üretme süreçlerine katkı sunmaktadır. Kentsel dönüşüm ise daha güvenli, sağlıklı ve kaliteli koşullarda yaşama sürecine katkı sağlaması ile kentli haklarını doğrudan etkilemektedir.

Kentsel dönüşüme yönelik kentli hakları temelinde yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu iki önemli değişkeni birlikte ele alan bu çalışmada, kentli hakları bağlamında kentsel dönüşüm uygulamalarının incelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışma, kentli hakları ilke ve değerlerinin kentsel dönüşüme yönelik politika üretme sürecinde daha bütüncül bir yaklaşım oluşturup oluşturamayacağı üzerine kurguludur. Araştırma alanı, Samsun İli Canik İlçesinde gerçekleşen ve Karadeniz Bölgesi’nin en büyük kentsel dönüşüm projesi olarak nitelendirilen “*Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi*” örneğidir. Araştırma yöntemi olarak nitel ve nicel verilerin birlikte değerlendirildiği karma yöntem kullanılmıştır. Veri toplama araçları olarak anket, yarı-yapılandırılmış görüşme, gözlem ve arşiv-doküman taraması tekniklerinden yararlanılmıştır. Elde edilen veriler, frekans ve oransal dağılımlar ile betimsel analiz kullanılarak metin içine aktarılmış ve yorumlanmıştır. Çalışmada kullanılan on altı farklı kentli hakları değişkeni üzerinde kentsel dönüşümün hem olumlu hem de olumsuz etkileri olduğu tespit edilmiştir. Özellikle “*ulaşım*”, “*eğitim*”, “*konut*”, “*sağlık*”, “*fiziki yapının geliştirilmesi ve iyileştirilmesi*”, “*altyapı ve kamusal hizmetlerden yararlanma*”, “*ekonomik kalkınma ve uyumlu gelişme*”, “*kent güvenliği ve suçların önlenmesi*”, “*kent yönetimi ve planlaması*” haklarında daha fazla olumlu sonuçlar elde edilirken; “*spor ve boş zamanları değerlendirme*”, “*engellilere yönelik sosyo-ekonomik haklar*”, “*katılım*” ve “*kültür*” haklarında daha fazla olumsuz sonuçlar saptanmıştır. Ek olarak, “*çevre ve doğa*”, “*eşitlik ve ayrımcılığa uğramama*” ve “*bilgi edinme*” haklarında ise hem olumlu hem de olumsuz sonuçlar elde edilmiştir. Araştırma bulguları ışığında, kentsel dönüşüm uygulamalarının sosyal yönünün güçlendirilmesi yoluyla daha bütüncül bir dönüşüm pratiği yaratılabileceği, bu durumda kentli hakları açısından önemli etkileri ve katkıları olabileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kentli Hakları: Kentsel Dönüşüm: Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi

ABSTRACT

The rapid urbanization processes in the world and in Turkiye have led to the emergence of numerous complex urban problems. One of the approaches proposed to address these urban issues from the perspective of “rights” is urban citizens' rights. Urban citizens' rights encompass many rights arising from living in the city and contribute to policy-making processes. Urban regeneration, by contributing to the process of living in safer, healthier, and higher-quality conditions, directly impacts urban citizens' rights.

Studies on urban regeneration based on urban citizens' rights are quite limited. In this study, which addresses these two important variables together, the aim is to examine Urban regeneration practices in the context of urban citizens' rights. The study is structured around whether the principles and values of urban citizens' rights can create a more holistic approach in the policy-making process for urban regeneration. The research area is the “*North Star Urban Regeneration Project*,” which is considered the largest urban regeneration project in the Black Sea Region, located in the Canik District of Samsun Province. The research method used is a mixed-method approach, combining both qualitative and quantitative data. Data collection tools include surveys, semi-structured interviews, observation, and archive-document review techniques. The collected data have been transferred into the text and interpreted using frequency and proportional distribution, along with descriptive analysis. The study found that urban regeneration has both positive and negative effects on sixteen different urban citizens' rights variables. In particular, more positive results were obtained about “*transportation*”, “*education*”, “*housing*”, “*health*”, “*development and improvement of physical structure*”, “*utilization of infrastructure and public services*”, “*economic development and harmonious development*”, “*urban security and crime prevention*”, “*urban management and planning*”, while more negative results were obtained about “*sports and leisure time evaluation*”, “*socio-economic rights for the disabled*”, “*participation*” and “*culture*”. In addition, both positive and negative results were obtained in terms of “*environment and nature*”, “*equality and non-discrimination*” and “*obtaining information*”. In light of the research findings, it was concluded that a more holistic regeneration practice could be created by strengthening the social aspect of urban regeneration, which could have significant effects and contributions for urban citizens' rights.

Keywords: Urban Citizens' Rights: Urban Regeneration: The Case of Samsun-Canik Kuzey Yıldızı Urban Regeneration

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	İnsan Hakları Evreleri.....	9
2	Kentli Hakları Temel (Birincil) Dayanakları.....	20
3	Kentli Haklarının Yardımcı (İkincil) Dayanakları.....	24
4	Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonunda Belirlenen Kentli Hakları.....	31
5	Avrupa Kentsel Şartı'ndaki Kentli Hakları İlkeleri.....	32
6	Avrupa Kentsel Şartı II'de Belirlenen Kentli Hakları.....	36
7	Avrupa Kentsel Şartı III'de Belirlenen Kentli Hakları.....	37
8	Kentsel Dönüşüm Kavramları ve Tanımları.....	49
9	Kentsel Dönüşüm Yasal Dayanakları (Düzenlemeleri).....	66
10	Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Uygulama Alanları ve Örnekleri.....	74
11	Yeşilova ve Gazi Mahalleleri Yapı ve Alan Bilgileri.....	108
12	Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi Konut Bilgileri.....	109
13	Örneklem Büyüklükleri.....	112
14	Yöntem ve Veri Toplama Tekniklerine İlişkin Bilgiler.....	114
15	Görüşme Katılımcılarına İlişkin Bilgiler.....	115
16	Katılımcıların Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi Hakkındaki Genel Tutumlarına Yönelik Sorular ve Elde Edilen Bilgiler.....	122
17	Ulaşım ve Dolaşım Hakkına Dair Görüşler.....	128
18	Çevre ve Doğa Hakkına Dair Görüşler.....	130
19	Fiziki Yapının Geliştirilmesi ve İyileştirilmesi Hakkına Dair Görüşler.....	133
20	Konut Hakkına Dair Görüşler.....	138
21	Kent Güvenliğinin Sağlanması ve Suçların Önlenmesi Hakkına Dair Görüşler.....	141
22	Engellilere Yönelik Sosyo-Ekonomik Haklara Dair Görüşler.....	144
23	Kentsel Alanlarda Spor ve Boş Zamanları Değerlendirme Hakkına Dair Görüşler.....	147
24	Yerleşimlerde Kültür ve Kültürlerarası Kaynaşma Hakkına Dair Görüşler.....	152
25	Sağlık Hakkına Dair Görüşler.....	155
26	Katılım Hakkına Dair Görüşler.....	157
27	Kent Yönetimi ve Planlaması Hakkına Dair Görüşler.....	159
28	Kentlerde Ekonomik Kalkınmanın Sağlanması ve Uyumlu Gelişme Hakkına Dair Görüşler.....	161

29	Eğitim Hakkına Dair Görüşler.....	164
30	Eşitlik ve Ayrımcılığa Uğramama Hakkına Dair Görüşler.....	166
31	Altyapı ve Kamusal Hizmetlerden Yararlanma Hakkına Dair Görüşler	169
32	Bilgi Edinme Hakkına Dair Görüşler	171
33	Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi’nin Kentli Hakları Bağlamında Ortaya Çıkardığı Sonuçların Genel Özeti.....	176

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil Nr.	Şekil Adı	Sayfa Nr.
1	Kentli Haklarının Gerçekleştirilmesine Katkı Sağlaması Beklenen Aktörler	45
2	Antik Şehir Amisos ve Müslüman Samsun’u Gösteren Harita	102
3	Samsun İl ve İlçe Yerleşimlerini Gösteren Harita	102
4	Samsun’un Cumhuriyetin İlk Yıllarına Ait Fotoğrafları	103
5	Günümüzde Samsun’un Genel Görünümü	105
6	Canik’in Genel Görüntüsü	106
7	Kentsel Dönüşüm Öncesi Eski Yeşilova ve Gazi Mahallerinin Son Hali	108
8	Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi Konutları ve Çevresi	109
9	Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi Yerleşim Planı	110
10	Kuzey Yıldızı Mahallesinin Ulaşım ve Dolaşımına Yönelik Görseller	130
11	Kuzey Yıldızı Mahallesinin Çevre ve Doğasına Yönelik Görseller	132
12	Kuzey Yıldızı Mahallesinin Fiziki Yapısına Yönelik Görseller	136
13	Kuzey Yıldızı Mahallesinde Yaşanan Sel Baskınına Yönelik Görseller	137
14	Kuzey Yıldızı Mahallesindeki Engelli Hizmetlerine Yönelik Görseller	147
15	Kuzey Yıldızı Mahallesindeki Spor ve Sosyal Alanlara Yönelik Görseller	151
16	Kuzey Yıldızı Mahallesindeki Sağlık Tesislerine Yönelik Görseller	157
17	Kuzey Yıldızı Mahallesindeki Ekonomik Alanlara Yönelik Görseller	164
18	Kuzey Yıldızı Mahallesindeki Eğitim Kurumlarına Yönelik Görseller	166

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik Nr.	Grafik Adı	Sayfa Nr.
1	Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Dağılım Grafiği.....	117
2	Katılımcıların Yaş Gruplarına Göre Dağılım Grafiği.....	118
3	Katılımcıların Eğitim Düzeylerine Göre Dağılım Grafiği	118
4	Katılımcıların Medeni Durumlarına Göre Dağılım Grafiği.....	119
5	Katılımcıların Meslek Durumlarına Göre Dağılım Grafiği	119
6	Katılımcıların Gelir Durumlarına Göre Dağılım Grafiği.....	120
7	Katılımcıların Mülkiyet Durumlarına Göre Dağılım Grafiği	120
8	Katılımcıların Yaşanılan Yerde Kalış Sürelerine Göre Dağılım Grafiği.....	121
9	Katılımcıların Dönüşüm Konutlarına Yerleşmeden Önce Oturdıkları Konut Şekline Göre Dağılım Grafiği.....	121

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AK	: Avrupa Konseyi
AB	: Avrupa Birliği
AKŞ	: European Urban Charter- Avrupa Kentsel Şartı
BM	: Birleşmiş Milletler
CEU	: The European Council of Town Planners- Avrupa Kent Plancıları Konseyi
Çev.	: Çeviren
CIAM	: International Congresses of Modern Architecture- Milletlerarası Modern Mimari Kongresi
CLG	: Communities and Local Government- Topluluklar ve Yerel Yönetim
DB	: Dünya Bankası
Der.	: Derleyen
DSİ	: Devlet Su İşleri
Ed.	: Editör
HES	: Hidroelektrik Santrali
IMF	: International Monetary Fund- Uluslararası Para Fonu
IPF	: Intergovernmental Panel on Forests- Hükümetlerarası Ormancılık Paneli
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
N	: Frekans
OKA	: Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı
UCLG	: United Cities and Local Governments-Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler
UNEP	: UN Environment Programme- Birleşmiş Milletler Çevre Programı
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization- Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
RG	: Resmi Gazete
SPSS	: Statistical Package For The Social Sciences
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TESAM	: Ekonomik, Siyasal ve Stratejik Araştırmalar Merkezi
TODAİE	: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

t.y.	: Tarih Yok
WALD	: World Academy for Local Government and Democracy- Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Vakfı
V	: Varsayım
Vb.	: Ve Benzeri
Vd.	: Ve Diğerleri
Vol.	: Volume
yy	: Yüzyıl

GİRİŞ

Kentler, bugünkü dünyanın temelini oluşturan en önemli unsurlardan biridir. Tarih boyunca kentler, medeniyetlerin temeli ve uygarlıkların beşiği olarak görülmüştür. Kent toplumları, insanların ortak yaşamdan kaynaklı olarak doğan ihtiyaçlar, teknolojik gelişmeler ve ticaret ağları kurmaları sonucunda ortaya çıkmıştır. Dünya'daki siyasal, sosyal, ekonomik ve teknolojik değişmelere koşut olarak kentler, zamanla büyüme ve gelişme sürecine girerek kentleşme aşamasına girmişlerdir. Kırsal alanlardan göçle gelenler hızlı bir kentleşme süreci yaşanmasına sebebiyet vermiş, kentsel nüfus ve kentsel alanlar artmıştır. Kentler, başlangıçta medeniyetlerin yuvaları olarak olumlu anlamlarla yüklü iken, artık olumsuz anlamları da çağrıştırmaya başlamıştır. Kentsel meseleler ve sorunlar gün geçtikçe artmakta ve kentte yaşayanları etkilemektedir. Bu durum neticesinde kentte yaşayanların belli haklara sahip olması gerektiği fikri kent düşüncesinde yer bulmaya başlamıştır.

Kentlilerin ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal haklarını kentsel mekânda kullanabilmesi ve kentsel imkânlardan yararlanmaları kentli haklarını gündeme getirmiştir. Son zamanlarda demokratikleşme ve insan haklarının gelişimine bağlı olarak üzerinde daha çok durulmaya başlanan kentli hakları, kentte yaşayanların gündelik yaşamlarında ihtiyaç duydukları ve sahip olmaları gereken haklardır. Bu hakların ihlal edilmemesi kent ve kentliler açısından hayati önemdedir. Kentli hakları konuttan güvenliğe, sağlıktan eğitime, altyapıdan fiziksel yapıya, çevreden ulaşım, katılımdan bilgi edinmeye, spor ve dinlenmeden mimari mirasın korunmasına, dezavantajlı kesimlerin desteklenmesinden suçların önlenmesine, kamusal hizmetlerden yararlanmadan kültüre, ekonomik kalkınmadan uyumlu gelişmeye pek çok hakkı içerisinde barındıran bir haklar manzumesi halini almıştır. Kentli haklarında temel anlayış, kentte yaşayanların daha iyi koşullarda sağlıklı ve güvenli bir şekilde yaşayabilmeleri ve politika üretim süreçlerine aktif şekilde katılabilmeleri üzerine kurulmuştur. Bu hak anlayışının ve ilkelerinin kentlerde ne derece etkili olduğu düşüncesi ise tartışmalı ve üzerinde daha fazla durulması gereken konulardan biridir.

Kentsel meselelere çözüm üretmek amacıyla çeşitli politikalar ve stratejiler ortaya konulmaktadır. Günümüzde kentleşme politikalarının odağında olan konuların başında kentsel dönüşüm uygulamaları yer almaktadır. Kentsel dönüşüm, işlevini kaybetmiş ve kentte katkısı sınırlı olan alanlarının kısa, orta ve uzun vadede dönüştürülmesi olarak tanımlanabilir. Kentsel dönüşümden beklenen sağlıklı ve afetlere dayanıksız alanların dönüştürülmesi, mevcut ilişkilerinin korunarak yerinde dönüşümün sağlanması, sosyal ve ekonomik açıdan dışlanmış alanların kente kazandırılması, barınma ve yaşam kalitesinin artırılması ile çevresel sorunların belirlenmesi ve iyileştirilmesidir. Ancak kentsel dönüşüm uygulamalarında yerinden etme, soylulaştırma, katılım eksikliği, kentsel

rantı önceleme, konutlardan memnuniyetsizlik gibi hak ihlal edici olumsuz durumlar yaşanabilmektedir. Bu bağlamda kentsel dönüşümün kentli haklarının ihlal edilmesine açık olduğu söylenebilir.

Kentli hakları ve kentsel dönüşüm süreçlerinin Türkiye bağlamında değerlendirilmesi de önemlidir. Cumhuriyetin kurulmasını izleyen süreçte başkent Ankara kentinin modern planlar doğrultusunda yeniden inşası, kentsel mekânın üretiminde ilk önemli adımlardır. 1950’den itibaren ise Türkiye’de yaşanan düzensiz göçler, kentlerin plansız ve sağlıksız büyümesine yol açmış olmakla birlikte devlet mekanizmalarının yeterince işletilememesi ve hukuksal normlardaki eksiklikler kentlerin yapı stokunun ve kent toprağındaki mülkiyet ilişkilerinin olumsuz şekilde biçimlenmesine neden olmuştur. Türkiye’nin bir afet ülkesi olması gerçeğı karşısında yaşanan imar düzensizlikleri, kentleri oldukça riskli ve tehlikeli bir sürece doğru götürmüştür. Bu doğrultuda, kentsel dönüşüm uygulamaları afet açısından riskli alanlara doğru yönelmiştir. Ancak bu gereksinim karşısında Türkiye’deki çoğı dönüşüm politikasının yarattığı soylulaştırma, mekânsal ayrışma, yerinden edilme, fiziksel ve çevresel yetersizlikler şeklindeki problemler, kentsel dönüşümün istenilmeyen, karşı çıkılan, sürekli dava konusu edilen bir çıkmaza girmesine ve başarısız olmasına yol açmıştır. Dolayısıyla Türkiye özelinde yaşanan bu sonuçların kapsamlı araştırmalara konu edilmesi önemli görülmüştür.

Bu çalışmanın konusunu, kentte insan hakları kapsamında ele alınabilecek kentli hakları ile yaşanabilir kentler yaratma aracı olan kentsel dönüşüm uygulamaları arasındaki ilişkinin incelenmesi oluşturmaktadır. Kentsel dönüşüm projelerine ve onun Türkiye’deki yansımalarına karşı tartışmalar ve eleştiriler giderek artmaktadır. Bu nedenle, kentsel dönüşüm uygulamalarının kentli hakları perspektifinde yeniden düşünülmesi bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentli hakları temelinde gerçekleştirilecek kentsel dönüşüm uygulamalarında hak ihlallerinin önlenmesi, katılımcılık eksenli kentsel dönüşümün benimsenmesi, oluşabilecek kentsel rantın eşit derecede paylaştırılması, sosyo-kültürel yapının korunması, yerinde dönüşümün öncelikli hale gelmesi, çevresel ilişkilerin sürdürülmesi, yaşam kalitesi olanaklarının artırılması gibi olumlu sonuçlara ulaşılabilmesinin mümkün olması konunun önemini ortaya koymaktadır.

Kentsel dönüşüm, hak bağlamında çok boyutlu düşünülmesi ve benimsenmesi gereken bir olgudur. Kentsel dönüşüm uygulamaları fiziksel, çevresel, sosyal, ekonomik ve hukuksal olmak üzere pek çok yönden kentlileri etkilemekte ve olumlu/olumsuz sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Özellikle salt rant odaklı gerçekleşen, yerinde dönüştürülmeyen, fiziksel boyutun ön planda olduğu orta ve büyük ölçekli projelerin başarı oranının düşük, memnuniyetsizlik ve yetersizlik düzeyinin yüksek olma ihtimali vardır. Bu tarz projelerde hedeflenen politikalar gerçekleşmiş olsa da orada yaşayan kentlilerin birbirinden farklı memnuniyetsizlikleri ve haklarının ihlal edildiğıne dair düşünceleri doğabilmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, kentli hakları bağlamında kentsel dönüşüm sürecini ve uygulamalarını incelemek ve tartışmaktır. Söz konusu amacın tartışılması ve

sonuçlarının ortaya konulması, örnek bir kentsel dönüşüm uygulaması üzerinden araştırma konusu edinilmiştir.

Kentsel dönüşüm uygulamaları kentlerin ve kentlilerin karmaşık sorunlarına çözüm yolu olarak düşünülmekte ve benimsenmektedir. Fakat bütüncül ve sürdürülebilir olmayan planlamalar sorunları çözmekten ziyade söz konusu sorunların daha fazla derinleşmesine de sebep olmaktadır. Bu durum hem dünyada hem de Türkiye’deki kentsel dönüşüm uygulamalarında karşılaşılmakta ve tartışılmaktadır. Buradan yola çıkarak çalışmada, kentsel dönüşümün kentliler tarafından gerekli görüldüğü, dönüşüm politikalarında kentli haklarına yeterli düzeyde yer verilmediği, dönüşümün özellikle fiziksel boyuttaki sorunları önemli ölçüde çözdüğü, halkın katılım süreçlerine doğrudan dahil olamadığı, dönüşümle birlikte mahallenin sosyo-kültürel ve ekonomik yapısının değiştiği, komşuluk ilişkilerinin zayıfladığı ve rant odaklı dönüşüm süreçleri yaşandığı varsayımları oluşturulmuştur. Bu ön kabullerin araştırma yöntemleri ile sınanması ve genel bir sonuç ortaya konulması bakımından çalışmada tümdengelimli bir metod benimsenmiştir. Çalışma, varsayımların formüle edilmesi, araştırma çalışmasının tasarlanması, veri toplanması, verilerin analizi ve sonuç ortaya konulması şeklinde farklı aşamalardan oluşmaktadır.

Araştırma alanı olarak Samsun İli Canik İlçesinde üç etap halinde yapımı tamamlanan “Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi” seçilmiştir. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, mahalle düzeyinde geniş bir alanı kapsamaması, Karadeniz Bölgesi’nin en büyük kentsel dönüşüm projesi olması ve tamamlanmış bir proje olarak sonuçların yakından izlenilebilmesi açısından tercih edilmiştir. Araştırmanın uygulama sahası ise Kuzey Yıldızı Mahallesidir. Araştırma, kentli hakları ve kentsel dönüşüm arasındaki doğrudan ilişkinin ortaya konulması ve alan araştırması sonuçları ile sınırlıdır. Araştırma yöntemi olarak nicel ve nitel araştırmanın birleştirilmesinden oluşan “*karma yöntem*” kullanılmıştır. Araştırma, alana ilişkin arşiv belgeleri ve dökümanlarının incelenmesiyle başlamakta, gözlemlerle devam etmekte, sonrasında yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmekte ve anket uygulaması yapılmak suretiyle son bulmaktadır. Analiz boyutunda frekans dağılımları ve betimsel analizden yararlanılmıştır. Örneklem belirleme sürecinde “18 yaş ve üstü olma”, “dezavantajlı gruplar arasında yer alma” “dönüşümle birlikte alana yerleşme” ve “dönüşüm öncesi alanda yaşamını sürdürme” şeklinde çoklu ölçütler kullanılmıştır. Toplam 350 anket verisi yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak toplanmıştır. Ayrıca 18 katılımcı ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Kentsel dönüşüm süreci ve uygulamaları ulaşım ve dolaşım hakkı, çevre ve doğa hakkı, fiziki yapının geliştirilmesi ve iyileştirilmesi hakkı, konut hakkı, kent güvenliğinin sağlanması ve suçların önlenmesi hakkı, engellilere yönelik sosyo-ekonomik haklar, spor ve boş zamanları değerlendirme hakkı, yerleşimlerde kültür ve kültürlerarası kaynaşma hakkı, sağlık hakkı, katılım hakkı, kent yönetimi-planlanması hakkı, ekonomik kalkınma ve uyumlu gelişme hakkı, eğitim hakkı, eşitlik ve ayrımcılığa uğramama hakkı, altyapı ve kamusal hizmetlerden yararlanma hakkı ve bilgi edinme hakkı şeklinde on altı farklı kentli hakkı kapsamında irdelenmektedir. Araştırma sonuçları ve önerileri, orta ve büyük ölçekli kentsel dönüşüm politikaları

ve uygulamalarını kapsamakta, dar kapsamlı küçük ölçekli dönüşümleri içermemektedir. Bunun sebebi, kentli hakları değişkenlerinin geniş bir alanda gerçekleşecek projelerle uyumlu olmasıdır.

Çalışmanın konusu, önemi ve amacı doğrultusunda ilgili literatüre bakıldığında, kentsel dönüşüm ve kentli haklarının birlikte literatürde yer bulmaya başlaması yakın bir zamana denk gelmektedir. Öte yandan, literatürde kentli hakları bakımından kentsel dönüşüm süreçlerini değerlendiren çalışmalar ise oldukça sınırlıdır. Yabancı literatürde kentli haklarını kentsel dönüşüm çerçevesinde değerlendiren bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ulusal literatürde ise ilk olarak Zeybekoğlu Sadri (2009) tarafından bu iki kavramı ilişkilendiren lisansüstü bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Söz konusu çalışma, Fener-Balat Kentsel Rehabilitasyon Programı ve Santral İstanbul Projesi örneklerinde kentli haklarını kent hakkı kavramı çerçevesinde değerlendirmiştir. Bir başka çalışma, Arslan (2011) tarafından İzmir-Narlidere Kentsel Yenileme Uygulaması üzerinde gerçekleştirilen lisansüstü araştırmadır. Bu çalışmada kentsel dönüşüm kentsel haklar kavramı çerçevesinde, sosyal dışlanma kavramıyla beraber incelenmiştir. Zeybekoğlu Sadri (2013) tarafından yapılan bir diğer çalışmada, kentsel dönüşüm ve kentte insan hakları, kentli haklarını kapsayacak şekilde değerlendirilmiştir. Leblebici ve Açıl (2013) tarafından yapılan diğer bir çalışmada, kentsel dönüşümde kentli haklarının gözetilmesinin gereksinimi üzerinde durulmuştur. Arslan (2014) ise kentsel dönüşüm süreçlerini kentsel haklar temelinde değerlendirmiş ve bu ilişkiyi zorunlu bir gereklilik olarak görmüştür. Ergun ve Gül (2017) ise yaptıkları çalışmada kentli hakları bağlamında kentsel dönüşüm uygulamalarını değerlendirerek, olumlu ve olumsuz yönler üzerinde durmuşlardır. Literatürdeki çalışmaların genel savı, kentsel dönüşüm sürecinde kentli hakları çerçevesinde bir yaklaşımın oluşturulmasıdır. Literatürdeki temel eksiklik çalışmaların genellikle teorik düzeyde kalması ile uygulama boyutu ve yöntemin çeşitlendirilmemesidir. Araştırmanın uygulama boyutunda hem nitel hem de nicel yöntemlerin bir arada kullanılması yoluyla konuya ilişkin daha detaylı ve sistematik bilginin elde edilmesi sağlanabilecektir. Bu çalışmanın, kentli hakları ve kentsel dönüşüm konularında detaylı bir teorik çerçeve sunması, uygulama boyutunun bulunması sebebiyle sonuçların daha yakından izlenilebilmesi ve araştırma yöntemi açısından çeşitli veri kaynaklarının bir arada kullanılması bakımından özgün yönleri bulunmaktadır.

Çalışma üç temel bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, kentli hakları detaylı şekilde anlatılmaya çalışılmıştır. Kentli haklarının temel çerçevesi çizilerek, yeni bir hak olduğu üzerinde durulmuştur. Özellikle kentli haklarının neler olduğu ve hangi uluslararası belgelere dayandığı irdelenmiştir. Kentli haklarının bağlayıcılığının olmaması bakımından gerçekleşmesinin önemli bir sorunsal olduğu ifade edilmiştir.

İkinci bölümde, kentsel dönüşüm ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Kentsel dönüşüm hakkında kavramsal açıklamalarla başlayan bölümde, dönüşümün tarihselliği ve niteliklerine değinilmiştir. Türkiye'nin kentsel dönüşüm deneyimi, dönemlerin temel dönüşüm özellikleri ve dönüşümle

beraber oluşan sorunlar çerçevesinde değerlendirilmiştir. Kentsel dönüşüm, kentli hakları perspektifinden inceleme konusu yapılmış ve ilişkisel niteliği ortaya koyulmuştur.

çnc bölümde, kentli hakları bağlamında kentsel dönüşüm, örnek bir araştırma alanı üzerinden incelenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda örnek uygulama alanı olarak seçilen ve Samsun İli Canik İlçesi’nde yapıımı tamamlanan Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, kentli hakları bağlamında farklı uygulama yöntemleri kullanılarak araştırılmıştır. Elde edilen veriler çerçevesinde analiz bulguları ve değerlendirmeleri yapılmak suretiyle dönüşümün kentli hakları aından yarattığı sonuçlar ortaya konulmuştur.

Sonuç kısmında ise çalışmanın iki bölümünde ortaya konulan bilgiler ve kentli hakları bağlamında kentsel dönüşümün incelendiği alan araştırması sonucunda ulaşılan bulgular, kapsamlı ve bütüncül bir şekilde değerlendirilmektedir. Kentli haklarının kentsel dönüşüm süreci ve uygulamalarındaki önemi vurgulanmak suretiyle kent yönetimleri ve politika uygulayıcıları için birtakım önerilerde bulunulmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KENTLİ HAKLARI

“*Kentli hakları*”, bu çalışmanın ilk adımını oluşturmaktadır. Kentli hakları, kentte yaşamaktan kaynaklı haklardır. Bu haklar kent yöneticilerini ve kentte yaşayan herkesi doğrudan doğruya ilgilendirmekte ve etkilemektedir. Kentli haklarının uzunca bir geçmişi olmamakla birlikte 1990’lı yıllarda temel bazı metinlerde ortaya atılmış, oldukça yeni bir hak olduğu ifade edilebilir. Çalışmanın bu bölümünde hak ve insan hakları, kentli hakları kavramı, kentli haklarına etki eden faktörler, kentli haklarının içeriği ve kapsamı, tarihsel gelişim ışığında kentli haklarına ilişkin temel dayanaklar, kentli hakları ve kent yönetimleri arasındaki bağ ve kentli haklarının gerçekleştirilmesi sorunsalı ele alınacaktır.

1.1. Hak, İnsan Hakları ve Kent

“*Hak*”, hukukun en temel kavramıdır. Genel anlamda hak, hukuken korunan ve yararlanılması hak sahibinin iradesine bırakılan menfaatlerdir (Öztan, 2013: 62). Hukuk tarafından kişilere tanınmış yetkiler ve yüklenen yükümlülükler “hak” olarak nitelendirilmektedir. Haklar, herkese karşı veya belli ilişkiler sebebiyle belli kişilere karşı ileri sürülebilmektedir (İnan, 2005: 51-52). Bu nedenle bir insanın isteyebileceği, ileri sürebileceği ve kullanabileceği bir durumu (Güriz, 1992: 130) anlatmak için kullanılır.

Hak kavramının ortaya çıkışı ile insan hakları düşüncesi ve hareketleri arasında bir paralellik görülmektedir. İnsanlara belli konularda başkalarına ve devlete karşı hukuk tarafından korunan güvenceler vermek anlamında haklar, insan hakları düşüncesinin de kaynağını oluştururlar (Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2013: 52).

İnsan; düşünen, bilen, karar veren, amaçlı ve ahlaklı davranan, toplum ve devlet kuran, bilim ve teknoloji üreten bir varlıktır. İnsana özgü bu özelliklere tüm insanlar doğuştan sahiptirler. İnsanlık adına doğuştan kaynaklı bu özelliklerin korunması ve geliştirilmesi gerekir. Bu düşünce, “*insan hakları*” kavramının oluşmasının temelidir. İnsan haklarının kökeni Antik Yunan medeniyetine kadar götürülmektedir. Ancak yasal temeli Yakın Çağ’a (18.yy) ait olmakla birlikte esas önemi 20.yüzyılda Dünya Savaşları sonucunda anlaşılmıştır (Çüçen, 2003: 29-32). Zaman içinde, devlet-birey ilişkileri ulusal kanunlarla, devletlerarası ilişkiler ise uluslararası hukukla düzenlenir hale gelmiştir. İnsan hakları bu bağlamda düşünüldüğünde ulusal ve uluslararası kanunların unsurlarını

birleştiren yaratıcı ve karmaşık bir yapı olarak belirginleşmiştir (Galtung, 2013: 20). İnsan hakları, insanın değerini, onurunu tanıma ve koruma istemleri olarak, yani insanları yalnızca insan oldukları için koruma ve güvence altına alma amacıyla ortaya çıkmıştır (Kuçuradi, 2011: 1-2).

Hızlı kentleşme süreci sonucunda insanların kentlere göç etmesi ve kentlerde yaşamaya başlamasıyla birlikte kentsel alanlarda insan haklarının gözetilmesi ve korunması önemli hale gelmiştir. İnsan haklarının gelişiminde kentler mekânsal, ekonomik ve politik olarak rol oynamaktadır. Örneğin; 1789 ile birlikte Paris kentinde yaşanan olaylar Fransız İhtilali ve insan haklarına ilişkin bir bildirinin imzalanmasında etkili olmuştur. Hak ve insan haklarının kırsal boyutu da bulunmakla birlikte son birkaç yüzyılda kentsel alandaki karmaşıklık ve sorunlar söz konusu hakların kentle olan ilişkilerini daha yoğun ve önemli kılmaktadır.

Tarih boyunca kentler ile hak kavramı ve hak arama mücadeleleri arasındaki ilişki üç aşamadan geçmiştir. İlk aşamada kentler temel insan haklarının aranması sürecinde bir sahne niteliği taşımaktadır. Bu dönemde kenti kent yapan öğeler henüz hak kavramı ile doğrudan ilişkililenmemiştir. Sonraki aşama kentte yaşayan insanlara kentte yaşayabilmeleri için vazgeçilmez olan hakların tanınmasıdır. Bu aşamada temel hak ve hürriyetlerin tek başlarına yetersiz kaldığı, hakların kentsel mekândaki unsurlar üzerine verilen var olma mücadelesi ile anlam kazandıkları kabul edilmeye başlanmıştır. Üçüncü ve son aşama kent hakkı ve kentli hakları tartışmalarının yaşandığı, içinde bulunduğumuz dönemi içermektedir. Kentlerin yaşamın büyük bir boyutunu kapsar hale gelmesiyle günümüzde tüm hak ve hürriyetlerin garanti altına alınabilmesi için kentleri biçimlendirme hakkı savunulmaya başlanmıştır (Şahin, 2013: 42).

Kentler, uygarlığın, gelişimin ve özgürlüğün olduğu yerlerdir. Bu yönleriyle temel hakların oluşmasına zemin sağlamışlardır. Öte yandan kentler, eşitsizliğin, yabancılaşmanın, sosyal adaletsizliğin ve dışlanmanın, suç ve güvensizliğin her geçen gün arttığı yerlerdir. Her türlü insan hakkının her an engellenebileceği mekânsal oluşumlardır. Bu nedenle, Avrupa Kentsel Şartı ve Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu hak, insan hakları ve kent arasındaki temel ilişkiyi ortaya koymuş ve kentlilerin kentte yaşamaktan kaynaklı hakları olduğunu gündeme getirmiştir.

1.2. Kentli Hakları Kavramı

Dünya’da yaşanan bütün politik, ekonomik, sosyal, kültürel, psikolojik, teknolojik, hukuksal ve çevresel süreçler kentleri doğrudan doğruya etkilemektedir. Kentler, neo-liberalizm eksenli küreselleşme ve yerelleşme süreçlerini yaşarken ve sisteme adapte olurken, hızlı kentleşme süreçleri ve sorunlarıyla birlikte aynı zamanda kendi hukukunu ve haklarını oluşturmaya başlamıştır. Kentsel topluluklar ve bireyler, çeşitli haklarla (temel, siyasi, ekonomik, sosyal) daha güvenilir, sağlıklı ve huzurlu bir yaşam hakları olduklarına yönelik hukuksal normları ve yaklaşımları harekete geçirmektedir.

Kentlerin göçlerle beraber artan nüfusu ve üretim-tüketim mekanizmalarıyla önemi gittikçe artmaktadır. Bu sebeple kent çalışmalarına ve kent mekânının kavramsal çözümlemesine daha çok ihtiyaç duyulmaktadır. Kente ilişkin yapılan kavramsallaştırmalardan bir tanesi de “*kentli hakları*”dır.

Kentli hakları kavramsal açıdan değerlendirilmesi zor bir kavramdır. Öyle ki yapılan çalışmalarda kentli hakları, kent hakkı, kentsel haklar, kenttaşlık hakları, kentte insan hakları gibi içerik ve biçim olarak birbirine benzer kavramsallaştırmalar, birbirlerinin yerine sıklıkla kullanılmaktadır. Örneğin; kentli hakları kavramını, Mutlu ve Batmaz (2020) reformcu yaklaşımda kent hakkı; Lee ve Webster (2004), Quintero (2022), Masuda vd. (2020), Brogger (2019), Davila (2019), Ökmen (2013), Güler (2011) ve Stephens (2012) kentsel haklar; Geray (2000) kenttaşlık hakları; Sadri (2013) ve Reuter (2019) kentte insan hakları; Akkoyunlu Ertan (2014), Sadri (2008 ve Jabareen (2014) kent hakkı ile eş anlamlı olarak kullanmışlardır. Dolayısıyla kavramın çeşitli kullanımları olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Kentli haklarını, insan haklarının kent ve kentli boyutu olarak değerlendirmek yerinde olacaktır. Bu hakları insanın insan olmasından doğan en temel hakların dışında tutmak mümkün değildir. Kentli hakları, kentte bulunmanın verdiği, aslında bireysel olarak da var olan hakların kent yönüyle birlikte kullanıldıkları haklardır. Kentli hakları sadece yerel siyaseti ve hakları içermemekte aynı zamanda eğitim, sağlık, yargı gibi genel siyaseti ilgilendiren hakları da içermektedir (Önder, 2008: 194). Bu nedenle kentli hakları, insan haklarının kent bağlamında yeniden yorumlanması olarak ifade edilebilir (Tekeli, 1994:26).

Kentli hakları, temel hakların, ekonomik, toplumsal ve kültürel (ekinsel) hakların, siyasal hakların ve dayanışma haklarının gerçekleşme alanı olarak, kent mekânında (uzamında) somutlaşmasıdır. Bireyin sahip olduğu insan haklarını kentsel mekânda yeterince ve özgürce kullanabilmesi ve kararlara katılım sağlamasıdır. Kentli hakları, kentte yaşayan herkes için ayırım gözetmeksizin uygulanması gereken haklardır. Nitekim ideal ve kaliteli kent, kentli haklarının güvence altına alınmış olduğu kenttir (Geray, 2018: 302).

Kentli, kentte yaşayan ve kentin imkânlarından yararlananları çağrıştırdığına göre kentli hakları da kentte yaşamaktan kaynaklı hakları anlatmaktadır. Kentli hakları, “*kentlilere güvenli ve huzurlu bir yaşam vaad eden, ekonomik ve sosyal kaynaklardan mümkün olduğunca fazla yararlanmayı amaçlayan, katılım ve demokrasiyi önceleyen, ulaşılabilirliği ve erişebilirliği yüksek, fiziki yapı, çevre ve doğanın korunmasını esas alan ve kentsel kültürünü yaşatmaya yönelik olan haklar*” şeklinde tanımlanabilir.

1.3. Kentli Haklarının İnsan Hakları İçerisindeki Yeri

Kentli hakları, insan haklarının kent düzlemine taşınmasıyla ortaya çıkmış bir kavramdır. O yüzden kentli haklarının tarihsel gelişimi ve dayanaklarına göz atmadan önce insan haklarının gelişim sürecinden ve kentli hakları bağlamında insan haklarına bakmak gerekmektedir (Negiz ve Yalçın, 2018: 329). Bu bağlamda insan haklarının gelişim evreleri ve insan haklarının evreleri arasında kentli haklarının konumunu belirtmek ve tartışmak bu bölümün ana amacıdır.

1.3.1. İnsan Hakları Evreleri

İnsan hakları, tarih içinde değişik aşamalardan geçerek oluşmuş bir haklar manzumesidir. Genel çizgileriyle insan haklarının hem nitelikleri hem de oluşum tarihleri bakımından üç aşamadan geçtikleri söylenebilir. Birinci aşama, burjuvazinin aristokrasi karşısında her alanda yükselişe geçmesi sonucunda ortaya çıkan Fransız Devrimi'nin İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesinin getirdiği klasik hak ve özgürlüklerle kurumsallaşmıştır. Bu hak ve özgürlükler daha çok bireyi devletten koruyucu, yaşama hakkı, özgürlük hakkı, mülkiyet hakkı, kişi güvenliği ve dokunulmazlığı, düşünce, inanç, yazı ve vicdan özgürlüklerini öne alan yapıda gelişmiştir. Ancak ilk aşamadaki hak ve özgürlüklerin toplumdaki geniş kesime eşit fırsatlar tanımadığı ve refahı yaygın hale getiremediği görülmüştür. Bu durum kişisel haklardan sosyal haklara geçiş gereksinimini ortaya çıkarmıştır. İkinci insan hakları aşamasına geçiş bu doğrultuda gerçekleşmiştir. 19. yy'da İngiltere ve Almanya'da sosyal demokrat hareketlerin yükselişi, 1917 Sosyalist Devrim ve 1929 ekonomik bunalımı sonrasındaki keynesyen politikalar ve refah devleti yönündeki gelişmelere paralel olarak, çalışma, sosyal güvenlik, örgütlenme, sağlık, eğitim, konut vb. sosyal haklar kurumsallaşmıştır. Bu aşamadan itibaren insanlığın gelişmesiyle beraber dayanışma hakları denilen yeni bir aşamaya geçilmiştir. Üçüncü aşamada, çevre hakları, toplumsal ve kültürel self-determinasyon (kendi kaderini tayin etme), insanlığın ortak varlığından faydalanma, uluslararası barış ortamında yaşama vb. haklar ortaya çıkmıştır (Tekeli, 1994: 25-26).

Tablo 1: İnsan Hakları Evreleri

	Tanım	Örnekler	Yorumlar
1. Kuşak	Medeni ve siyasi haklar	Oy hakkı; toplanma özgürlüğü; konuşma özgürlüğü; din özgürlüğü; onurlu bir şekilde muamele görme hakkı.	Devletin belirli eylemlerden kaçınması gerektiğini belirten büyük ölçüde negatif haklar. Fransız ve Amerikan devrimlerinde ortaya çıkmıştır.
2. Kuşak	Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar	Çalışma hakkı; konut hakkı; yeterli gıda ve giyecek hakkı; yeterli sağlık hizmeti hakkı; sosyal güvenlik hakkı.	Devletin belirli eylemlerini gerekli gören pozitif haklar. Refah devleti anlayışının temeli. Afrika İnsan ve Halk Hakları Sözleşmesinde güçlü bir özellik olarak belirtilmiştir.
3. Kuşak	Topluluklar, nüfuslar, toplumlar veya uluslar için kolektif düzeyde haklar	Ekonomik kalkınma hakkı; dünya ticaretinden yararlanma hakkı; kirlenmemiş havayı soluma hakkı; uyumlu ve dengeli bir toplumda yaşama hakkı.	Küresel bağımlılığa yönelik bir cevaptır. Tek tek devletler sorunları uluslararası toplumdan izole olarak çözemezler.

Kaynak: Williams, 2004: 39; Ife, 2001.

Genellikle insan haklarının gelişimi sürecinde bu üç evre benimsenmekle birlikte yeni yüzyılda beliren teknolojik ve bilimsel gelişmelerin yarattığı sonuçların etkisiyle dördüncü ve yeni bir evreye geçildiği yönünde gündem oluşmaktadır. Biyoetik hakkı, kişisel verilerin korunması hakkı, farklı olma hakkı, su hakkı, bilimin kötüye kullanılmaması hakkı vs. haklar dördüncü kuşak haklar olarak görülmektedir (Evans, 2007; Cornescu, 2009; Turhan, 2015: 369; Soh, Connolly ve Nam, 2018; Woodroffe, 2020; Risse, 2021). Bu noktada kentli haklarının insan hakları içerisindeki yerini belirlemek gerekmektedir.

1.3.2. Kentli Haklarının İnsan Hakları İçerisindeki Konumu

Yeni bir hak olarak kentli haklarının insan hakları içerisindeki konumu konusunda iki farklı tartışma bulunmaktadır. Bunlardan birincisi insan hakları evreleri arasında kentli haklarının yerinin belirlenmesidir. İkincisi ise kentli haklarının üçüncü kuşak dayanışma hakları arasında yer alan çevre hakkından doğmuş olduğu ve çevre hakkı içerisinde değerlendirilmesi yönündeki tartışmadır.

Tekeli'ye (1994:26) göre, kentli hakları üçüncü kuşak dayanışmacı haklar içerisinde yer almaktadır. Tekeli'nin aksine Akkoyunlu Ertan (2013: 17) tarafından son dönemde ortaya çıkan kent hakkı (kentli hakları), kadın hakları, çocuk hakları ve azınlık hakları gibi hakları dördüncü kuşak ya da yeni insan hakları olarak değerlendirmektedir. Keleş'e (2019: 51) göre, kentli hakları, haklarla ilgili sınıflandırmalarda, hem birinci kuşak (medeni ve siyasal), hem ikinci kuşak (ekonomik, toplumsal ve kültürel), hem de üçüncü kuşak (kalkınma, çevre, bilgi edinme, iletişim) haklar demetini yakından ilgilendiren geniş bir yelpazeyi kapsamakta ve hakların bütünselliği ilkesine dayanmaktadır. Şahin (2013: 45) tarafından ise kentli hakları günümüzde ikinci ve üçüncü kuşak hakların bir birleşimi olarak kavranmaktadır. Bu kavrayışın iki ana sebebi; 1980'ler sonrasında liberal temsili demokrasilerin krizine bir çözüm olarak öne sürülen yönetim yaklaşımının kentsel katılımı gerçekleştirilmede kentli haklarını "dayanışmacı" bir hak olarak tanımlaması ile eleştirel (Marksist) yaklaşımların kentsel hakları, kapitalist sisteminin belirlediği çerçeveyi aşan bir biçimde tanımlama çabasının etkili olmasıdır. Öte yandan yine Şahin'in (2013: 45-49) belirttiği üzere; haklar artık birbirinden kesin çizgilerle ayrılmamakta, kentli hakları birinci, ikinci ve üçüncü kuşak hakları içererek şekilde hakların sürdürülmesi sürecinde katalizör işlevi görmek ve birbirlerini çapraz çizgilerle kesmektedirler. Mutlu ve Batmaz'a (2020: 68) göre, kent hakkı veya kentli haklarının dayanışma hakları içinde yer alması konusunda ortak bir görüş olmamakla birlikte dayanışma hakları içinde ele almaksızın da bu hakların geliştirilemeyeceği vurgulanmalıdır. Dikmen'e (2022: 39) göre, kentli hakları veya kentsel haklar, kentleşme olgusundan etkilenen bütün bireylerin bir dayanışma çerçevesinde, devlete ve uluslararası örgütlere karşı ileri sürebilecekleri haklardır ve bu özellikleri nedeniyle dayanışma hakları kategorisinde değerlendirilmelidir. Karasu'ya (2008: 38) göre, kentli hakları dayanışma hakları arasındadır. Ancak dayanışma haklarının bir parçası mı yoksa çevre hakkının bir devamı mı olduğu tartışmalıdır. Bu noktada kentli haklarına yeni bir alan açmak açısından dayanışma hakları arasında yer alması gerekmektedir. Önder'e (2008: 194-195) göre,

kentli hakları dayanışma hakları içerisinde doğmuş olsa bile hem birinci kuşak hem ikinci kuşak hakları hem de üçüncü kuşak insan haklarını içinde barındırmaktadır. Kentli hakları, dayanışma hakları içine alınması halinde dayanışma hakkı ile ifade edilen grup hakları ile bireysel insan haklarının çelişmesi durumunda çözümün ne olacağı problemini ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle kentli hakları dayanışma haklarının dışında temel insan hak ve özgürlükleri ile ekonomik ve sosyal hak ve özgürlüklerin kente yansımalarından ibarettir. Dolayısıyla kentli hakları insan haklarının özel bir türü olmaktadır. Bu noktada Parlak (2018: 23), yeni bir bakış açısıyla insan hakları katmanları arasında kentli haklarını üçüncü kuşak haklar içerisine almakla birlikte yerel hakların özelinde görmektedir. Yerel haklar aynı zamanda kentli/kentsel haklardır.

Kentli hakları, kişisel haklar arasında yer alan ve diğer tüm hakların da kaynağı olan yaşam hakkının bir uzantısı olduğu gibi, siyasal, toplumsal ve kültürel haklarla ilişkili ve dayanışma hakları da denilen üçüncü kuşak insan hakları arasında yer alan çevre hakkının da bir alt başlığı olarak görülebilecektir. İnsan eliyle oluşturulan yapay çevrenin bir parçası olması nedeniyle çevre hakkının bir uzantısı bağlamında değerlendirme yapılabilir (Akkoyunlu Ertan, 2014: 61). Özellikle sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı, kentli haklarının ortaya çıkışına vesile olmuştur (Önder, 2008: 194). Karasu'ya (2008: 39) göre, kentli haklarını çevre hakkının bir uzantısı olarak görmek kentli haklarını sınırlamak anlamına gelmektedir. Nitekim kentteki sorunların sadece belli bir kısmı çevresel nitelikli sorunlardır. Örneğin; barınma sorunu, istihdam, katılım, güvenlik, spor ve eğitim alanlarının azlığı, ulaşım hizmetlerinin yetersizliği, kentle bütünleşememe vb. sorunlar çevre sorunlarından ayrı kentsel özellikli sorunlardır. Kentli hakları sağlıklı ve dengeli bir çevrenin dışında farklı hakları da içinde barındırmaktadır.

Kentli hakları, tarihsel ve içerik açısından üçüncü kuşak dayanışma hakları içerisinde doğmakla birlikte birinci kuşak, ikinci kuşak ve üçüncü kuşak insan haklarını birlikte ilgilendiren, hem negatif hem de pozitif insan haklarını kapsayan, bireysel ve kolektif hak özelliği gösteren ve çevre hakkından bağımsız ele alınması gereken haklar arasında düşünülebilir.

İnsan hakları ve kentli hakları arasındaki açık bir fark bulunmaktadır. İnsan hakları atomistik¹ bireylerin oluşturduğu soyut bir toplumu temel almaktadır. Oysa kentli hakları kent içindeki insanı temel almasından kaynaklı daha somuttur. İnsan haklarının uygulamaya geçmesi, pratiğe yansımaları kentliler için kentli haklarıyla somutlaşmış olmaktadır (Tekeli, 2011: 189).

¹ Atomistik yaklaşım'a göre; tek tek bireylerin bir araya gelişi toplumu oluşturmaktadır ve aynı toplumda yaşayan bireyler kendi kendilerine yetebilirler, kendi yetilerini başka bireylere borçlu olmadan geliştirirler, başkalarına ontolojik veya ahlaki anlamda bağlı değildirler. Tıpkı bir atom gibi birbirlerine değseler bile, birbirleriyle karışmaz, kaynaşmazlar. Yalıtık birer parçacık olma özelliğini sürdürürler (Kibar, 2017: 2).

1.4. Kentli Haklarının Tarihsel Gelişimi ve Dayanakları

Kentli haklarının tarihsel gelişimi kentlerin ilk kuruluşuna kadar götürülebilir. Çünkü kentler eskiden beri özgürlüğün, ticaretin, kültürel kaynaşmanın ve beraberliğin mekânları olmuşlardır. Kentliler, kentsel mekânlarda ekonomik, politik, kültürel, sosyal ve çevresel süreçleri yaşamışlardır. Öte yandan kentli haklarının birer hak olarak görülmesi çok değil 1950 sonrası süreçte gündeme gelmiştir. Bu zaman zarfından önce de kentsel ayaklanmalar ve kenti ele geçirme şeklinde belli süreçler yaşanmış olsa da teorik ve yasal temelleri 20.yüzyılın ortasından sonrasına denk düşmektedir. Kentli hakları, gelişimine etki eden pek çok faktörü taşımakla birlikte kentli haklarının tarihinde yasal dayanaklar ve belgeler önemli yer tutmaktadır. Bu bölümde kentli haklarının gelişimine etki eden faktörler ve kentli haklarının temel ve ikincil dayanakları iki ayrı başlıkta anlatılacaktır.

1.4.1. Kentli Haklarının Tarihsel Arka Planı ve Etkileyen Faktörler

Bu bölümde kentli haklarının tarihsel arka planına etki eden faktörler dört başlık altında belirtilmiştir.

1.4.1.1. Sanayileşme, Kapitalizm ve Kentleşme Süreci

Sanayileşme, 19.yy'dan beri toplumdaki dönüşümlerin motorudur ve toplumdaki pek çok sorunu (sınıf, büyüme, planlama, boş vakit, kültür vs.) belirleyen bir süreçtir. Esasen modern toplumun ortaya çıkmasına sebebiyet veren burjuvazi kesiminin başatlığıyla başlayan sanayileşme süreci ile egemen kesim ticaret, bankacılık, faiz gibi yollardan zenginleşen kapitalistler haline gelmiş ve kentler sanayileşmenin mekânsal alanları haline dönüşmüştür. Dolayısıyla kent, sanayileşmenin atılım göstermesinde önemli rol oynamıştır. Sanayileşme süreci de kendi kentsel bölgelerini ve yaşamlarını yaratmıştır (Lefebvre, 2015: 21-26). Aynı şekilde Sanayileşme süreciyle beraber sermaye sahipleri, artı değer üretmek amacıyla daha fazla kapitalist süreçlere ihtiyaç duymuşlardır. Harvey'in (2015a: 45) belirttiği üzere; sermayenin egemen olduğu kapitalist sistem sürekli olarak elde edilen artı ürünün emilmesi için kentleşmeye ihtiyaç duymaktadır. Tarihsel sürece bakıldığında kapitalist üretim, kentleşme süreciyle beraber hareket etmektedir. Kapitalist üretim ve kentleşme sürecini besleyen en temel dinamikler sanayileşme ve onun beraberinde getirdiği kentlere doğru gerçekleşen yoğun nüfus göçüdür. Dolayısıyla sanayileşme, kapitalist düzene ve hızlı kentleşme sürecine ön ayak olmuştur.

Sanayileşme kentlerde nüfus birikmesi, büyüme ve kalkınma, teknolojik gelişme, ulaşım ve iletişim olanaklarının iyileşmesi ve çeşitlenmesi gibi pek çok süreci başlatmıştır. Öte yandan, sanayileşme ile birlikte kentlerdeki toplumsal eşitsizlikler artmıştır. Nitekim Engels (1845) tarafından sanayileşmenin beşiği olan İngiltere'de emekçi sınıflar (proleterya) üzerine yapılan bir

araştırmada, sanayileşme sonucunda işçi sınıfı aleyhine kentlerde ortaya çıkan kötü koşullar ortaya konulmuştur. Sanayi devrimi ile birlikte kentlerde bir yanda yoksulluk yuvaları oluşurken; diğer yanda varlıklı yaşamları göz önüne seren, gelişen, büyüyen bir yapı kurulmuştur. Kentli haklarının doğuşu, sosyo-politik ve ekonomik açıdan bu çatışmacı durumun belirginleşmesi ile yakından ilgilidir. Sanayileşmenin desteklediği hızlı kentleşme ise kentli hakları ile ilişkilendirilebilecek bir başka süreçtir.

İnsanlık tarihi içerisinde dünyadaki çoğu insan, küçük topluluklar halinde yaşamıştır. Geçtiğimiz birkaç yüzyılda -ve özellikle son yıllarda- bu çarpıcı biçimde değişmiştir. Kırsal alanlardan kentsel alanlara kitlesel bir nüfus göçü olmuş ve kentsel alanlarda yaşayan insan sayısı oldukça artmıştır. İnsanların %50'sinden fazlası artık kentleşmiş şehirlerde yaşamakta ve sonraki yüzyılda insanların üçte ikisinin kentsel yaşam alanlarında yaşayacağı belirtilmektedir (Ritchie ve Roser, 2018). Artık kentleşme süreci ve bu sürecin gerçekleşmesine etki eden politikalar önemli hale gelmiştir. Lefebvre'nin 1970 yılında yayınlanan "Kentsel Devrim" adlı eserinde belirttiği şekilde artık bir bütün halinde kentleşme süreci yaşanmakta ve kent toplumu kurulmaktadır.

Kentleşme, uzun tarihsel süreye, mevcut canlılığa ve hatta gelecekte daha fazla etkiye sahip güçlü bir "temel" süreç olsa da yekpare veya tek boyutlu değildir. Aksine kentleşme, toplu ve bireysel olarak toplum ve günlük yaşam üzerinde makro ve mikro etkiler üreten birçok önemli boyutu (ekonomi çevre, siyasi, toplumsal vs.) içinde barındırmaktadır (Peng vd., 2011). Kentleşme uzun zamandır insani gelişme ve ilerleme ile ilişkilendirilmiş olmakla birlikte özellikle son yarım yüzyılda kentsel ortamlarda görünür hale gelen eşitsizlikler ve sağlık sorunları gibi önemli sorunlara yol açabileceği görülmüştür (Kuddus vd., 2020: 1). Bu nedenle kentleşmeye ilişkin olarak kentleşme gerekliliği ve kentleşme karşıtlığı şeklinde iki farklı görüş bulunmaktadır. Kentleşme, büyüme ve kalkınma sağlaması, yaşam standardını ve kaliteyi artırması, özgürlüklerin kapsamını genişletmesi, sosyal, ekonomik ve kültürel olanakları çeşitlendirmesi noktalarında gerekli görülürken; kentleşmenin beraberinde getirdiği suç ve uyuşturucu kullanımının artması, çevre kirliliği, betonlaşma, yoksulluk, işsizlik, gecekondulaşma, sosyal ve mekânsal dışlanma, kültürel bozulma, yetersiz ve pahalı konut, plansız yapılaşma ve arazi kullanımı, trafik sıkışıklığı, yalnızlık gibi sorunlar kentleşmenin karşıtlığını doğuran nedenlerdir. Aynı zamanda kentler sınıfsal bir yapıda varlığını sürdürmekte ve bu sınıflar arasındaki uyum ve birliktelik farklı düzeylerde sorunları beraberinde getirmektedir. İlk görüş daha çok modernist kentleşme teorisyenleri tarafından benimsenirken ve kentleşme olumlu görülürken; ikinci görüş ise örneğin; yabancı literatürde Georg Simmel (1968) ve Murray Bookchin (1992), yerli literatürde ise Lütfi Bergen (2016) tarafından öne çıkarılmakta ve kentleşme süreçleri olumsuz anlamda eleştirilmektedir.

Kentleşme süreciyle beraber kentlerdeki eşitsizlikler gittikçe derinleşmektedir. Nitekim Behrens ve Robert-Nicoud (2014) kentleşmiş toplumu güçlünün hayatta kaldığı bir yapı olarak görmektedir. Kentleşme sürecini plansız bir şekilde yaşayan ülkelerde kentsel eşitsizlikler (gelir

yetersizliği, konut edinememe, kentsel imkânlardan yararlanamama, psikolojik rahatsızlıklar, dışlanma vs.) belirgindir. Kentler sosyal adaletin, özgürlüğün, adil bir toplumun ve kaliteli yaşamın mekânları olmaları gerekirken, sorunlu kentleşme dinamikleri ile beraber hastalıklı hale gelmiştir. Kentleşme sürecinin etkisiyle beraber oluşan bu çelişkili durum, kentli haklarının doğmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle 20. yüzyılda kentleşmenin hızlıca artması ve kentlilerin yeni kentsel koşullarda yaşamaya başlamasıyla artan sorunlar uluslararası ve ulusal düzeyde kentli haklarını gündeme getirmiştir.

İlk defa Henri Lefebvre tarafından Kentsel Devrim (The Urban Revolution-1970) adlı eserinde kullanılan bir kavram olarak “kent toplumu” günümüzde belirgin hale gelmiştir. Kent toplumunda farklı kesimlerin belirli hakları ve sorumlulukları vardır. Kent toplumunu oluşturan kentliler, hem hizmetlerden en iyi şekilde yararlanma hem de kentsel süreçlere katılım hakkına sahip olmalıdırlar. Günümüzdeki kentleşme politikalarının da kentli haklarının gerçekleşmesine olumlu etkisinin olması için iyi yönetilmesi ve planlanması gerekmektedir.

1.4.1.2. Eleştirel Marksist Teori, Kent Hakkı ve Kentsel Toplumsal Hareketler

20.yy’a kadar kent bir araştırma alanı olarak görülmemiştir. Marksizmin kurucusu olan Karl Marx, kenti sınıf bilinci ve proletarya kültürünün oluşumu çerçevesinde analizine dâhil etmiştir. Engels ise, sınıf ve mekân ilişkisini dikkate alarak kentteki eşitsizliğe vurgu yapmıştır (Turut ve Özgür, 2018: 2). Marx ve Engels’in kenti sosyo-politik ve ekonomik boyutlarda ele almaları ve özellikle sınıfsal çözümlemelerde araç olarak görmeleri çok değil, sadece bir yüzyıl sonra eleştirel kent kuramının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Eleştirel Marksist teori genel olarak kentleri kapitalizm üzerinden okumaktadır. Bu bağlamda kapitalist kentler, sermaye birikim stratejilerinin sergilendiği alanlar olmakla birlikte aynı zamanda tarihsel ve coğrafi bakımdan çatışma ve çelişkilerin dışa vurulduğu hesaplaşma arenalarıdır. Kapitalist kentler, uzun zamandır kapitalizmin yine kendisine (kar odaklı kentleşmeye, kent mekânlarının üretimine ve yeniden-metalastırılmasına) alternatifler olarak düşünölen ve örgütlenilen alanlardır. Oysa kentler kapitalizmin ve onun destekçisi konumundaki devletin kar odaklı anlayışı ve kararlarına göre değil, halkın toplumsal ihtiyaçlarına göre inşa edilmelidir. Bu düşünce, Engels (1845), Jacobs (1962), Lefebvre (1968), Harvey (1976) tarafından çeşitli şekillerde dillendirilmiştir (Brenner vd., 2014: 16). Kent, tüketim veya mübadele üzerinden değil, gündelik hayattaki kullanım değeri üzerinden değerlendirilmelidir. Eleştirel kent teorisi, bu düşünce doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Eleştirel kent teorisinin en önemli kavramlarından biri kentli hakları kavramının doğmasına neden olan “kent hakkı”dır.

1900’lu yıllardan günümüze kadar başta ABD olmak üzere küresel ölçekteki konut krizi, işsizlik, evsizlik, açlık, reel ücretlerin yetersizliği, gelir eşitsizliğinin neden olduğu uçurum,

yoksunluk, güvencesizlik, dayanışma ve sevginin yerini bencillik ve yalnızlık duygularının alması gibi sorunlar tüm ülke ve kentlerde gözlemlenmektedir. Marksist anlayışa göre temel sorun, sistemin bütününe yayılmış olan sömürü, tahakküm ve baskıdır. Sistemin asıl kaybedenleri hem maddi açıdan yoksun olanlar hem de entelektüel ve toplumsal olarak yabancılaştırılanlardır (Marcuse, 2012: 50-51). Kent hakkı düşüncesi tüm bu sorunlara karşı verilen bir mücadeleyi yansıtmaktadır.

1960'lı yılların sonlarında “*kent hakkı*” kavramı, ilk kez Henri Lefebvre tarafından kullanılmıştır. Ancak Lefebvre, kent hakkının net bir tanımını yapmaktan kaçınmış veya gerekli görmemiştir. Kent hakkını benzetme, kapsam, toplumsal kriz ve hareketler üzerinden açıklamıştır. Bu bağlamda Lefebvre'ye (1967: 158) göre, kent hakkı hem bir çığlığa hem de bir talebe (isteğe) benzemektedir. Kent hakkı, bilgi edinme hakkını, çeşitli hizmetleri kullanma hakkını, kullanıcıların kentsel alandaki aktivitelerinin mekânı ve dönemine ait fikirleri seslendirebilme hakkını ve kent merkezini (meydanını) kullanabilme hakkını kapsamaktadır (Lefebvre, 1991: 34). Kent hakkı, kent kaynaklarına ulaşma bireysel özgürlüğünden çok öte bir şeydir. Kenti değiştirerek kendimizi değiştirme hakkıdır. Ayrıca bireyselden olmaktan çok ortak bir haktır çünkü bu dönüşüm kaçınılmaz olarak kentleşme süreçlerini yeniden şekillendirmek üzere ortaklaşa bir gücün kullanımına dayanmaktadır (Harvey, 2008: 23). Lefebvre tarafından kavramsallaştırılan kent hakkı kavramı, Harvey'in toplumsal adalet ilkesi ve ortak mekânlar için sürdürülen mücadeleler (hareketler) için ortak bir hak olması yönündeki katkısıyla birlikte, birçok farklı mücadeleyi anlamlandırmak için kullanılmıştır (Erdem ve Ersavaş Kavanoz, 2023: 435).

Kent hakkı, kentten kimlerin yararlanması gerektiği ve kentin nasıl bir kent olması gerektiği konusundaki çekişmede bir tarafı harekete geçirecek bir iddia ve bayrak olarak görülebilmektedir. Ayrıca adalet, etik, ahlak, erdem, iyi gibi temel değerlere dayanan, ahlaki yönü bulunan bir fikirdir (Marcuse, 2010: 192-193). Lefebvre'nin kent hakkının ana dinamikleri; merkezi olma, hayatın özüne katılma ve içinde bulunma, aktif hareket etme, kapsayıcılık, yakınlık ve dayanışma yoluyla güçlü bağlar kurma şeklindedir (Merrifield, 2011: 475-481).

Lefebvre, kent hakkı düşüncesiyle hem devletin hem de kapitalizmin kontrolünün ötesinde, kentlilerin kentsel alanı kendileri için yönettikleri bir kentsel yaşamı, radikal ve devrimci değişimle sunmaktadır. Lefebvre, kent hakkını mevcut liberal-demokratik haklara ek olarak görmemektedir. Tam tersi kavramı, siyasi devrimi gerçekleştirmek adına daha geniş bir siyasi mücadelenin temel bir unsuru şeklinde kullanmaktadır (Purcell, 2014: 141-142). Dolayısıyla kent hakkı kavramının içinde Lefebvre'nin başka bir dünya ve sisteme giden bir yol bulunmaktadır. Kapitalist sistemin dayattığı ve devletin garantör olduğu değişim değerine karşılık; kentte yaşayanların gündelik hayatına odaklanan Lefebvre, kullanım değerini savunmakta ve halkın kullanım değerini şekillendirmesi gerektiğini ön plana almaktadır. Bu kapsamda, kent hakkının ve kentli haklarının kente dair birer hak olmaları, kenti bir hak öznesi haline getirmeleri, kentte

yaşayanları aktör konumuna almaları ve karar alma süreçlerine kentlilerin katılımını önemsemeleri bakımlarından bazı benzerliklere sahip olduğu ifade edilebilir.

Henri Lefebvre'nin kent hakkı kavramını kullanması 1967-1968 yıllarını kapsamaktadır. 1960'lı yıllardaki Fordist sistemden kaynaklı konut ve kiracılık sorunu, kentsel yenilemelerle yaratılan yeni mekânlar ve yerinden edilmeler, kamu hizmetlerinin yetersizliği, tüketim ürünlerinin fiyatları ve kalitesi, katılımın sınırlılığı gibi toplumsal sorunlara karşı verilen mücadeleler (Mayer, 2014: 103-104), kent hakkının doğuşuna neden olmuştur. 1960'ların sonlarında ortaya çıkan toplumsal hareketler, sadece Batı emperyalizmine, Vietnam Savaşı'na ya da ayrımcılığın, marjinalleştirilmenin farklı türlerine karşı değil; aynı zamanda gündelik hayattaki yabancılaşmaya, kentsel hayattan mahrum bırakılmaya, kentlerin modernleştirilip kendilerine özgü dokularının ortadan kaybolmasına karşı bir duruş şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu hareketler, başka bir kent için verilen mücadelenin ürünüdür (Schmid, 2014: 73). Özellikle 1968'de Paris'te yaşanan öğrenci eksenli toplumsal hareketler, kent hakkının kavramsallaştırılmasına katkı sağlamış ve ileride kent hakkından kentli haklarına geçişin ilk noktasını oluşturmuştur. 1968 sonrası süreçte pek çok ülkede yaşanan (Örneğin; ABD, Batı Almanya, İtalya, Meksika, Brezilya) ve nedenleri farklılık gösteren hareketler, nüfusun her kesiminin kent kaynaklarına erişebilirliği, alternatif yaşam tarzlarının kabullenilmesi, halkın karar alma süreçlerine katılımını harekete geçirmiş ve toplumsal-kültürel düzeyde bir bilinç sağlamıştır. Kentli haklarının öneminin ve gerekliliğinin anlaşılmasında kentsel toplumsal hareketlerin rolü oldukça önemlidir.

1.4.1.3. Neo-Liberalleşme, Küreselleşme ve Yerelleşme

1970'lerdeki ekonomik kriz sonrasında gündeme gelen ekonomik ve politik yeniden yapılanma (neoliberalizm/yeni sağ), kültürel arka planını (postmodernizm) da kurarak yeni ilişki süreçlerini de (küreselleşme-yerelleşme) beraberinde getirmektedir. Kentler, bu değişimin ana mekânsal aktörleri olarak ön plana çıkmakta ve bu süreçlerin ortaya çıkarmakta olduğu çok sayıda sorunun merkezi haline gelmektedir. Özellikle sosyal devlet uygulamalarının azaltılması, işsizlik oranının artması, çalışanların örgütlü hareket etmesinin zayıflatılması ve ücretlerinin düşük tutulması kentlerdeki gelir dağılımı adaletsizliğini artırmak suretiyle düşük gelirliilerin yoksulluğunu derinleştirmekte ve orta sınıfın büyük bölümü açısından ciddi bir yoksullaşmayı gündeme getirmektedir. Bu koşullar altında kente gelenlerin iş bulma ve kente tutunma mücadelesi de zorlaşmaktadır (Kaygalak, 2009: 30). Özellikle az gelişmiş ülkeler açısından sorunlar giderek artmaktadır.

Fordist ve Keynesyen politikaların etkisiyle oluşan bu durumun aşılması yönünde uluslararası sermaye sınıfının ortaya attığı serbest piyasa odaklı ekonomi, sosyal refah uygulamalarının terk edilmesi, finans ve ticarete serbestleşme hamleleri, esnek üretim modellerini geliştiren politikalar (Şenses, 1998: 29) ve yönetim yerine yönetişimin benimsenmesi gibi yeniden yapılanma süreci başlatılmıştır. Bu politikalar, İngiltere'de Thatcher ve ABD'de Reagan iktidarları tarafından

benimsenmiş ve tüm dünyaya uluslararası finans organizasyonları tarafından benimsetilmiştir. Ancak bu değişimin kentlerdeki yansıması çok da olumlu olmamıştır. Nitekim Flanagan'a (1993: 73) göre, 1980 sonrası neoliberal politikalar sonucunda kentlerdeki nüfus; işsizlik, yoksulluk, artan sefalet, konut sorunu ile baş başa kalmıştır. Bu anlamda en çok zorluğu kente yeni göç edenler, evsizler, yoksullar, gecekondu mahallelerinde yaşayanlar, küçük işletmeler ve esnaflar yaşamaktadır.

1980'leri izleyen süreçte neo-liberal politikalarla sosyal haklar aşındırılmakta, temel kamusal hizmetler ticarileştirilmekte ve yurttaşlar müşteri konumuna indirgenmektedir. Kentte yaşayanların temel ihtiyaçları, sermaye sahipleri tarafından kar aracı haline getirilmektedir (Karabulut, 2009: 15). Dünya çapında dalga dalga yayılan neoliberal politikaların dayattığı iktisadi ve sosyal koşullar, zaman ve mekân farkı tanımaksızın tüm toplumsal ve kültürel yaşamı kutuplaşmaya doğru götürmektedir. Bir yanda giderek zenginleşen küresel-kozmopolit bir zümre, diğer yanda sürekli yoksullaşan, yoksulluğu yaşadıkça kendi içinde ırk, dil, din kümelerine bölünen yerel kalabalıklar belirgin hale gelmektedir (Öncü ve Weyland, 2016: 10). Bu durumun genel neticesi belli kesimlerin kentle bütünleşememesi, yeterli sosyal ve ekonomik imkânlarla ulaşamaması, güvensiz ve kalitesiz yaşam olanakları, katılımdan yoksunluk şeklinde kentli haklarına aykırı göstergelerdir. Neoliberalizmin kentsel yaşamdaki eşitsiz çelişkileri desteklemesi kentli haklarının gelişiminde etkili olmuştur. Çünkü kentli haklarının felsefesi mümkün olduğunca eşit koşullarda kentsel imkânlardan yararlanma amacını taşımaktadır.

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sonucunda artan ölçüde küreselleşme süreci yaşanmaktadır. Küreselleşme, McLuhan'ın (1962) ortaya attığı şekliyle dünyanın küresel bir köy haline gelmesi sürecidir. Temelde küresel bağlantı, küresel bilinç ve ekonomik, kültürel, sosyal ve politik yönleri olan çok aşamalı bütüncül bir süreçtir (Robertson ve White, 2007: 64). Küreselleşme ile ekonomik sınırların ortadan kalkması ve ortak değer kalıplarının belirginleşmesi mümkün hale gelmiştir. Bu sürecin kenti etkilemesi ve kenti farklı boyutlarda dönüştürmesi söz konusu olmuştur.

Kentli haklarının gelişiminde küreselleşmenin iki yönlü bir etkisi vardır. Birinci yönü, küreselleşmenin güç odaklarının elindeki sermayeyi kentlere yönlendirmesi, sermayenin çıkar ve gereksinimlerine göre kentleri baskı altına alması ve kentleri tektip yaşam alanlarına dönüştürme çabasıdır. Kentler, giderek yaşanılabilir olmaktan çıkmakta ve insan odaklı değil, kar odaklı nitelikleriyle sınırsızca büyümektedir. Kontrolsüz ve denetimden yoksun olan büyüme beraberinde baskı, suç, şiddet, yozlaşma ve güvensizliği getirmektedir. Ayrıca ekonomik anlamda giderek daha fazla eşitsizliğe ivme kazandırmaktadır (Ertan, 2014: 201-203). Dolayısıyla bu yönüyle kentli haklarını tehdit etmesi durumu ortaya çıkmaktadır. İkinci yönü, küreselleşme olgusunun kentli haklarının yaygınlaşmasına katkı sağlamasıdır. Küreselleşme, Avrupa merkezli olan kentli haklarının küresel ölçekte bilinirliğini artırmış ve gelişimine yön vermiştir (Mutlu, 2010: 115).

Küreselleşmenin beraberinde ona zıt bir eğilim olarak yerelleşmenin ortaya çıkmasına neden olduğu ifade edilmektedir (Friedman, 1990; Robertson, 1994). Yerelleşme süreci, yerel üretilenlere ulaşma ve yerel olanın pazarlanması, yerel yetkilerin artırılması ve yerel değerleri koruma ve geliştirme yönünde olmaktadır. Küreselin yerele, yerelin küresele doğru hareket etmesi bağlamında bir doğal sonuç olduğu söylenebilir.

1970 sonrası süreçte yönetim yapıları yeniden yapılanma sürecine girmiş ve devlet-toplum, devlet-piyasa, merkezi yönetim-yerinden yönetim ilişkileri yeniden şekillenmiştir (Gül vd., 2014: 7-8). Özellikle 1985 tarihli Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nda belirlenen ilkeler, yerellik anlayışını kurma ve sürdürme noktasında önemli olmuştur. İdari açıdan yerelleşme, yerel yönetimlerin yetki, görev ve sorumluluklarının artırılması, mali kaynaklarının genişletilmesi, genel yetkiye sahip olma, idari ve mali özerkliğinin sağlanması şeklinde ortaya çıkan yeni yönetim anlayışını temsil etmektedir.

Yerelleşme, yerel yönetimleri ve yerel halkı güçlendirmesi bakımından kentli haklarını etkilemiştir. Bunun sonucunda yerel yönetimlere hizmet sağlama sürecinde gözetmeleri gereken ilke ve değerleri yansıtan Avrupa Kentsel Şartı hazırlanmış ve 1992 tarihinde yürürlüğe girmiştir. AKŞ, yerelleşme odaklı bir belge olmakla birlikte, kentlilere kaliteli ve etkin hizmet sunma bakımından yerel yönetimlere sorumluluklar yüklemektedir. Kentli haklarına ilişkin ana belge niteliğinde olan AKŞ'nın yerel yönetimler eksenli hazırlanması ve kentli haklarının uygulayıcı olarak yerel yönetimlere yetki, görev ve sorumluluk vermesi yerelleşmenin önemini göstermektedir. 1980 ve 1990'ların başındaki yerelleşme hareketi, kentli haklarının ortaya çıkması ve gelişmesi açısından ana etkenlerdendir.

1.4.1.4. Demokratikleşme ve Katılımcılık

20. yüzyılın en önemli kavram ve süreçlerinden biri demokratikleşmedir. Bu yüzyıldaki savaşlar, ekonomik ve sosyal krizler, soğuk savaş dönemi, siyasal rejimlerin baskıcı ve otoriter yapısı, insan hakları ihlalleri vs. pek çok olay demokratikleşme sürecini aksatmış olsa da liberal demokrasinin dünyanın birçok bölgesinde meşru bir sistem olarak belirlemesiyle beraber yeni bir döneme girilmiştir. Liberal demokrasinin sorunlarına karşı radikal, müzakereci ve katılımcı demokrasi şeklinde demokratikleşme sürecine katkı yapan farklı türde demokrasi yaklaşımları ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımlarla birlikte, insan hakları ve anayasal düzenin gelişim göstermesi, kentleşmenin hızlanması, yerel yönetim anlayışının ve özerkliğin önem kazanması, iletişim devrimiyle mesafelerin ortadan kalkması, siyasal bilinçlenmenin artması, internet ve dijitalleşmenin yönetim sürecine dâhil olmasıyla birlikte geçmiş dönemlerden daha fazla demokratikleşme sürecine girilmiştir.

Ülkelerin yaşamakta oldukları pek çok sorunun çözümünde demokratikleşme atılımları önemli bir yer tutmaktadır. 1990'lı yıllarda ortaya çıkan kentli haklarının gelişiminde de demokratikleşmenin etkisi oldukça fazladır. Tüm dünyadaki demokratikleşme adımları, küreselleşme-yerelleşme ve teknolojik ilerlemelerle birlikte ülkelerin merkezi otoriter yapısını ve temsile dayalı liberal demokrasiyi hızlıca dönüştürmektedir. Değişimin temel dinamikleri; desantralizasyon, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, katılım, insan hakları, özgürlük, eşitlik, açıklık, şeffaflık, stratejik yaklaşım, yaşam kalitesi, etkin ve verimli hizmet sunumu, halka yönelik olma, çevrecilik, insani yönetim (Ökmen, 2013: 23), yönetişim, sürdürülebilirlik ve çok kültürlülüktür. Bu ilke ve değerler, kentli hakları içeriğinin hazırlanması sürecinde etkili olmuştur. Özellikle kentlerde karar alıcıların daha insan odaklı yönetimi benimsemesi, yerel yönetimlere güçlü görev ve sorumluluklar yüklemesi, hizmet etkinliği ve kalitesini özümsemesi, kentlilerin katılım eksenli düşünülmesi bu etkiyi ortaya çıkarmaktadır.

Demokrasi ve demokratikleşme sürecinin en önemli değerlerinden biri katılımdır. Katılım, karar verme yetkisine sahip kişilerin davranışlarını etkilemeyi amaçlayan eylemleri (Verba, 1967: 53) veya gerek bireysel gerekse grup/örgüt halinde sivil toplumun kamusal karar alma süreçlerine katılımını ifade etmektedir (Council Of Europe, 2017: 2). Katılımcılık, son otuz yılda yönetim anlayışına hâkim olan ilkelere dendir.

1960'lardan beri yaşanan kentsel krizlerden çıkışın anahtarlarından biri halkın/vatandaşların kamusal karar alma süreçlerine dâhil olması gerektiği fikridir. Katılım, halk tarafından krizlere ve yönetim tarafından alınan kararlara karşı girişilen toplumsal hareketlerin öncelikli hedeflerindendir. Bu bağlamda krizlere çözüm anlamında 1980'lerden itibaren beliren neoliberal politikalarla şekillenen küreselleşme ve yerelleşme sürecinin hâkim anlayışı, halkı karar alma süreçlerine dâhil etmek olmuştur. Kentsel sorunlar ve çelişkilerin katılım süreçleriyle hafifletilmesi ve ortadan kaldırılması gerektiği fikri, siyasal ve yönetsel sürece hâkim olmuştur. Katılımcılık, kentli haklarının ana unsurlarından birini oluşturmaktadır. Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu'nun 12. maddesi ve AKŞ'nin 12. temel ilkesinin katılım hakkına vurgu yapması, katılımcılığın önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca Yerel Gündem 21, kent konseyleri, kent meclisleri, mahalle toplantıları gibi katılım mekanizmaları, farklı düzeylerde kentli hakları içerisinde katılımın bir hak olarak görülmesine katkı sağlamışlardır.

1.4.2. Kentli Haklarının Temel (Birincil) ve Yardımcı (İkincil) Dayanakları

Kentli haklarının tarihsel temelleri, 1871 tarihinde yaşanan Paris Komünü'ne kadar uzanmaktadır (Ertan ve Ertan, 2013: 58). 1800'lü yıllarda sermayenin eşitsiz dağılımı, halkın yoksulluğunun derinleşmesi ve en temel insani gereksinimlerin dahi karşılanamaması durumları Paris Komün hareketini tetikleyen faktörler olmuştur (Güler, 2011: 59). Paris halkı, özyönetim, özgürlük, katılım ve güvenlik temelli bir harekete girişerek, daha iyi yaşam koşullarında yaşama

haklarını savunmuşlardır. 19 Nisan 1871 tarihli bildirge, Fransa'nın en önemli kenti olan Paris'teki kentlilerin ve kent yönetiminin kısa süreli bir zafer belgesi olarak görülebilir. Mutlu (2010: 109)'ya göre, Paris Komünü'nde yer alan talepler, daha sonra evrensel bir nitelik kazanarak hem temel insan hakları anlayışını hem de yönetim anlayışlarını etkilemiş ve geliştirmiştir. Kentli haklarına ilişkin talepler ve isteklerin başlangıç noktasını oluşturması açısından Paris'teki komün hareketi önemli bir eşiktir. Yerel nitelikli bu siyasal hareketten sonra kentli haklarının doğuşunu hazırlayan şartlar, temel insan hakları ile bu haklara dayalı kentler kurulmasına yönelik uluslararası ve bölgesel nitelikli toplantılardır (Mutlu, 2010: 110).

Kentli haklarının ortaya çıkışı ve gelişimine etki eden temel (birincil) ve yardımcı (ikincil) dayanaklar (bildirge, şart, anlaşma, sözleşme vs.) bulunmaktadır. Kentli haklarının gelişiminde temel dayanaklar 1992 tarihinden itibaren Avrupa Konseyi (AK) öncülüğünde ortaya konulmuştur. Kentli haklarının belirlenmesi, çeşitlenmesi ve gelişmesinde temel (birincil) uluslararası ve ulusal dayanaklar öncü rol oynamıştır.

Tablo 2: Kentli Hakları Temel (Birincil) Dayanakları

Yıl	Belge	Temel Açıklamalar
1992	Avrupa Kentsel Şartı-I	* Kentli hakları ve ilkelerine ilişkin ilk temel belgedir. * Kentlerde daha iyi yaşam mottosuyla yaşama geçirilen ve sözleşme statüsünde olmayan bir şarttır. * Şart, yerel otoritelerin sorumluluklarını, evrensel yol gösterici ilkelerini, işbirliği ve dayanışmanın gerekliliğini, toplumsal bir ayırım yapmadan herkese temel kentsel haklarının tanınmasını ve kullanılmasını vurgulamaktadır. * Avrupa Kentsel Şartı'nda kentli haklarının uygulanması ve hayata geçirilmesine ilişkin 13 temel hak ve ilke (prensipl) ortaya konulmuştur (European Urban Charter, 1992).
1992	Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu	* Avrupa Kentsel Şartı içerisinde yer almaktadır. * Deklarasyonda kentli hakları ilk kez düzenlenmiş ve sıralanmıştır. Bu açıdan başlangıç noktasını oluşturmaktadır. * 20 temel kentli hakkı belirlenmiştir (European Urban Charter, 1992; The European Declaration of Urban Rights, 1992).
1994	Avrupa Kentte Kadınlar Şartı	* Kentte yaşayan kadınların haklarını gözetken ilk belgedir. * Şart, bölge ve şehir planlamasında kadınların giderek daha aktif rol almalarını teşvik etmeyi ve daha özgür ve eşit bir toplum yaratmayı amaçlamakta ve toplumsal hayattaki koşulların iyileştirilmesinde kadının önemine vurgu yapmaktadır. * Kentte kadın hakkı bağlamında aktif yurttaşlık, demokratik karar alma ve eşitlik, eşit fırsatlar, katılımcılık, gündelik yaşamda kadının güçlenmesi, sürdürülebilir kalkınma ve ekolojik dengenin korunması, sosyal güvenlik ve erişilebilirlik, konut ve yerleşim hakkı, toplumsal cinsiyet sorunlarını ortadan kaldırma, eğitim ve yerel deneyimlerin önem kazanması, medya ve deneyimlerin yayılması, dünya çapında dayanışma adına ağlardan yararlanma olmak üzere 12 ana ilke benimsenmiştir (European Charter for Women in the City, 1994).
1996	Habitat II- İnsan Yerleşimleri İstanbul Bildirgesi	* Türkiye'nin en sahipliği yaptığı en önemli konferanslardan biri olan BM İnsan Yerleşimleri Konferansı'nın sonuç çıktısıdır. * Bildirgede herkese yeterli konut, insan yerleşimlerinin sürdürülebilir gelişmesi, insanların doğayla uyumlu sağlıklı ve üretken bir yaşama kavuşması, dezavantajlıların yaşam kalitesinin yükseltilmesi, katılım kültürünün geliştirilmesi, cinsiyet eşitsizlikleri ile mücadele ve uluslararası işbirliği öncelikli konular arasında ön plana çıkmıştır. * Herkes için yeterli konut hakkı ve kentleşen dünyada sürdürülebilir yerleşim hakkı iki ana temadır (Report of the United Nations Conference on Human Settlements-Habitat II-İstanbul Declaration, 1996).

Tablo 2: (Devamı)

Yıl	Belge	Temel Açıklamalar
2000	Avrupa Kentte İnsan Haklarını Koruma Şartı	* Şart, kentlerde tüm vatandaşların haklarına erişmesini ve yerel yönetimin bu hakların sağlanmasını kolaylaştırmasını içermektedir. * Amacı, eşitlik ilkesi doğrultusunda uzun vadede kamusal hayata entegrasyonu kolaylaştırmak ve siyasal bilincin artmasını sağlamaktır. * İlk maddesinde kent hakkından söz etmesi önemli bir noktadır. * Şartta belirlenen kentteki insan hakları şunlardır: hakların eşitliği ve ayrımcılığın yok edilmesi (m.2), kültür, dil ve din özgürlüğü (m.3), hassas gruplar ve yurttaşların korunması (m.4), dayanışma (m.5), belediyelerin uluslararası işbirliğini kurması (m.6), hizmette yerellik ve bağlılık (m.7), siyasal katılım (m.8), toplanma, gösteri ve dernek kurma (m.9), özel ve aile yaşamının korunması (m.10), bilgi edinme (m.11), kamusal hizmetlere erişim (m.12), eğitim, çalışma ve kültür (m.13-14-15), konut (m.16), sağlık ve çevre (m.17-18), uyumlu kentsel gelişim ve kentsel hareketlilik (m.19-20), dinlenme ve tüketme (m.21-22), kamusal hizmetlerin etkinliği ve şeffaflık (m.23-24) (European Charter for the Safeguarding of Human Rights in the City, 2000).
2001	Brezilya Kent Hakkı Yasası	* Kent hakkını teşvik eden ilk ulusal düzenleme özelliği taşır. * Belediyelerin toplumsal eşitsizlikle mücadelede, konut hakkının geliştirilmesinde ve genel olarak kent hakkının geliştirilmesinde kullanabilecekleri çok çeşitli araçları içeren bütüncül bir yasadır. * Yasa, kentsel, sosyal ve çevresel sorunlarla karşı karşıya kalan belediyelere hukuki destek sağlamakta ve belediyelerin hukuki ve siyasi rolünü genişletmektedir. * Kentteki mülkiyetin bireysel değil kamusal bir mesele olması gerektiğini belirtmesi, belediyelere vergilendirme ve kamulaştırma hakkı tanınması, herkesin yararlanabileceği sosyal konut üretimini desteklemesi, kentsel yoksulluğun azaltılması, halkın karar alma süreçlerine demokratik katılımını gerekli ve vazgeçilmez görmesi bakımından önemli bir yasadır (Friendly, 2013: 162-166).
2005	Dünya Kent Hakkı Şartı	* Kentlilerin onurlu bir yaşam sürmesini sağlamak amacını taşımaktadır. Bu amaca ulaşabilmek için sivil toplum, yerel ve merkezi yönetim başta olmak üzere toplumun çeşitli kesimlerini bir araya gelmesi gerektiği üzerine durulmuştur. * Şart'ta talep edilen kentsel haklar şunlardır: kenttaşlık/vatandaşlık hakkının ve kentin demokratik yönetiminin tam olarak uygulanması, kentin ve kentsel mülkiyetin toplumsal işlevi, eşitlik ve ayrımcılık yapmama, dezavantajlı grupların ve kişilerin korunması, özel sektörün toplumsal taahhüdü, dayanışma ekonomisinin ve kademeli vergilendirme politikalarının teşvik edilmesi, kentin planlanması ve yönetimi, yaşamın toplumsal üretimi, eşitlikçi ve sürdürülebilir kentsel gelişme, bilgi edinme, fiziksel-ruhsal özgürlük ve bütünlük, siyasal katılım, örgütlenme ve toplanma, kentsel kamusal alanın demokratik kullanımı, güvenlik ve birlikte var olma, su ve kentsel hizmetlere erişim, ulaşım ve hareketlilik, konut, çalışma ve sağlıklı çevre (World Charter for the Right to the City, 2005).
2005	Yarının Kenti Üzerine Vatandaşların Bildirgesi	* 26 vatandaş tarafından Avrupa Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu'na sunulan bildirgedir. * Bildirge, kentsel yönetim, sürdürülebilir ulaşım, yapı çevre, kültürel miras ve eğitim konulu beş bileşenin geleceğin kentlerinin şekillenmesindeki önemine vurgu yapmaktadır. * Kentlilerin yönetim sürecinde dâhil edilmeleri ve sorumluluk almaları, konut stokunun sürdürülebilir araçlarla yenilenmesi, bütünleşmenin ve ortak mirasın korunmasının gerektiği, sürdürülebilirlik esaslı bilinçlenme ve bilgi düzeyinin artırılması, ulaşımaya yönelik sorunların çözümlenmesi ve yeni hareketlilik biçimlerinin benimsenmesi temel düşüncelerdir (Citizens' Declaration on the City of Tomorrow, 2005).
2006	Avrupa Birliği Kentsel Çevre İçin Tematik Strateji	* Avrupa Topluluğu'nun Çevre Eylem Programının çıktılarından biridir. * Sürdürülebilir çevre hakkı temel düşüncedir. * Strateji, yerel düzeyde genel olarak çevre yönetimine özellikle de ulaşım, tüm paydaşlara etkin bir şekilde danışılmasını esas alan bütüncül bir yaklaşım, çevre ile ilgili yasal düzenlemelerin başarılı bir şekilde uygulanması ve çevresel kalite ve performansta kalıcı iyileştirmelerin sağlanması ve yerel yönetimlerin bu yönetim tekniklerini benimseyebilmeleri için desteklenmesi gerektiği üzerine durulmuştur (Mimarlar Odası, 2006).

Tablo 2: (Devamı)

Yıl	Belge	Temel Açıklamalar
2006	Montreal Haklar ve Sorumluluklar Şartı	* 2002 tarihli ancak 2006'da yürürlüğe giren Montreal Şartı, insan onuru, barış, eşitlik, demokrasi başta olmak üzere pek çok insan hakkına yönelik hak ve sorumlulukları içeren sosyal bir sözleşmedir. * Şart'ta göre kent, insan haklarına ilişkin temel değerlerin teşvik edildiği bir yaşam alanıdır. Şart'ta yoksulluk ve ayrımcılıkla mücadele, demokratik ve kapsayıcı kent, belediyelerde şeffaflık, aktif vatandaşlık ve yerel katılım, sağlıklı çevre koruması, ortak mirası koruma ve yaşam kalitesini iyileştirme, kültürel kimlik, adil hizmet anlayışı, boş zamanı değerlendirme ve spor faaliyetleri, çokkültürlülük ve uyum ilkeleri benimsenmiştir. * Benimsenen ilkelerin yanından vatandaşlara düşen katılım hakkı ve başkalarının haklarına müdahale etmeden haklarını kullanma sorumluluğu üzerine durulmuştur. Bu şekilde kentlilerin aktif birer vatandaş olarak hareket etmeleri istenmiştir (Montreal Charter of Rights and Responsibilities, 2006).
2007	Leipzig Şartı	* Avrupa Birliği üye devletlerinin kentsel gelişimden sorumlu bakanları tarafından yapılan toplantı sonucunda kabul edilmiştir. * Katılım, sürdürülebilirlik, entegrasyon ve dengeli bölgesel yönetim ilkelerini gündeme getirmiştir. * 2 temel öneri sunulmuştur: 1) entegre kentsel gelişim politikası yaklaşımlarının daha fazla kullanılması, 2) kentin bütününde yoksul mahallelere özel bir önem verilmesi (Leipzig Charter, 2007).
2008	Avrupa Kentsel Şartı-II (Yeni Bir Kentlilik İçin Manifesto)	* Şart II, Kentsel gelişime, yaşama ve yaşamın odağındaki kentlilere odaklanmaktadır. * Şart, 85 maddeden oluşmakta ve kent/kentli hakkı, sürdürülebilirlik, toplumsal eşitlik, etik, yerel demokrasi, katılım, yerellik, e-demokrasi, konut, çevre koruma, erişilebilir kamusal hizmet, tasarruf, arazi planlaması, farklı düzeylerde işbirliği, ekolojinin korunması ve ayak izinin azaltılması, kentsel yaşam kalitesinin artırılması, mekânsal eşitsizliğin önlenmesi, çok kültürlülük ve kültürel zenginliğin önemsenmesi, ulaşım, dijital olanaklardan (internet vs.) yararlanma, küreselleşme süreciyle uyum ve dezavantajlı gruplara özen gösterilmesi konularını öne çıkarmaktadır. * Eşitlik, ekonomi, çevre, kültür, katılım, demokrasi, yaşam kalitesi ve sürdürülebilirlik değerleri kentlerde ve kentlilerin yaşamlarında vazgeçilmez unsurlar olarak görülmektedir. Şart, bu ilke ve değerlerin kentlilere ulaşması adına yerel yönetimlere önemli sorumluluklar tanımlamıştır (European Urban Charter II- Manifesto for a New Urbanity, 2008).
2010	Mexico City Kent Hakkı Şartı	* Kentli haklarına ilişkin Latin Amerika'da hazırlanmış önemli bir belgedir. * Şart, kentlileri, kentin ve demokrasinin vazgeçilmez ögesi görerek, üç temel hedef belirlemiştir: * Kapsayıcı, yaşanabilir, adil, demokratik, sürdürülebilir ve keyifli bir kentin inşasına katkıda bulunmak, * Sosyal örgütlenme ve sosyal dokunun güçlendirilmesine ve aktif-sorumlu vatandaşlığın inşasına katkıda vermek, * Sektör verimliliği ve ekonomik olarak güçlenmeyi garanti eden eşitlikçi, kapsayıcı ve dayanışmacı bir kentsel ekonominin inşasına katkıda bulunmak. * Bu hedeflerin gerçekleşmesi ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için kent hakkı savunulmuştur. Özellikle yoksulluk ve dışlanmanın önlenmesine önem verilmiştir. * Şart'ta kent hakkının yol gösterici ilkeleri olarak kendi kaderini tayin etme, ayrımcılık yapmama, eşitlik, cinsiyet ve sosyal eşitlik, dezavantajlı topluluklara öncelikli ilgi, dayanışma ve işbirliği, katılım, şeffaflık ve hesap verebilirlik, ortak sorumluluk ve dağıtım adaleti sayılmıştır (Mexico City Charter for the Right to the City, 2010).
2010	Rio Kent Hakkı Manifestosu (Şehir Hakkı: Kentsel Bölümü Köprülemek)	* Dünya Kent Forumu'nda kabul edilen Manifesto, küresel eğilimlerle birlikte kentleşmiş bir geleceğe yönelik temel alınması gereken önlemler ve değerler üzerinde durulmuştur. * Yönetişim, sürdürülebilirlik, iklim değişikliği ile mücadele, kentsel kirliliğin önlenmesi, akıllı kent yaratılması, etkin işbirliği (halk, özel sektör, kamu, sivil toplum), gecekondu mahallerinin iyileştirilmesi, yeşil ve açık alanlar, dezavantajlı kesimlerin rollerinin artırılması, temel hizmetlerin sağlanması ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi, çeşitlilik, kentsel yoksullukla mücadele etme, iyi yönetilen kentleşme ve katılım konuları kentli hakları bağlamında ele alınan konular olmuştur (The Right to the City: Bridging the Urban Divide, 2010).

Tablo 2: (Devamı)

Yıl	Belge	Temel Açıklamalar
2012	Şehirde İnsan Hakları İçin Küresel Şart-Gündemi	* Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler (UCLG) tarafından Barselona’da düzenlenen toplantı sonucu ortaya çıkmıştır. * Şart-Gündeminin ana amacı, yerelde yaşayan insanların temel insan haklarını kullanabilmelerini sağlamak adına yerel yönetimlerin önemli bir rol üstlenmesidir. * İnsan onuru, özgürlük, eşitlik, adalet, ayrımcılık yapmama, demokrasi ve katılım, sürdürülebilirlik, iş birliği ve dayanışma temel ilke ve değerler olarak benimsenmiştir. * Şart-Gündeminin ilk maddesi daha iyi yaşam koşullarında “kent hakkı”nın sağlanmasıdır. Tek başına bir hak olarak sayılan kent hakkı dışında 11 farklı hak daha Şart-Gündeminde yer bulmuştur: Katılımcı demokrasi hakkı, kentte sivil barış ve güvenlik hakkı, kadın ve erkek eşitliği hakkı, çocuk hakkı, erişilebilir kamu hizmeti hakkı, vicdan, din, fikir ve bilgi hakkı, toplanma, dernek ve sendika oluşturma hakkı, kültür hakkı, konut hakkı, temiz su ve gıda hakkı, sürdürülebilir kentsel gelişim hakkı (Global Charter-Agenda for Human Rights in the City, 2012).
2014	Gwangju Prensipleri	* Güney Kore’de düzenlenen Dünya İnsan Hakları Şehirleri Forumu’nda ortaya konulmuştur. * Bu belgedeki 10 temel prensip şöyledir: kent hakkı, ayrımcılık yapmama ve olumlu eylem, sosyal içerme ve kültürel çeşitlilik, katılımcı demokrasi ve hesap verebilir yönetim, sosyal adalet, dayanışma ve sürdürülebilirlik, siyasi liderlik ve kurumsallaşma, insan haklarının yaygınlaştırılması, etkin kurumlar ve politika koordinasyonu, insan hakları eğitimi ve öğretimi ve çözüm hakkı. * Gwangju Prensipleri, kentli haklarının benimsenmesi ve uygulanması sürecinde yönetim boyutuna ilişkin ilkeler gözetmesi açısından önemlidir (Gwangju Guiding Principles for a Human Rights City, 2014).
2016	Bask Deklarasyonu	* 8. Avrupa Sürdürülebilir Şehirler ve Kasabalar Konferansı’nda kabul edilen ve yayınlanan Deklarasyon, Avrupa kentleri ve kasabalarının daha yaşanabilir, daha kapsayıcı ve daha üretken olabilmesi adına sürdürülebilirlik ve dayanıklılık (dirençlilik) vurgusunda bulunmaktadır. * Deklarasyonda enerji tüketiminin azaltımı, hareketlilik ve erişebilirlik, biyoçeşitlilik ve ekosistemi koruma, yeşil ve doğal alan kullanımının azaltımı, su ve hava kalitesinin korunması, afet riski azaltımı, iklim değişikliklerine uyum, kamusal alan iyileştirilmesi, herkese yeterli konut, sosyal içerme ve entegrasyon, yerel ekonomi ve istihdamı geliştirme temel gündem maddeleridir (Basque Declaration, 2016).
2016	Yeni Kentsel Gündem (Habitat III)- Kito Deklarasyonu	* BM tarafından Ekvador’un başkenti Quito’da düzenlenen Habitat III Konferansı’nda kabul edilmiştir. * Herkes için sürdürülebilir kentler ve yerleşimler deklarasyonun ana temasıdır. * Yeni Kentsel Gündem, yeterli yaşam standardı, konut hakkı, güvenli ve uygun fiyatlı içme suyu, sağlık, beslenme ve eğitim hakkı, kamusal hizmetlere eşit ve kolay erişim, katılım hakkı, cinsiyet eşitliği ve kadın hakları, yerel ekonomi ve verimlilik, dengeli ve bütünsel kalkınma, sürdürülebilirlik, güvenlik ve erişebilirlik hakkı, afet riskinin azaltılması ve dirençlilik, ekolojik yaşam konularını kentler için yeniden gündeme taşımıştır. * Temel ilkeleri; yoksulluğun ortadan kaldırılması, kentlilere eşit imkân ve fırsatlar tanınması, yüksek üretkenlik ve sürdürülebilir ekonomi, arazi ve kaynak kullanımına standart getirilmesi, doğayla uyumlu yaşam, tüketim ve üretim kalıplarının değiştirilmesi, iklim değişikliği ile uyum ve mücadele, afet riskine karşı dayanıklılık olarak belirlenmiştir (New Urban Agenda-Quito Declaration, 2016).
2020	Yeni Leipzig Şartı	* Şart, ortak yarar için şehirlerin dönüştürücü gücüne vurgu yapmakta ve genel refahı adına güvenilir kamu hizmetlerini, yeni sosyal, ekonomik, çevresel ve bölgesel eşitsizlik biçimlerinin azaltılmasını ve önlenmesini vurgulamaktadır. * Ortak hedef, kentsel yaşam alanlarında yaşam kalitesini korumak ve yükseltmek olmuştur. * Şart, adil, yeşil ve üretken toplum, uyumlu kentsel gelişim, katılımcı anlayış, kapsayıcılık ve işbirliğine önem verilmesi gerekliliğine vurgu yapmaktadır. * Şart’ta kentli haklarını ilgilendiren üç temel boyut üzerinde durulmaktadır: adil kent, yeşil kent ve üretken kent. Kentler, herkese eşit imkânları sunabilmeli, herkesi bütünlüştirebilmeli, kapsayıcı olmalı ve herkese hizmet sunabilmelidir. Kentler, yüksek çevre kalitesi, enerji verimliliği yüksek yeşil ve dayanıklı binalar, karbonsuz ve emisyonuz sürdürülebilir yaşam, sağlık yeşil alanlarına sahip olmalıdırlar. Ayrıca kentler, yüksek istihdamlı, yenilikçi ekonomiler, üretim odaklı ve teknolojik imkânları kullanabilen, rekabetçi olmalıdır.
2020	Yeni Leipzig Şartı	* Temel ilkeler; ortak yarar esaslı politika, katılımcılık ve birlikte yaratıcılık, entegre ve uyum, yönetim ve yerele özgüldür (New Leipzig Charter, 2020).

Tablo 2: (Devamı)

Yıl	Belge	Temel Açıklamalar
2023	Avrupa Kentsel Şartı-III	* Avrupa Kentsel Şartı'nın en yeni ve güncellenmiş halidir. * Toplamda 6 tema ve 33 kentli hakkı belirlenmiştir. * Özgürlük, dijitalleşme, yapay zekâ konularına özel önem verilmiştir. * Avrupa Kentsel Şartı'nı daha fazla geliştirilmesi ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'nın uygulanmasını destekleme gereksinimi üzerine odaklanılmıştır (European Urban Charter III: Urban Living in the Era of Transformations, 2023).

Kaynak: Tablo yazar tarafından kronolojik esaslar doğrultusunda hazırlanmıştır.

Kentli haklarına ilişkin temel dayanaklar yanında hem kentli haklarının ortaya çıkması hem de içeriğinin ve niteliklerinin belirlenmesi açısından yardımcı veya ek dayanakların katkısı oldukça yüksektir. İkincil dayanaklar olarak ifade edilebilecek olan bu belgeler, Paris Komünü sonucunda ortaya çıkan istekler ve sonrasında düzenlenen şehircilik kongreleri ile devam ettirilebilir. 1940'lı yılların sonlarıyla birlikte Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa Konseyi öncülüğünde planlanan ve insan hakları, sosyal ve kültürel koşullar, ekonomik refah seviyesi, siyasal düzenin değişmesi, çevre hakkı ve doğal mirasın korunması, planlama ve sürdürülebilir yaşam, katılım ve demokrasi, yerinden yönetimin güçlendirilmesi, uyumlu ve bütüncül gelişen kentler gibi konularda gerçekleşen toplantılar ve uluslararası belgelerle kentli haklarının ortaya çıkma ve gelişim süreci desteklenmiştir.

Tablo 3: Kentli Haklarının Yardımcı (İkincil) Dayanakları

Yıl	Belge	Temel Açıklamalar
1933	Atina Sözleşmesi	* Atina'da toplanan Milletlerarası Modern Mimari Kongresi (CIAM) çıktısıdır. * Kongre sonucunda temel kentleşme ilkelerinin kabul edilmesi bakımından kentli haklarına yeni bir açılım getirmiştir. * Le Corbusier'in önderliğinde modern mimari akımın etkisiyle şekillenen Atina Anlaşması veya Sözleşmesi, modern şehirciliğin anayasasını hazırlamıştır. * Sözleşmede kentin politik, sosyal ve ekonomik bütünün bir parçası olduğu belirlenerek; barınma, dinlenme, çalışma ve ulaşım şeklinde kentin işlevlerine ilişkin saptamalar yapılmıştır. * İnsanca yaşanabilir koşullarda barınma gereksinimi olarak ifade edilen "konut hakkı" ilk kez ortaya atılmıştır (Ertan ve Ertan, 2013: 59; Gökğür, 2005: 35).
1948	BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi	* Bildirge'nin kentli hakları açısından önem taşıyan maddeleri şunlardır: eşitlik (m.1), yaşama, özgürlük ve kişi güvenliği (m.3), yerleşim ve konut (m.13), yönetime katılma ve kamu hizmetlerinden eşit şekilde yararlanma (m.21), elverişli koşullarda çalışma ve işsizliğe karşı korunma (m.23), dinlenme, eğlence ve boş zamanları değerlendirme (m.24), sağlık, yeterli yaşam standardı ve dezavantajlı gruplar için güvenlik, özel bakım ve yardım (m.25), eğitim (m.26), kültür (m.27) (Universal Declaration of Human Rights, 1948). * Bu haklar 1990'lı yıllarda hazırlanmaya başlayan kentli haklarına ilişkin temel belgeler için dayanak teşkil etmiştir.
1950	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	* Birinci kuşak insan haklarını içerir. * Sözleşmedeki kentli haklarıyla ilişkili önem taşıyan maddeler şunlardır: yaşama (m.2), özgürlük ve güvenlik (m.5), özel ve aile hayatı ile oturlan konuta saygı (m.8), ifade özgürlüğü (m.10), dernek kurma ve toplantı yapma (m.11), etkili başvurma (m.13), ayrımcılıkta bulunmama (m.14) (European Convention on Human Rights, 1950).

Tablo 3: (Devamı)

Yıl	Belge	Temel Açıklamalar
1961	Avrupa Sosyal Şartı	* Avrupa Konseyi tarafından hazırlanmıştır ve ikinci kuşak hakları içermektedir. * Şart'ta kentli haklarıyla doğrudan veya dolaylı olarak ilişkili maddeler şunlardır: çalışma (m.1), örgütlenme (m.5), mesleki eğitim (m.10), sağlığın korunması (m.11), sosyal güvenlik (m.12), sosyal ve tıbbi yardım (m.13), sosyal refah hizmetlerinden yararlanma (m.14), engellilerin bağımsızlığı, bütünleşmesi ve katılımı (m.15), aile, çocuk, gençler ve yaşlıların korunması (m.16-17-23), istihdamda eşit muamele ve fırsat eşitliği (m.20), bilgilendirilme ve danışılma (m.21), çalışma ortamı ve koşullarının iyileştirilmesi (m.22), dışlanma ve yoksulluğa karşı korunma (m.30), konut (m.31) (European Social Charter, 1961). * Kentte sosyal hakların oluşması ve iyileştirilmesine katkı sağlamıştır.
1969	Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Hakkında Uluslararası Sözleşme	* Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 1965'te kabul edilmiş ancak dört yıl sonra yürürlüğe girmiştir. * Sözleşmesi'nin 5. maddesi kentli haklarını doğrudan ve dolaylı olarak ilgilendiren maddelere sahiptir. İlgili maddeler şunlardır: ikamet etme, mülkiyet edinme, düşünce, fikir ve ifade özgürlüğü, toplanma ve dernek kurma, çalışma, mesken edinme, sağlık ve sosyal hizmetlerden yararlanma, eğitim, kültürel faaliyetlere katılım ve kamuya açık mekânlar ile hizmetlerden yararlanma (International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, 1969).
1972	Stockholm Bildirgesi	* 1972 tarihinde Stockholm'de çevre üzerine yapılan en geniş katılımlı toplantı olan ve "çevre hakkı"nı ilk kez gündeme getiren BM İnsan Çevresi Konferansı sonucunda ortaya konulmuştur. * Stockholm Bildirgesi'nin ilk maddesine göre; insanların özgürlük, eşitlik ve kaliteli bir çevrede onurlu ve yeterli yaşam şartları sağlanmış halde yaşaması ve insanların bugünkü ve gelecek kuşaklar için çevreyi korumasına (sürdürülebilirlik) vurgu yapılmıştır (Stockholm Declaration, 1972). * Bildirgenin kentli haklarına yansımaları kentin ve kentlilerin daha sağlıklı, yaşanabilir bir çevreye ve doğal yaşam hakkına sahip olduklarıdır.
1972	Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme	* UNESCO tarafından hazırlanmıştır. * Sözleşme, kültürel ve doğal mirasın korunması, geliştirilmesi ve gelecek kuşaklara olduğu gibi aktarılmasına yönelik düzenlemeleri kapsamaktadır (Convention for the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, 1972).
1976	Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi	* Sözleşme, kentli haklarına ilişkin şu konuları ve hakları içermektedir: eşitlik (m.3), güvenlik (m.6), ikamet etme (m.12), düşünce ve ifade özgürlüğü (m.18-19), örgütlenme ve toplantı yapma (m.21), katılım (m.25) (International Covenant on Civil And Political Rights, 1976).
1976	Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi	* Sözleşme, kentli haklarına ilişkin şu konuları ve hakları içermektedir: çalışma (m.6), yeterli yaşam düzeyi sağlanması, (beslenme, barınma vs.) (m.11), sağlık ve çevresel koşulların iyileştirilmesi (m.12), eğitim (m.13-14), kültürün korunması ve geliştirilmesi (m. 15) (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, 1976).
1976	İnsan Yerleşimleri Vancouver Bildirgesi	* 1976 tarihinde Kanada-Vancouver'da toplanan BM İnsan Yerleşimleri Konferansı (Habitat I) sonucunda yayınlanan bildirge, esasen gelişmekte olan ülkelerdeki hızlı, çarpık ve denetimsiz kentleşmenin yarattığı sorunlara yöneliktir ve bu yönüyle kentli haklarının şekillenmesine katkı vermiştir. * Özellikle temel gereksinimlerin karşılanması, yaşam kalitesinin artırılması, evsiz ve göçmen-mültecilere barınma imkânı sağlanması, dolaşım ve yerleşim özgürlüğü, çevresel ve kültürel değerlerin korunması, tarihsel önem taşıyan yerleşimlerin korunması, arazi kullanımının düzenlenmesi, planlama ve uygulama süreçlerine yurttaş katılımı şeklindeki ilkelere vurgu yapılmıştır (The Vancouver Declaration on Human Settlements, 1976).
1983	Avrupa Bölgesel ve Mekânsal Planlama Şartı	* Şart'ta bölgesel dengeli sosyo-ekonomik gelişme, yaşam koşullarının iyileştirilmesi, doğal kaynakların sorumlu yönetimi, çevre ve toprağın korunması hedeflerine ulaşılması hedeflenmiştir (Ertan, 2014: 94).
1985	Avrupa Mimarı Mirasın Korunması Sözleşmesi	* 1985'te Granada'da imzalanan Sözleşme ile miras değeri taşıyan ve korunması gereken anıtlar, binalar ve sitlerin, geleceğe taşınması ve kalkınma sürecine katkıda bulunması, böylelikle kentsel ve kırsal çevrenin geliştirilmesi göz önüne alınmıştır (Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe, 1985). * Kentsel alanlarda tarihi kültürel ve mimari mirasın korunması ve geliştirilmesi kentli haklarından biridir.

Tablo 3: (Devamı)

Yıl	Belge	Temel Açıklamalar
1987	Ortak Geleceğimiz Raporu (Brundtland Raporu)	* 1987 tarihli BM Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından yayınlanan “Ortak Geleceğimiz” raporu kentli hakları açısından sürdürülebilirlik kavramından ilk kez bahsetmiştir. * Brundtland Raporu olarak da bilinen belgede; yoksulluğun ortadan kaldırılması, kültürel ve çevresel değerlere erişimin güvence altına alınması, nüfus kontrolü, dengeli kalkınma ve gelecek kuşakların yaşama hakkına müdahale edilmemesi konularına değinilmiştir (Our Common Future, 1987).
1988	Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı	* 1985 tarihinde imzalanan ve 1988’de yürürlüğe giren Şart’ta kentli haklarının en baştaki uygulayıcılarından olan yerel yönetimlere ilişkin özerklik veya özyönetim, yerellik, halka yakın yönetim, katılım ve demokrasi, âdem-i merkeziyetçilik eksenli ilkeler benimsenmiştir (European Charter of Local Self-Government, 1985). * Bu ilkeler veya değerler yerelleşme hareketine katkı sağlamıştır. Aynı zamanda yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve yerel demokrasinin düzeyinin artırılmasını sağlamıştır. Bu bakımlardan kentli haklarına katkı sunmuştur.
1988	Avrupa Yaya Hakları Bildirgesi	* Bildirge, kentlerde yayaaların temel haklarını benimsemiş ve yayaların kamusal alanlardan yararlanma, sağlıklı bir çevre, kent meydanlarında yaşama, dezavantajlı grupların erişim ve ulaşımına yönelik tasarım ve düzenlemeleri öngörmektedir (The European Charter of Pedestrians’ Rights, 1988). * Ulaşım ve dolaşım hakkı, kentli haklarından biridir.
1989	Çocuk Hakları Sözleşmesi	* Sözleşme, her çocuğun yeterli yaşam koşullarında yaşaması, barınma, katılım, erişim, boş zamanlarını değerlendirme, sağlık, çalışma ve eğitim açısından korunma ve güvence altında olmasına vurgu yapmaktadır (Convention on the Rights of the Child, 1989). * Kentsel alanda yaşayan büyük bir kesimin de çocuk yaşta olması çocukların kentteki haklarını gündeme getirmektedir.
1990	Eğiten Kent Şartı	* 1990’lı yıllarda kentli haklarına ilişkin ilk dayanak Eğiten Kent Şartı’dır. Barcelona’da düzenlenen 1. Uluslararası Eğiten Kentler Kongresi’nde kabul edilen Şart’a göre; kentler birçok eğitim fırsatına sahiptir. Kentler, toplum bilincini ve becerilerini öğrenmek ve geliştirmek açısından yeni yaklaşımları içinde barındırmalıdır. * Şart’a göre, eğitim hakkı kentlerde temel bir haktır. Şart’ta kentli hakları açısından temel ilkeler şunlardır: kapsayıcı eğitim politikası, kültürel çeşitlilik, ayrımcılık yapmama, yönetim ve vatandaş katılımı, yaşanabilir kamusal alanlar, belediyenin etkinliği, kimliğin korunması, sürdürülebilirlik, bilgiye ulaşım, sosyal içerme ve uyum, sağlık indirimi. * Ayrıca Şart, yaşam boyu eğitim sunma sürecinde belediyeleri ön plana çıkarması bakımından önemli bir belgedir (Charter of Educating Cities, 1990).
1990	Yeni Bir Avrupa için Paris Şartı	* Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı’nda kabul edilen ve yayınlanan Paris Şartı, insan hakları ve temel özgürlüklere, demokratik yönetime ve bir dizi haklara (mülkiyet, ifade, toplanma ve örgütlenme, ekonomik, sosyal ve kültürel hakları kullanma) vurgu yapmıştır (Charter of Paris for a New Europe, 1990).
1992	Avrupa Birliği Anlaşması (Maastricht)	* Maastricht’te imzalanan AB Anlaşması, kentli hakları açısından yerel odaklara özerklik verilmesini gündeme getirmiştir (Ertan, 2014: 101).
1992	Rio Bildirgesi (Gündem 21)	* Rio de Janeiro’da gerçekleştirilen BM Dünya Çevre ve Kalkınma Konferansı sırasında, 21. yüzyılın temel hedefi olarak saptanan sürdürülebilir kalkınmaya nasıl ulaşılacağı belgelendirilmiş ve Konferans’ta, “Gündem 21” başlıklı bir küresel eylem planı ortaya konulmuştur. * Kentli hakları açısından yoksullukla mücadele, insan sağlığının korunması ve iyileştirilmesi, kalkınma için kaynakların korunması ve yönetimi, dezavantajlı grupların toplumsal ve ekonomik rollerinin geliştirilmesi ve bunların uygulanma araçları (mali kaynak, bilim, işbirliği, hukuki mekanizmalar vs.) benimsenmiştir. * Ayrıca yerinden yönetim anlayışı doğrultusunda ortaya koyulan “Yerel Gündem 21” programı ile yerel yönetimlerin güçlendirilmesi vurgulanmıştır (Agenda 21, 1992).
1994	Aalborg Şartı	* Avrupa Sürdürülebilir Kentler ve Kasabalar Konferansı sonrasında yayınlanan Şart, “kentsel sürdürülebilirlik” üzerine yoğunlaşmıştır. Bu doğrultuda, yerel özyönetim ve stratejiler, katılım, sosyal eşitlik, arazi kullanımı ve hareketlilik temelli yaklaşımların benimsenmesi ile yerel eylem planları oluşturulması istenmiştir (The Aalborg Charter, 1994).
1996	Recife Bildirgesi	* Brezilya’da gerçekleştirilen Uluslararası Kentsel Yoksulluk Forumu’nda ortaya koyulan Bildirge; yeterli barınma, temel hizmetlere ve istihdama erişimi olmayan artan oranda kentsel yoksulluğa vurgu yapmıştır. Bu doğrultuda, merkez ve yerel yapıların yoksulluğun azaltılmasına yönelik stratejiler geliştirmesine odaklanılmıştır (UN Press Release, 1996).

Tablo 3: (Devamı)

Yıl	Belge	Temel Açıklamalar
1998	Aarhus Sözleşmesi	* Sözleşme, şimdiki ve gelecek kuşakların sağlıklı ve iyi bir çevrede yaşam haklarının korunmasına katkı sağlamak amacıyla, çevresel konularda bilgi ve belge edinme, karar vermede halkın katılımı ve yargıya erişim konularını ele almıştır (Güneş, 2010: 301). * Sözleşme, insanların çevre ve doğa hakkı, bilgi edinme hakkı ve katılım hakkını içinde barındırması bakımından kentli haklarıyla ilgilidir.
2000	Avrupa Peyzaj Sözleşmesi	* Peyzaj Sözleşmesi, kamu yararı, sürdürülebilir gelişim ve yerel kültürlerin korunmasında peyzajın önemine vurgu yapmaktadır. Kentlerde kentsel yaşam kalitesinin artırılması adına peyzajın korunması, yönetimi ve planlanması öncelikli alan olarak görülmektedir. İnsan eliyle veya doğanın etkisiyle yaratılan alanın kentlerde estetik ve refah seviyesini yükselteceği üzerinde durulmaktadır (Council of Europe Landscape Convention, 2000).
2003	Yeni Atina Sözleşmesi	* Sözleşme, Avrupa Kent Plancıları Konseyi tarafından ortaya konulmuştur. * Kentli hakları açısından Sözleşmede; toplumsal denge, katılım, çok kültürlülük, kimliklerin korunması, kuşaklararası uyum, ulaşım ve erişim kolaylığı, hizmetlerden yararlanma, ekonomik refah ve yaşam kalitesi, sağlıklı ve temiz çevre, doğa, peyzaj ve açık alanların oluşturulması, yenilenebilir enerji imkânlarının yaratılması konularına vurgu yapılmıştır. * Dünyada meydana gelen veya gelebilecek sosyal ve politik değişimler, ekonomik ve teknolojik değişimler, çevresel değişimler ve kentsel değişimlere karşı kentlerin sürdürülebilir gelişiminin sağlanması önemsenmiştir (Yeni Atina Sözleşmesi, 2004).
2004	Aalborg Taahhütleri (+10)	* 4. Avrupa Sürdürülebilir Şehirler ve Kasabalar Kampanyası tarafından düzenlenen toplantı sonucunda ortak bir sürdürülebilirlik anlayışı geliştirmek ve yerel düzeye yönelik bir çerçeve çizmek amacıyla ortaya koyulan Taahhütler, yerel yönetimlerden taahhüt edilen on temel sürdürülebilirlik ilkesini içinde barındırır. * Kentli hakları ile ilişkili benimsenen ilkeler şunlardır: yönetim, sürdürülebilirlik yönünde yerel yönetim, doğal ortak mallar, sorumlu tüketim ve yaşam tercihleri, planlama ve tasarım, daha fazla hareketlilik ve az trafik, yerel halk sağlığı, canlı ve sürdürülebilir yerel ekonomi, toplumsal eşitlik ve adalet, yerelden küresele (Aalborg +10, 2004). * Taahhütler, sürdürülebilir bir kent yaratma amacı taşımaktadır.
2005	Bristol Mutabakatı	* Mutabakat, sürdürülebilir toplulukları ve kentleri oluşturan özellikleri; aktiflik, kapsayıcılık, güvenlik, iyi idare (katılım, temsil), iyi ulaşım, iyi hizmet (erişilebilir kamusalılık), çevreye duyarlılık, iyi gelişim (yenilikçi ekonomi), iyi tasarım ve inşaat (kaliteli doğal çevre), herkes için eşitlik şeklinde belirtmek suretiyle bugün ve gelecekteki kentlerin temel değerlerini ortaya konmuştur (Conclusions of Bristol Ministerial Informal Meeting on Sustainable Communities in Europe, 2005).
2005	Göteborg Bildirgesi	* Bildirge, kültürel miras ve yeniden canlandırma amacıyla düzenlenen bir uluslararası sempozyumun sonucudur. * Bildirgede, kentlerin kimliğinin tanımlanmasında mirasın önemi, mirasın korunmasına yerel katılım, bütüncül bir yaklaşımın benimsenmesi, küresel ticarete karşı yerel koşulların güçlendirilmesi ve kentsel mekân ruhunun korunması vurgulanmış ve atılabilecek uzun vadeli strateji, yeni araçlar, mali teşvik sistemi üzerine durulmuştur (Göteborg Declaration, 2005).
2008	Marsilya Bildirgesi	* Leipzig Şartı'nın uygulanması süreci için sonuç bildirgesi olarak imzalanan Bildirgede, sürdürülebilir kentsel kalkınmaya yönelik entegre yaklaşım, bölgesel yönetim ve ortaklıklar, çevresel, ekonomik ve sosyal uyum, yerel paydaşların sorumluluğu, yerindenlik ilkesinin benimsenmesi, yerel tartışma ve diyaloga dayalı katılım mekanizması ve şehir çalışma gruplarının kurulması önerilmiştir (Marseille Declaration, (2008)).
2010	Toledo Bildirgesi	* Bildirge, kentsel gelişim ve bölgesel uyumdan sorumlu bakanların, İspanya-Toledo'da gerçekleştirdikleri toplantıda kabul edilmiştir. Bu belgede bakanlar, entegre, akıllı, sürdürülebilir, uyumlu, kapsayıcı kentsel kalkınma ilkelerine dayanan "entegre kentsel yeniden gelişim" yaklaşımını ön plana çıkararak, kent merkezlerinin canlandırılmasını vurgulamışlardır. * Daha akıllı, sürdürülebilir ve toplumsal açıdan kapsayıcı kentsel gelişimi sağlamak amaçlanmıştır. * Bildirge, "uyumlu kentsel gelişim hakkı"nı gündeme alması bakımından kentli haklarına katkı sağlamıştır (Toledo Declaration, 2010).

Tablo 3: (Devamı)

Yıl	Belge	Temel Açıklamalar
2012	Rio “İstedğimiz Gelecek” Sonuç Bildirgesi (Rio+20)	* BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı sonucunda ortaya konulan sonuç bildirgesidir. * Bildirge’de kentli haklarını ilgilendiren sürdürülebilir kalkınma, yoksulluğun ortadan kaldırılması, gıda güvenliği ve sağlık, sosyal koruma ve istihdam sağlama, insan yerleşimlerinin sürdürülebilirliği, iklim değişikliği ile mücadele, afet riskinin azaltılması, eğitim ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin azaltılması gibi konular vurgulanmıştır. * Ana tema insan haklarının sürdürülebilir esaslar doğrultusunda gelecek kuşaklara taşınmasıdır (The Future We Want, 2012).

Kaynak: Tablo yazar tarafından kronolojik esaslar doğrultusunda hazırlanmıştır.²

1.5. Kenti Haklarının Kapsamı, İçeriği ve Nitelikleri

Çalışmanın bu kısmında kentli haklarının konusu, sınırlılığı ve aktörlerini yansıtan kapsam boyutu ve kentli haklarının neler olduğunu ve temel özelliklerini sunan içerik ve nitelik boyutu ele alınacaktır.

1.5.1. Kentli Haklarının Kapsamı

Kentlilerin, yaşadıkları kent üzerindeki haklarının somut olarak gerçekleşebilmesi, kentin bu hakları sağlayacak özelliklere sahip olmasına bağlıdır. Kentli haklarının yaşama geçirilmesi, korunması ve herkesin güvenceli haklardan yararlanabilmesi için uygun kentsel ortamın yaratılması gerekmektedir. Bu anlamda ideal ya da kaliteli kent, kentlilerin haklarının güvence altında olduğu kettir. Kentli haklarının talep ettiği kentsel yaşam kalitesi ancak sağlıklı bir kentsel yapı ile mümkündür. Kentin, kentlilere ekonomik, toplumsal, kültürel, çevresel ve siyasi ihtiyaçları sunması hakları somut hale getirecektir. Ayrıca kentlilerin talep, istek, beklenti yanında denetim, katılma, hesap sorma gibi yolları kullanabilmesi gerekir. Bunun için kent yönetimlerinin özerk, demokratik, katılımcı, saydam, açık ve sorumlu olması öncelikle istenmektedir. Kentli haklarının gerçekleşmesi karşılıklı bir sorumluluğu, yasal ve pratik düzlemi gerekli kılmaktadır (Geray, 2018: 302). Kentli haklarının kapsamı bu unsurlarla sınırlıdır.

Kentli hakları, bireylerden oluşan atomistik bir toplum temsili üzerine değil, ilişki içinde insana dayanan bir temsil üzerine kurulabilmektedir. Bu ilişki temelde iki yönlü gerçekleşmektedir. Birinci ilişki, kentlinin doğal ve yapay fiziki çevresiyle olan ilişkisidir. İkincisi ise, kentli bireyin kendisiyle aynı ortamda yaşamını sürdüren diğer kentli bireylerle kurduğu ilişkidir (Tekeli, 2011: 189). Öyle ki bireyler veya kentliler, birbirleri ve çevreleriyle olan ilişkileri yoluyla kenti biçimlendirmekte ve değiştirebilmektedirler (Akkoyunlu Ertan, 2014: 62). Kentin biçimlenmesi sürecinde bu iki yönlü

² Bu tablonun kronolojik olarak hazırlanmasında Avrupa Konseyi (<https://www.coe.int>), Mimarlar Odası Belgeler Bülteni (<http://www.mo.org.tr>), Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği Merkezi (<http://www.ceidizleme.org/>) ve Akkoyunlu Ertan (2014) eserinden yararlanılmıştır.

ilişki yanında devlet ve tüzel kişilerde (kamu, özel) sürece dâhil olmakta ve çok yönlü bir ilişki oluşmaktadır.

Kentli hakları, sadece kentte yaşayanların haklarını gözetmekle kalmamakta; aynı zamanda yönetimlere hakların belirlenmesi, korunması, geliştirilmesi yönünde görevler yüklemektedir. Kentli hakları, kapsam itibariyle kentlileri ve kentteki yönetimleri bünyesine almakta, hak tanımakta ve sorumluluk vermektedir. Ana unsur kentlilerin kentsel yaşamdaki hakları olmakla birlikte yönetimleri ve hatta hakların gerçekleşmesine katkı sağlayabilecek örgütleri, toplulukları ve ekonomik sektör kuruluşlarını da ilgilendirmesi bakımından kapsamı oldukça geniştir.

Kentliler, sadece kentte yaşayan ve gündelik hayatlarını sürdüren varlıklar değil, aynı zamanda kentin biçimlenmesi ve gündelik hayatının şekil almasına katkı vermesi gereken, kentin gerçek sahipleridir. Bu bağlamda kentli haklarının gerçekleşmesi için demokrasinin varlığı ve halkın demokratik süreçlere dâhil olma kültürü ve bilinci etkili olmaktadır.

Kentli haklarının gerçekleşmesi için bireyler, haklarının bilincinde olmalı ve onları başkalarının haklarını tehdit etmeksizin kullanma ahlakını göstermeli, devlet de bireylere bu hakların kullanılmasının yolunu açmalı ve bu hakların güvencesi olmalıdır. Bu bağlamda kentli haklarının sorumluları devlet, özel ve kamusal kuruluşlar ve bireyler iken; hak talebinde bulunacak ve onlardan yararlanacak olanlar bireyler, tüzel kişiler, kentte yaşayan grup ve topluluklar ile gelecek kuşaklardır (Akkoyunlu Ertan, 2014: 62-64).

Kentli haklarının konusu, sağlıklı ve insan onuruna yaraşır kentlerde yaşama hakkıdır ve bu hak herkes tarafından kullanılabilmelidir. Yani bütün kentlilere sunulması gereken olanakları ve hakları kapsamaktadır. Günümüzde kentler, toplumsal adaletsizliklerin mekânları durumundadır. Bu nedenle, kentli haklarına kentsel krizin kaynağı olan adaletsizlikleri ortadan kaldırma yolunda önemli bir rol düşmektedir (Akkoyunlu Ertan, 2014: 63). Kentli hakları aynı zamanda gelecek kuşaklara daha güzel, huzurlu, iyi planlanmış, karmaşıklıktan ziyade düzenin hâkim olduğu ve demokrasinin işlevsellik kazandığı bir kent bırakabilme açısından bugünün ötesini de ilgilendirmektedir.

1.5.2. Kentli Haklarının İçeriği ve Nitelikleri

Kentli hakları³, egemen/kapitalist sistem ve mevcut hukuk düzeni içerisinde yaşanabilir kent olanakları yaratma arayışını içermektedir. Kentli hakları, bütün, bağımsız ve tekil hakları kapsayan tek bir hak değil, kent yaşamında ve gündelik hayatta gerekli görülen pek çok hakkın sağlanmasını içeren çok haklar bütününden oluşmaktadır. Kentli haklarının ortaya çıkışında Eleştirel Kent

³ Mutlu ve Batmaz (2020), kentli haklarını “reformcu yaklaşımda kent hakkı” olarak, birbirini karşılayan bir yaklaşımla ele almışlardır.

Teorisi'nin katkısı olmakla birlikte kapsam, içerik ve nitelikler açısından somut şekilde biçim alması Avrupa ölçeğindeki uluslararası toplantı, sözleşme ve şartlar sonucunda gerçekleşmiştir (Mutlu ve Batmaz, 2020: 92).

1992 tarihinde Avrupa Konseyi tarafından Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Konferansı'nda kabul edilen Avrupa Kentsel Şartı (AKŞ), kentli haklarının neler olduğu konusunda temel bir çerçeve çizen ve kentli haklarının esasını teşkil eden ana belge olarak kabul edilmektedir (Bağce, 2008: 11). Avrupa Kentsel Şartı, Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'ne dayanarak, kentlerde yaşayan insanların temel birtakım haklara sahip olduklarını ilan etmektedir. Bu haklar, kentte şiddet, kirlilik ve rahatsız edici bir çevreden korunma; yerel topluluklarının yönetiminde demokratik katılım; uygun konut, sağlık, kültür ve dolaşım olanaklarına sahip olma hakları olarak sıralanmaktadır. Bu haklar, ayrımcılık olmadan tüm kent sakinlerini kapsamaktadır. Aynı yılda kabul edilen Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu da, kent haklarının gerçekleştirilebilmesi için kentte yaşayan bireylerin iş birliği ve dayanışmaya ilişkin yükümlülükleri eşit olarak kabul etmeleri ilkesine dayalıdır (Kristiansen, 2006: 96-97). Kentte yaşayan bireylerin, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşayabildikleri ölçüde kişisel varlıklarını ve gelişimlerini sürdürebilecekleri düşüncesine dayanan şartın temel felsefesi; yerel yönetim düzeyinin sorumluluklarına yoğunlaşmak ve yerel yetki boyutunu öne çıkarmak, kentsel gelişime yönelik niteliksel yanlar ve yaşam kalitesi üzerinde durmak, bir dizi evrensel ilke belirlemek, yönetsel birimler arasında iş birliği ve dayanışma ağlarını harekete geçirmek, kentsel haklar noktasında yurttaşları bilinçlendirmek, hakların herhangi bir ayırım gözetmeden tüm kentlilere ait olmasını savunmak, haklar konusunda yerel ve bölgesel yetkililerin strateji geliştirmesi ve hakların korunmasını sağlamaktır (Tunçay, 1994: 85; Mutlu ve Batmaz, 2020: 93). Görüldüğü üzere Şart'ın ana felsefesi, kentli haklarının gerçekleştirilmesi ve bu yönde yerel sorumlulukların ve ilkelerin belirlenmesi esasına dayanmaktadır.

Kentli haklarına ilişkin bir başlangıç oluşturan Avrupa Kentsel Şartı'nda haklar tek tek ele alınmaktadır. Bu haklar insan haklarının kent bağlamında yeniden yorumlanmasıdır. Kentliler, bu haklardan dayanışma içinde ve sorumlu bir yurttaş bilinciyle yararlanacaklar ve aynı zamanda bunların gerçekleştirilmesiyle yükümlü bulunacaklardır (Tekeli, 1994: 26). Bu nitelikteki kentli hakları Avrupa Kentsel Şartı⁴ içinde yer alan Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu'nda sıralanmıştır. Deklarasyon'da belirlenen kentli hakları Tablo 2'de gösterilmiştir.

⁴ Avrupa Kentsel Şartı ve Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu'nun İngilizce metnine <http://www.migm.gov.tr/kurumlar/migm.gov.tr/AVRUPA-KONSEYI/EuropeanUrbanCharter-1.pdf> adresinden erişmek mümkündür.

Tablo 4: Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonunda Belirlenen Kentli Hakları

Kentli Hakları	Açıklama
Güvenlik	Mümkün olduğunca suç, şiddet ve yasa dışı olaylardan arındırılmış güvenli (güvenlikli) ve emin (tehlikesiz) bir kent
Kirletilmemiş Sağlıklı Bir Çevre	Hava, gürültü, su ve toprak kirliliği olmayan, doğası ve doğal kaynakları korunan bir çevre
İstihdam	Yeterli istihdam olanakları, ekonomik kalkınmadan pay alabilme şansı ve kişisel mali özerkliklerin kazanılması
Konut	Mahremiyeti (gizliliği) garanti edilen, huzurlu, sağlıklı, satın alınabilir ve uygun (yeterli) konut stokunun sağlanması
Dolaşım	Toplu taşıma, özel araba, yaya ve bisikletliler gibi tüm yol kullanıcıları arasında, birbirinin hareket kabiliyetini ve seyahat özgürlüğünü kısıtlamayan uyumlu bir düzenin gerçekleştirilmesi
Sağlık	Fiziksel ve ruhsal sağlığının korunmasına elverişli çevrenin ve koşulların oluşturulması
Spor ve Dinlence	Yaş, beceri ve gelir durumuna bakmadan, bütün kişiler için, spor ve boş vakitlerini değerlendirebileceği geniş olanakların sağlanması
Kültür	Kapsamlı kültürel ve yaratıcı etkinlikler ile uğraşlara erişim ve katılım sağlamak
Kültürlerarası Bütünleşme	Geçmişten bugüne, farklı kültürel etnik ve dini yapıları barındıran toplulukların barış içinde yaşamalarına olanak tanınması
Kaliteli Bir Mimari ve Fiziksel Çevre	Tarihi yapı mirasının duyarlı bir biçimde restorasyonu ve nitelikli modern mimarinin uygulanmasıyla, uygun (hoş) fiziksel forma kavuşturulması
İşlevlerin Uyumlu	Yaşama, çalışma, seyahat işlevleri ve toplumsal aktivitelerin olabildiğince birbiriyle ilişkili olması
Katılım	Çoğulcu demokrasilerde kurum ve kuruluşlar arasındaki dayanışmanın (işbirliğinin) esas olduğu kent yönetimlerinde, gereksiz bürokrasiden (kırtasiyecilikten) arındırma, yardımlaşma ve bilgilendirme temel ilkelerinin sağlanması
Ekonomik Kalkınma	Kararlı ve aydınlanmış tarzdaki yerel yönetimlerin, doğrudan veya dolaylı olarak ekonomik kalkınmaya katkı sunma konusunda sorumluluk üstlenmesi
Sürdürülebilir Kalkınma	Yerel yönetimlerce ekonomik kalkınma ile çevrenin korunması ilkeleri arasında uzlaşmanın gerçekleştirilmesi
Mal ve Hizmetler	Erişilebilir, geniş kapsamlı, kaliteli mal ve hizmet sunumunun yerel yönetimler, özel sektör ya da her ikisinin ortaklığıyla yerine getirilmesi
Doğal Zenginlikler ve Kaynaklar	Yerel doğal kaynak ve değerlerin yerel yönetimler tarafından akılcı (rasyonel), dikkatli, verimli ve adil bir biçimde, beldede yaşayanların yararına yönetilmesi ve idare edilmesi
Kişisel Bütünlük	Bireyin sosyal, kültürel, ahlaki (manevi) ve ruhsal gelişimine, kişisel refahına yönelik kentsel koşulların oluşturulması
Belediyeler Arası İş Birliği	Vatandaşların yaşadıkları yerde kendi topluluklarına ya da uluslararası ilişkilerine doğrudan katılma konusunda özgür olmaları ve teşvik edilmeleri
Finansal Yapı ve Mekanizmalar	Bu deklarasyonda tanımlanan hakların sağlanması için gerekli mali kaynakları bulma konusunda yerel yönetimlerin yetkili kılınması
Eşitlik	Yerel yönetimlerin bütün bu hakları tüm bireylere cinsiyet, yaş, köken, inanç, sosyal, ekonomik ve politik ayrım gözetmeden, onların fiziksel veya zihinsel engellerine bakmadan, eşit olarak sunulmasını sağlamak yükümlülüğüne sahip olması

Kaynak: The European Declaration Of Urban Rights, 1992: 1-2.

Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu'ndaki kentli hakları, yerel yönetimlere insan hakları alanındaki görev ve sorumluluklarını hatırlatmak ve benimsetmek amacıyla belirlenmiştir. Bu açılardan doğrudan kentlilere odaklı bir bildirge değil yerel yönetimlere, hizmet sürecinde dikkate alması gereken hakları belirtmek için hazırlanan bir metindir. Nitekim kentli haklarını sadece bu haklarla sınırlandırmamak gerekir.

Avrupa Kentsel Şartı içerisinde yer alan Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonundaki kentli haklarının hayata geçirilmesi amacıyla 13 temel ilke benimsenmiştir. Şart'ta sayılan ilkeleri aynı

zamanda birer kentli hakkı olarak değerlendirmek yerinde olacaktır. Şart'ın dördüncü bölümünde belirtilen temel ilkeler Tablo 3'de gösterilmektedir.

Tablo 5: Avrupa Kentsel Şartı'ndaki Kentli Hakları İlkeleri

1. İlke: Ulaşım ve Dolaşım
- Özellikle özel araçla yapılan seyahat hacminin azaltılması gereklidir.
- Dolaşım (hareketlilik), yaşanabilir bir kente uygun (elverişli) ve farklı seyahat biçimlerinin bir arada var olmasına olanak sağlayacak şekilde düzenlenmelidir.
- Sokak, toplumsal bir alan (mekân) olarak yeniden canlandırılmalıdır.
- Sürekli bir eğitim ve öğretim çalışması gerekmektedir.
2. İlke: Kentlerde Çevre ve Doğa
- Kamu yetkililerinin enerji kaynaklarını tutarlı ve rasyonel bir biçimde yönetme ve idare etme sorumluluğu (görevi) vardır.
- Yerel yönetimler çevresel kirliliği önlemek adına politikalar benimsemelidirler.
- Yerel yönetimlerin doğayı ve yeşil alanları koruma sorumluluğu bulunmaktadır.
- Doğanın korunması, topluluk ilgisi ve gururunu geliştirmede önemli bir faktördür.
3. İlke: Kentlerin Fiziksel Biçimi
- Kent merkezleri, Avrupa kültürü ve tarihsel mirasının önemli simgeleri olarak korunmalıdır.
- Kentlerde açık alanların oluşturulması ve yönetimi kentsel gelişmenin ayrılmaz parçalarıdır.
- Mimari yaratıcılık ve geliştirme, kentsel görünümün kalitesinde çok önemli bir rol oynamaktadır.
- Bir kentin canlılığı, dengeli kentsel yerleşim kalıplarına ve kent merkezinin konut karakterinin (dokusunun) korunmasına bağlıdır.
- Bütün insanların sağlıklı, güvenli, yerleşik, hoş ve teşvik edici bir yaşam ortamında yaşama hakkı vardır.
4. İlke: Kentlerde Mimari Miras
- Kentsel koruma, dikkatle oluşturulmuş bir yasal çerçeve gerektirir.
- Kentsel mirasın korunması, bilgi ortaklıkları için politikaları gerekli kılar.
- Yeterli ve genellikle orijinal (özgün) finansman mekanizmaları ve ortaklıklar gereklidir.
- Özel zanaat ve tekniklerin bakımı ve bazen yeniden canlandırılması esastır.
- Kentsel miras, genel planlamaya temel bir unsur olarak dahil edilmek suretiyle çağdaş yaşamla bütünleştirilmelidir.
- Ekonomik kalkınma (gelişme) genellikle miras tarafından teşvik edilebilir.
5. İlke: Konut
- Kent sakini, evinde özel yaşam hakkına sahiptir.
- Her kişi ve aile, güvenli ve sağlıklı barınma hakkına sahiptir.
- Yerel yönetimler, konutta çeşitlilik, tercih etme ve hareketliliği sağlamalıdır.
- En dezavantajlı kategorilerdeki bireylerin ve ailelerin hakları yalnızca piyasa güçleri tarafından korunamaz.
- Yerel yönetimler, konut satın alma fırsatlarının mevcut olduğundan ve kullanım güvencesinin sağlandığından emin olmalıdırlar.
- Eski konutların yeniden geliştirilmesi, mevcut sosyal doku pahasına yapılmamalıdır.
6. İlke: Kent Güvenliği ve Suçların Önlenmesi
- Tutarlı bir güvenlik ve suçluluğu önleme politikası, önleme, yasaların uygulanması ve karşılıklı desteğe dayalı olmalıdır.
- Yerel bir kent güvenliği politikası, güncel kapsamlı istatistiklere ve bilgilere dayanmalıdır.
- Suçluluğun önlenmesi, toplumun bütün üyelerini ilgilendirmektedir.
- Etkin bir kent güvenliği politikası, polis ve yerel sakinler arasındaki yakın işbirliğini gerektirir.
- Yerel bir uyuşturucuyla mücadele politikası belirlenmeli ve uygulanmalıdır.

Tablo 5: (Devamı)

- Suçların tekrardan meydana gelmesinin önlenmesi ve hapsedilmeye yönelik yeni alternatif programların geliştirilmesi esastır.
- Mağdurlara destek, herhangi bir yerel güvenlik politikasının önemli bir ögesiştir.
- Suçun önlenmesi bir öncelik olarak belirlenmeli ve artan ölçüde mali kaynak aktarımı gerçekleştirilmelidir.
7. İlke: Kentlerdeki Dezavantajlı Gruplar ve Engelliler
- Kentler, tüm vatandaşların her yere erişebileceği şekilde tasarlanmalıdır.
- Dezavantajlı ve engelli kişilere yönelik politikalar, aşırı korumayı değil toplumla entegrasyonu amaçlamalıdır.
- Dezavantajlı veya azınlık gruplarını temsil eden uzmanlaşmış derneklerle ve bu dernekler arasında iş birliği esastır.
- Konutların ve işyerlerinin dezavantajlılar ve engellilerin gereksinimlerine uygun şekilde yapılması önemlidir.
- Seyahat, iletişim ve toplu taşıma olanakları tüm insanlar için erişilebilir veya açık olmalıdır.
8. İlke: Kentsel Alanlarda Spor ve Boş Zaman
- Tüm kent sakinlerinin spor ve dinlenme tesislerinden yararlanma ve etkinliklerde yer alma hakkı vardır.
- Spor tesisleri güvenli ve iyi tasarlanmış olmalıdır.
- Tüm kentlilerin, spor alanındaki becerilerini bireysel potansiyellerine kadar geliştirme hakkına sahiptir.
9. İlke: Kentlerde Kültür
- Bütün kentte yaşayanların kültür hakkı bulunmaktadır.
- Kentlerin kültürel gelişimi, kentin ekonomik ve sosyal gelişimine katkı sunar.
- Kültür alışverişi, farklı milletlerden, bölgelerden ve uluslardan insanlar arasında güçlü bir bağ kurar.
- Kültürel gelişme ve gerçek kültürel demokrasi, yerel yönetimler ve topluluk grupları, gönüllü sektör ve özel sektör arasındaki kapsamlı iş birliğini içerir.
- Kültürel çoğulculuk, yeniliğin denenmesini ve özendirilmesini gerektirir.
- Kültür turizminin yerel yönetimler tarafından dengeli bir şekilde tanıtılması, toplulukları (kentte yaşayanları) üzerinde faydalı bir etkiye sahip olabilir.
10. İlke: Kentlerde Kültürlerarası Bütünleşme
- Ayrımcılık yapmama, kent politikalarının temel bir yönüdür.
- Yerel yönetimler, göçmenlerin yerel, siyasi hayata etkin katılımını gerçekleştirmelidir.
- Kentlerde uygulanan kültür ve eğitim politikaları toplumsal kesimler arasında ayrım gözetmemelidir.
- İstihdama eşit erişimin sağlanması, kamu makamlarının bir kaygısı olmalıdır.
- Kültürlerarası bütünleşme, göçmen toplulukların sosyal ve fiziksel kentsel çevreye tam entegrasyonu anlamına gelir.
11. İlke: Kentlerde Sağlık
- Kentsel çevre, tüm kentte yaşayanlar için iyi sağlık koşullarına sahip olmalıdır.
- İnsanların temel gereksinimlerini karşılayan malların (ürünlerin) güvenilirliği ve dayanıklılığının sağlanması sağlık açısından önemli bir faktördür.
- Yerel yönetimler, toplum temelli sağlık girişimlerini ve katılımı teşvik etmelidir.
- Uluslararası öneme sahip bir konu olan kent sağlığı, belediye faaliyetlerinin uluslararası programlarla koordinasyonunu içerir.
12. İlke: Halk Katılımı, Kent Yönetimi ve Kent Planlaması
- Yerel siyasi yaşama halkın katılımı, yerel seçilmiş temsilcileri serbestçe ve demokratik bir şekilde seçme hakkı aracılığıyla korunmalıdır.
- Yerel siyasi yaşama halkın katılımı yerel, siyasi ve idari yapının tüm seviyelerinde etkili olmalıdır.
- Toplumun geleceğini etkileyen tüm büyük projelerde halka danışma ve halkın görüş bildirme hakkı bulunmaktadır.

Tablo 5: (Devamı)

- Kent yönetimi ve planlaması, kentin özel nitelikleri, potansiyeli, faaliyetleri, geliştirme kapasiteleri ve kaynaklarının özellikleri hakkında kapsamlı bilgiye dayanmalıdır.
- Yerel siyasi kararlar, profesyonellerden oluşan ekipler tarafından yürütülen kentsel ve bölgesel planlamaya dayanmalıdır.
- Karar alma sürecinin son aşaması olan siyasi tercihler hayati ve anlaşılır olmalıdır.
- Yerel yönetimler gençlerin yerel yaşama katılımını sağlamalıdır.
13. İlke: Kentlerde Ekonomik Gelişme
- Yerel yönetimler, yerel topluluklarının ekonomik gelişmesini sağlamalıdır.
- Kent, ekonomik ve sosyal olarak çevresindeki bölgenin veya hinterlandının bir parçasıdır.
- Ekonomik büyüme ve gelişme, bu büyümeyi üretmek, sürdürmek ve artırmak için yeterli bir altyapıya dayanmalıdır.
- Ekonomik ve sosyal gelişme ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır.

Kaynak: Europe Urban Charter, 1992: 36-39.

Yukarıda belirtildiği üzere, Avrupa Kentsel Şartı'nın tek tek her bölümünde yer alan hakların uygulanmasıyla ilgili ilkeler, devletlerin, yerel yönetimlerin, dernekler ve birliklerin, kent yönetimine ve kent planlamasına bunları egemen kılmak için kılavuz olarak yararlanma durumunda oldukları ilkelerdir (Keleş, 2015: 25). Bu ilke ve hakların tek uygulayıcısının yerel yönetimler olarak görülmesi yapısal, işlevsel ve mali açıdan olanaksız olacaktır. Bu nedenle tüm aktörleri harekete geçirmek ve dayanışma yoluyla hakların gerçekleştirilmesi daha uygun görünmektedir.

Tekeli'ye (1994: 27-29) göre, kentli haklarının içeriği oldukça geniş ve çeşitlidir. Tekeli kentli haklarını esas olarak yaşam kalitesini geliştirici özelliği açısından gruplandırmıştır. Tekeli'nin kentli haklarının neler olduğuna ilişkin gruplandırması şu şekildedir⁵:

- İnsan haklarına saygılı ve bu hakları geliştirmeye açık, bireylerin refahı ve kişisel ilerleme güdüsü ve fırsatını sağlayan kentsel ortamda yaşama hakkı (*Kentsel Refah ve Yaşam Hakkı*)
- Saldırılara ve suçlara karşı korunan güvenli bir kentte yaşama hakkı (*Güvenlik Hakkı*)
- Hava, su, gürültü vb. kirliliklere karşı duran, ekolojik dengelere duyarlı kentsel çevrede yaşama hakkı (*Çevre ve Doğa Hakkı*)
- Kentlilerin kendi ekonomik ve sosyal girişimlerini ilerletebilme adına gerekli altyapıya sahip olmayı isteme hakkı (*Girişimde Bulunabilme ve Yeterli Altyapıya Sahip Olma Hakkı*)
- Kentlilerin yeterli çeşitlikte mal ve hizmetleri seçebilme hakkı (*Farklı Mal ve Hizmetleri Seçebilme ve Yararlanma Hakkı*)
- Kentte uygun ve yeterli ölçüde çalışma olanaklarının ve güvencesinin varlığı ve kentlinin kentin ekonomik gelişmesinden pay alabilmesi hakkı (*İstihdam Hakkı*)
- Çoğulcu kentli kültürünü edinebilme fırsatlarına sahip olma hakkı (*Kültür Hakkı*)

⁵ Parantez içinde italik olarak belirtilen hakların değerlendirilmesi yazarın çıkarımlarına aittir.

- Kültürel farklılıkların iş ve toplumsal yaşamda dışlanma sebebi olmadığı, ikincil konumda bulunmadığı, çok kültürlü bir bütünleşmesi bulunan bir kentte yaşama hakkı (*Ayrımcılık Yapılmaması ve Çok Kültürlülük Hakkı*)
- Kentlinin yaşadığı yere bağlılık duyulabileceği, ona anlam yükleyebileceği, kimlik sahibi bir kentte yaşama hakkı (*Aidiyet Hakkı*)
- Tarihsel mirasın ve geçmişle olan sembolik bağların korunduğu, nitelikli ve uyumlu mimari değerlerin var olduğu ve bunlara yenilerinin eklenebileceği bir kentsel çevrede yaşama hakkı (*Tarihi Miras ve Uyumlu Mimarlık Hakkı*)
- Yeterli çeşitlilikteki konutun üretilbildiği konut stoku arasından, kentlilerin ödeme koşullarına uygun, sağlıklı, özel hayatın gizliliğine olanak veren, dinlendiren ve güvenceli konut edinme ya da kiralayabilme hakkı (*Uygun ve Çeşitli Konut/Barınma Hakkı*)
- Konut alanları, çalışma alanları, dinlenme ve eğlenme ile ulaşım hattı arasında rahatsızlık vermeyen ve gereksiz talep yaratmayan, uyumlu bir arazi kullanımı dengesinin sağlanabildiği, insanlar arasındaki kurulabilecek ilişki fırsatlarını çoğaltan bir kentte yaşama hakkı (*Uygun Arazi Kullanımı ve Sosyal İlişkileri Artırma Hakkı*)
- Kentte yaşayan farklı gelir grupları ve dezavantajlılar için kentin her noktasına, kısa zamanda ve belli bir konfor düzeyinde seyahat etme standardı sağlayan ulaşım kalitesine sahip olma hakkı (*Ulaşım ve Dolaşım Hakkı*)
- İnsanların kendilerini yeniden üretebileceği, sağlık anlamında koruyucu önlemlerin alındığı sağlık tesislerine ulaşılabilir olan, bu bağlamda sağlıklı (temiz) içme suyu ve kanalizasyon sistemlerine sahip, yeterli güneş ışığı ve yeşil alana sahip kentte yaşama hakkı (*Sağlık, Su ve Yeşil Alan Hakkı*)
- Dünyanın gelişmiş bilgi ve becerilerine ulaşma şansı veren, eğitim ve kendini yetiştirme alanında olanaklar sunan, bu olanakları devamlı geliştiren bir kentte yaşama hakkı (*Eğitim ve Kendini Geliştirme Hakkı*)
- Kentlilerin yaş, yetenek ya da gelir ayrımı olmadan, yeterli çeşitlilikte spor yapma, boş zamanları değerlendirme ve olanaklardan faydalanabilme hakkı (*Spor ve Boş Zamanları Değerlendirme Hakkı*)
- Kentlilerin, kentteki hizmetlerinin görülebilmesini sağlayan yerel yönetimlere seçme ve seçilme, kararlara katılma, yönetim üzerinde sürekli bir demokratik denetimde bulunma ve kentsel çevre ve hizmetleri geliştirecek biçimde kendisini vergilendirme hakkı (*Yönetime Katılma ve Denetim Hakkı*)

21. yy ile beraber kentli haklarının içeriğinin genişletilmesi kapsamında 2008 tarihli “Avrupa Kentsel Şartı-2: Yeni Bir Kentlilik İçin Manifesto” kabul edilmiştir. 85 maddeden oluşan Manifesto, küreselleşmenin kentlere etkisi, işçi sınıfının durumu, sanayisizleşme, sosyal ve mekânsal eşitsizliklerin artması, göç sorunu, yaşlı nüfus, kentlerin yayılması, artan otomobil kullanımı, çevre kirliliği gibi sebepler nedeniyle kent yaşamına yeni bir yaklaşım kazandırmak amacıyla

hazırlanmıştır. Ancak ilk şarttaki gibi liste şeklinde kentli hakları ve ilkelerine yer verilmemiştir. Manifesto, ekonomi, çevre, kültür, güvenlik, katılım vs. pek çok konuyu içine almaktadır. Bu bağlamda kentli haklarının içeriğine ilişkin Şart-II, Tablo 4'teki temel ilkeleri ve değerleri⁶ ön plana çıkarmaktadır.

Tablo 6: Avrupa Kentsel Şartı II'de Belirlenen Kentli Hakları

Kentli Hakkı	Açıklama
Kentlilik veya Kent Hakkı	Kentler, her şeyden önce, oralarda yaşayanlar, yani kentliler için yaratılmıştır.
Sürdürülebilir Kent Hakkı	Kentler, kentlilerine aittir; bu yerleşimler gelecek nesillere aktarılması gereken sosyal, ekonomik ve kültürel değerlerdir.
Katılımcı Yönetişim ve Demokrasi Hakkı	Kentlerin, özellikle katılım açısından, demokrasinin yeni taleplerini dikkate alan bir kentsel yönetim modeli inşa etmek sorumluluğu vardır. Bu yerleşimler toplumlarımızın çok gereksinim duyulan demokratik yeniden canlandırılması için birer değerdir.
Yenilikçilik, Eğitim, Gelişim ve Bilgi Edinme Hakkı	Kentler, yaratıcı çeşitliliği destekleyicidir ve yenilikçilik için önemli bir güç oluşturur. Kişisel gelişim, öğrenme ve bilgiye erişme açısından en uygun ortamlardır.
Çokkültürlülük Hakkı	Kentler, sınırları içinde var olan çoklu kimlikleri ve kültürleri bir araya getirmek ve bunların karşılıklı olarak birbirlerini zenginleştirmesini sağlama potansiyeline sahiptir.
Katılım Hakkı	Kentlerde yaşayan insanların, bu yerleşimlerin sorumlu, aktif ve bilgili kentlileri olmadan, kentleri tam anlamı ile yaşayamayacaklardır. Kentlilerin kamuyu ilgilendiren konulardaki katılım hakkının özellikle yerel düzeyde yaşama geçirilebilmelidir. Yerel demokrasi, kent halklarındaki kamu ruhunu ve onların demokrasi özlemini yeniden canlandırabilecektir. Kentsel alanda halk meclislerini, yerel referandumları ve halkın doğrudan katılımını sağlayan her türlü düzenleme teşvik edilmelidir. Katılım sürecinde e-demokrasi yani bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanmak önemli hale gelmektedir.
Yerinden Yönetim Hakkı	Sorumluluklar halka en yakın düzeyde dağılmalı ve yerine getirilmelidir. Belediye ve belediye içi alanlarda (mahalle, semt vs.) seçilmiş meclis, bütçe ve sorumluluk eksenli bir yapı geçerli olmalıdır.
İyi Kentsel Yönetim Hakkı	Görev ve sorumlulukları net olarak tanımlanmış, demokratik yollarla seçilmiş, düzenli denetime tabi olan, halkı ve örgütleri sürece dâhil eden bir kurumsal yönetim anlayışı gereklidir.
Mekânsal Eşitlik Hakkı	Kentlerde mekânlar arasında uçurum olmamalıdır, bu nedenle mekânsal eşitsizliklere sebebiyet veren unsurlar ortadan kaldırılmalıdır. Özellikle devlet, eşitsizliğin önlenmesi ve mekânsal planlamanın güvencesi olması gerekir.
Çevre Hakkı	Küresel ve yerel çevrenin korunması, iyileştirilmesi ve yönetimi gereklidir. Daha sürdürülebilir türden bir kentsel gelişmeye kararlılıkla yönelebilmek için, kentsel ekoloji geliştirilmelidir. Genellikle bazı alanların ticaret, konut, dinlence, sanayi, el sanatları gibi işlevsel olarak uzmanlaşması ile birlikte gelişen kentsel yayılma, kentlerimizin ve kasabalarımızın çevre sermayesini ciddi olarak azaltmaktadır. Bu sektör temelli kentsel model, enerji israfını ve çevreye verilen zararları artırmaktadır.
Yaşanabilir Kent Formu ve Erişilebilirlik Hakkı	Kentleri, bakımları için mümkün olduğu kadar az kaynağa ihtiyaç duyan, sakinlerine gerek çeşitli kentsel işlevlere ve hizmetlere gerekse dinlence olanaklarına ve korunmuş doğal alanlara hemen yakınlığında ulaşma olanağı sağlayabilen, yoğun ve yayılmamış kent formları haline getirilmelidir. Kaynak, toprak, ulaşım ve enerji alanlarında tasarrufa yönelmiş kentler kurulmalıdır. Kentsel alanlar, sosyal statüleri, yaşları ya da sağlık durumları ne olursa olsun, buralarda yaşayan herkes için daha kolay, daha erişilebilir ve daha canlı olacaksa, kentler daha rahat algılanabilir ve derli toplu olması gerekir.
Ulaşım Hakkı	Otomobil bağımlılığı azaltılarak alternatif ulaşım olanakları (yürüme, bisiklet vs.) teşvik edilmelidir. Otomobil ve motosikletlerin daha az payı olan yeni bir toplumsal paylaşım sağlayan bir toplu taşıma politikası benimsenmelidir.

⁶ Bu hak ve ilkeler, Avrupa Kentsel Şartı- II içerisinde karmaşık olarak ortaya koyulmuştur. Şart'ta yer alan hakların isimleri ve sıralaması yazar tarafından metin incelemesi yapılmak suretiyle oluşturulmuştur.

Tablo 6: (Devanı)

Kentli Hakkı	Açıklama
Uyumlu Kentsel Gelişme Hakkı	Kentlerin ekonomik faaliyetlerini çevremizin korunması ile uzlaştırmak esastır. Bu yönde yerel ölçekte sürdürülebilir çevresel, kültürel ve sosyal faktörlerle ekonomik faktörler bir arada olmalıdır. Herkesin iyi bir yaşam kalitesine sahip olabildiği, herkesin özellikle eğitim, sağlık, kültür ve konut sektörlerinde sağlanan hizmetler yanında, bu kaliteye de erişebildiği yerleşimlerde yaşama hakkı vardır. Dışlayıcı olmayan ve farklılaşmış bir toplumsal yapıya ihtiyaç vardır.
Konut Hakkı	Sosyal çeşitliliği koruyabilmek için, farklılaşmış bir konut arzının sağlanmasına özellikle önem vermelidir. Kentlilere, gereksinimlerine ve gelirlerine tam olarak uygun konutlar sunulabilmelidir.
Ayrımcılık Yapmama (Adil Toplum) ve Dayanışma Hakkı	Kentsel toplum adil bir şekilde gelişecekse, kentliler arasında karşılıklı yardımlaşmanın, gruplar arasında - dinler arası diyalogu da içeren - diyalogun ve gönüllü faaliyetlerin teşvik edilmesi gerekmektedir. Finansal sıkıntılar ve iş güvenliği eksikliği, dışlama ve sosyal statü, yaş, kültür, din, cinsiyet ve özürllülüğe dayalı her tür ayrımcılığa karşı mücadele ve dayanışma gerçekleştirilmelidir.
Kültür ve Kimlik Hakkı	Kentler kültürün buluşma noktalarıdır. Bu nedenle kentsel kültür ve kimlikler korunmalı ve saygı duyulmalıdır. Küreselleşmenin etkisine rağmen yerel olanı benimsemek önemlidir.
Bilgi Temelli Ekonomi Hakkı	Kentsel alanda bilgi ve iletişim teknolojilerinin yoğun olarak ekonomik unsurla birlikte kullanıldığı, eğitime ve yenilikçiliğe yön verdiği, kültürel ve sanatsal faaliyetleri desteklediği bir ortamın kurulması gerekli ve önemlidir.
Kentsel Mimari ve Peyzaj Hakkı	Kentlerde peyzaja önem verilerek, mevcut mimari zenginliklerin korunması ve kaliteli mimari unsurların oluşturulması gereklidir.

Kaynak: European Urban Charter II- Manifesto for a New Urbanity, 2008.

2023 yılının Şubat ayında Fransa'nın Strasbourg şehrinde kabul edilen ve yayınlanan Avrupa Kentsel Şartı-III, en son ve en yeni kentsel şarttır. "Dönüşüm Çağında Kentsel Yaşam" başlığıyla ortaya konulan Avrupa Kentsel Şartı-III, bir önceki şartın yayınlanması ardından geçen sürede kentsel yaşamda meydana gelen akıllı şehir gelişimi, kentsel mirasın korunması, artan sosyal eşitsizlikler, demokratik yenilikler ve iklim değişikliği etkisine vurgu yapmaktadır. Ayrıca kent-kır etkileşimi, Covid 19 salgınına uyum, yerel-ulusal etkileşim ve sürdürülebilirlik önemli noktalar olarak bahsedilmiştir. Kentleri birer değer olarak kabul eden Şart-III, daha önceki Şartların geliştirilmesi gerektiği inancına dayanmakta ve yeni dijital toplumları sürdürülebilir ilkeler bağlamında kentsel toplum fikrine ikna etmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda toplumda dijital araçların ve yapay zekânın kullanımının artması yanı sıra demokratik, sosyal ve teknolojik yeniliklerinde önemli ölçüde gelişmesiyle birlikte yeni bir dönüşüm çağının kentleri etkilemesini esas alan yeni kentli hakları ve ilkeleri ele alınmıştır. Şart III'te kentli hakları ve ilkeleri, 6 farklı tema altında değerlendirilmiştir.

Tablo 7: Avrupa Kentsel Şartı III'de Belirlenen Kentli Hakları

Temalar	Kentli Hakları	Genel Açıklama
Demokrasi ve Vatandaş Katılımı	Seçimler	Seçimlerin, evrensel, eşit, özgür, gizli ve doğrudan seçme hakkı ile uyumlu olarak düzenli yapılmasını sağlama ve anayasal ilkelerin yerine getirilmesi için genel koşulların oluşturulması sağlanmalıdır.
	Danışma ve Katılım	Vatandaşlar ve yerel yönetimler arasındaki etkileşimi destekleme, toplumu etkileyen projelerde vatandaşları teşvik etme; kapsayıcı, duyarlı ve bilgilendirilmiş katılım ve karar alma biçimlerini sağlama; Özellikle yerel referandumlar ve yurttaş toplantıları yoluyla doğrudan katılımı teşvik etme öncellenmelidir.

Tablo 7: (devamı)

Temalar	Kentli Hakları	Genel Açıklama
Demokrasi ve Vatandaş Katılımı	İfade Özgürlüğü	Özgürlüğün temel değer olarak tanımlanması; özgür, bağımsız, çoğulcu ve çeşitlilik içeren medyanın güçlendirilmesi; nüfusun ayrılmış kesimleri için özgür alanlar yaratılması gereklidir.
	Toplantı ve Örgütlenme Özgürlüğü	Ortak çıkarlar için barışçıl toplanma ve bir araya gelme alanları yaratılması önemlidir.
	Dolaşım Özgürlüğü	Herkesin hareket etme ve isteği yerde ikame etme özgürlüğü olmalıdır.
	Kapsayıcılık ve Ayrımcılık Yapmama	İrk, renk, dil, din, milliyet, ulusal veya etnik köken, yaş, engellilik, cinsiyet ve diğer statülere bakılmaksızın herkesin tam, eşit ve etkili katılımını sağlamalı ve dışlanmış kesimler teşvik edilmelidir.
	Cinsiyet Eşitliği	Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve cinsiyete bakılmaksızın herkesin kamusal ve özel hayata tam, eşit ve etkili katılımını hızlandırmaya; eğitim ve kapasite geliştirme yoluyla kadınları ve kız çocuklarını güçlendirmeye; siyasal katılımı cinsiyet eşitliği artırmaya odaklanılmalıdır.
	Gençlik Katılımı	Gençlerin katılımını sağlama ve teşvik etme, siyasi eğitimle aktif vatandaşlığı gerçekleştirme, oy verme yaşını düşürme (16 yaş) ve planlama, uygulama, değerlendirme ve karar alma süreçlerine dâhil edilmeleri önemsenmelidir.
Sosyal Haklar, Kültürel ve Ekonomik Kalkınma	Sağlık	Koruyucu sağlık hizmetleri sağlama, uygun fiyatlı ve kaliteli sağlık hizmetlerine eşit erişimi güvence altına alma, fiziksel ve psikolojik aktiviteye elverişli bir ortam ve tesisler sağlama, toplum temelli sağlık girişimlerini ve katılımını teşvik etmek gereklidir.
	Barınma	Yeterli, uygun fiyatlı, güvenli ve sağlıklı konutlar sağlama, evsizlikle ilgili önlemler alma, konutta çeşitlilik, seçim ve hareketlilik sağlama; dezavantajlı vatandaş grupları için kentlerde sosyal konutlar oluşturma stratejileri belirlenmelidir.
	Eğitim	Çeşitli toplulukların eğitim faaliyetlerine katılmasını amaçlayan programlar geliştirmeye ve uygun stratejiler benimsemeye önem verilmelidir.
	İş	Yeterli ve erişilebilir istihdam fırsatları, eşit değerdeki işe eşit ücret, kadınların ekonomik olarak güçlendirilmesi, yaşam boyu kariyer rehberliği ve öğrenme fırsatları geliştirme benimsenmelidir.
	Sosyal Güvenlik ve Refah	Sosyal hakların sosyal güvenlik sistemlerinde ön sıralarda yer alması, en savunmasız kişilere yardım edilmesi, ihtiyaç sahiplerine yönelik gıda yardımı önlemleri ve evsiz insanlara yardıma yönelinmelidir.
	Sosyal Uyum ve Bütünleşme	Dışlanmış grupları güçlendirme ve cinsiyete dayalı sosyal politikalar, programlar ve eylemler yaygınlaştırılmalıdır.
	Kültür ve Kültürlerarası Diyalog	Farklı etnik ve dini toplulukların çeşitli kültürel ve yaratıcı faaliyetlere erişimini ve katılımını sağlama, herkesin barış içinde bir arada yaşamasını teşvik etme, kültürlerarası diyalogun ilerletilmesi ve farklı toplulukların dillerinin desteklenmesi önemsenmelidir.
	Ekonomik Kalkınma ve Altyapı	Çevrenin dikkate alınarak dengeli ve ileriye dönük ekonomik kalkınmanın desteklenmesi, kentsel-kırsal etkileşiminin geliştirilmesi, kamu ve özel sektör arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi, mirasın korunması gerekliliktir.
	Mimari ve Miras	Kentsel mimariyi ve mirası koruma, kaliteli bir kentsel görünüm için mimari yaratımı ve tasarımı teşvik edilmelidir.
Sürdürülebilir Kalkınma, Çevrenin Korunması ve İklim Değişikliği	Spor ve Boş Zaman	Herkesin erişebileceği, güvenli ve iyi tasarlanmış spor ve dinlenme tesisleri sağlama ve vatandaşların bireysel potansiyellerine göre kendilerini geliştirebilme hakkına sahip olmaları beklenmektedir.
	Çevrenin Korunması ve İklim Değişikliği	Çevreyi ve doğal yaşam alanlarını hava, su, toprak ve gürültü kirliliğinden korumalı, çok boyutlu politikaları benimsemeli ve iklim değişikliğinin sonuçları hafifletmeli ve etkileri azaltılmalıdır.
	Doğal Zenginlik ve Kaynaklar	Doğal kaynakların tüm vatandaşların yararına sorumlu bir şekilde yönetilmeli, kentsel suları sürdürülebilir yönetmeli, yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği ile yeşil teknolojiye odaklanılmalıdır.

Tablo 7: (devamı)

Temalar	Kentli Hakları	Genel Açıklama
Sürdürülebilir Kalkınma, Çevrenin Korunması ve İklim Değişikliği	Sürdürülebilir Hareketlilik	İklim dostu hareketlilik araçlarını geliştirme, özel araç kullanımının azaltılması, uygun fiyatlı ve yeterli toplu taşımının sağlanması, yolların ve kamusal alanların paylaşımını desteklenmesi ve kamusal hizmetlere erişime önem verilmelidir.
	Çevresel Karar Alma	Vatandaşların çevresel karar alma süreçlerine katılımını güçlendirmek için bilinçlendirme ve bilgilendirme kampanyaları düzenlenmeli ve bilimsel araştırmalar desteklenmelidir.
Dürüstlük ve Yolsuzluğun Önlenmesi	Dürüstlük Politikası ve Etik Kurallar	Yeterli risk yönetimi, kurumsal etik yönetimi ve kontrol mekanizmalarıyla birlikte dürüstlük politikaları uygulamaya konulmalı ve yolsuzluğun önlenmesine gösterilmelidir.
	Çıkar Çatışmaları	Çıkar çatışmalarını belirleme, yönetme ve çözümüne teşvik etmek, işe alımlarda ve terfilerde adil olmak ve raporlayabilmek önemlidir.
	Kamu Alımları	İhalelerdeki riskleri değerlendirme, kontrol mekanizmalarını sağlama, yayınlama ve şeffaflığı artırma gereklidir.
	Şeffaflık ve Denetim	Açık veri standartlarını benimseme, karar alma süreçlerine halkın katılımını teşvik etme, önemli belgeleri ve bilgileri yayınlama ve şeffaflık önlemlerinin uygulanmasını destekleme zorunluluktur.
Güvenlik ve Suçun Önlenmesi	Güvenlik	Her türlü şiddetten ve suçtan arınmış, güvenli ve emniyetli bir kent oluşturmak, şiddet mağdurlarına hizmet sağlamak ve desteklemek ile siber güvenliği karşı mekanizmalar geliştirmek gerekliliktir.
	Suçun Önlenmesi	Topluluklar ve kolluk kuvvetleri arasındaki iş birliği ilişkiye dayanan etkili, uygun maliyetli ve kapsayıcı suç önleme stratejileri oluşturulmalıdır.
	Dayanıklılık	Doğal afetler, terör saldırıları, savaşlar gibi krizlere ve acil durumlara karşı etkili ve yeterli müdahaleler sağlama ve planlama gereklidir.
Dijitalleşme ve Yapay Zekâ	Akıllı Şehirler ve E-Yönetişim	Akıllı şehirlerin gelişimini ilerletmek, e-bilgi, e-danışma ve e-karar alma mekanizmalarını teşvik etmek, dijital ve yapay zekâ araçları aracılığıyla kamu hizmetlerinin sunumunu iyileştirmek, insan haklarına, demokrasiye ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine uyumu sağlamak önemlidir.
	Dijital Eşitlik	Dijital eşitlik ve uygun fiyatlı internete erişim teşvik edilmeli ve yeterli dijital okuryazarlık eğitimi sağlanmalıdır.
	Risklerin Değerlendirilmesi ve Azaltılması	Yeni teknolojilerin ve yapay zekâ araçları sisteminin uygulanmasından kaynaklanan riskleri ve olumsuz etkileri belirleme, değerlendirme, önleme ve azaltma ile yeni teknolojilerin kullanımının sürekli değerlendirilmesini ve gözetimini sağlamaya odaklanmalıdır.
	Kişisel Verilerin Korunması ve Gizlilik	Kişisel verilerin işlenmesinde bireylerin korunmasına yönelik tedbirler almak ve kullanıcıların verileri üzerinde kontrol sahibi olmalarını sağlamak önemlidir.

Kaynak: European Urban Charter III: Urban Living in the Era of Transformations, 2023.

Bu hakların sıralanması yaşam kalitesini geliştirici bir kentli hakları listesi oluşturması bakımından iyi toplumun ve iyi kentin ne olduğu konusunda bir uzlaşmanın varlığının kanıtıdır. Ancak bu nesnel olarak belirlenebilecek bir kalite değildir. Özneller arası oluşturulabilecek bir değerler manzumesi veya kentlinin yaşamına bir anlam kazandırabilme arayışını yansıtmaktadır (Tekeli, 1994: 29).

Kentli hakları içeriğine göz atıldığında kentte insan haklarının birer yansıması olduğu görülebilir. Hem kentte yaşayanlara hem de kent yönetimlerine sorumluluk yükleyen, çoklu bir süreç ve haklar düzenidir. Ütopikliğini veya tam olarak gerçekleşmesini mevcut sistem (ekonomik, politik vs.) içerisindeki çelişkilerden alırken, gerçekliğini kentte yaşayanların, kent formlarının, planlamalarının ve belli süreçlerde halkın etkinliğinden almaktadır. Birçok kentli hakkının yaşama

geçirilmesi güçlü sivil toplum (katılımcı, sorgulayan, eleştiren vs.) ve güçlü yönetimlerden (hesap verebilir, etkin, verimli ve kaliteli hizmet ve politika üreten, şeffaf ve açık, demokratik vs.) geçmektedir.

1.6. Kentli Hakları ve Kent Yönetimleri

Kentli hakları, kent yönetimlerinin görev, sorumluluk ve yetki alanlarına giren öğeleri içermektedir. Kentlerin biçimlenmesinde devletin yanı sıra kent yönetimleri ana aktör olmaktadır. Gerek merkezi yönetim ve onun taşra teşkilatlanması gerekse yerel yönetimler kentlerin geleceğe taşınması ve kentlilerin yaşam kalitesinin geliştirilmesi sürecinde işlev görmektedirler.

Kentli haklarının alacaklısı ve borçluları, kentli haklarının dayanışma hakları içinde yer alması nedeniyle, kentte yaşayanlardır. Kentte yaşamını sürdürenler, temiz, sağlıklı, insan onuruna yakışır bir kentte yeterli kamu hizmetlerini almaya ve her türlü sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılama hakkına sahiptir (Karasu, 2008: 38). Devlet ve kent yönetimleri, gerekli kamusal hizmet kararlarının alınması, uygulanması, halka sunulması ile kentlilerin ihtiyaçlarının karşılanmasında sorumluluklara sahiptirler.

Kentte yaşayanların temel hak ve özgürlüklerinin gerçekleşebilmesi ve kentlilerin yaşadıkları kent üzerinde haklarını gereği gibi kullanabilmesi kent yönetiminin söz konusu hakları sağlayacak niteliklere sahip olmasına bağlıdır. Kentli haklarının gerçekleştirilmesi, kentlilerin istemlerinin kent yönetimine bildirilmesi, eylem ve etkinliklerde bulunulması, örgütlenilmesi, kararlara katılması, bilgi isteme ve denetim yapabilmesi haklarının güvence altına alınmış olmasıyla mümkündür. Tüm bunlar özerk, demokratik, katılımcı, çoğulcu, saydam bir kent yönetiminin var olmasına bağlı bulunmaktadır (Karasu, 2008: 44).

1.6.1. Türkiye’de Kent Yönetimleri ve Kentli Hakları

Kent yönetiminde merkezi yönetim ve onun taşra teşkilatlanması önemli roller üstlenmektedir. Merkezi yönetim içerisinde yer alan bakanlıklar, başkanlıklar ve müdürlükler, kentlere yönelik kalkınma, eğitim, sağlık, ulaşım, güvenlik, altyapı, konut, tarım, turizm, sosyal işler, ormanların korunması şeklindeki sorumlulukları taşra teşkilatı ve bölge yönetimi vasıtasıyla yerine getirmektedir. Bu noktada illerde valiler ve ilçelerde kaymakamlar kent yönetiminde söz sahibi haline gelmişlerdir. Ayrıca il ve ilçelerdeki birim müdürlükleri de kent yönetimine dâhil olmaktadır. Öte yandan merkezi düzeydeki il idare kurulları ve ilçe idare kurulları, kentlerde üst seviyede kararların alınmasını sağlamaktadır.

Kentsel hizmetlerin, toplumun tüm kesimlerine yeterli biçimde sunulmasında yerel yönetimlere ve özellikle belediyelere önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir. Türkiye’de

belediyelerin sorumluluğunda olan kentsel hizmetler, 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu'nda sıralanmaktadır. Ayrıca 2872 sayılı Çevre Kanunu, 3194 sayılı İmar Kanunu, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılması Hakkında Kanun, 775 sayılı Gecekondu Kanunu gibi kanunlarla kentsel yaşam kalitesinin geliştirilmesi ve kentsel sorunların çözülmesi amacıyla belediyelere çeşitli görev ve sorumluluklar tanınmıştır (Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2013: 56-57).

Merkezi yönetimin sorumluluğunda olan çevreyi koruma hizmetleri, içme suyu hizmetleri sunumu, katı atıkların toplanması ve bertarafı, kent içi ulaşım, parkların düzenlenmesi, eğitim hizmetleri, sağlık hizmetleri, imar hizmetleri, kültür hizmetleri, sosyal yardım hizmetleri, itfaiye hizmetleri; belediyelerin de yetki alanına giren kentsel nitelikli hizmetlerdir. Belediyelerin kentlerde sundukları hizmetlere; konuta ilişkin hizmetler, ulaşım hizmetleri, çevre koruma hizmetleri, güvenlik hizmetleri, eğitim hizmetleri, sağlık hizmetleri, kültür hizmetleri, sosyal görevler, spor ve rekreasyon hizmetleri de eklenmiştir. Bu geniş sorumluluk alanında belediyeler, kentsel hizmetlere erişim hakkının yaşama geçirilmesinde geniş sorumlulukları olan birer kuruma dönüştürülmüştür (Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2013: 57).

5393 sayılı Belediye Kanunu kapsamında kentli haklarına ilişkin olarak belediye sınırları içerisinde mahallî müşterek nitelikte olmak şartıyla belediyelere verilen görevler, sorumluluklar ve yetkiler şöyle sıralanabilir (Mad. 14):

- İmar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel alt yapı
- Coğrafi ve kent bilgi sistemleri
- Çevre ve çevre sağlığı, temizlik ve katı atık
- Zabıta, itfaiye, acil yardım, kurtarma ve ambulans
- Şehir içi trafik
- Defin ve mezarlıklar
- Ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar
- Konut
- Kültür ve sanat, turizm ve tanıtım, gençlik ve spor orta ve yükseköğrenim öğrenci yurtları
- Sosyal hizmet ve yardım, nikâh, meslek ve beceri kazandırma
- Ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi
- Kadınlar ve çocuklar için konukevleri açmak
- Devlete ait her derecedeki okul binalarının inşaatı ile bakım ve onarımını yapmak ve her türlü araç, gereç ve malzeme ihtiyaçlarını karşılamak
- Sağlıkla ilgili her türlü tesisi açmak ve işletmek
- Mabetlerin yapımı, bakımı, onarımını yapmak

- Kültür ve tabiat varlıkları ile tarih  dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasını sağlamak, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa etmek
- Sporu teşvik etmek amacıyla faaliyetlerde bulunmak (destek, ödül vs.)
 - Gıda bankacılığı yapmak

Bu görev, sorumluluk ve yetkilere ek olarak Belediye Kanunu'nun 73. maddesinde, belediyelerin konut, sanayi ve ticaret alanları, teknoloji parkları ve sosyal donatılar oluşturmak, kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabileceği hükme bağlanmaktadır. Ayrıca 775 sayılı Gecekondula ma Kanunu'nda dar gelirli konut sahibi yaparak gecekondula mayı önlemek üzere konut alanları oluşturmak, belediyelerin görevleri arasında sayılmaktadır. Toplumun farklı gelir gruplarının ödenebilir, insanca yaşanabilecek nitelikte konut edinebilmesi konut hakkının açılımını oluşturmaktadır (Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2013: 58).

Kent yönetiminde yerel yönetimlerin işlevlerini yürüten diğer bir kurum olan İl  zel idaresi, kentli haklarına ilişkin özellikle kentsel altyapının oluşturulması ve sürdürülmesi bağlamında önemli sorumluluklara sahiptir. İl  zel idareleri, mahallî müşterek nitelikte olmak şartıyla; a) İl sınırları içinde: Gençlik ve spor, sağlık, tarım, sanayi ve ticaret; Belediye sınırları il sınırı olan Büyükşehir Belediyeleri hariç ilin  vre düzeni pl nı, bayındırlık ve iskân, toprağın korunması, erozyonun önlenmesi, kültür, sanat, turizm, sosyal hizmet ve yardımlar, yoksullara mikro kredi verilmesi,  ocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları; ilk ve orta  ğretim kurumlarının arsa temini, binalarının yapım, bakım ve onarımı ile diğer ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin hizmetleri, b) Belediye sınırları dışında, imar, yol, su, kanalizasyon, katı atık,  vre, acil yardım ve kurtarma; orman köylerinin desteklenmesi, ağaçlandırma, park ve bahçe tesisine ilişkin hizmetleri yapmakla görevli ve yetkilidir (5302 Sayılı İl  zel İdaresi Kanunu, Mad.6).

Kentli hakları, kentsel yaşamın hemen her alanını kapsamakta olduğundan dolayı kent yönetimlerinin işlevleri olmadan gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Özellikle yerel yönetimler kentli haklarının içeriğindeki pek çok hakkı yerine getiren yapılanmalardır. Kent yönetimleri, kentteki gündelik yaşamın kalitesini artırıcı kararlar alma ve uygulama, kamusal kararları etkinlik, verimlilik ve demokratiklik değerleri doğrultusunda gerçekleştirmek durumundadır. Kentli haklarının gerçekleşme seviyesi kent yönetimlerinin kapasitesini göstermektedir.

1.7. Kentli Hakları Sorunsalı ve Gerçekleştirilmesi

Dünya üzerinde değişen koşullarla birlikte nüfus artı ı ve hızlı kentleşme süreçleri hem geniş fırsatlar yaratırken hem de çözümü kolay olmayan ve ekonomik yönetimi oldukça pahalı sorunlar

doğurmaktadır. Yerel kamusal hizmetlerdeki tıkanıklıkların birçoğunun temelinde nüfus artışı ve kentleşme yatmaktadır. Kentleşme ve nüfus artışından doğan sorunlar bütün ülkeleri ilgilendirmekle birlikte esasen kaynakları kısıt olan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri daha çok etkilemektedir (Keleş, 2015: 11). Sanayileşmenin etkisiyle gelişmiş ülkelerde bu iki olgunun hızının belli bir dengeye varmış olması kentler üzerindeki baskıyı azaltmaktadır.

Günümüzde kentler ve kent yönetimleri önemli hale gelmiştir. Kentler, her geçen gün daha çok işlev üstlenmekte ve dünya kenti-küresel kent şeklinde farklı adlandırmalarla birbirleriyle rekabet eder hale gelmektedir. Kentler, ekonomik, sosyal ve teknik alt yapılarıyla konut, çevre, ulaşım, imar alanlarında artan sorumluluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Ancak bu süreçte çok az sayıda kent, kentsel sorunların çözülmesi sürecinde başarılı olabilmektedir. Devlet ve kent yönetimleri, neo-liberalleşme süreciyle beraber sosyal adalet ve ekonomik eşitsizliklerin azaltılması sürecinden giderek uzaklaşmaktadır. Bunun en genel sonucu, kentte yaşayan kentlilerin kentli haklarından yoksun kalmaları olmaktadır.

Kent, kentte insan haklarının korunduğu ve gerçekleştirildiği bir alan olmak durumundadır. Kentli, belli nitelikleri olan bir kentte yaşama hakkına sahip olmalıdır. Bu haklar, hem kentlinin birer birey veya insan olarak sahip olduğu insan haklarını, hem de bireyin yaşadığı kentsel toplumun üyesi olarak, kentin değerleri üzerindeki haklarını kapsamaktadır. Kentli hakları, yaşam kalitesinin özünü, gerçekleşme düzeyini belirleyen, geliştirilmesi için hedef gösterilen temel bir ögedir. Kentli haklarının gerçekleşmesi kent uzamında somutlaşmasına bağlı olduğundan kentin bu hakları sağlayacak belli özelliklere sahip olması ve bu hakların güvence altına alınmış olması gerekmektedir (Geray, 2018: 292-293). Kentli hakları, yasal olarak güvenceye alınmamış ve yeterince benimsenmemiş olduğundan dolayı ideal kentin bir parçası olmaktadır. Pek çok hakkın bir araya geldiği ve ayrı ayrı yasal düzenlemelere yansıyan hakların kentli hakları şeklinde ne anayasal ne de yasal düzeyde garantiye alınmaması ve hukuki altyapıya geçmemesi durumu yönetim düzeyinde bu hakların gerçekleştirilmesini zorlaştırmaktadır. Bu hakların tümünün gerçekleştirilmesi bireysel ve örgütsel düzeyde kent yöneticilerinin inisiyatifine bırakılmaktadır.

Kentlerde yaşayanların çok fazla konuda hak ve çıkarları söz konusu iken, bunlardan ancak bir bölümünün yasal güvenceye kavuşturulmuş olmasından kaynaklı, kentlilerin yararlanabildikleri hakların sınırlı olduğu ifade edilmektedir. Öte yandan, hakların salt yasal metinlerde ve benzeri tüzel belgelerde yer alması, bireylerin o haklardan fiilen (de facto olarak) yararlanmakta oldukları anlamına da gelmemektedir (Keleş, 2015: 13-14).

Kentli haklarının gerçekleştirilmesi ve yaşama geçirilmesinde üç farklı yol bulunmaktadır (Tekeli, 1994: 470):

1. Kentte yaşayan bir kimsenin haklarını kullanırken ötekilerin kentli haklarına el koymasının ve onları yok etmesinin önlenmesidir. Bu, hakların savunmacı bir yaklaşımla, korumacılık yoluyla yaşama geçirilmesidir.
2. Kentli haklarının, her kentlinin davranışlarının toplamıyla oluşturulması ve geliştirilmesiyle mümkün hale geldiği kabul edilirse, kentlilerin kişiliğinin geliştirilmesi yoluyla gerçekleştirilmesi tercih edilebilmektedir.
3. Kentlilerin hak sahibi olarak, bu hakların sağlanmasını, toplumsal düzeni kurmak ve korumaktan sorumlu bulunan kamudan (devlet ve kent yönetimlerinden) istemesi yoluyla gerçekleştirmesidir.

Kentli haklarına ilişkin en önemli konulardan biri, bu haklardan yararlanabilmenin bir gereği olan kentsel karar süreçlerinde yer almaktır. Karar süreçlerinde bütün tarafların eşit söz hakkı olmadığı sürece kentli haklarından yeterince yararlanılmamaktadır. Özellikle gelir dağılımındaki eşitsizliklerin yoğun yaşandığı koşullarda, bireylerin kent, çevre, kültür, tarih ve mimarlık değerleri üzerinde söz sahibi olduklarından söz etmek güçleşecektir. Günümüzde neoliberalizm, küreselleşme, kapitalist değerler, tüketim gibi toplumsal süreçleri ekonomik işlevler üzerinden gerçekleştirme amacı taşıyan unsurlar, kentli haklarının gerçekleştirilmesini ve geliştirilmesini sınırlandırmaktadır (Keleş, 2015: 36). Kentsel süreçleri ekonomik değerler üzerinden okuyan sermaye sınıfı yerine sosyal değerleri öncelikli kılacak olan kentli konumdaki tüm sınıfların söz hakkı olması gerekmektedir. Bu nedenle kentlilerin bir ödev ve sorumluluk bilinciyle hareket etmesi ve karar alma süreçlerine katılımı şarttır. Aktif kenttaşlık, kentli hakları için oldukça önemli bir ön koşuldur.

Kentli haklarının gerçekleşmesi ve sağlıklı işleyebilmesi, dayanışma ve iş birliğine hazır bireylere bağlıdır. Bu bakımdan bir kentte yaşayan, o kentle bütünleşen ve kendini o kente ait ve sorumlu hisseden (kentlilik bilinci) bireyler, kentli haklarının gerçekleşmesi ve izlenmesinde en temel öğelerdendir (Mutlu, 2010: 105). Günümüzde refah seviyesinin düşük düzeyde gerçekleştiği ülkelerin kentlerinde yaşanan ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel sorunlar kentlilik bilincini olumsuz etkilemekle birlikte son yıllarda bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, bilinçlenme ve örgütlenme düzeyinin artmasıyla kente sahip çıkma ve süreçlere katılma isteği gelişmektedir. Özellikle kentsel mekânın üretiminde gerçekleşen adımlara yönelik gösterilen tepkiler giderek artmaktadır.

Gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde kentleşme düzeylerinin yanı sıra kentsel hakların yaşama geçirilmesinde de görülen farklılıklar, kentli hakları konusunun bilgi, bilinç ve refah seviyesi düzeylerindeki değişikliklerin bir yansıması olduğunu göstermektedir. Gelişmiş ülkelerdeki kent sakinlerinin eğitim seviyesi ve kentsel yaşam düzeyinin yüksekliği, kentli haklarının gerçekleşme düzeyini artırmaktadır. Ancak yoksulluk ve gelir dağılımı adaletsizlikleri gelişmiş ülkeleri de tehdit etmektedir. Nitekim kentsel alanlardaki refahı yüksek yaşam alanı yanında veya çevresinde beliren sağlıksız ve sefalet içerisindeki yerleşim alanları hemen her kentte

görülebilmektedir (Akkoyunlu Ertan, 2014: 235). Kentsel alanda beliren siyasal, ekonomik ve toplumsal eşitsizlikler ve kentsel yoksulluk kentli haklarını olumsuz etkilemektedir.

Kentlerde var olan kentsel rantlar, çarpık yapılaşma ve imar sorunları, alt yapı problemleri, trafik veya ulaşım sıkıntısı, kentlileşemeyen bireyler, yerel yönetimlerin yeterince güçlü olmaması nedeniyle yaşanan etkinlik ve verimlilik sorunları ve himayecilik eğilimleri gibi filli durumlar kentli haklarının gerçekleşmesini engelleyen potansiyel sorunlardır. Dolayısıyla, kentli hakları için öncelikle ülke genelinde temel hak ve hürriyetlerin daha özenli korunmasına ve söz konusu sorunları yaratanlara karşı kamusal ve hukuksal güvenliğin etkin bir biçimde sağlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır (Mutlu, 2010: 142). Kentli haklarının gerçekleştirilmesine katkı sağlaması gereken aktörler oldukça geniştir.

Şekil 1: Kentli Haklarının Gerçekleştirilmesine Katkı Sağlaması Beklenen Aktörler

Merkezi Yönetim	Yerel Yönetimler	Taşra Teşkilatları
Özel Sektör Kuruluşları	Sivil Toplum Örgütleri	Dernekler ve Vakıflar
Kentliler ve Topluluklar	Üniversiteler	Yerel Medya

Dünya’da ve Türkiye’de kentli hakları bağlamında düşünülmesi gereken en önemli konulardan biri insan odaklı kentsel dönüşüm politikalarının oluşturulması ve uygulanmasıdır. 1980 sonrası neoliberal politikaların etkisiyle başlayan dönüşümün ana unsuru kenttir. Kent, Harvey’in (2001) deyişiyle, sermayenin birikim noktası ve Lefebvre’nin (2000) deyişiyle, mekânın üretildiği alandır. Günümüzde kentsel mekânların kendisi bir meta haline dönüşmüş veya dönüşmeye devam etmektedir. Kentsel mekânın üretiminde ve meta haline getirilmesinde sermaye sınıfı, devlet ve yerel yönetimler öncü rol almaktadır. Kentsel mekânın biçimlenmesi kentli haklarını doğrudan olumlu veya olumsuz şekilde etkilemektedir. Bu anlamda Türkiye’deki kentsel dönüşüm projeleri ve uygulamalarının kentli hakları açısından tartışılması ve incelenmesi gerekmektedir. İkinci bölüm, kentsel dönüşümün kavramsal ve kuramsal boyutlarını ele almakta ve kentli haklarıyla ilişkisini ortaya koymaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KENTSEL DÖNÜŞÜM

“*Kentsel dönüşüm*” olgusu çalışmanın ikinci adımını oluşturmaktadır. Bu çalışmanın ikinci adımında öncelikli olarak genel bir çerçevenin çizilebilmesi için kentsel dönüşüm olgusunun anlamı ve kavramsal açıdan ifade ettikleri tartışılacaktır. Daha sonra, amaçları, nedenleri, ortaya çıkışı, boyutları, temel ilkeleri ve hedefleri şeklinde kentsel dönüşümün farklı kapsamı ele alınacaktır. Ardından, Türkiye’de kentsel dönüşümün süreci, politikalar, yasal düzenlemeler, uygulama yöntemleri, temel aktörler, uygulama alanları ve dönüşüm örnekleri ile kentsel dönüşüme yönelik getirilen eleştirel yaklaşımlar üzerinde durulacaktır. Son olarak, kentsel dönüşümün neoliberal yönü, kentsel rantı konu olması ve en önemlisi kentli hakları ile olan ilişkisi irdelenecektir. Böylelikle, kentsel dönüşüm olgusunun kavramsal düzeyde açıklanması ve özümsemesi amaçlanmaktadır.

2.1. Kentsel Dönüşümün Genel Çerçevesi

Bu bölümde kentsel dönüşüm genel çerçevesi çizilmeye çalışılacaktır. Öncelikle literatürde kentsel dönüşümü açıklayan birbirinden farklı kavramsal tanımlamalar ortaya konulacak ve kentsel dönüşümün özgün tanımlaması yapılacaktır. Ayrıca kentsel dönüşümün farklı kavramsallaştırmaları sunulacaktır. İkinci olarak, kentsel dönüşümü ortaya çıkaran nedenler ve amaçlardan bahsedilecektir. Üçüncü olarak, Dünya’da kentsel dönüşümün tarihsel geçmişi anlatılacaktır. Dördüncü olarak, kentsel dönüşümün farklı boyutları üzerinde durulacaktır. Son olarak, kentsel dönüşüm süreci ve bu süreçte rol oynayan dönüşüm aktörleri ele alınacaktır.

2.1.1. Kentsel Dönüşümün Tanımlanması ve Farklı Kavramsallaştırmalar

Kentsel dönüşümü açıklama çabası pek çok tanımın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Çok boyutlu bir kavram olan kentsel dönüşüm, özellikle sosyoloji, şehir ve bölge planlama, mimarlık ve iktisadi ve idari bilimler şeklindeki çeşitli disiplinlerin ilgisini çekmiş ve bu ilgi farklı içeriklerle açıklanmaya çalışılmıştır. Tek bir tanımla sınırlandırılması zor bir kavram olması nedeniyle kentsel dönüşümü açıklamaya çalışan yabancı ve yerli literatürdeki birden fazla tanıma yer verilmesi uygun olacaktır.

Kentsel dönüşüm, kentsel sorunların çözümüne yol açan ve değişime uğrayan bölgenin ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel koşullarında kalıcı bir iyileştirme sağlamayı amaçlayan kapsamlı ve bütünlük vizyon ve eylemdir (Roberts, 2000: 17). Benzer bir tanımlamada kentsel

dönüşüm, zor koşullarda karşılaşılan mevcut sorunların üstesinden gelmeye odaklanan, düşük gelirli kentsel alanlarda topluluk gelişimi için entegre bir vizyon oluşturan ve kentin belirli bir kesimine veya tamamına ilişkin bilinçli, sistemli ve planlı bir eylem olarak tanımlanabilir (UNEP, 2003: 4). Bir başka tanımda kentsel dönüşüm, tarihi alanların rehabilitasyonu, yerleşim bölgelerindeki yaşam koşullarının iyileştirilmesi, meydanlar, parklar vs. kamusal alanların yeniden geliştirilmesi, kentsel altyapının (su, gaz, elektrik vs.) modernizasyonu şeklindeki eylemler yoluyla sıkıntılı kentsel alanların yeniden canlandırılmasıdır (Alpopi ve Manole, 2013: 179). Lichfield'a (1992: 20) göre; kentsel dönüşüm, kentlerin bozulma süreçlerini ve nedenlerini daha iyi kavrama gereksiniminden doğan ve uygulanacak dönüşümde elde edilecek sonuçlar üzerindeki bir uzlaşma durumudur. Couch'a (1990: 2-3) göre ise; kentsel dönüşüm, ekonomik ve sosyal güçlerin kentsel alanlar üzerindeki etkisinin kaçınılmaz bir sonucu olan fiziksel değişimi ve devlet mekanizmasının kentsel alanlarda yaşam kalitesini/niteliğini arttırması sürecini ifade etmektedir.

Türkiye'de kentsel dönüşüm kavramının anlaşılabilmesi ve açıklanabilmesi amacıyla oldukça fazla tanımlama yapılmıştır. Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından hazırlanan Güncel Türkçe Sözlüğü'nde kentsel dönüşüm, kentin imar planına uymayan ruhsatsız binaların yıkılıp, planlara uygun olarak toplu yerleşim alanlarının oluşturulması olarak tanımlanmıştır (TDK, 2011). TDK, toplu konut üretimi ya da konut üretimine sıkıştırılmış kentsel dönüşüm uygulamasını dar anlamda kullanmıştır. Bu tanımda kentsel dönüşüm, kaçak yapıların yıkılması, imar planına uyumun sağlanması ve toplu yerleşim alanlarıyla ilişkilendirilmiştir (Sadioğlu vd., 2016: 760). Kentsel dönüşümü fiziksel veya mekânsal bir değişim olarak gören bir tanımda kentsel dönüşüm, kentin, fiziki-mekânsal yapısının belirlenen amaçlar doğrultusunda köklü ve müdahaleci bir anlayışla değişimidir (Kaya, 2005: 83). Genel anlamda kentsel dönüşüm, bir kentsel alanın amaçlı olarak belirli bir zaman diliminde, yeniden geliştirilmesi yönünde istihdam olanakları yaratılarak, altyapı koşulları iyileştirilerek ve çevresel yenileme sağlanarak yeniden yapılandırılmasıdır (Ergun ve Gül, 2010: 364-365). Bir başka tanımda ise, ekonomik, toplumsal ve mekânsal pek çok planlama eylemini, yasaları, politikaları, ekonomik karar ve tercihleri içeren çok çeşitli aktörlerin yer alabildiği bir eylemler bütünüdür (Kocaer Şenyol ve Bal, 2013: 445). Diğer bir ifadede, plansız ve denetimsiz büyüyen özellikle büyük kentlerin/metropoliten alanların yeniden yapılandırılıp, biçimlenmesinde yeni bir ateşleyici, planlı eylemdir (Görgülü, 2009: 769). Ayrıca kentsel dönüşüm, kentin yaşanması güçleşen veya tehlike arz eden, eskiyen ve doğal afetlere karşı korumasız hale gelen, bir suç merkezi haline gelen veya benzeri dezavantajlar içeren bölgelerin yeniden dönüştürülmesidir (Özden, 2014: 16).

Kentsel dönüşüme yönelik daha geniş bir tanımlamaya göre, belli bir zaman süreci içerisinde eskiyen, köhneyen, yıpranan, sağlıklı ve yasadışı oluşan, potansiyel arsa değeri üstyapı değerinin üstünde seyrederek değerlendirilmeyi bekleyen, yaygın ve açıkça görülen bir yoksunluğun hüküm sürdüğü kent dokusunun, altyapısının sosyal ve ekonomik programlar ile oluşturulup beslendiği bir stratejik yaklaşım içinde, zamanının sosyo-ekonomik ve fiziksel şartlarına uygun olarak

değiştirilmesi, geliştirilmesi, yeniden canlandırılması ve yeniden üretimidir (Özden, 2016: 44). Kentsel parçalarda fiziksel, sosyal ve ekonomik dönüşümün gerçekleştiği tüm süreçler kentsel dönüşümü çağrıştırır. Son yıllarda politik ve yasal araçlarla dönüşen kentsel alanlar yanında son elli yıldır kendiliğinden dönüşen veya dışsal etmenlerle dönüştürülen ve toplumsal dönüşümleri tetikleyen süreçler de kentsel dönüşüm olgusu kapsamında kabul edilmektedir (Ataöv ve Osmay, 2007: 57).

Kentsel dönüşüm, kentsel alanların var olan durumundan başka bir biçime girmesi, başka bir durum almasıdır. Bu nedenle, yeni kentsel alanların planlanması ve geliştirilmesinden çok, mevcut kentsel alanların planlanması ve yönetimi ile ilgilidir (Akkar, 2006: 29). Kentsel dönüşüm, kent için öngörülen projelerin ve stratejik planlamanın girişimci ve kaynak yaratıcı bir aracı olarak adlandırılmaktadır. Kentsel dönüşüm, kentin tümünün veya bir parçasının nitelik değiştirmesi, evrimsel bir oluşuma veya yapısal bir dönüşüme tabi tutulmasıdır (Köktürk ve Köktürk, 2007: 1).

Kentsel dönüşüm, kentin mekânsal ve onunla ilişkili alanlarında oluşagelmış olumsuzlukların bütüncül bir politika, plan ve programla giderilmesi çalışmalarını ifade etmektedir. Kentsel alanlardaki dönüşüm konusunun ülkemizde sorunlu hale gelmesi ve sorunun çözülmesi iddiası ile yürütülen çalışmaların yeni problemleri beraberinde getirmesi en başta tanımın ve bu tanım üzerinden girilen politikalar, projeler ve uygulamaların bazı çelişkileri içerdiğini göstermektedir. Türkiye'nin kentsel dönüşüm deneyimleri düşünüldüğünde sihirli bir kelime gibi kent yaşamına giren kentsel dönüşüm kavramının, kent merkezlerindeki ekonomik canlılığını yitirmiş alanları yeniden ayağa kaldırmak, fiziksel, ekonomik, toplumsal bozulmanın önüne geçmek ve kent planlaması için etkin bir araç olarak kullanılmaktan ziyade yanlış uygulamalar nedeniyle toplum hafızasında olumsuz anlam ifade etmeye başladığı söylenebilir (Sadioğlu vd., 2016: 762). Bu durum, ülkemizde kentsel dönüşüm uygulamalarının rant odaklı bir kentsel dönüştürme şeklinde kavramsallaştırılmasına neden olmuştur (Yaman, 2015: 39).

Bu kavramsal açıklamalardan ve tanımlamalardan yola çıkarak kentsel dönüşüm, *“kentsel gelişme ve mekânın yeniden üretimi süreci içerisinde yerel ve merkezi aktörlerin öncülüğünde gerçekleşen, fiziksel, ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel etkileri bulunan, geniş kapsamlı planlama gerektiren, çok boyutlu ve yapısal değişiklikler içeren bir eylemler bütünü”* olarak tanımlanabilir.

Kentsel dönüşüm yeni bir kavramdır. Kentsel dönüşüm, 1990'lı yıllarla birlikte kullanılmaya başlanmış ve 2000'li yıllarda kentsel mekânı dönüştüren bir müdahale biçimi olarak ön plana çıkmıştır. Batı'da kentsel dönüşüm kavramının öncesinde kentsel mekânı dönüştürmeye yönelik olarak farklı kavramsal kullanımlara gidilmiştir. Bu kavramlarda ortak nokta; kentin belli bir kısmına yeni plan ve programlarla müdahalede bulunmaktır.

Tablo 8: Kentsel Dönüşüm Kavramları ve Tanımları

	Kavram	Kısa Tanımı
1	Kentsel Yeniden Yapılandırma (Urban Restructuring)	Kentlerin ve kentlilerin yaşam kalitesini ve yaşam standartlarını iyileştirmeye yönelik, sürdürülebilir ve uzun vadeli gerçekleştirilen geniş kapsamlı (ekonomik, fiziksel, sosyal, kültürel vs.) bir süreçtir (Agueda, 2014; Schafran, 2019).
2	Kentsel Yeniden Arazi Geliştirme (Urban Redevelopment)	Mevcut kentsel alanlarda gerçekleşen, altyapısı iyileştirilen, düşük yoğunluklu alanı yüksek yoğunluklu alana dönüştürmeyi hedefleyen, yeniden imar edilmeye ihtiyaç duyan arazi geliştirmesidir (The World Bank, t.y).
3	Kentsel Bütünleştirme (Urban Integration)	Kentsel alanlardaki mekânsal eşitsizlikleri azaltmak veya ortadan kaldırmak amacıyla ortaya koyulan tüm müdahale, strateji ve politikalar bütünüdür (Marques ve Saraiva, 2017: 25).
4	Kentsel Rehabilitasyon (Urban Rehabilitation)	Kentteki bozulmaya yüz tutmuş alanları, dokuları özgün biçim, işlev ve toplumsal durumlarına geri döndürmek için yapılan rehabilite çalışmaları ve eylemleridir (Şahin, 2015: 75).
5	Kentsel Yeniden Canlandırma (Urban Revitalization)	Kentlerin belli bölgelerinde gerçekleşen yabancılaşıma, güvensizlik, ekonomik ve sosyal işlevlerini yerine getirememeye durumuna karşı geliştirilen, o bölgeyi yeniden canlı kılmaya yönelik stratejiler bütünüdür (Hughes, 2010: 119-120).
6	Kentsel Rönesans (Urban Renaissance)	Kentsel alanlarda sosyal karıştırma, sürdürülebilirlik, bağlanabilirlik, daha yüksek yoğunluklar, yürünebilirlik ve yüksek kaliteli sokak manzaraları ilkelerine dayanan yeni sürdürülebilir kentsel alanlar inşa etme girişimidir (Gordon, 2004; Rogers ve Coaffee, 2005: 323).
7	Kentsel Koruma (Urban Conservation)	Sürdürülebilir bir yaşam çevresi oluşturmak için kentlerindeki değerleri yüksek olan yapıtlar, anıtlar ve doğal güzelliklerin, her türlü yıkıcı ve saldırgan eylemlere karşı güvence altına alınmasıdır (Keleş, 2021: 88).
8	Kentsel Yenileme (Urban Renewal)	Kötüleşen konut, zayıf fiziksel altyapı, spor ve eğlence olanakları gibi yetersiz toplumsal hizmetleri bulunan çöküntü ve bozulmuş kentsel alanları (mahalle, banliyö vs.) iyileştirmeye ve geliştirmeye yönelik bir dizi plan ve faaliyetlerdir (Richards, 2014: 6867-6868).
9	Gecekondu Tasfiyesi (Slum Clearance)	Kente sorun alanlarına dönüşen ve sakinlerinin insanca yaşama koşullarına sahip olmadığı gecekondu ve çöküntü alanlarının yıkılıp yeniden yapılmasıdır (Şahin, 2015: 76).
10	Kentsel Boşluk Doldurma (Infill Development)	Altyapının hâlihazırda yerinde olduğu, mevcut toplulukların yerleşik alanlarındaki boş, terk edilmiş, üzerinden geçen veya yeterince kullanılmayan arazilerin yeniden geliştirilmesi (yıkma, inşa etme, yenileme) faaliyetidir (Aly ve Attwa, 2013: 457).
11	Soylulaştırma (Gentrification)	Kentin merkezi bölgelerinde yaşayan yoksul kesimlerin bu bölgeden ayrılmak durumunda bırakılarak, bu mekânların orta ve üst sınıfın yaşamına uygun konut veya ticari kullanım amaçlı dönüştürülmesi sürecidir (Lees vd., 2008).
12	Yerinden Etme (Displacement)	Kentsel politikalar sonucunda insanların yaşamlarını sürdürdükleri yerlerden göç etme durumunda kalmalarıdır. Özellikle gecekondu/getto bölgelerinde söz konusu olmaktadır.

Kaynak: Tablo yazar tarafından alan taraması sonucunda oluşturulmuştur.

Bir kamu müdahalesi olarak kentsel dönüşümün Batı’da başlayan adımlarının giderek farklılaşan, anlam atıfları bağlama göre değişen, birbiriyle ilişkili, birçok durumda da çelişen bir kavram ailesi oluşturduğu görülmektedir. Bu kavramlar, ülkelerin ulusal kalkınma politikalarını farklı düzeylerde beslemektedir (Şahin, 2015: 75). Tablo 8’de belirtilen kavramlar kentsel dönüşümle benzer (ortak) ve farklılıkları barındıran, kimi zaman iç içe kullanılan kimi zaman ise dönüşümün bir sonucu şeklinde ortaya çıkan, bazen de kendilerine özgü özellikleri nedeniyle kentsel dönüşümden ayrı olarak düşünülen ve kullanılan kavramlardır.

Kentsel dönüşümün kavramsallaştırılmasında en önemli noktalardan biri dönüşüm yerine yeniden yapılandırma, yenileme, yeniden canlandırma, koruma, yeniden geliştirme, rehabilitasyon

ve rönesans kavramlarının da kullanılıyor olmasıdır. Bu nedenle kavramsallaştırma noktasında bir bütünlük sağlanamamaktadır. Ayrıca bu sürecin sonucu olarak soylulaştırma (mutenalaştırma) ve yerinden etme kavramları literatürde yer bulmaktadır.

Dönüşüm kavramı, bir şeyin başka bir şeye evrilmesidir. Kentsel alanlarda belli bir amaç doğrultusunda ortaya çıkan evrilme kentsel dönüşümü ortaya çıkarmıştır. Bu noktada yenileme, yeniden canlandırma, yeniden geliştirme ve rehabilitasyon kavramları da kendi içinde bir değişimi ve dönüşümü içermesinden kaynaklı olarak kentsel dönüşümle ilişkilidir ancak ağırlıklı olarak fiziksel yapıya vurgu yapmaları açısından daha sınırlı ve dar kavramlardır. Bu açıdan tam olarak kentsel dönüşüm kavramıyla aynı anlamda kullanmak kavram ve anlam kargaşasına sebebiyet verecektir. Kentsel koruma mevcut olanı devam ettirme, sürdürülebilir kılma şeklinde düşünülürse dönüşümden farklılaşır. Ancak tarihi kent mirasları ve çevresinin korunması için yapılacak her türlü müdahale de bir dönüşüm içerdiğinden kentsel korumada kentsel dönüşüm kavramı içerisinde yer alabilir. Rönesans kavramı ise kentsel sorunların ortadan kaldırılması, eski canlılığının yeniden kazandırılması ve yeni bir kentsel mekân anlayışını içermesinden kaynaklı olarak kentsel dönüşümle uyushmaktadır.

Kentsel mekâna yönelik gerçekleşen her türlü müdahale kentsel dönüşümü anlatmaktadır. Kentsel dönüşümün bu kavramlar yerine üst bir anlatı olarak kullanılması yerinde olacaktır. Diğer kavramlar, amaçları, tanımları ve yöntemleri açısından farklılaşsa da kentsel mekânın dönüşümünde kullanılan yaklaşımlar, araçlar, modeller, yöntemler veya eylem biçimleri olarak değerlendirilebilir.

2.1.2. Kentsel Dönüşüm Olgusunun Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Kentlerin geçmişi çok eskiye dayanmakla birlikte, devam eden hızlı kentleşme süreci yeni bir olgudur. Kentlerin büyümesi ve gelişmesi yavaş kentleşme sürecinden hızlı kentleşme dönemine geçilmesiyle mümkün olmuştur. Dünya’da hızlı kentleşme, kırsal alandan kentlere yoğun bir nüfus göçünün yaşanmasıyla meydana gelmiştir. Göçün kentler üzerinde yarattığı baskı sonucunda fiziksel, mekânsal, sosyal, ekonomik ve kültürel boyutları olan pek çok sorun ortaya çıkmıştır. Özellikle büyük kentlerdeki gecekondulaşma, sanayi alanlarının kentin içinde kalması, afete dayanaklı binaların yaratılmaması, gerekli ıslah veya koruma çalışmalarının yapılmaması, suç oranlarındaki artış, ulaşım hatlarının yetersizliği ve yeterli kamusal hizmetlere ulaşamama sorunları çerçevesinde kentsel dönüşüm projeleri ve uygulamaları, kentlerdeki sorunlara alternatif bir çare (kurtarıcı fenomen) olarak belirmiştir. Ayrıca kentsel dönüşüm uygulamaları, kentte sermaye birikimi oluşturulması ve soylulaştırmanın yaratılmasına yönelik ulusal ve yerel karar mekanizmaları tarafından bir araç şeklinde görülmüş ve benimsenmiştir.

Kentsel alana müdahale veya kentsel dönüşüm uygulamalarının Sanayi Devrimi ile birlikte 19. yüzyılda ortaya çıktığı konusunda yaygın bir görüş söz konusudur (Couch 1990: 1; Couch ve Fraser,

2003: 2-3; Sousa, 2014: 13; Keresztély, 2016; Özdemir, 2010: 1; Gürlér, 2002: 47-48). Bu görüşün yanında kentsel dönüşüm uygulamalarının Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yirminci yüzyıl itibariyle ortaya çıktığı ve uygulanmaya başlandığı da ifade edilmektedir (Carmon, 1999: 145-147; Hague, 2010: 98; Özden, 2016: 49).

Sanayi Devrimi ile beraber kentsel alanların tarihsel gelişim sürecinde bir dizi kentsel dönüşüm türü veya kategorisi tespit etmek mümkündür. Sanayi Devrimi, kentlerin yeniden düzenlenmesine ve genişlemesine yol açmıştır (Couch, 1990: 1). Nüfus oranındaki artış, kentlerin hızlı ve devasa bir şekilde büyümesine neden olmuştur. Kentlerde, fiziksel, ekonomik ve sosyal yeni ihtiyaçlar ve sorunlar (altyapı yetersizliği, sağlıksız ve düşük konut vs.) ortaya çıkarmıştır. Kentlerde halk sağlığının korunması, yaşam koşullarının iyileştirilmesi, kentsel yayılmayı önleme ve genişlemeyi kontrol etme şeklinde bir gereklilik belirgin hale gelmiştir (Sousa, 2014: 13). Sanayi devrimi, kentsel alanların ve yeni kentli kesimlerin yaşam standartlarını gündeme getirmiş ve kentsel müdahaleyi kaçınılmaz kılmıştır. Öte yandan Sanayi Devrimi, kentsel dönüşüme yönelik bir sebep olmakla birlikte kentsel dönüşümün ilk ortaya çıkışı 19.yy'da bir dizi kentsel harekete özellikle de Baron Haussmann liderliğindeki dönüşüme ilişkin uygulamalara bağlanmalıdır.

Sanayi Devriminden sonraki süreçte kentsel dönüşümü tetikleyen birden çok kentsel hareket yaşanmıştır. 19. yy'ın ikinci yarısında kentleri daha sağlıklı, temiz ve yaşanabilir kılmayı, kentte yaşayanların açık alan ihtiyacını karşılamayı ve kent içerisinde kırsal alanlar üretmeyi amaçlayan "Park Hareketi" (tipik örneği; Central Park/ABD) doğmuştur (Başaran, 2020: 124). Bu hareketi, kent merkezlerinde geniş cadde ve bulvarların açılmasını kapsayan kentsel yenileme projeleri izlemiştir. 1850-1860 yılları arasında Baron Haussmann öncülüğünde Fransa'nın başkenti Paris'te gerçekleştirilen kentsel yenileme projesi, bu projelerin başında gelmektedir. Sonrasında Kuzey Amerika'da "Güzel Kent Hareketi" ortaya çıkmıştır. 20 yy'ın ilk yarısında İngiltere'deki "Bahçe Kent Hareketi" ve "Yeni Kentler Hareketi"ne paralel olarak gelişen "Modernist Hareket", kentlerdeki dönüşüm stratejilerine öncülük etmiştir. Modernist hareket, kentlerin sağlıksız kısımlarının yıkılması, daha fazla yeşil alan ve yeniden planlanma üzerine kurulmuştur. Bu hareketin ortaya çıkışı ile Avrupa'da Paris başta olmak üzere pek çok kent yıkılıp, modernist ilkelere göre yeniden yapılmıştır (LeGates ve Stout, 1998 ve Carr vd., 1992'den Aktaran Akkar, 2006: 30-31).

1900'lerin başlarında kentlerin içinde ya da yakınlarında gerçekleşen sanayileşmenin yol açtığı fiziksel tahribat ve sağlık sorunları, sağlıklı kentler yaratma konusunda bir çabayı beraberinde getirmiş, ideal kent arayışları başlamıştır. Kentlerin çevresel kirlilikle ve artan nüfus yoğunluğu ile baş etmesi için yeniden yapılandırılması önemli hale gelmiştir. 20. yy'ın başlarında yaşanan teknolojik devrimle birlikte özellikle ulaşım hattında yer seçimleri bundan etkilemiş ve kentlerin yayılarak büyümesine sebebiyet vermiştir. Bu yüzyılda hammadde ve pazar ihtiyacı sömürgeci devletleri karşı karşıya getirmiştir. Böylece başlayan Birinci Dünya Savaşı, birçok kentin yakılıp yıkılmasına ve tahrip olmasına yol açmıştır. Savaş sonrası dönemde kentlerde büyük çaplı bir kentsel

rehabilitasyon süreci başlamıştır. Kentlerin dönüşümünde ne şekilde yenileme yapılacağı, nüfusları, yoğunlukları, sosyal gereksinimleri, yeni yolların açılması gibi belirgin sorunlar ortaya çıkmıştır (Özden, 2016: 52-57). Kentlerdeki fiziksel ve toplumsal bozulmaya karşı en önemli müdahale biçimi İkinci Dünya Savaşı'na kadar kentsel yenileme olmuştur (Akkar, 2006: 30).

İkinci Dünya Savaşı sonrası yakılıp yıkılmış kentlerin yenilenmesi, tahrip olmuş zengin kültürel mirasın onarılması, ekonomik çöküntüye uğramış alanların yeni fonksiyonlarla canlandırılması zorunluluğu, kentsel dönüşümün daha çok tartışılmasını ve öneminin ortaya konulmasını sağlamıştır (Özden, 2016: 51). ABD'de 1940'ların sonları ve 1950'lerin başlarında, gecekondu kurtarmak ve mahallelerin gecekondu haline gelmesini önlemek için alternatif bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. ABD'de bir dizi şehirde (en önemlisi Baltimore) yerel kurumlar ve vatandaş grupları, hükümet yetkililerini bina yasalarını uygulayarak ve konut yapılarını rehabilite ederek, kentsel çürümeyi durdurmaya teşvik etmiştir. Bunun üzerine mevcut binaların sağlık ve güvenlik standartlarını yükseltmek için yeniden geliştirme (yeniden inşa) adımları uygulanmıştır (Hoffman, 2008: 286). Carmon (1999: 145-146) çalışmasında 1960'a kadar olan kentsel dönüşüm faaliyetlerini birinci kuşak buldozer çağı olarak nitelendirmekte ve uygulamaların sefalet bölgelerinin temizlenmesinde öncü role sahip olduğunu belirtmektedir. 1950-1960 arasındaki dönem, bir master plan temelinde merkezi ve yerel yönetimlerin öncülüğünde kentlerin yeniden inşasına yönelik çabaları içermektedir. Bu dönemde gerçekleştirilen uygulamaların ana kaynağı kamu sektörü olmuştur (Roberts, 2000: 14). ABD'de Federal Konut Yasası'yla kentlerde yoksullara yönelik toplu konut uygulamalarını başlatan kentsel planlama çalışmaları ve banliyöleşme sonucu kent merkezlerinin önemini kaybetmesiyle oluşan yeni duruma karşıt olarak merkezin tekrardan canlandırılması yönünde adımlar, sosyal ve ekonomik yönden oluşan olumsuz durumları çözümlemeye yöneliktir (Wendt, 2009: 1-2).

1960'lar, 1950'li yıllarda gerçekleştirilen faaliyetlerin bir devamı niteliğinde gerçekleşmiş, kentsel yeniden canlandırma öncelikli strateji olmuştur (Roberts, 2000: 14). Özden'e (2016: 62) göre sefalet yuvalarının temizlenmesi ve rehabilitasyon, dönemin ana müdahale biçimidir. Kentsel dönüşüme yönelik faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde kamu ve özel sektör arasında dengenin kurulmaya başladığı 1960'lı yıllarda bölgesel düzeyde sosyal refahın amaçlandığı, kentsel dokunun korunduğu ve iyileştirildiği bir yapılanma (rehabilitasyon) dönemine girilmiştir (Roberts, 2000: 14). 1950'lerden başlayarak 1970'lerin sonlarına kadar kentsel politika, yapıli çevreye, özellikle de konutlara müdahale şeklinde gerçekleşmiştir. Mevcut konut stokunun belirli standartlara göre uygun hale getirilmesi için yenilenmesi ya da yeni konut sağlanması ilk kentsel program olurken; ikinci durumda, şehir içi alanlardaki ya da çevre kentsel yerleşimlerdeki eski konut stokunun yerini alan, genişleyen ve giderek artan banliyö nüfuslarını sağlayan yüksek katlı belediye konutlarının sağlanması yönünde program geliştirilmiştir (Hall, 2006: 62). Batı'da özellikle İngiltere'de kentsel politikanın yönü bu doğrultuda olmuştur.

1970’lerde kent çeperlerinde, yerinde ve mahalle odaklı yenileme önem kazanmıştır. Bu dönemde ekonomik kriz kamu sektörünün kentsel dönüşümün finansmanını sağlamasını zorlaştırmış ve dönüşüm sürecinde özel sektörün rolünü artırmıştır. 1970’ler yerleşme dinamiklerinin etkisini hissettirdiği, bölgesel yanında yerel düzeyinde artan derecede öne çıktığı dönemdir. İşlevini tamamlamış kentsel alanların yaygın olarak yenilenmesi ve çevresel iyileştirmeler kentsel alanları şekillendirmiştir (Roberts, 2000: 14). Ayrıca kentsel alanların dönüştürülmesi sürecine ilk kez yöre sakinlerinin katılması bu döneme rastlamaktadır (Özden, 2016: 58). 1970’lerde Birleşik Krallık’ta konuta yönelik yapılan politikalar sonucunda yerinden edilme ve soylulaştırma ile sonuçlanan kentsel müdahaleler yaşanmıştır (Herbert, 2000: 192-200). Bu durum fiziksel iyileştirme ve yaşam kalitesini artırma amacı taşıyan uygulamaların her zaman olumlu sonuç vermediğini göstermesi açısından dikkate değerdir. Düşük ücretlilerin yaşadığı konut alanlarında yapılan dönüşüm projelerinin ekonomik ve sosyal yönden kentsel mekânda ayrışmayı beraberinde getirdiği gözlemlenmiştir.

1980’li yıllar, 1970’lerde başlayan kapitalist krizlere yönelik bir çıkış yolu bulma dönemidir. Çıkış yolunun anahtarı olarak da kentsel alanlar seçilmiştir ve kentler dönüşüm baskısıyla karşı karşıya kalmıştır. Dönüşümün yönü kentsel arsa ve emlak değerlerini yükseltmek ve kentleri rekabetçi-küresel boyuta taşıyarak ekonomik değerlerini artırmak olmuştur. Roberts’a (2000: 14) göre, kentsel arazi geliştirme ve kentin dışına çıkma projeleri ana strateji ve yönelimdir. 1980’lerde gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projelerinin ortak özelliği, yerel sermaye akışını sağlayacak, rekabet gücü yüksek alanlar oluşturmaktır. Dönüşüm alanlarını turizme açmak (pazarlamak), yeni bir kimlik ve marka yaratmak temel çabalardır. Kenti dönüştüren projelerin çoğunda kamu-özel ortaklıkları, kamu destekli özel örgütlenmeler ve ajanslar rol almıştır. Bu dönemdeki ekonomik darboğazlar sonucunda bazı kentlerdeki sanayisizleşme politikalarıyla birlikte liman bölgelerinin dönüşümü öncelikli konulardandır. 1980’li yıllarda kentsel dönüşüme yönelik yaklaşımlar dönemin koşullarına ve yönetim anlayışına bağlı olarak değişmiştir (Şahin, 2015: 59).

1990’lı yıllarla birlikte kentsel dönüşümde yeniden üretim dönemine geçilmiştir. Kentsel politika ve uygulamalarda daha etraflı ve bütüncül bir yöneliş hâkimdir. Temel aktörler ve finansman sahipliğinde ortaklıklar önemli olmuştur. 1980’li yıllarda gerçekleştirilen büyük ölçekli projeler yerine daha mütevazı, küçük ve orta ölçekli projeler üretilmiştir. Korumaya yönelik fiziksel bir bakış açısı kurulmuştur (Roberts, 2000: 14). Bu dönemde dönüşüm artık sosyal ve çevresel sürdürülebilirliği içerecek şekilde daha geniş terimlerle görülme eğilimindedir (Hall, 2006: 66). Genel olarak kentsel dönüşüm projelerinde çevrenin ve kültürel mirasın korunması, ekonomik sıkıntıların aşılması, kültürel çeşitliliğin sürdürülmesi, çevresel iyileştirme gibi çoklu ve parçalı olmayan bütüncül amaçlar ortaya konulmaya başlanmıştır (Şahin, 2015: 62). 1990’ların başında Birleşik Krallık’ta başlatılan Tek Yenileme Bütçesi ve Şehir Mücadelesi gibi politikalar ve aynı dönemde ABD’nin Güçlendirme Bölgesi ve Kurumsal Topluluklar programları, kentsel dönüşüme

yönelik daha dengeli, bütünleşik yaklaşımın tipik örnekleridir. 1980'lerin dar boyutlu, pazar odaklı, mülkiyete dayalı yaklaşımları yerine daha farklı bir yaklaşım tercih edilmiştir (Hall, 2006: 70).

1990'ların sonundan günümüze kadar olan dönemde dönüşümün yeni söylemi “kentsel rönesans” olmuştur (Özdemir, 2010: 11). Ayrıca kentsel dönüşümde ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel sürdürülebilirlik yaklaşımı önem kazanmıştır (Jones ve Evans, 2008: 83-87, Ginot, 2010: 26). Sürdürülebilirlik, çevre koruma ve tasarım mükemmelliğinin ana unsur olmaya başladığı 2000’li yıllarda kentsel dönüşüm uygulamalarında başarı ölçütü çıktılar üzerinden değil, yaşam kalitesi üzerinden belirlenir hale gelmiştir (IPF, 2009: 24). 2000’lerde kentsel dönüşüm, kentlerin küresel sisteme eklemlenmeleri, rekabet edebilmeleri ve markalaşmaları, ekonomik değerlerini artırmaları ekseninde değerlendirilmeye başlanmış ve bu durum dünyada konut politikalarının hız kazanmasına yol açmıştır.

2.1.3. Kentsel Dönüşümün Nedenleri ve Amaçları

Kentler her geçen gün zamanın koşullarına göre değişmekte ve dönüşmektedir. Kentlerdeki bu değişim olumlu veya olumsuz şekilde gerçekleşmektedir. Kentlerdeki olumsuz değişimler sonucunda kentsel sorunlar ortaya çıkmakta ve kentsel bozulma süreci yaşanmaktadır. Nitekim kentsel dönüşüm, kentlerdeki bozulma ve kırılganlığın çözülmesinde bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentsel dönüşümü gerektiren nedenler ülkeden ülkeye, kentten kente değişiklik gösterebilmektedir. Genel olarak dönüşümün nedenleri şu şekilde sıralanabilir;

- Kentlere düzensiz göç sonucunda hızlı nüfus artışının yaşanması ve nüfusun çoğunluğunun kentin çöküntü alanlarına yerleşmesi
- Kentin genişlemesi ve büyümesi sonucunda sanayi alanlarının kentin içerisinde kalması
- Kentlerde plansız yerleşimle birlikte doğan gecekondulaşma
- Merkezi öneme sahip kentsel alanların ekonomik işlevlerini kaybetmesi
- Mimari ve tasarım açısından kentsel alanların yetersizliğinin oluşması
- Binaların ve kentsel alanların fiziksel ömürlerini tamamlaması
- Kentsel dönüşümüne yönelik siyasi iradenin oluşması ve kentsel rantın benimsenmesi
- Doğal afet riskinin yüksek olması
- Küreselleşmeye yönelik uyum veya yoğun istek.

Kentsel dönüşümü doğuran nedenlerden biri veya birden fazlası, uygulanacak kentsel politikalarda daha fazla etkili olmaktadır. İlgili ülkelere göre farklı yapılar tarafından belirlenen kentsel dönüşüm, bugün ulusal ve yerel düzeydeki kentsel politikaların ayrılmaz bir parçasıdır. Kentsel alanlar artık ihtiyaç duyulan stratejilerin deneme ve uygulama alanı haline gelmiştir (Galdini, 2005: 5).

Genel anlamda kentsel dönüşüm, kentsel sorunlara karşı yapı stokuna yapılan müdahaleyi amaçlamaktadır (Altrock, 2018: 3). Tüm müdahalelerde tipik olan unsur, ekonomik, sosyal ve fiziksel kentsel işlevlerin veya bunların bir bileşiminin eskimesidir. Müdahale, eski işlevleri yeniden tasarlamayı ve bunları yeni işlevlere dönüştürmeyi içermektedir. Pazarların genişlemesi ve çeşitli bölgeler arasında artan rekabet gücü ya eskimişliğin ortadan kaldırılmasını ya da eskinin yenisiyle değiştirilmesini gerektirmektedir (Dalla Longa, 2011: 7-8).

Galdini'ye (2005: 6) göre; kentsel dönüşümün yatırımcıları çekme, istihdam yaratma ve kentsel ekonomiyi yenileme şeklinde ekonomik; kentsel konut arzını genişletme ve yerel altyapıyı geliştirme şeklinde sosyal; toplumun ve her sosyal grubun değerlerini ve tercihlerini dikkate alarak yaşam koşullarını iyileştirme ve kirlilikle mücadele etme bağlamında çevresel; mimari mirası ve kentsel turizmi geliştirmek açısından ise kültürel olmak üzere dört temel amacı bulunmaktadır. Chen ve Duan'a (2022: 8) göre ise, kentsel alanların fiziksel, sosyal ve kültürel koşullarının iyileştirilmesi, ekonomik yeniden yapılanmada önemi kanıtlanan arazi kaynaklarının yeniden tahsis edilmesi ve arazi kullanımının kent düzeyinde yeniden düzenlenmesi öncelikli amaçlardır. Türkiye'deki kentsel dönüşüm uygulamalarından yola çıkan Lovering ve Türkmen'e (2011: 74) göre ise kentsel dönüşüm, hem fiziksel-çevresel hem de sosyal-kültürel anlamda geniş kapsamlı bir kentsel yıkımı ve yeniden yapılanma sürecini tetiklemeyi amaçlamaktadır.

Kentsel dönüşüm, sadece gecekondü bölgelerindeki sorunlu yapıların temizlenmesinden ibaret değildir. Buna ek olarak, koruma, canlandırma, iyileştirme, yeni işlevler kazandırma, yeniden imar etme, kent kesimlerini ekonomik ve toplumsal değerlerine ve fiziksel ölçütlerine yeniden kavuşturmak, kentsel dönüşüm uygulamalarının amaçları arasındadır (Keleş, 2013: 392). Özetle, kentsel dönüşümde temel amaç, bir kentsel alanın günümüz koşullarına uygun şekilde yeniden düzenlenmesi, inşa edilmesi ve yaşam kalitesinin artırılmasını sağlamaktır.

Kentsel dönüşümün amaçlarını meşru kılmak önemlidir. Projeler halka sunulurken veya uygulama aşamasında kentin ve toplumun bütününe yönelik meşruiyet sağlanması amaçlar üzerinden gerçekleşir. Örneğin pis, sağlıksız, düzensiz, çirkin, plansız, güvenliksiz olarak tanımlanan mekânlarda hedefler veya amaçlar, temizleme, sağlıklılaştırma, düzenleme, güzelleştirme, planlama, güvenli duruma kavuşturma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu türden tanımlamalarda ve amaçların ortaya konulmasında meşruiyet krizi çözülmekte ve topluma benimsetilmektedir. Nitekim gecekondü, varoş, çöküntü, çarpık kent vb. söylemler kentsel dönüşüm çalışmalarını zorunlu bir ihtiyaç haline getirmektedir (Şentürk, 2019: 381).

Kentsel dönüşüme yönelik politikalar ve uygulamalarda amaç, açık ve gerçekleştirilebilir olmalıdır. Öncelikli olarak temel bir amacın benimsenmesi, sonrasında alt amaçların ortaya konulması önemli noktalardan biridir. Uygulama sonucunda amacın gerçekleşme düzeyinin

belirlenmesi ve oluşan sorunların çözülmesi gerekmektedir. Amaç ortaya konulurken salt fiziksel düzey düşünülmemeli, ekonomik ve toplumsal boyutlar da sürece eklenmelidir.

2.1.4. Kentsel Dönüşümün Boyutları

Kentler, çok boyutlu ve dinamik yapılardır. Kentlerde fiziksel, ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel olmak üzere dört temel boyut vardır. Aynı zamanda kentlerin yasal süreçlerden ve politikalardan etkilenmekte olduğu göze alındığında yasal ve yönetsel boyutun da beşinci temel boyut olarak düşünülmesi gerektiği söylenilebilir. Bu bağlamda düşünüldüğünde kentlerin dönüşümünde aynı boyutların süreci etkilediği ve süreçten etkilendiklerini ifade etmek mümkündür. Kentsel dönüşümde öncelikle girdiler ve çıktıların fiziksel gerekçeler ve ihtiyaçlar olduğu, yasalarda da amaç ve hedeflerin genellikle fiziksel boyuta odaklandığı görülmektedir. Ancak kentsel dönüşüm, salt fiziksel bir olgu olmayıp, sosyo-kültürel, ekonomik ve çevresel bir olgu niteliği de taşımaktadır.

Fiziki boyut, kentsel dönüşüm uygulamalarında vazgeçilmez öğelerin başında gelmektedir. Beswick'e (2001: 86) göre, kentsel müdahale çabalarında fiziki analiz çok önemli olmakla birlikte düşük kalite ulaşım ağını, yetersiz/kötü altyapı olanaklarını ve terk edilmiş/bozulmuş konutların olumsuz yönlerini ortaya koymaktadır. Birçok ülkede kentsel dönüşüm projeleri, dönüşüm alanının fiziksel yönlerine odaklanmakta ve fiziksel değişimi öncelikle yapılması ve planlanması gereken ilk iş olarak görmektedir. Fiziksel dönüşüm, başarılı bir dönüşüm için yeterli değilse de genellikle gereklidir. Başarılı fiziksel dönüşümün anahtarı, mevcut fiziksel konut stokunun kısıtlamalarını, potansiyelini ve iyileştirmenin bölgesel, kentsel veya mahalle düzeyindeki mümkün olabilirliğini anlamaktan geçmektedir. Yapı stoğu, arazi, kentsel açık alanlar, su, ulaşım ve iletişim altyapısı, teknolojik kapasite ve çevre kalitesi bileşenleri fiziksel koşullarda farklı ölçülerde göze alınmaktadır (Jeffrey ve Granger, 2017: 87-88). Dönüşüm politikalarına konu olan gecekondü alanları, kentin eskiyen tarihi bölgeleri, sanayisizleşme adımları, çöküntü ve eskimiş yerleşimler ve afet alanları fiziksel boyutun öncelikle düşünüldüğü, planlandığı ve tasarlandığı yerlerdir.

Sosyal ve kültürel boyut, kentsel dönüşümde sosyal bağların korunması, sosyal olanakların iyileştirilmesi, sosyal eşitsizliklerin ve dışlanmanın azaltılması, kamusal hizmetlere ulaşım, halk katılımının benimsenmesi, kültürel çeşitliliğinin sağlanması ve suç-yasa dışı faaliyetlerin ortadan kaldırılmasıyla ilişkilidir. Granger'e (2017: 105) göre, kentsel alanlarda sosyal ihtiyaçların karşılanması bir gerekliliktir. Kentsel dönüşüm ihtiyacının yoğun olarak yaşandığı alanlarda sosyal gereksinimler oldukça fazladır. Eğitim, sağlık, güvenlik, suçun önlenmesi, kamusal hizmetlere ulaşım, park ve yeşil alan, spor aktiviteleri en göze batan ihtiyaçlardır. Ayrıca sosyal dışlanma ve mekânsal ayrışmanın yaşandığı yerlerde kentsel dönüşüm uygulamalarıyla kentle bütünleşme sorunu önlenabilir. Bu açıdan dönüşümde sosyal analizin (eğitim seviyesi, kültür, gelenek, suç durumu, tüketim alışkanlıkları, kamusal olanaklar, konut kullanım biçimleri, mesleki yapı vs.) önemi söz konusudur. Kentsel alana müdahale aynı zamanda mekânın sosyal yapısına müdahaleyi içermektedir.

Kentlerde sosyal gelişim ve sosyal sürdürülebilirlik sağlanması dönüşümün öncelikleri arasındadır. Bu durumda yerel kimlikler, kültürel bağlar, aidiyet, güven ve komşuluk duygusu ve sosyal ilişkiler zarar görmemeli, korunmalıdır. Alpopi ve Manole'ye (2011: 179) göre, sosyal çöküntü ve köhneme problemleri olan bölgelerde, mekânın fiziksel durumunu da göz önünde bulundurarak sosyal yenilemeyi gerçekleştirme ve sosyal uyumu geliştirme, kentsel dönüşümün ana hedeflerindendir.

Ekonomik boyut, kentsel dönüşümdeki ekonomik yapı, gelir akışı, işsizlik, istihdam yaratma, yerel kalkınma, üretim ve tüketim düzeyi, rant artışı, altyapı, yenilikçilik, rekabet ve çeşitlilik şeklindeki bileşenlerle ilgilidir (Roberts, 2000: 20; Tallon, 2010: 6). Kentsel dönüşüm uygulamaları ekonomik açıdan büyüme odaklı yaklaşımla işsizliği azaltma yoluna giderek uzun vadeli değişimi güvenceye alma, mekânları iyileştirerek yatırımcıları teşvik etme ve sakinleri için çekici kılma, dönüşümün getirdiği ekonomik fırsatlardan herkesin yararlanmasını sağlama, ekonomik sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirme ve mekânsal eşitsizliğin azaltılmasını içermektedir (CLG, 2008: 6-7). Ekonomik yönden kendisini yeniden üretemeyen alanlar ile ekonomik ömrü dolan atıl alanlarda gerçekleştirilen dönüşüm uygulamaları kente değer kazandırmakta ve ekonomik canlılık sağlamaktadır. Nitekim Noon ve diğerlerine (2000: 61) göre kentsel gerilemeye sebebiyet veren kentteki çöküntü alanların dönüşümü ekonomik üretkenliğin sağlanması için gereklidir. Turok'a (2010: 35) göre, kentsel dönüşüm politikasının merkezinde, yoksulluğu azaltmak yatmaktadır. Kentteki verimliliğin artırılması, yatırımların büyütülmesi ve istihdam yaratılmasıyla beraber oluşan ekonomik büyüme yoluyla yoksul bölgeler dönüşecektir. Kentsel dönüşümün ekonomik boyutu tartışmalarında ele alınan konuların başında "rant değeri" gelmektedir. Dönüşüm uygulaması öncesi ve sonrasında kentsel alan değer kazanmaktadır. Bu bağlamda oluşan değer tek yönlü değil, bütün aktörleri kapsayacak şekilde kamu yararı doğrultusunda paylaştırılması gerekmektedir. Bunun nedeni, kentsel dönüşümün maliyetinin oldukça yüksek olmasıdır. Özden'e (2016: 99) göre kentsel dönüşüm çalışmalarıyla elde edilen rant, maliyeti karşılayabilecektir. Ancak sadece kentsel rantı öncelikli amaç olarak görmek, alanda soylulaştırma, yerinden etme gibi kent yoksulluğuna dönüşme riski yüksek sonuçları doğurabilecektir. Bu sebeple kentsel rantın dağıtılmasını ve finansman modellerini iyi planlamak, fayda-maliyet analizini gerçekleştirmek birer zorunluluktur.

Çevresel boyut, kentsel dönüşüm sürecinde yer alan düşük kirlilik, çevresel kalite, atık yönetimi, peyzaj ve tasarım özellikleri, çevresel doğal kaynak kullanımı (Roberts, 2000: 20), yeşil açık alanlar ve enerji verimliliğine sahip yakıt kullanımı bileşenlerini içermektedir. Kentsel dönüşüm politikalarıyla çevreye duyarlı yerler oluşturmak, iklim değişikliği etkisini en aza indiren alanlar kurmak, kirliliği minimum seviyeye indirmek, doğal kaynakları verimli kullanmak, sürdürülebilir üretim ve tüketimi teşvik etmek, çevresel etkileri olumlu olan yaşam tarzını benimsetmek, daha temiz, güvenli ve kaliteli mahalleler yaratmak mümkündür (CLG, 2008: 41-42). Çevresel boyut, kentsel mekânların sürdürülebilir kılınması yoluyla geleceğe taşınmasında, yaşamsal alanların kalitesinin artırılmasında ve yaşanabilirliği yüksek bölgeler oluşturulması sürecinde önemli bir dönüşüm unsurudur.

Yasal ve yönetsel boyut, kentsel dönüşümün hukuki yönleri, tespit ve analiz, karar alma ve uygulama, stratejik yönelim, planlama, halkla ilişkiler, katılımcılık, ortaklıklar, denetim, güncel gelişmelerden haberdar olma, liderlik ve kapasite bileşenleri ile ilgilidir. Kentsel dönüşümün yaşama geçirilmesinde yasal düzenlemeler çok önemlidir. Yasal boyutta özel mülkiyet, aktörler, politika hedefleri, katılım kanalları, ekonomik destekler konuları bütüncül şekilde düzenlenmelidir. Özden'e (2016: 97-98) göre, yönetsel yapının yasayla düzenlenerek yetki paylaşımının yapılması gerekir. Kentsel dönüşümde örgütsel yapının sağlıklı bir şekilde kurulması, kentsel dönüşüm uygulamalarının amacına ulaşması ve başarıyı getirmesini sağlamaktadır. Yerel yönetimler, yönetsel açıdan dönüşümde ana aktörlerden biridir. Bu nedenle yapısal kapasitesinin durumu belirleyicidir. Ayrıca Diamond'a (2010: 23-27) göre, yerel yönetimler, merkezi örgütler ve özel sektörün ortaklık ve iş birliği içerisinde hareket etmesi kentsel dönüşümün yönetiminde gereklidir. Öte yandan, kentsel dönüşümün yönetsel boyutuna yönelik katılım yollarının belirlenmesi, halkın sürece dâhil olmasını sağlaması bakımından dikkate değerdir. Son yıllarda kentsel dönüşüm uygulamalarının yönetiminde katılımcı yaklaşımın benimsenmesi savunulmaktadır (Atkinson ve Cope, 1997: 201; Maginn, 2007: 25; Pares vd., 2011: 238; Sepe, 2014: 23; Ferilli vd. 2016: 95-100). Planlama, kentsel dönüşümün yönetsel boyutunun ana dinamiklerden biridir. Dönüşümün her aşamasının planlanması süreci bir zorunluluktur. Bu açıdan diğer tüm boyutları içeren bir planlama yapılması gerekmektedir. Lichfield'a (2000: 229) göre, planlama içerisinde; sorunlar, temel hedefler, aktörler, ortaklıklar arasında iletişim, strateji belirleme, bütçe ve ayrıntılı analiz planları bulunmalıdır.

Kentsel dönüşüm uygulamaları tüm boyutlarıyla ve bütüncül şekilde gerçekleştirilmelidir. Kentsel dönüşümde bir boyut diğer bir boyutu doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. Dönüşümde halkın sürece dâhil edilmesi ve söz sahibi olması demokratik bir gereklilik olarak görülmektedir.

2.1.5. Kentsel Dönüşüm Süreci ve Aktörleri

Kentsel dönüşüm, farklı aşamalardan oluşan bir süreçtir. Bu süreç ülkelerin mevzuatına, politika amaçlarına, uygulamada rol oynayan aktörlere ve kentsel alana müdahale yaklaşımlarına göre değişiklik gösterebilmektedir. Ulusal düzeyde T.C. Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan ön raporda belirlenen kentsel dönüşümün uygulama aşamaları şunlardır (2013: 12):

- Mekânsal Planlama: Kentsel dönüşüm sürecinin gerçekleştirilmesi için her ülkenin kendi planlama gelenekleri çerçevesinde gerçekleştirilen planlama süreci,
- Mülkiyet Çözümleme: Kentsel dönüşüme tabi tutulacak alandaki mülkiyet sorunlarının çözümü süreci,

- Tasarım ve Projelendirme: Kentsel dönüşüm sonrası oluşacak çevreye ilişkin tasarım sürecinin gerçekleştirilmesi,
- Katılım: Kentsel dönüşüm sürecinin tamamında süreçten etkilenenlerin, sürece ve karar vermeye katılımının sağlanması,
- Halkla İlişkiler Faaliyetleri: Kentsel dönüşümüne ilişkin olarak kamuoyunun ve dönüşümden etkilenenlerin doğru ve etkin bilgilendirilmesi,
- Proje ve Uygulama Yönetimi: Kentsel dönüşümün tüm aşamalarının etkin, şeffaf, izlenebilir ve hesap verebilir bir işletme mekanizması ile yönetilmesi,
- Eşgüdüm ve İş birliği: Kentsel dönüşümün kamu, özel sektör ve STK'lar arasında kurulacak etkin eşgüdüm ve iş birliği ile gerçekleştirilmesi,
- İş Geliştirme: Kentsel dönüşüm sürecinin değer yaratacak bir iş geliştirme sürecine dönüştürülmesi,
- Sosyal ve Ekonomik Programlar: Mekânsal dönüşüm dışında vatandaşların sosyal ve ekonomik kalkınması için hazırlanan programlar,
- Arsa ve Arazi Yönetimi: Kentsel dönüşüm sürecinde mülkiyet, değer oluşturma, değer paylaşımı ve finansmanı bütünleştirecek bir arazi yönetim yaklaşımının geliştirilmesi,
- Finansman: Kentsel dönüşüm sürecinin başlangıcında kaynak bulunması, süreç sırasında ve sonunda da oluşan kaynakların finansal yönetim mekanizmalarının oluşturulması,
- Mevzuat Düzenlemeleri: Kurgulanan kentsel dönüşüm sürecine uygun yasal düzenlemeler.

Başarılı bir kentsel dönüşüm süreci dört temel döngüde ilerlemektedir (Amirtahmasebi vd., 2016: 4):

1. *Kapsam Belirleme (Scoping)*: Karar vericilerin bir bütün olarak kent için veya liman, şehir meydanı, mahalle alanı gibi belirli bir mekânsal alanın dönüşmesini belirlemek ve teşvik etmek için stratejik bir değerlendirme yaptığı süreçtir. Yöneticiler için yol haritası oluşturma, analitik araçlar geliştirme, stratejik adımları belirleme döngüsüdür. Sorunlar, hedefler, aktörler vs. bütüncül şekilde kapsama alınır. Kapsam belirleme süreci aşağıdaki temel bileşenleri içerir:
 - Vizyon oluşturmak,
 - Kentin veya bölgenin ekonomik, sosyal ve fiziksel özelliklerini analiz etmek,
 - Kentin veya bölgenin bölgesel ve küresel konumunu analiz etmek,
 - Dönüşümü teşvik etmek için değişim ve müdahale fırsatlarını belirlemek,
 - Dönüşümün önündeki engellerin belirlenmesi,
 - Kamu, özel, sivil ve topluluk sektörlerinde değişim kapasitesini analiz etmek,
 - Değişimi başlatmak için temel eylemleri belirlemek.

2. *Planlama (Planning)*: Kentsel dönüşüm sürecinde kullanılabilir çeşitli planlama sistemleri temellerinin atılmasını, özel sektörle ortaklık kurmak için planlama süreçlerinin geliştirilmesini ve gelecek değişikliklere hazırlanarak planlama ve uygulama aşamaları arasında köprü kurmanın bir yolunun sunulmasını içeren döngüdür. Planlama sistemleri ve araçları; çerçeve plan, fizibilite çalışmaları, stratejik yapı, fiziksel ve mekânsal unsurlar, planlama süreci ve planlama yönetmeliğinden oluşmaktadır. Planlama süreci oluşturma; olay yerini ayarlama, uygulama sürecinin tanımlanması ve kurumsal düzenlemeler, özel sektörle ortaklık düzenlemeleri, erken kazanımları tanımlama bölümlerinden kurulur.
3. *Finansman (Financing)*: Dönüşüm süreci kaynağa ihtiyaç duyar. Kentin kentsel dönüşüm girişimini nasıl finanse ettiği, faaliyet gösterdiği ulusal yasalara ve kurumsal bağlama bağlıdır. Finansmanın sağlanmasında merkezi örgütler, yerel yönetimler ve özel sektör girişimcileri etkili olabilmektedir. Özellikle büyük ölçekli projelerde finansmanın sağlanmasında ortaklıklar önem taşır. Finansmanın sağlanmasında iç kaynaklar (gelirler ve belediye arazileri) ve dış kaynaklar (hükümetler arası transferler, hibeler ve borçlanma) kullanılmaktadır. Adair vd. (2003: 1065) göre, kamunun bütün harcamaları üstlenmesi zorlukları doğuracaktır. Bu nedenle kentsel dönüşüme yönelik finansman kaynağı yaratmada özel sektöre yönelik teşvikler ve taahhütlere ihtiyaç duyulmaktadır.
4. *Uygulama (Implementation)*: Bu son döngü, uzun vadeli değişim vizyonunun kamu ve özel sektör arasındaki finansal, sözleşme ve kurumsal ilişkilere dönüştürülmesini gerektirir. Uygulama stratejisi, dönüşüm programının başarısında ve vatandaşlar için amaçlanan faydaların sağlanmasında çok önemlidir. Uygulama süreci siyasi liderlik, kamu-özel sektör rolleri ve ilişkileri, risk azaltma ve proje aşamalarının gerçekleştirilmesinden oluşur.

Kentsel politika araçlarından biri olan kentsel dönüşüm sürecinde etkili olan aktörler çeşitlilik göstermektedir (Blanco, 2009: 356). Genel olarak kentsel dönüşüm aktörlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Devlet mekanizmasını oluşturan kamu kurum ve kuruluşları (bakanlıklar, bağlı kuruluşlar ve yerel yönetimler)
- Özel sektör (şirketler, kooperatifler)
- Gönüllü kuruluşlar ve örgütlenmeler (dernek, sendika, barolar, odalar, sivil toplum kuruluşları)
- Kentliler veya topluluk katılımcıları (yerel halk sakinleri)

Kentsel dönüşüm sürecinin yönetiminde aktörlerin payları ve sorumlulukları ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Türkün'e (2011) göre, kentsel dönüşüm aktörleri içerisinde hegemonik güç ilişkileri söz konusudur. Özellikle devlet kurumları politika oluşturma, destekleyici olma, yasal güce sahip olma ve mali kaynakları elinde bulundurma bakımlarından diğer aktörler üzerinde

belirleyici konumdadır. Özel sektör ve temsilcileri, gayrimenkul ve kentsel arazi geliştirmeyi kentsel rant elde etmenin birer aracı olarak görmekte ve kentsel dönüşüme kar amacıyla katılmaktadırlar. Gönüllü kuruluşlar ve örgütlenmeler, karar süreçlerinin en başından en sonuna kadar karar alıcıları etkileme, etkin ve katılımcı süreci benimsetme ve hakların korunması gibi farklı süreçlerde rol oynayabilmektedirler. Son olarak, mülkiyeti ellerinde bulundurmaları, ucuz konut edinme, daha sağlıklı ve güvenli yaşamaya sahip olma açısından kent sakinleri sürece dâhil olmaktadır. Jones ve Evans’a (2006: 1491) göre, kentsel dönüşüm sürecinde devlet dışı aktörler, devlet iktidarıyla oldukça karmaşık ve çok boyutlu bir ilişki içerisinde bulunmaktadır. İlişkinin yönü finansal, politik ve yasal güç transferleri şeklinde stratejik olarak gerçekleşmektedir.

Kentsel dönüşüm aktörleri arasında etkili bir strateji yaklaşımının benimsenmesi gerektiği literatürde yer bulmaktadır (Healey, 1997; Lepore vd., 2017). Bu bağlamda kentsel dönüşümün bir yönetim sürecine evrilmesi ve aktörler arasında ortaklık bağlarının kurulması özellikle önem taşımaktadır (Bailey, 1995; Carter, 2000: 43; Davies, 2002; Taşan-Kok, 2010). Son yıllarda “kamu-özel ortaklığı” modelinin, kentsel dönüşüm sürecinde sıklıkla başvurulması gereken aktör anlayışı ve kentsel yönetim biçimini oluşturduğu ifade edilmektedir (Van Boxmeer ve Van Beekhoven, 2005; Kort ve Klijn, 2012; Ball ve Maginn, 2007: 10). Öte yandan kamu-özel ortaklığı modelinin bir yanılısına olabileceği ve yeterli etkinliği sağlayamayabileceği de düşünülmektedir (Codecasa ve Ponzini, 2011: 648). Kentsel dönüşüm aktörleri arasındaki rol ve sorumlulukların açıkça belirlenmesi, etkinlik-verimlilik esasının gözetilmesi ve halkın sürece katılımının sağlanması demokratik bir sürecin gerçekleşmesi açısından önemlidir.

2.2. Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Süreci ve Uygulamaları

Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye’nin kentsel dönüşüm süreci anlatılacaktır. İlk olarak, Türkiye’de kentsel dönüşüm süreci tarihsel bir perspektifle ele alınacaktır. İkinci olarak, Türkiye’de kentsel dönüşüme hukuksal dayanak oluşturan yasal düzenlemeler ortaya koyulmaya çalışacaktır. Üçüncü olarak, Türkiye’nin kentsel dönüşümünde rol oynayan ana aktörler üzerinde durulacaktır. Dördüncü olarak, Türkiye’de kentsel dönüşümün hangi alanlarla uygulandığı ve bu alanlara yönelik proje örnekleri sunulacaktır. Son olarak, Türkiye’de kentsel dönüşüme yönelik eleştirel yaklaşımlar, dönüşüm sorunları üzerinden değerlendirilecektir.

2.2.1. Türkiye’de Kentsel Dönüşümün Tarihsel Gelişimi

Türkiye’nin kentsel gelişimi ve kentsel mekânların belli bir plan dâhilinde dönüştürülmesi süreci Batı modernleşmesi ve sanayileşmesinden sonra, gelişmiş ülkelerin deneyimleri ve planlamacıları tarafından gerçekleştirilmiştir. Türkiye, geçtiğimiz 20.yüzyılın ortalarına kadar kırsal bir toplum özelliği göstermiş ve kentler gelişimin ve büyümenin öznesi olarak düşünülmemiştir. Bunun neticesinde kentsel dönüşüm ihtiyacı çok fazla hissedilmemiştir.

Türkiye kentleri geç gelişmeye bağlı olarak dinamik, hızlı ve radikal biçimde değişen kentlerdir. Değişim tarih boyunca bu coğrafyanın kentleri için her zaman gündemde olmuştur. Doğal afetler, savaşlar, göçler, kapitalizmin yıkıcı yapıcılığı ve iktidarın mekânsallaşması gibi etkiler kentlerin fiziki ve toplumsal yapısını sürekli dönüştürürken, kent kimliği ve belleği de sürekli yok edilen ya da yeniden kurulan bir niteliğe bürünmektedir (Çavuşoğlu, 2014: 18).

Osmanlı döneminde Tanzimat sonrası başlayan süreçte özellikle liman kentleri modernleşme doğrultusunda dönüşümün mekânları haline gelmiştir. Bu dönemde kent planlamalarının yapılması dönüşümün başlangıcı olması açısından önemli bir gelişmedir. Aktüre'ye (1985: 891-904) göre, 19.yüzyıldaki ekonomik yaşam ve ticaret ağının değişmesi, aynı zamanda da nüfustaki artışlar kentsel planlamayı zorunlu kılmıştır. Tanzimat sürecinde yerel yönetimlerin teşkilatlanmasına ilişkin nizamnameler ve 1848 tarihli Ebniye Nizamnamesi en çok göze çarpan kent reformlarıdır (Yerasimos, 1999: 1). Öte yandan Tekeli (1985: 885), Osmanlı döneminde kentsel dönüşüm uygulamalarının kentsel yerleşimlerde sıklıkla ortaya çıkan yangınların neden olduğu tahribatın giderilmesi amacıyla gerçekleştirildiğini ifade etmektedir. Cumhuriyete kadar olan dönemde kentsel dönüşüm ve değişime yönelik ana unsur, altyapının geliştirilmesi ve kentlerin ekonomik açıdan canlandırılmasıdır.

Cumhuriyet dönemi ile birlikte yeni kurulan Türkiye'de kentsel dönüşümün tarihsel gelişimini iki ayrı döneme bölerek incelemek mümkündür: 1) 2000 öncesi kentsel dönüşüm süreci, 2) 2000 sonrası kentsel dönüşüm süreci. Bu dönemleştirme salt kentsel dönüşüme yönelik yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi ve uygulamaların/projelerin yoğunluk kazanmasına dayandırılarak yapılmıştır.

2.2.1.1. 2000 Öncesi Kentsel Dönüşüm Süreci (İlk Adımlar ve Başlangıç)

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan itibaren aydınlanma geleneği doğrultusunda köktenci bir “çağdaşlaşma” ya da “modernite” projesini uygulamaya çalışmıştır. Bu durumun ön koşulu, başarılı bir kentsel gelişmenin sağlanmasına olan bağlılıktır. Dolayısıyla kentler, modernitenin yeri ve çağdaşlık yayan merkezler olarak düşünülmüştür. Başlangıç, Ege'de savaş sonrası harap durumda olan kentsel alanların yeniden geliştirilmesi ve başkent olan Ankara'nın planlanmasıyla olmuştur. Devamında Cumhuriyet yönetimi amaçlarını gerçekleştirmek adına, 1930-1935 yılları arasında çıkardığı altı yasa (1580 Belediye Kanunu, 1593 Umum-i Hıfzıssıhha Kanunu, 2290 Yapı ve Yollar Kanunu, 2033 Belediye Bankası Kuruluş Kanunu, 2722 Belediye İstimlak Kanunu, 2763 Belediyeler İmar Heyetinin Kuruluşuna İlişkin Kanun) ile Osmanlı döneminden kalan mevzuatı değiştirmek suretiyle yeni bir kurumsal düzenlemeye gitmiştir. Yasal düzenlemelerle belediyelere imar yetkileri tanınmış ve belli büyüklükteki kentlere plan yapma zorunluluğu getirilmiştir. Ancak planlamaların Türk kentlerinin dokusuyla uyuşmaması, salt estetik kaygıları gözetmesi, ekonomi ve uygulama

sorunlarını dikkate almaması nedeniyle kentsel sorunlara yeterince çözüm üretilmediği görülmüştür (Tekeli, 2009: 110-116). 1923-1950 arası dönemde kentleşme sürecinin yavaş seyretmesi doğrultusunda barınma, altyapı ve yapılaşmaya yönelik sorunlar ve gereksinimler belirgin hale gelmemiştir. Tarımda makineleşmenin etkisine bağlı olarak 1950 sonrasında göç ve kentleşme hızının artması ve bunun sonucunda kentlerin büyümesi daha köklü dönüşüm sürecini meydana getirmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'deki büyük kentlerin ilk mekânsal dönüşüm örnekleri gecekondulaşmalardır. 1950-1980 arası dönemde ekonomik büyüme ve hızlı göç büyük kentlerin hızla büyümesine ve gecekondulaşmasına sebebiyet vermiştir. Bu dönemde kent çeperindeki boş arazilerin gecekondu mahallelerine dönüşmesiyle birlikte kentsel dönüşümün nihai amacı mahallelerin sağlıklılaştırılması, apartmanlaşarak yeniden yapılandırılması veya temizlenerek farklı nüfus gruplarına yönelik yenilenmesi şeklinde olmuştur (Ataöv ve Osmay, 2007: 58). Öte yandan devletin konut üretimi alanına herhangi bir müdahalesi olmamıştır. Kentsel topraklar, göçle gelen yeni kentli nüfusa düzensiz bir yeniden dağıtım şeklinde paylaştırılmıştır (Çavuşoğlu, 2014: 176). Tek partili dönemden çok partili döneme geçişle beraber kentin popülist politikalara konu edilmesi, özel olarak çıkarılan gecekondu afları, 1956 İmar Kanunu ile planlama esnekliğinin getirilmesi sonucunda kentlerde yapılaşma artmıştır (Özden, 2016: 257-259). Mekânın yeniden üretimi ve dağıtımı sonucunda oluşan sağlıklı, plansız ve altyapısı yetersiz alanlar yıllar sonra kentsel dönüşümüne olan gereksinimi doğurmuştur.

Büyük kentlerin dışı açık liberal ekonomiden ve küreselleşmeden etkilendiği 1980-2000 yılları arasındaki dönemde metropoliten kentlerde iki temel gelişme gözlemlenmiştir. Bir yandan kent içinde ruhsatlı ve ruhsatsız yapılanma meydana gelmiş, öte yandan yerleşim alanları merkez dışına yayılmıştır. Dönüşüm kent içi konut alanlarının yanı sıra, sanayi, merkez ve kıyı alanlarında da gözlemlenmiştir. Yaşam kalitesi gerilemekte olan riskli alanların yenilenmesi, sağlıklılaştırılması veya yeniden canlandırılması kentsel dönüşümün yöntemleri haline gelmiştir. Ayrıca, tarihi değeri olan alanların soylulaştırılarak korunduğu izlenmiştir (Ataöv ve Osmay, 2007: 59).

1980'lerle birlikte kentsel dönüşüm, büyümeyi teşvik eden bir araç olarak devreye sokulmuştur. Dönemin siyasi iradesi tarafından imar afları yoluyla kentlerde fiziksel yenilemenin önü açılmıştır. İslah imar planlarının hazırlanmasıyla kentsel dönüşümün yasal dayanağı ve uygulama aracı geliştirilmiştir. Bu şekilde kent içinde belirli bölgelerin yenilenmesi hedeflenmiştir. Kentsel dönüşüm sürecinden elde edilecek rantın, küçük üreticiler ve yoksul-dar gelirli arasında pay edilmesine izin verilmesi uygulamaların özgün yanını ortaya koymaktadır (Balaban, 2013: 62-63). 1980'lerle birlikte yasal ve kurumsal açıdan belediyelere verilen imar yetkilerinin artırılması, büyükşehir modelinin benimsenmesi ve Toplu Konut İdaresi'nin kurulması dönüşüm sürecinin aktörlerini oluşturmaktadır.

1980’li yıllar, Türkiye’de kentlerin küreselleşmeye uyum sağlamaya çalıştığı ve neoliberal politikaların kentsel değişimi tetiklediği zamanlardır. Bu süreçte bir yanda alışveriş merkezleri, yüksek rezidanslar ve büyük binalar, diğer yanda imar afları ile güvenceye kavuşan gecekondu alanları ve kaçak yapılar kentlerde mekânsal ayrışmanın görünürlüğünü artırmış ve dönüşüme olan gerekliliği gözler önüne sermiştir. 2000 öncesinde gerçekleşen büyük ölçekli kentsel dönüşüm uygulamaları Ankara merkezli başlamıştır. Uygulamalar, kent merkezlerine yakın mesafede bulunan gecekondu bölgelerine doğru olmuş ve özel sektörün girişimci rolü ile gerçekleştirilmiştir. Dönemin iki temel dönüşüm uygulaması; 1984-89 yılları arasında yapımı gerçekleştirilen Ankara Portakal Çiçeği Kentsel Dönüşüm Projesi ve 1989-1994 yılları arasında yapımı tamamlanan Dikmen Vadisi Kentsel Dönüşüm Projeleridir. 1999 Marmara Depremi, Türkiye’nin 2000’li yıllara kentsel dönüşüm odaklı bir politikayla girmesine neden olan ana olaylardan biridir.

2.2.1.2. 2000 Sonrası Kentsel Dönüşüm Süreci (Hareketli Yıllar ve Yoğunlaşma)

2000’li yıllara gelindiğinde Türkiye ekonomisi IMF anlaşmalarının kaderine; tarım, hayvancılık, madencilik, enerji ve sanayi gibi pek çok sektör uluslararası anlaşmalar ve kotalara; turizm, ülke hattındaki savaş ve terör süreçlerine; finans sektörü ise borç ve kriz halinde gerçekleşen dalgalanmalara bağlı durumdadır. Ülkenin geneli büyük ölçüde kentleşmiş, büyük kentler sağlıksız ve çarpık şekilde yapılaşmış, metropol şehirler ekolojik sınırları zorlayacak şekilde büyümüş ve yapı stoku riskli ve sorunlu hale ulaşmıştır. Ülke ekonomisi hiçbir sektörde küresel alanda rekabet edebilir seviyede değildir. Böyle bir iklimde inşaat sektörü alternatifsiz şekilde büyüme ve kalkınmanın tek yolu ve can simidi olmuştur. En önemli sorunlardan biri yeniden üretilip dağıtılacak mekânlara ilişkin yaratıcı çözümler bulmaktır (Çavuşoğlu, 2014: 254). Çözüm ise yasal boyutları kullanarak, devlet destekli özel sektöre yönelik teşviklerle, metalaşmamış kentsel alanları dönüştürmek olarak belirlenmiştir.

Batı’da yarım asır yıl önce başlayan kentsel dönüşüm uygulamalarının Türkiye’de yasal sürece kavuştuğu, hareketli ve yoğun bir döneme girdiği süreç 2000’li yılların başlarıdır. Yeni iktidar ve hükümetle beraber yeniden yapılanan TOKİ, dönüşüm sürecinde ana aktör olarak karşımıza çıkmıştır. Aynı zamanda belediyelere ve büyükşehir belediyelerine yetki aktaran yasal düzenlemelerle yerel yönetimler dönüşümün ana aktörlerinden biri haline gelmiştir. Özel sektör temsilcileri ve sermayesinin de sürece daha çok dâhil olmasıyla Türkiye’nin ana gündem maddelerinden biri kentsel dönüşüm projeleri ve uygulamaları olmuştur. Bu dönemde geniş ölçekli kentsel dönüşüm uygulamaları ülke geneline yayılmış ve hızlanmıştır. Özellikle kırılganlığı ve kentsel rantı oldukça yüksek olan İstanbul semtleri, kentsel dönüşümün ana merkezi haline gelmiştir.

Türkiye’nin kentsel dönüşümünde ülkenin batısında, doğusuna oranla daha fazla sayıda proje öngörülmesi dikkat çekmektedir. Ayrıca uygulamaların 2006 ve sonrasında yoğunlaştığı görülmektedir. En çok kentsel dönüşüm uygulaması İstanbul ve Ankara’da hayata geçirilmiştir. 2000

sonrası neoliberal politikaların uygulamasına yönelik yapısal reformlar kapsamında çıkarılan mevzuat düzenlemeleri yoluyla kentlerin, özellikle konut yatırımları açısından özendirildiği ve dönüşüm potansiyellerine ivme ve etkinlik kazandırılmaya çalışıldığı söylenilebilir. Bu dönemde kentsel dönüşüm projelerinin, yerel yönetimler tarafından birer prestij unsuru olarak görülmesi, yatırımların kente doğru çekilmesi yoluyla sermaye birikiminden pay alınması ve markalaşma çabaları, çöküntü bölgelerinde yaşayanların yeni rant paydaş edilmeleriyle seçmen sadakatinin oluşturulması açısından önemsendiği görülmektedir. Üst düzey kent yöneticileri dönüşüm projelerini, vizyon, modernleşme, çağdaşlaşma, markalaşma ve kenti geleceğe ulaştırma gibi kavramlar üzerinden sahiplenmişlerdir (Göksu ve Bal, 2010: 262-263).

2000’li yıllarla birlikte, kentlerde toplum-mekân-siyaset üçgeni yeni boyutlar kazanmıştır. Siyasi yapılar, mekân politikalarını yasal açıdan biçimlendirerek çok daha güçlü bir ağırlık noktası oluşturmuştur. Kent mekânı, diğer dönemlerde belirgin ve bilinçli bir politikasızlığa teslim edilmişken, yeni yüzyılla birlikte gelen dönemde daha belirgin ve bilinçli politikalara konu olmuştur. Yeni dönemde meşru kılınmaya çalışılan bir kentsel müdahale ve dönüşüm sürecine girilmiştir (Özden, 2010: 195-196). Kentsel dönüşümün yasal düzeye taşınmasıyla birlikte uygulamalar yaygınlaşmıştır. Gerek merkezi düzeyde gerekse yerel düzeyde tasarlanan ve çıkarılan yasalar, dönüşümün temel çerçevesini hazırlamıştır.

Bu dönemde kent merkezleri, gecekondu alanları, kıyı bölgeleri, tarihi koruma alanları, turizm eksenli yerler kentsel dönüşümün tercih edildiği kentsel alanlar olarak karşımıza çıkmıştır. Türkiye’de kentsel dönüşüm uygulamaları daha fazla gecekondu alanlarına ve tarihi değeri olan kültürel ve turistik alanlara yönelmiştir. Bunun ana sebebi, rant değeri yüksek alanlar haline gelmeleridir. Dolayısıyla 2000’li yıllarda Türkiye’de gerçekleşen pek çok kentsel dönüşüm uygulamasının, kentin bir meta haline getirilmesine ve dönüştürülmesine sebebiyet verdiğini söylemek mümkündür.

Yer seçimi ölçütleri, gereklilik, konut ihtiyacı gibi kavramlar, 2000’li yıllardan sonra önemini daha da kaybetmeye başlamıştır. Dönüşüm süreci, bir fabrikasyon konut üretimi halini almıştır. Toplumsal sorunlar, dönüşüm sürecinin dışına taşınmış ve mülkiyet hakkı-konut dokunulmazlığı kutsallığını kaybetmiştir. Mülksüzleştirme ve yerinden etme, dönüşümün kaçınılmaz sonucu olarak görülmeye başlanmıştır (Özden, 2016: 317). Türkiye’deki kentsel dönüşüm süreci, hem fiziksel-çevresel hem de sosyal-kültürel anlamda geniş kapsamlı bir kentsel yıkım ve yeniden yapılanma sürecini tetiklemeyi amaçlamıştır (Lovering ve Türkmen, 2011: 74).

Öte yandan Türkiye’de son dönemlerde artan bilinçlenme ve iletişim olanaklarının etkisiyle kentsel dönüşüm süreçlerine karşı kentsel toplumsal hareketler ortaya çıkmıştır. Gerek yasal yollarla gerekse mekândaki mücadelelerle sürecin daha etkin ve hak temelli yürütülmesine yönelik adımlar atılmıştır ve atılmaya devam edilmektedir. Örneğin; İstanbul’un Güngören ilçesine bağlı Tozkoparan

mahallesinde hem bireysel hem de dernek düzeyinde kentsel mücadele süreci devam etmektedir. Ek olarak, 2013 tarihinde İstanbul/Taksim’de gerçekleşen Gezi Parkı eylemleri, kentsel mekânın dönüştürülmesi ve yeniden tasarlanmasına karşı girilen hak temelli bir kentsel hareket olarak görülebilir. Dolayısıyla 2000’li yıllardaki kentsel dönüşüm odaklı mekânsal dönüşüm süreçleri Türkiye’de kent hakkının doğuşu ve savunulmasına zemin hazırlamıştır.

2.2.2. Türkiye’de Kentsel Dönüşümün Yasal Dayanakları

Türkiye’nin deprem kuşağında yer alması ve yapı stokunun gün geçtikçe daha fazla işlevini kaybetmesi nedeniyle kentsel dönüşüm uygulamalarına yönelik mevzuat dayanaklarının oluşturulmasına gereksinim duyulmuştur. Kentsel dönüşüm mevzuatının ortaya çıkışı ve gelişiminde 2004 yılı dönüm noktası olmuştur. 1990’ların sonunda tasarlanan ve ilk adımları atılan kamu yönetimi yasa tasarısı ve yerel yönetimler reformu hamleleri, bu yıldan itibaren gerçekleşen büyükşehir, belediye, il özel idaresi ve mahalle idare birlikleri kanunlarının çıkarılmasıyla son bulmuştur. Yerel mevzuat çerçevesinde belediyelere ve il özel idarelerine, dönüşüm ve yenileme yetkileri verilmesi yasal süreci hızlandırmıştır. Sonraki süreçte TOKİ ve Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’na yetki verilmesiyle kentsel dönüşümün yasal düzenlemelerine yansıyan âdem-i merkeziyetçilik yerini merkezileşme sürecine bırakmıştır.

Tablo 9: Kentsel Dönüşüm Yasal Dayanakları (Düzenlemeleri)

Kanun	Tarihi	Mevzuat İçeriği	İlişkisel Düzeyi
775 sayılı Gecekondu Kanunu ⁷	1966	Yerel ve Merkezi Düzenleme	Dolaylı
* Kanun, mevcut gecekonduların ıslahı, tasfiyesi, yeniden gecekondu yapımının önlenmesi ve bu amaçlarla alınması gereken tedbirleri kapsamaktadır. Gecekondulaşmayı önleme ve kentlerde daha kaliteli, sağlıklı ve planlı bir yapılaşmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla, iyileştirme, önleme ve ortadan kaldırma (yıkma) şeklinde üç tür yöntem önerilmiştir. Gecekonduların tespiti, imar ve ıslah planlarının düzenlenmesi, arsa tahsisi ve teknik-ayni yardım konularında belediyeler ve TOKİ görevli ve yetkili kılınmıştır. 775 sayılı kanun, gecekondu bölgelerinde kentsel dönüşüm uygulamalarına hizmet etme potansiyelini içinde barındırmaktadır.			
2985 sayılı Toplu Konut Kanunu ⁸	1984	Merkezi Düzenleme	Dolaylı
* 1981’de ilk kez temelleri atılan Toplu Konut Kanunu, 1984’te yenilenmiştir. 2985 sayılı yeni kanunla, Toplu Konut İdaresi Başkanlığı kurulmuş ve planlı şekilde konut ihtiyacının karşılanması amaçlanmıştır. TOKİ tarafından köy mimarisinin geliştirilmesi, gecekondu alanlarının dönüşümü, tarihi doku ve yöresel mimarinin korunup, yenilenmesine yönelik projelere kredi verilmesi ve kredilerde faiz sübvansiyonu yapılması, toplu konut alanlarına arsa temin edilmesi ve afet mahallerinde konut yapımının teşvik ve desteklenmesi şeklinde kaynakların kullanımı vurgulanmaktadır. Gerek gecekondu dönüşümünü, tarihi alanların korunması ve yenilenmesini, afet alanlarının dönüşümünü hedeflemesi, gerekse TOKİ’nin rolünü ortaya koyması bakımlarından kanunu kentsel dönüşümle ilişkilendirmek mümkündür.			
2981 Sayılı İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun ⁹	1984	Merkezi ve Yerel Düzenleme	Dolaylı
* Kanun, imar ve gecekondu mevzuatına aykırı olarak inşa edilmiş ve inşa halindeki bütün yapılar hakkında uygulanacak işlemleri düzenlemek amacıyla hazırlanmıştır. Kaçak yapılar, muhafaza edilecek veya muhafaza edilmeden yıkılacak şekilde ayrıma tabi tutulmuştur. Özellikle affa yönelik bir yasa olması ve kaçak yapılara tapu tahsisi vermesi			

⁷ Kanun metnine, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.775.pdf> adresinden ulaşmak mümkündür.

⁸ Kanun metnine, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2985.pdf> adresinden ulaşmak mümkündür.

⁹ Kanun metnine, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2981.pdf> adresinden ulaşmak mümkündür.

bağlamında günümüzde kentsel dönüşüm alanlarında yaşanan mülkiyet sorunlarını ortaya çıkarmıştır. Kanun, 6306 sayılı Kanun'unun 23. Maddesi uyarınca yürürlükten kaldırılmıştır.

Tablo 9: (Devamı)

Kanun	Tarihi	Mevzuat İçeriği	İlişkisel Düzeyi
3194 sayılı İmar Kanunu ¹⁰	1985	Merkezi ve Yerel Düzenleme	Dolaylı
* Kanun, yerleşme yerleri ile bu yerlerdeki yapılaşmaların; plan, fen, sağlık ve çevre şartlarına uygun teşekkülünü sağlamak amacıyla düzenlenmiştir. Kentsel dönüşümle dolaylı olarak ilişkilendirilebilecek tek bir maddesi bulunmaktadır. Arsa ve arazi düzenleme esasları başlığı altında yer alan 18.maddede imar hududunda bulunan arsa ve arazilerdeki parselleri kamusal amaçlarla birleştirme, ayırma ve dağıtma görevi belediyelere ve valiliklere tanınmıştır. Bu yolla elde edilen değer artışı, düzenleme ortaklık payı ile kesilebilecektir. 3194 sayılı yasanın, kentsel dönüşümle doğrudan ilişkilendirilmemesi önemli bir eksiklik olarak görülebilir.			
2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu ¹¹ ve 4650 sayılı Kamulaştırma Kanun'unda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ¹²	1983/2001	Merkezi ve Yerel Düzenleme	Dolaylı
* Kamu yararının gerektirdiği hallerde gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin mülkiyetinde bulunan taşınmaz malların, Devlet ve kamu tüzelkişiliği altına alınması işlemine kamulaştırma denilmektedir. Kentsel dönüşüm alanlarında kamulaştırma işlemi yapılmaktadır. Bu türden işlemler kamu yararı doğrultusunda yapılmalıdır. 2942 sayılı 1983 tarihli Kamulaştırma Kanunu'nda 2001 yılında yapılan değişiklikle, kamulaştırmaya başlanmadan önce yeterli ödeneğin hazır bulunması şartı getirilmiştir. Şart, dolaylı olarak kentsel dönüşüm alanında yapılacak işlemler için kısıtlayıcı bir özellik göstermektedir. Ayrıca trampa ve acele kamulaştırma yoluyla kentsel dönüşümüne imkân tanınması yasanın açık bıraktığı noktalardan biridir. Örneğin, Fatih Belediyesi tarafından Sulukule Kentsel Dönüşüm Projesi kapsamında alınan acele kamulaştırma kararı bulunmaktadır. Bu karar sonraki süreçte çeşitli çevreler tarafından oldukça eleştirilmiştir.			
5162 sayılı Toplu Konut Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ¹³	2004	Merkezi Düzenleme	Doğrudan
* Kanun, kentsel dönüşümde TOKİ'nin rolünü artıran ve merkezi düzeyde dönüşüm gerçekleştirme yetkisi tanıyan ilk düzenlemelerden biridir. Kanunla TOKİ, gecekondü bölgelerinin tasfiyesine veya iyileştirilerek yeniden kazanımına yönelik olarak gecekondü dönüşüm projeleri geliştirebilir, inşaat uygulamaları ve finansman düzenlemeleri yapabilir konumuna gelmiştir. TOKİ, gecekondü dönüşüm projesi uygulayacağı alanlarda veya mülkiyeti kendisine ait arsa ve arazilerden konut uygulama alanı olarak belirlediği alanlarda veya valiliklerce toplu konut iskân sahası olarak belirlenen alanlarda çevre ve imar bütünlüğünü bozmayacak şekilde her tür ve ölçekteki imar plânlarını yapmaya, yaptırmaya ve tadil etmeye yetkili kılınmıştır. Aynı zamanda gerçek ve tüzel kişilere ait arazi ve arsaları ve bunların içerisinde veya üzerinde bulunan her türlü eklenti ve yapıları kamulaştırma yetkisi verilmiştir. Ayrıca TOKİ'nin dönüşümüne yönelik kurulmuş şirketlere ve finans kurumlarına ortak olma hakkı tanınmıştır.			
5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ¹⁴	2004	Yerel Düzenleme	Doğrudan
* Kanun, belediyelere tanınan kentsel dönüşüm yetkilerini büyükşehir belediyelerine de tanımıştır. Bu şekilde yerel düzeyde kentsel dönüşümün uygulayıcı birimleri ikiye çıkmıştır. 5393 sayılı Belediye Kanunundaki 69. ve 73. maddelerin kullanılması büyükşehir yönetimi için mümkün hale getirilmiştir. Büyükşehir belediyeleri, kentsel dönüşüm yetkisini kullanarak pek çok büyük proje üretmişlerdir. Büyükşehir belediye meclisince uygun görülmesi halinde ilçe belediyeleri kendi sınırları içinde kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilir.			
1164 sayılı Arsa Üretimi ve Değerlendirilmesi hakkında Kanun ¹⁵	2004	Merkezi Düzenleme	Dolaylı
* Kanun, arsaların aşırı fiyat artışlarını önlemek üzere tanzim alışı ve satışı yapmak; konut, sanayi, eğitim, sağlık ve turizm yatırımları ve kamu tesisleri için arazi ve arsa sağlamayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda Arsa Ofisine ait görev, yetki ve sorumluluklar TOKİ'ye devredilmiştir.			

¹⁰ Kanun metnine, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3194.pdf> adresinden ulaşmak mümkündür.

¹¹ Kanun metnine, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2942.pdf> adresinden ulaşmak mümkündür.

¹² Kanun metnine, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/05/20010505.htm#1> adresinden ulaşmak mümkündür.

¹³ Kanun metnine, <https://www5.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5162.html> adresinden ulaşmak mümkündür.

¹⁴ Kanun metnine, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5216&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden ulaşmak mümkündür.

¹⁵ Kanun metnine, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1164.pdf> adresinden ulaşmak mümkündür.

Tablo 9: (Devamı)

Kanun	Tarihi	Mevzuat İçeriği	İlişkisel Düzeyi
5104 sayılı Kuzey Ankara Girişi Kanunu ¹⁶	2004	Yerel ve Merkezi Düzenleme	Doğrudan
* Kanun, Kuzey Ankara girişi ve çevresini kapsayan alanlarda kentsel dönüşüm projesi çerçevesinde fiziksel durumun ve çevre görüntüsünün geliştirilmesi, güzelleştirilmesi ve daha sağlıklı bir yerleşim düzeni sağlanması ile kentsel yaşam düzeyinin yükseltilmesini amaçlamaktadır. 5104 sayılı Kanun ile projenin alan sınırları içindeki her tür ve ölçekteki plânlar, inşa edilecek resmi ve özel her türlü yapı, alt yapı ve sosyal donatı düzenlemeleri ve kamulaştırma işlemleri düzenlenmiştir. 2006 yılında yasanın uygulama yönetmeliği hazırlanmıştır. Kanunun en önemli özelliği; ilk ve tek olacak şekilde özel bir alana yönelik dönüşüm kanunu çıkartılmasıdır.			
5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ¹⁷	2004	Yerel ve Merkezi Düzenleme	Dolaylı
* Kanunun, kültür ve tabiat varlıklarını korumak amacıyla hazırlanan “koruma amaçlı imar planları” kısmında sağlıklılaştırma ve kentsel yenileme alan ve projelerini imar planlarıyla düzenlemekten bahsetmektedir. Dolayısıyla kanun, sit alanlarında kentsel dönüşümüne yönelik yapılacak uygulamaları imar planları esaslarına bağlamaktadır.			
5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun ¹⁸	2005	Yerel ve Merkezi Düzenleme	Doğrudan
* Kanun, kültürel ve tarihi eserlerin bulunduğu bölgelerin yeniden canlandırılması ve sağlıklılaştırılması amacıyla alan bazında kentsel dönüşüm uygulaması ihtiyacı sonucunda hazırlanmıştır. Yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabii afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılmasını amaçlamaktadır. Bu kapsamda büyükşehir belediyeleri, büyükşehir belediyeleri sınırları içindeki ilçe ve ilk kademe belediyeleri, il, ilçe belediyeleri, nüfusu 50.000'in üzerindeki belediyeler ve bu belediyelerin yetki alanı dışında il özel idarelerini yetkili kılmıştır. Yenileme alanlarının tespitine, teknik altyapı ve yapısal standartlarının belirlenmesine, projelerinin oluşturulmasına, uygulama, örgütlenme, yönetim, denetim, katılım ve kullanımına ilişkin esasları içermektedir. Dönüşüm alanlarının belirlenmesi yerel meclislere bırakılmıştır. Alanların tespitinin onaylanması ise Cumhurbaşkanına verilmiştir. Etap proje ve programları, belediyelerde belediye başkanı ve il özel idarelerinde vali tarafından uygulamaya koyulmaktadır. Proje kararları ise “koruma bölge kurulları” tarafından alınmaktadır. Dönüşüm projeleri ve uygulamaları ilgili il özel idareleri ve belediyeler eliyle yapılır veya kamu kurum ve kuruluşları veya gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerine yaptırılarak uygulanır. Bu alanlarda Toplu Konut İdaresi ile ortak uygulama yapılabileceği gibi, Toplu Konut İdaresine de uygulama yaptırılabilir. Kanun, dönüşüm alanlarındaki uygulamaları her türlü vergi, resim, harç ve ücretlerden muaf tutmuştur. Bu durum mülk sahiplerinin dönüşüm sürecine katkı vermesini kolaylaştırmaktadır. Kanuna göre, dönüşüm alanlarında bulunan yapıların boşaltılması, yıkımı ve kamulaştırılmasında anlaşma yolu esastır. Anlaşma sağlanamayan hallerde gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin mülkiyetinde bulunan taşınmazlar ilgili il özel idaresi ve belediye tarafından kamulaştırılabilecektir.			
5393 sayılı Belediye Kanunu ¹⁹	2005	Yerel Düzenleme	Doğrudan
* İlgili kanunda belediyeleri kentsel dönüşümle doğrudan ilişkilendiren iki başlık ve iki madde bulunmaktadır. Bu bağlamda “arsa ve konut üretimi” başlığı altında 69. madde ve “kentsel dönüşüm ve gelişim alanı” başlığı altında 73. madde oldukça önemlidir. * Kanun’un 69. maddesine göre, belediyeler; düzenli kentleşmeyi sağlamak, beldenin konut, sanayi ve ticaret alanı ihtiyacını karşılamak amacıyla belediye ve mücavir alan sınırları içinde, özel kanunlarına göre korunması gerekli yerler ile tarım arazileri hariç imarlı ve alt yapı arsalar üretmek; konut, toplu konut yapmak, satmak, kiralamak ve bu amaçlarla arazi satın almak, kamulaştırma yapmak, bu arsaları trampa etmek, bu konuda ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşları ve bankalarla iş birliği yapmak ve gerektiğinde onlarla ortak projeler gerçekleştirmek yetkisine sahiptirler. Belediyeler, bu amaçla bütçesinden gerekli parayı ayırmak suretiyle işletme tesis edebilirler. Ayrıca gecekondularda yaşayanlara da arsa ve konut sağlanabilmektedir.			

¹⁶ Kanun metnine, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5104.pdf> adresinden ulaşmak mümkündür.

¹⁷ Kanun metnine, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/07/20040727.htm#1> adresinden ulaşmak mümkündür.

¹⁸ Kanun metnine, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5366.pdf> adresinden ulaşmak mümkündür.

¹⁹ Kanun metnine, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5393.pdf> adresinden ulaşmak mümkündür.

Tablo 9: (Devamı)

Kanun	Tarihi	Mevzuat İçeriği	İlişkisel Düzeyi
* 5393 sayılı Kanun'da belediyelerin kentsel dönüşüm ve gelişim alanı süreçlerine yönelik bilgilerin yer aldığı temel madde 73. maddedir. Kanun'un 73. maddesine göre, Belediyeler, belediye meclisi kararıyla; konut alanları, sanayi alanları, ticaret alanları, teknoloji parkları, kamu hizmeti alanları, rekreasyon alanları ve her türlü sosyal donatı alanları oluşturmak, eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek, kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak veya deprem riskine karşı tedbirler almak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilirler. Bir alanın kentsel dönüşüm ve gelişim alanı olarak ilan edilebilmesi için yukarıda sayılan hususlardan birinin veya birkaçının gerçekleşmesi ve bu alanın belediye veya mücavir alan sınırları içerisinde bulunması şart koşulmaktadır. Ayrıca, kamunun mülkiyetinde veya kullanımında olan yerlerde kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı ilan edilebilmesi ve uygulama yapılabilmesi için ilgili belediyenin talebi ve Cumhurbaşkanınca bu yönde karar alınması yeterli görülmektedir. Kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı olarak ilan edilecek alana ilişkin imar durumu, yapı yüksekliği, 5-500 hektar arası yapı büyüklüğü ve etap programına ilişkin kararlar belediye meclise aittir. Kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanlarında bulunan yapıların boşaltılması, yıkımı ve kamulaştırılmasında anlaşma yolu esastır. Bir başka nokta, kentsel dönüşüm ve gelişim projesi kapsamında bulunan gayrimenkul sahipleri ve belediye tarafından açılacak davaların, mahkemelerde öncelikle görüşülmesi ve karara bağlanmasıdır. * Kentsel dönüşüm ve gelişim alanı ilan edilen yerlerde belediyelere ait gayrimenkuller ile belediyelerin anlaşma sağladığı veya kamulaştırdıkları gayrimenkuller üzerindeki inşaatların tamamı belediyeler tarafından yapılmakta ve yaptırılmaktadır. Belediye ile anlaşma yapmayan veya belediyece kamulaştırılmasına gerek duyulmayan gayrimenkul sahiplerinden proje alanında kendilerine 3194 sayılı Kanunun 18. maddesine göre ayrı ada ve parselde imar hakkı verilmemiş olanlar kamulaştırmaz el atma davası açabilmektedir. Öte yandan, kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanlarında yapılacak alt yapı ve rekreasyon harcamaları, proje ortak gideri sayılmaktadır. Belediyelere ait inşaatların proje ortak giderleri belediyeler tarafından karşılanır. Kendilerine ayrı ada veya parsel tahsis edilen gayrimenkul sahipleri ile kamulaştırma dışı kalan gayrimenkul sahipleri, sahip oldukları inşaatın toplam metrekaresi oranında proje ortak giderlerine katılmak zorundadır. Proje ortak gideri ödenmeden inşaat ruhsatı, yapılan binalara yapı kullanma izni verilememesi yasada yer bulmaktadır. Diğer bir nokta, belediyelerin, kentsel dönüşüm ve gelişim projelerini gerçekleştirmek amacıyla; imar uygulaması yapmaya, imar uygulaması yapılan alanlardaki taşınmazların değerlerini tespit etmeye ve bu değer üzerinden hak sahiplerine dağıtım yapmaya veya hasılat paylaşımını esas alan uygulamalar yapmaya yetkili kılınmasıdır.			
Dönüşüm Alanları Hakkında Kanun Tasarısı ²⁰	2006	Merkezi ve Yerel Düzenleme	Doğrudan
* Kanun tasarısı, yasalasmamış olmasına rağmen kentsel dönüşüme yönelik önem arz eden düzenlemelerden biridir. Sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına vurgu yapan Tasarı, genel gerekçesinde 1982 Anayasa'sının 56. (çevre hakkı) ve 57. maddelerine (konut hakkı) atıf yapmakta ve kentleşme sorunlarının çözümü için kentin bütününde kentsel dönüşüm uygulamaları gereksinimi üzerinde durmaktadır. 2000'li yıllardaki yasaların tamamlayıcısı olmaktadır. En dikkat çekici özelliği, gecekondü alanlarının dışındaki kentsel ve kırsal alanları da kentsel dönüşüm kapsamına yerleştirmesidir.			
644 sayılı KHK ile değişik 648 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Kuruluşu Hakkında KHK ²¹	2011	Merkezi Düzenleme	Doğrudan
* Bayındırlık ve İskân Bakanlığı ile Çevre ve Orman Bakanlığı'nın birleştirilmesiyle oluşan yeni bakanlık teşkilatı planlama, imar, kentsel dönüşüm vs. pek çok yetkiyi merkezileştirmiş ve bakanlığın görevleri arasında saymıştır. Düzenleme ile konut sektörüne yönelik strateji geliştirme ve programlama iş ve işlemlerini yürütmeyi görevleri arasına almıştır. Bu bağlamda, gecekondü, kıyı alanları ve tesisleri ile niteliğinin bozulması nedeniyle orman ve mera dışına çıkarılan alanlar dâhil kentsel ve kırsal alan ve yerleşmelerde yapılacak iyileştirme, yenileme ve dönüşüm uygulamalarında idarelerce uyulacak usul ve esasları belirlemek ve 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu ile 775 sayılı Gecekondü Kanunu uyarınca Toplu Konut İdaresi Başkanlığı tarafından yapılan uygulamalara ilişkin her tür ve ölçekte etüt, harita, plan, parselasyon planı ve yapı projelerini yapmak, yaptırmak, onaylamak, kamulaştırma, ruhsat ve yapım işlerini gerçekleştirmek, yapı kullanma izinlerini vermek ve bu alanlarda kat mülkiyetinin kurulmasını sağlamak şeklinde sorumluluklar yüklenmiştir.			

²⁰ Kanun Tasarısı metnine, <http://www.mo.org.tr/belgedocs/donusum-alanlari-Kanun-tasar.pdf> adresinden ulaşmak mümkündür.

²¹ Kanun Hükmünde Kararname'ye <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/07/20110704M1-1.htm> adresinden ulaşmak mümkündür.

Tablo 9: (Devamı)

Kanun	Tarihi	Mevzuat İçeriği	İlişkisel Düzeyi
6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ²²	2012	Merkezi ve Yerel Düzenleme	Doğrudan
* Kanun, afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil etmek üzere iyileştirme, tasfiye ve yenileme esaslarını belirlemektedir. Afet alanlarının dönüştürülmesinde özellikle Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığına geniş yetkiler tanınmıştır. Bu durum afet alanlarının kentsel dönüşümüne konu olmasında merkezi yapının gücünü artırmıştır. * Kanunla, depreme karşı dayanıksız yapılar ve imar mevzuatına aykırı yapıların bulunduğu alanlarda dönüşüm yapma yetkisi Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, TOKİ ve yerel yönetimlere paylaştırılmıştır. Riskli yapının belirlenmesinde ise lisanslı kuruluşlar, üniversiteler, ilgili odalar, yapı denetim kuruluşları görev alabilmektedir. * Riskli yapıların tespiti, öncelikle yapı malikleri veya kanuni temsilcileri tarafından yapılmaktadır. Verilen süre içinde yapılmadığı takdirde, tespitler Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı veya ilgili idarece yapılır veya yaptırılır. Bakanlık, belirlediği alanlardaki riskli yapıların tespitini süre vererek idareden de isteyebilmektedir. Tespit sonrası onaylama Cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilmektedir. Genel uygulamada Bakanlıkça 15.000 m2 asgari alan istenilmekle beraber, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının uygun görmesi halinde riskli alanlar için herhangi bir uygulama alan sınırı olmadan da riskli alan ilanı yapılabilmektedir. * Dönüşüm uygulamalarının gerçekleştirilmesi için yeni yerleşim alanı olarak kullanılmak üzere rezerv alanlar belirlenebilir. Burada TOKİ, idare (belediye, il özel idare, büyükşehir belediye) ve Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı yetki kullanmaktadır. * Kentsel dönüşümüne konu olan alan veya yapılarındaki kişilere kira yardımı yapılması yetkisi ilgili idarelere tanınmıştır.			
7471 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda ve 375 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ²³	2023	Merkezi Düzenleme	Doğrudan
* Kanunun çıkarılmasında 6 Şubat Depremleri ve özellikle İstanbul'da beklenen Büyük Marmara Depremi etkili olmuştur. * Kanunun asıl amacı, kentsel dönüşüm uyumsuzluklarının çözülmesi ve afet riskli alanlarda kentsel dönüşüm çalışmalarının hızlandırılmasıdır. * Kanun kapsamında önemli bir düzenleme olarak "Kentsel Dönüşüm Başkanlığı" kurulmuştur. Genel idare hizmetleri sınıfına kentsel dönüşüm başkanı, kentsel dönüşüm başkan yardımcısı ve kentsel dönüşüm müdürü ibareleri eklenmiştir. Bu şekilde merkezi düzeyde dönüşümü yönlendirecek merkezi kurum ve aktörlerde düzenlemeye gidilmiştir. * Kentsel dönüşümde riskli alanların tespiti, dönüşümüne kaynak temini ve hazine taşınmazlarının değerlendirilmesi görevi Kentsel Dönüşüm Başkanlığı görevleri arasında sayılmıştır. * Kentsel Dönüşüm Başkanlığı, tespiti yapılan riskli alanların yıktırılması görevini üstlenmiştir. * Kentsel dönüşüm uygulamalarında karar yeter sayısı üçte iki çoğunluktan salt çoğunluğa dönüştürülmüştür. * Kentsel dönüşümde mali yardımlar artırılmıştır. Dönüşüm sürecinde kira yardımı yanında yapım aşamasında yardım da yapılabilir hale gelmiştir. Bu şekilde kendi evini kendi dönüştüren hak sahibine mali imkân tanınmıştır. * Kanunda riskli alanlardaki yapıların dönüştürülmesindeki masraflar mülk sahiplerinden temin edilecektir. Hak sahiplerinin borçlanması durumu ortaya çıkarsa yapılan sözleşme gereği borçlanma bedeli ödenmeden tapu alınması mümkün olmayacaktır. Ekonomik imkân yetersizliği durumunda ise paylı mülkiyet söz konusu olacaktır. * Rezerv alanların kapsamı genişletilerek, mevcut bütün kentsel ve kırsal alanlar rezerv alan ilan edilebilir hale gelmiştir. Bu sebeple üzerinde yapı bulunan alanlarda bile rezerv alan ilan edilebilmenin önü açılmıştır.			

Kaynak: Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.2.3. Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Uygulamalarında Yer Alan Aktörler

Türkiye’de kentsel dönüşüm öncelikle belediyelerin gerçekleştirmesi gereken imar faaliyetleri olarak düşünülmüştür. Bu açıdan belediyeler yasal düzenlemelerle desteklenmiş ve yerel kalkınmanın temel aktörü konumuna getirilmiştir. 2000’li yıllarda inşaat sektörünün ekonomik itici güç olarak görülmesi ve merkezi politika karar alıcılarının dönüşüm sürecinde daha etkili olmaya

²² Kanun metnine, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/05/20120531-1.htm> adresinden ulaşmak mümkündür.

²³ Kanun metnine, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/11/20231109-5.pdf> adresinden ulaşmak mümkündür.

yönelik adımları doğrultusunda TOKİ ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı iki temel merkezi paydaş olarak karşımıza çıkmıştır. Öte yandan, büyük ölçekli kentsel dönüşüm maliyetlerinin hem belediye bütçelerinden hem de devlet kurumlarının bütçesinden karşılanmasının zorluğu durumu ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda, özel sektörü temsil edenler, kentlerin metalaşmasında ve kentsel mekânların dönüştürülmesinde etkin bir aktör olmuşlardır. Son yıllarda kentsel dönüşümüne yönelik bireysel veya örgütlü yerel toplumsal hareketlerde ortaya çıkmıştır. Bu toplumsal hareketin içerisinde bireyler, sivil toplum kuruluşları ve gönüllüler yer almaktadır.

5393 ve 5216 sayılı kanunların güvencesi doğrultusunda kentlerde belediyeler ve büyükşehir belediyeleri kentsel dönüşüm faaliyetlerini uygulama yetkisini elde etmişlerdir. Ülkemizde büyük kentlerin hızlı ve çarpık kentleşmesi sonucunda dönüşüm ihtiyacı başta bu yerlerde ortaya çıkmıştır. Büyükşehir belediyeleri ve diğer belediyeler, kentsel dönüşümü yürütmek amacıyla kendi bünyelerinde kentsel dönüşüm müdürlüğü adı altında birimler oluşturmuş ve dönüşüm sürecini kurumsal hale getirmişlerdir. Ayrıca büyükşehir belediyeleri bünyesinde kentsel dönüşüm ihtiyacının giderilmesi amacıyla özel şirketler oluşturulmaktadır. En önemli yerel yönetim birimi olan belediyelerin, kentsel dönüşüm sürecinde, sosyal, ekonomik, demografik yapı analiz ve sentezleri yapma, plan ve programları hazırlama, karar alma, uygulama ve finansman modellerini saptama, katılımcı yaklaşımı benimseme, halkla ilişkiler ve iletişimi güçlendirme ve yaşam kalitesini artırma olmak üzere pek çok rolü ve sorumluluğu bulunmaktadır. Ülkemizde büyükşehir belediyesi ve diğer belediyeler tarafından gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projelerine şu örnekler verilebilir:

- İstanbul Büyükşehir Belediyesi/ Zeytinburnu Sümer Mahallesi Kentsel Dönüşüm Projesi, Bayrampaşa Kentsel Dönüşüm Projesi, Locamahal Veli Efendi Konutları Kentsel Dönüşüm Projesi
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi-Beyoğlu Belediyesi/ Okmeydanı Kentsel Dönüşüm Projesi
- Ankara Büyükşehir Belediyesi/ Mamak Kentsel Dönüşüm Projesi
- İzmir Büyükşehir Belediyesi/ Kadifekale Yeşildere Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi
- Bursa Büyükşehir Belediyesi/ Sıcaksu Kentsel Dönüşüm Projesi
- Kayseri Büyükşehir Belediyesi/ Eskişehir Gecekondü Önleme Projesi
- Kars Belediyesi/ 29 Ekim Mahallesi Dönüşüm Projesi
- Kütahya Belediyesi/ Osmangazi Kentsel Dönüşüm Projesi
- Karabük Belediyesi Adatepe Mahallesi Kentsel Dönüşüm Projesi
- Elazığ Belediyesi/ Karşıyaka Mahallesi Kentsel Dönüşüm.

2000’li yıllarla birlikte TOKİ, yasal, kurumsal ve finansal açıdan güçlendirilmiş merkezi bir kuruluş halini almıştır. Özellikle gecekondu ve kaçak yapılaşmaya yönelik adımlar atılması ve bu alanların dönüştürülmesinde etkili olmaktadır. TOKİ, 2003 yılındaki Toplu Konut Yasası’nda yapılan ilk kentsel dönüşüm düzenlemesinde finansal açıdan dönüşümü kolaylaştırma rolü üstlenmiş

iken, sonraki düzenlemelerde proje geliştiricisi veya yapımcısı durumuna getirilmiştir. Bu doğrultuda, gecekondü bölgelerinin tasfiyesi veya iyileştirilerek yeniden kazanılması rolünü edinmiştir. 2005 yılında çıkarılan 5366 sayılı yasayla, yerel yönetimlerin talebi üzerine, sit alanlarında yenileme yapma veya sürece ortak olma şeklinde uygulama yetkisi tanınmıştır. 2008 yılında ise TOKİ, depremle ilgili dönüşüm projeleri yapma yetkisine sahip olmuştur. TOKİ'nin dönüşüm projelerindeki rolü genişlemiş, temel dönüşüm vurgusu alt gelir gruplarına yönelik dönüşümden, doğal afetlere karşı dönüşüme doğru kaymıştır. Ayrıca TOKİ, kent merkezlerinde büyük sermaye yatırımları için arsa sunumu gerçekleştirmeye başlamıştır. Ülkemizde arsa üretme yanında imar planları yoluyla kentsel dönüşüm faaliyetlerini hızlandırma ya da yavaşlatma yetkilerini birlikte kullanabilen, finansman ve organizasyon becerileri özel yasalarla geliştirilmiş olan TOKİ, kentsel dönüşüm sürecinde proje lideri konumundadır (Demirdizen, 2015: 454-467). TOKİ, 1984'te kurulduktan sonra 20 yıl boyunca kar amacı gütmeyen ve sosyal konut projeleri üreten bir kuruluş iken, yaklaşık 20 yıldan beri gelir paylaşımı modeliyle hareket eden ve kar amaçlı konut üretimine geçen bir kuruluş konumuna gelmiştir (Kahraman, 2013: 39). TOKİ'nin Türkiye'de konut alanlarının hızlıca metalaştırılması sürecine yoğun etkileri olmuştur. Konut projelerinde hedef kitle, alt ve orta alt sınıf gelir gruplarından, orta, orta üst ve üst sınıflara yönelmiştir (Perouse, 2013: 81-86). TOKİ'nin bu kimlik değişiminde geniş dönüşüm yetkileri ve uygulamaları rol oynamıştır. TOKİ tarafından veya belediyelerle işbirliği içerisinde gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projelerine şu örnekler verilebilir:

- İstanbul-Fatih-Sulukule Kentsel Dönüşüm Projesi
- İstanbul-Küçükçekmece-Ayazma/Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi
- İstanbul-Kâğıthane-Yahya Kemal Mahallesi Kentsel Dönüşüm Projesi
- Ankara-Sincan-Saraycık Mahallesi Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi
- Kuzey Ankara (Protokol Yolu-Kent Girişi) Kentsel Dönüşüm Projeleri
- İzmir-Karşıyaka-Örnekköy Kentsel Dönüşüm Projesi
- İzmir-Konak-Uzundere Kentsel Dönüşüm Projeleri (1.Etap, 3. Bölge)
- Adana-Seyhan-Barış Mahallesi Kentsel Dönüşüm Projesi
- Bursa-Osmangazi-Doğanbey Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi
- Konya-Meram-Yenice Mahallesi Kentsel Dönüşüm Projesi
- Samsun-İlkadım-Kıran Mahallesi Kentsel Dönüşüm Projesi
- Samsun-Canik-Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi
- Erzurum-Yakutiye-Hasan Basri Mahallesi Kentsel Dönüşüm Projesi
- Uşak Tabakhane Kentsel Dönüşüm Projesi
- Karabük Soğuksu Kentsel Dönüşüm Projesi.

Türkiye'de gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projelerinin çoğu özel sektörde faaliyet yürüten şirketler/firmalar tarafından yapılmaktadır. Özel şirketler veya firmalar, gerek kendi kaynakları

gerekse merkezi-yerel örgütlerin mali destekleri ile kentsel dönüşümde büyük paya sahip olmaktadır. Konut piyasasında yüksek karı amaçlayan özel sektör, öncelikle ticari boyutu önemsemektedir. Bu nedenle ülkemizde kentsel dönüşümde uğrayan yerlerin getirisinin fazla olması ve merkezi ağlara yakınlığı oldukça önemli görülmektedir. Günümüzde özel sektör kuruluşları, kredi destekleri, vergi avantajları, harç ve ruhsat kolaylıkları ile kentsel dönüşüm sürecine dâhil edilmeye çalışılmaktadır. Kentsel dönüşümde, özel sektör girişimci ve uygulayıcı bir rol oynamakta, kamu örgütleri ise planlayıcı, karar alıcı, destekleyici, özendirici ve denetleyici durumda hareket etmektedir. Bazı durumlarda kamu-özel kuruluşlar ortaklaşa yatırım kararları alabilmektedir.

Türkiye’deki kentsel dönüşümün olumsuz etkilerine karşı ortaya çıkan sivil inisiyatifler ve dernek haline gelen oluşumlar, özellikle projelerin yasal sürece taşınması, durdurulması veya iptal ettirilmesini sağlayabilme, dönüşüm uygulamasına yönelik kamuoyu oluşturabilme ve sürece aktif katılım sağlama yoluyla dönüşümde uğrayan yerde yaşayanların maksimum faydasını gözetme yönünde hukuksal, siyasal, toplumsal ve ekonomik sonuçlar elde edebilmektedir. Örneğin; ülkemizde Mekânda Adalet Derneği, Tozkoparan Derneği, Sulukule Platformu kentsel dönüşüm uygulamalarına karşı halkın sürece dâhil edilmesi ve aktör olarak görülmesini hedefleyen yapılardır. Ancak ülkemizde örgütlü veya örgütsüz toplumsal hareketlerin kentsel dönüşüm sürecinde etkileri oldukça kısıtlı olmaktadır. Genellikle yukarıdan aşağıya doğru işleyen karar alma süreci nedeniyle mahalle dernekleri, meslek odaları, sivil toplum örgütleri ve diğer platformlar kentsel dönüşümde temel aktör haline gelememektedir.

2.2.4. Türkiye’nin Kentsel Dönüşümünde Farklı Uygulama Alanları ve Dönüşüm Örnekleri

Türkiye’deki kentsel dönüşümde yönelik anlayış ve uygulama yaklaşımı yaklaşık 30-40 yıllık bir zaman dilimine dayanmaktadır. Bu nedenle yeni bir olgu olarak düşünmek mümkündür. Ülkemizdeki kentsel dönüşüm uygulamaları farklı alanlarda yapılmakta ve deneyimlenmektedir. Özden’e (2016: 204) göre; kentler birbirinden farklı işleve sahip alanlardan oluşur ve bu alanlarda farklı türde müdahaleler yapılmalıdır. Dolayısıyla işlevsel olarak farklı alanlara yönelik özel yenileme politikaları geliştirilmesi gerekli bir konudur. Bu bağlamda Türkiye’de konut alanları, kent merkezleri ve iş alanları, kültür ve turizm alanları, sanayi alanları, kıyı ve sit alanları ve doğal afet alanlarında kentsel dönüşüm projeleri çeşitli ölçeklerde gerçekleştirilmektedir.

Tablo 10: Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Uygulama Alanları ve Örnekleri

Kentsel Dönüşüm Alanları	Açıklama	Örnek Uygulamalar
Konut Alanlarında Kentsel Dönüşüm	Ülkemizdeki kentsel dönüşüm uygulamalarının çoğu çöküntü, işlevini kaybetmiş, gecekondü alanlarında gerçekleştirilmektedir. Bu bölgeler gerek kentle bütünleşememe gerekse doğal afetlere karşı dirençsiz olmaları nedeniyle kentsel dönüşüm sürecine dâhil olmaktadır. Konut alanları, en karmaşık ve tüm yönleriyle düşünülmesi gereken alanları oluşturmaktadır.	İstanbul- Sulukule Ankara-Dikmen Vadisi İzmir- Kadifekale Trabzon-Zağnos Vadisi Samsun-Kuzey Yıldızı Bursa- Doğanbey Adana- Göl, Sinanpaşa Rize- Timya Vadisi
Kent Merkezi ve İş Alanlarında Kentsel Dönüşüm	Türkiye’de kent merkezleri, fiziksel-mekânsal özellikleri açısından yıpranmış bina ve düşük nitelikli çevre kalitesi yanında düzensiz göçler nedeniyle çöküntü mahallesi karakteri giderek belirginlik kazanan kent bölgeleri haline gelmiştir. Bu bölgeler Türkiye’nin pek çok yerinde kamu kurumları tarafından yürütülen ve sayıları giderek artan kentsel dönüşüm uygulamalarına konu olmaktadır (Şen, 2011: 33). Kent merkezlerinin yeniden canlandırılması ve sermayenin kent merkezine yakın iş alanlarında yer seçmesi bu süreci tetiklemektedir.	İstanbul- Beşiktaş, Maslak İstanbul- Tarlabaşı İstanbul- Taksim 360 Ankara- Ulus İzmir- Kemeraltı Sakarya- Ada Hayat Malatya-Battalgazi/Sur İçi Mardin-Merkez
Kültür ve Turizm Alanlarında Kentsel Dönüşüm	Ülkemizde farklı kültürel ve tarihi değere sahip yerlerin geliştirilmesi ve fiziksel olarak yenilenmiş, çekim alanlarına dönüştürülmesi fikri son zamanlarda önem kazanmıştır. Gerek tekrardan eski yaşam koşullarının sağlanması gerekse alanın turizm amaçlı kullanılmasının sağlanması amacıyla kentsel dönüşüm yapılabilmektedir. Bu bağlamda kentsel dönüşüm, kent pazarlaması ve kent kültürünün korunmasında rol oynamış olmaktadır.	İstanbul- Eminönü ve Süleymaniye İstanbul- Fener ve Balat Antalya- Kaleiçi Ankara- Ankara Kalesi, Beypazarı Konya- Mevlana Kültür Vadisi Erzurum- Kültür Yolu
Sanayi Alanlarında Kentsel Dönüşüm	Sanayi alanlarında hem eski fonksiyonlarından kaynaklı çevresel kirliliklerinin yarattığı olumsuzlukların bertaraf edilmesi hem de üzerlerinde bulunan sanayi tesislerinin birer endüstri mirası olarak korunması yönünde müdahaleler söz konusu olabilmektedir (Kılınç Ürkmez ve Atanur, 2016: 109). Türkiye’de özellikle işlevini yitirmiş veya kent merkezinde kalmış sanayi alanları değişime uğramaktadır. Sanayi alanları ya tamamen ortadan kaldırılarak konut veya iş alanlarına dönüştürülmekte ya da kent dışında oluşturulan organize sanayi bölgelerine taşınmaktadır.	Ankara- İskitler Küçük Sanayi Sitesi Uşak- Eski Tabakhane Deri Sanayi Bölgesi Eskişehir-Odunpazarı Eski Sanayi Bölgesi Bursa- Sıcaksu Tabakhaneler Bölgesi Erzurum- Yakutiye Eski Sanayi Şanlıurfa- Eski Sanayi
Kıyı ve Sit Alanlarında Kentsel Dönüşüm	Türkiye’de İstanbul başta olmak üzere kıyı alanlarında fonksiyonu belli olmayan, işlevini yitirmiş ya da ekonomik olarak daha iyi işletilebileceği düşünülen alanlarda, farklı ölçeklerde kentsel dönüşüm projeleri gündeme gelmektedir. Tarihi bölgeler, kentsel miras alanları ve sit alanlarında yapılan uygulamalarda eski tarihi çekirdek alanları korunarak, dönüşüm sonrası bu bölgelere turistik işlevler kazandırılmaktadır (Yazgan ve Sel, 2014: 134).	İstanbul-Haydarpaşa, Haliç İstanbul- Galataport, Salıpazarı Ankara- Ankara Kalesi Antalya-Kaleiçi Çanakkale- Fevzi Paşa Burdur- Salda Gölü Trabzon- Beşirli Dolgu Projesi
Doğal Afet Alanlarında Kentsel Dönüşüm	Türkiye’de kentsel dönüşümün en çok ihtiyaç duyduğu yerler deprem başta olmak üzere doğal afetlerin sıkça yaşandığı alanlardır. Bu kapsamda deprem ve sel felaketinden etkilenen pek çok ilde kentsel dönüşüm çalışmaları başlatılmıştır. TOKİ önderliğinde gerçekleştirilen uygulamalarda öncelik doğal afetten etkilenen alanları güçlendirmek ve yaşam kalitesini artırmaktır.	Van, Düzce Erzincan İzmit, Elazığ Maraş, Hatay, Malatya ve Adıyaman Kastamonu-Bozkurt Giresun-Dereli

Kaynak: Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye'nin tarihsel olarak beliren iç göç sorunu, hızlı ve çarpık kentleşmesi, ekonomik eşitsizlikleri ve doğal afet riski altında bulunan konutları düşünüldüğünde kentsel dönüşüm uygulamaları geniş bir alana yayılmıştır. Ayrıca tarihsel açıdan önemli yerlerin zamanla işlevini yitirmesi, kıyı alanlarının değişime ayak uydurabilmesi ve halkın boş vakitlerini değerlendirebileceği yerler haline getirilmesi, sit alanlarının korunması ve geliştirilmesi, sanayi alanlarının yenilenmesi ve taşınması da kentsel dönüşümün uygulama alanlarını oldukça artırmaktadır. Kentsel dönüşüm uygulama alanlarına bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşılması ve sorunların çözülmesine yönelik planlamaların oluşturulması gerekliliği bulunmaktadır.

2.2.5. Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Politikaları ve Uygulamalarına Yönelen Eleştirel Yaklaşımlar

Türkiye’de kentsel politikanın bir alanı ve aracı olarak kentsel dönüşüm yaklaşımı 1980’li yılların ortalarından itibaren başlamış ve 2000’li yıllarla birlikte yaygınlık kazanmıştır. Kentsel dönüşüm politikaları ve bu politikaların sonucunda beliren dönüşüm uygulamaları/projeleri ortaya çıkmaya başladığından beri çeşitli açılardan tartışılmakta, eleştirilmekte ve gündem oluşturmaktadır.

Türkiye’de pek çok kentsel dönüşüm projesi, hedefleri ve içerikleri itibarıyla, gelişmiş ülke kentlerinde örnekleri bulunan güncel kentsel dönüşüm projelerinden farklı gerçekleşmektedir. Bu farklılığın ana sebebi; projelerin arka planındaki siyasal amaç ve hedeflerden kaynaklanmaktadır. Kentsel dönüşüm, karar alıcı siyasal aktörler tarafından kentlerin yenilenmesi yanında kentlerin yüksek gayrimenkul rantları vaat eden bölgelerinde bir imar hareketliliği başlatma aracı olarak görülmektedir. “*Kentsel rant*”ın öncelikli amaç olduğu projelerde kamu ve toplum yararı yerine siyasal ve özel çıkarlar ile daha fazla ilişkili, kentlerin bazı sorunlarına, ancak yeni bazı sorunlar yaratma pahasına çözüm getiren imar hareketlerinin önü açılmaktadır (Balaban, 2015:51-52).

Günümüzde Türkiye’deki kentsel dönüşüm projeleri ve uygulamaları, fiziksel, ekonomik ve toplumsal sorunları çözüme kavuşturma amacı veya iddiası ile başlatılmaktadır. Ancak bu dönüşümlerin toplumsal gerçeklikle bağlantısı oldukça zayıftır. Dönüşümü planlanan alanların hangi ekonomik ve toplumsal dinamikler etrafında geliştiği ve bu alanda yaşayan kent sakinlerinin içinde bulunduğu koşulların gerçekçi bir biçimde analiz edilip edilmediği sorgulanan dönüşüm modellerinin, mevcut sorunları yeterince çözüp çözemeyeceği tartışma dışı kalmaktadır. Ek olarak, dönüşüme yansıyan rant ekonomisi, mekanı tüm bağlarından koparmak suretiyle, değişim değerini ön plana çıkarmakta ve mekanı bir metaya dönüştürmektedir. Diğer bir anlatımla, kentsel alanlar sadece fiziksel ve lokasyon özellikleri açısından değerlendirilmekte, toplumsal içeriğinden ve tarihsel gelişme dinamiklerinden tümüyle soyutlanmaktadır. Dönüşüm alanları, soyut mekanlara indirgenerek piyasa değeri ve rant potansiyeli üzerinden, dönüşüm alanlarında yaşayanlar ise gelir düzeyine göre sınıflandırılarak tartışılmakta, yıllar içinde kurulan toplumsal ilişkiler ve bunların önemi göz ardı edilmektedir (Türkün, 2015: 321-322).

Kentsel dönüşüme yönelen en sık eleştiriler, ülkemizdeki gecekondu ve çöküntü bölgelerinin dönüştürülmesi ve bu dönüşümün yarattığı sonuçlar üzerinedir. Bu alanlardaki mevcut pek çok uygulamanın, soylulaştırma (mutenalaştırma), yerinden etme, mekânsal ve sosyal dışlanmaya sebebiyet vermesi ve yeni kentsel sorunlara yol açması oldukça fazla tartışmaya konu edilmektedir. Bu bölgedeki yoksulluk ve dar gelirlilik gerçeği kentsel dönüşüm politikalarında göz ardı edilebilmektedir.

“Soylulaştırma”, kentsel dönüşüme tabi tutulan yüksek kârlı alanlarda dile getirilmeyen ancak beklenen bir sonuçtur (Güzey ve Aksoy, 2014: 14). Kentsel dönüşüm ile mekânların fonksiyonel, tarihsel, sosyal ve kültürel özelliklerinin kaybına yol açan bir mülkiyetin el değiştirmesi durumu ortaya çıkmaktadır (Mekânda Adalet Derneği Raporu, t.y: 6). Dönüşüm alanındaki konutlara yeni yerleşenler soylulaştırmanın ana unsurudur. Kentsel dönüşüm konutlarında oturanların büyük bir kısmını mahalleye sonradan gelen ve mahallenin sosyal yapısı ile bağlantısı olmayan kişiler oluşturmaktadır (Kılıç ve Hardal, 2019: 351). Kentsel dönüşümün baskıcı ve otoriter bir tutumla gerçekleşmesi, yerel mahalle sakinlerine söz hakkı tanımaması ve yerinde dönüşüm özelliği göstermemesi durumunda halkın dönüşüm alanından taşınması, evini satması veya kiralaması sonucunda mahallenin tüm dinamikleri (kimlik, kültür, ekonomik yapı) değişikliğe uğramaktadır. Böylece yeni yapılan konutlar mahallede yaşayanlardan ziyade yeni gelenler için üretilmiş modern, güvenli ve uygun konutlara dönüşmektedir. Nitekim Güzey (2009a: 178-182), Türkiye’de gecekondu alanlarında uygulanan kentsel dönüşüm projelerini “devlet eliyle soylulaştırma” olarak nitelendirmekte ve bu projelerin orta/üst gelir gruplarının, dar gelirlilerin yaşam alanlarına el koymasına neden olduğunu ifade etmektedir. Kentsel dönüşümde mekânların fonksiyonel, tarihsel, sosyal ve kültürel özelliklerinin kaybına yol açacak şekilde mülkiyetin el değiştirmesi söz konusu olmaktadır (Mekânda Adalet Derneği Raporu, t.y: 6). Mülksüzleştirme en fazla tekel rantlarına sahip bölgelerde kalan gecekondu mahallelerinde yoğunlaşmaktadır. Bu mahallelerdeki tam olarak düzenlenemeyen mülkiyet hakları ve imar sorunları mülksüzleştirme için “meşruiyet zemini” oluşturmaktadır. Bundan dolayı gecekondu dönüşümünü hedefleyen kentsel dönüşüm projeleri en prestijli ve rant aralığı en yüksek alanlara yönelmektedir (Güzey, 2009a: 184-188).

Dar gelirli kent yoksullarının yaşadıkları yerlerden koparılması ve başka alanlara göç ettirilmeleri yerinden edilme süreciyle yaşanmaktadır. Oysa pek çok mahalle sakininin temel talebi, kentsel dönüşüm nedeniyle mevcut yaşam alanlarının ve mahallelerinde kurdukları komşuluk ilişkilerinin değişmemesidir (Mekânda Adalet Derneği Raporu, t.y: 14). Bu nedenle kentsel dönüşümün eleştirilen bir yönü de “yerinden etme” durumudur. Yerinden edilmeler, yeni barınma sorunlarını beraberinde getirmektedir. Belirli alt gelir gruplarının bir arada yaşadığı alanlardaki dönüşüm uygulamaları, toplumsal yaşamda ancak birbirine sıkıca bağlı şekilde yaşayan, komşuluk ve akrabalık bağları güçlü kesimleri birbirinden kopartmakta ve farklı bölgelere savurmaktadır. Bu kesimler yeni alanlarında yeni toplumsal ilişkiler kurmaya çalışmakta, yeni kimlik ve kültürlere uyumda zorlanmaktadırlar. Ayrıca göç edilen yerdeki mahalle sakinleri de, bu yeni toplumsal

katmana uyum sağlamada sıkıntı çekmektedir (Özden, 2010: 206). Dolayısıyla yer değiştirmek zorunda kalan mevcut nüfusa kentin bir başka bölgesinde yer gösterilse dahi, bu insanların terk etmek zorunda kaldıkları kent mekânlarını sosyal veya fiziksel açıdan benimsemiş olabilecekleri göz ardı edilmektedir. Böylelikle mahalle sakinleri tüm sosyal ilişkiler açısından yoksun bırakılarak kentsel mekânda atomize hale gelmektedir (Güzey, 2009b: 77-78).

“*Sosyal ve mekânsal dışlanma*”, kentsel dönüşüm uygulamalarının en belirgin olumsuz sonuçlarından biridir. Sosyal dışlanma, kentsel dönüşümle beraber sürecin ve mahallenin dışında kalanların, hiçbir toplumsal müzakere mekanizmasını işletmeden, kendilerini kentin bir başka bölgesinde bulmalarıyla yaşanmaktadır. Başta kiracılar olmak üzere, alanın kullanıcıları, ziyaretçileri ve yerel esnaf sürecin doğal bir parçası olmaları gerekirken, bu sürecin tamamıyla dışında kalmaktadırlar. Dönüşüm uygulamaları, sebep olduğu yeni yoksulluk alanlarında toplumun geri kalanından kopuk, ayrılmış toplumsal kesimler yaratmaktadır (Özden, 2010: 207). Dönüşüm alanında yaşayanlar ile dönüşüm sonrası alana yeni taşınan kesimlerin bir arada yaşaması sonucunda sosyal ve ekonomik bir çatışma ortamı oluşmaktadır (Kılıç ve Hardal, 2019: 353). Dönüşümüne konu olan alanlarda yaşayan özellikle dar gelirli, azınlıklar ve diğer marjinal gruplar sürecin genelinden dışlanmakta ve yeni koşullara uymaya zorlanmaktadır. Zorlayıcı dönüşümün yarattığı toplumsal sorunlar ve ayrılmaların yanı sıra, mekân da dönüşürken ayrılmaktadır. Mevcut yerleşik konutların yenilenmesi değil, yeni konut alanlarının üretilmesi şeklinde ilerleyen dönüşüm süreçleri, insanları alışık olmadıkları bir yaşam alanlarına dâhil olmaya davet etmektedir (Özden, 2010: 208). Yenilenen konut alanları ile çevredeki mevcut alanlar arasında gerek fiziksel gerekse sosyo-ekonomik bir ayrım gözden kaçmamaktadır. Mekânsal anlamda dışlanmaya ve parçalanmaya sebebiyet veren yeni ve eski alanlar aynı bölgedeki kentsel alanları birbirinden koparmaktadır. Kenti bir bütün olarak düşünmeden özel ve merkezi alanlara yönelmek, dönüşüm sürecinin metalaşmasına ve mekânsal anlamda kentte çatışmalı bir ortamın oluşmasına neden olmaktadır.

“*Demokratik katılım eksikliği*” kentsel dönüşüm politikaları, projeleri ve uygulamalarında gözlemlenen sorunların başında gelmektedir. Kentsel dönüşüm sürecinde projelerin karar alma ve uygulama süreçlerine mevcut sakinlerinin dâhil edilmemesi, görüş ve düşüncelerinin alınmaması, tercihlerinin göz ardı edilmesi ve her türlü süreçten dışlanmaları şeklinde katılım sorunları meydana gelmektedir. Bu durumda, kentsel dönüşüm alanlarında yaşayanlar karar alma ve uygulama süreçlerinde kendilerini güçsüz ve dışlanmış hissetmektedir ve aynı zamanda mahallelerindeki dönüşüm çalışmalarına karşı çıkma eğilimine yönelmektedirler. Projenin yönetim kısmında, dönüşümüne konu olacak yerdeki yerleşik sakinleri dönüşüm hakkında bilgilendirmemek ve onaylarını almaya çalışmamak başarısızlık gibi görülmelidir (Ergun ve Gül, 2011: 170). Ayrıca uzlaşmaya dayalı tutum yerine, ikna etmeye dayalı kısa bilgilendirme toplantıları düzenlemek ve bilgi alma yerleri oluşturmak süreçlerde yetersiz kalmakta ve etkin bir demokratik katılım unsuru oluşturamamaktadır. Mahalle sakinlerinin kendi isteği dışında dâhil olduğu veya edildiği katılımcı süreçlerin, faydalı ve başarılı bir şekilde ilerlemesi pek mümkün değildir (Bavılolyaei ve Ökem,

2018: 353). Özden'e (2010: 210) göre; katılım süreçlerinin yeterince işlememesi beraberinde belirsizliği ve güvensizliği getirmektedir. Doğru bir biçimde bilgilendirilmeyen halk, geleceğe yönelik, mülkiyet haklarına ilişkin kaygılar taşımakta, dönüşüme karşı tepki beslemekte veya gerçekleşecek değişikliklere istemeden de olsa razı olmaktadır. Ayrıca katılım konusunda ilgisizlik, bilgisizlik, zaman ayıramama, birlikte hareket edememe gibi etkenler halkın süreçlerdeki temsiliyetini olumsuz etkilemektedir. Katılım süreçlerindeki eksiklikler nedeniyle pek çok dönüşüm uygulaması, yargıya taşınmakta, dönüşüme konu olan yerdeki sakinleri uzun yıllar dönüşüm baskısıyla yaşamaya zorlamakta ve yıkımlara neden olarak başarısızlığa doğru sürüklenmektedir.

Kentsel dönüşüm sorunsalını yaratan ve halkın tepkisini artıran en önemli noktalardan biri de “*yönetim ve planlama sorunu*” üzerinedir. Özden'e (2010: 209-211) göre; merkezi idarenin güç ve baskı unsuru oluşu, yerel yönetimlerin katılım ve müzakere süreçlerine kapalı ve katı tutumları, tasarım ve mimaride kimliksizleştirme, kamusal faydanın minimize edilmesi ve bütüncül planlama ilkelerinden kopukluk bu sorunlardan bazılarıdır. Ayrıca zorla tahliye, mülkiyet hakkının ihlali (Daşkiran ve Ak, 2015: 264) , bölgede asbest/toz hastalığı tehlikesi (Akboğa-Kale vd., 2017), yüksek katlı apartman ve kapalı sitelerde yaşama tarzının dayatılması (Mekanda Adalet Derneği Raporu, 2016: 15-16), sürdürülebilir kısıtlılık (Korkmaz ve Balaban, 2020: 1), kira yardımlarının barınma giderlerini karşılamaması (Şen, 2023), yeni konutların yaratılmasında rantın paylaştırılmaması (Ökmen ve Yurtsever, 2010: 71), inşaat ve yerleşme süresinin uzaması, arazi kullanımından kaynaklı erişilebilirlik sıkıntıları diğer yönetim ve planlama boyutunda ileri sürülebilecek eleştirilerdir.

2.3. Kapitalizm, Neoliberal Kent Politikaları ve Kentsel Dönüşüm

Neoliberalizm, hem siyaseti hem de ekonomiyi kapsayan bir politika modelidir. Genel olarak, toplumun özgürleşmesini, hükümet düzenlemelerinin en aza indirilmesini, hükümet harcamaları ve vergilerinin azaltılmasını, hükümetin ekonomi üzerinde sıkı kontrolü olmadığında daha büyük bir ekonomik ve sosyal ilerleme kaydedilebileceğini vurgulayan ekonomik model veya felsefi anlayıştır. Neoliberalizm, özel teşebbüsü desteklemekte ve ekonomik faktörlerin kontrolünü devletten özel sektöre devretmeye çalışmaktadır (Manning vd., 2022). Bu anlayışı benimseyen ve ortaya çıkmasını sağlayan İngiltere’de Thatcher ve Amerika’da Reagan dönemleri 1980 ve sonrası pek çok ülkenin hükümet politikalarına yön vermiştir. Küreselleşmenin de etkisiyle neoliberalizm, pazar kuralı (serbestleştirme-kuralsızlaştırma-rekabet), sosyal harcamalar için kamu harcamalarını kısıtlama, deregülasyon, özelleştirme, toplum ve kamu yararı yerine bireysel sorumluluk şeklindeki ana noktalarını (Martinez ve Garcia, 1997) büyüme ve kalkınmanın vazgeçilmez unsuru olarak sunmuştur. Ancak neoliberalizm artan oranda toplumsal ve ekonomik eşitsizliklere sebebiyet vermesi ve genel refahı azaltması bakımından da eleştirilmektedir (Carlquist ve Phelps 2014: 1231). Neoliberalizmin yer çekimi gibi bir güç olmadığı ve belli kesimler tarafından ortaya çıkarılan yapay bir kurgu olduğu kavrandığında (George, 1999) ve insan hakları -özelinde kentli hakları- ile kentlerin

dönüşüm süreci üzerindeki etkisi düşünüldüğünde ekonomik, toplumsal ve politik açılardan tartışmalı bir anlayışı yansıttığı düşünülebilir.

2.3.1. Kapitalist Kentleşme, Küresel Kentler ve Neoliberalleşme

Genel dünya düzeninde kapitalist sistem ve mevcut sermaye birikim modeli önemli bir yer teşkil etmektedir. Modern toplumun kentleşmiş bir toplumu yansıttığı ve kentleşme sürecinin de kapitalist gelişmeden ayrı düşünülmemesi gereken bir olgu olduğu ortadadır. Bu nedenle kapitalist kentleşmeyi anlamak, neoliberal politikalarla ilişkisini kurmak ve küresel kentin varoluş amacını ortaya koymak gerekmektedir.

Kapitalizm, sermaye birikiminin kesintisiz sürmesi adına her dönem farklı koşullar yaratmakta ve kendini yeniden üretmektedir. Kapitalizm, hem kendini değiştirmekte hem de çevresini dönüştürmektedir. Doğayı, çevreyi, insanı ve önüne çıkan her türlü imkânı kullanmaktan çekinmemekte ve tahrip etmektedir (Şahin, 2016: 83). Sermaye birikimi, yeni ürünler, yeni teknolojiler, yeni yaşam stilleri, yeni seyahat biçimleri veya yeni sömürülme mekânları keşfederek kar etmek amacı taşımaktadır. Kapitalizmin amacı ekolojik, sosyal ya da jeopolitik sonuçlar ne olursa olsun, büyüektir. İlerlemenin olmazsa olmaz ilke olduğu kapitalizmde, daima teknoloji ve yaşam tarzlarındaki değişim esastır. Aynı zamanda yarattığı sınıfsal düzen itibarıyla çatışma ve çelişkileri de üretmektedir (Harvey, 2015b: 161). Sermayenin veya kapitalizmin dönüştürücü gücü onun coğrafi bir mesele olmasında yatmaktadır. Nitekim coğrafi yayılma, mekânsal düzenlemeler ve eşitsiz gelişme olmasa, kapitalizm işlerliğini kaybetmekle karşı karşıya kalacaktır. Bir coğrafi bölgede aşırı sermaye birikimi anlamına gelen kapitalizm, içsel çelişkilerini aşmak için mekânsal çözümlere başvurmaktadır (Harvey, 2015c: 40). Bu bağlamda kentleşme, kapitalist sermaye birikiminde ana dinamiği oluşturmuştur. Hızlı kentleşme ve büyük metropollerin oluşumuyla birlikte üretici güçler ve emek gücü sınırlı bir mekân içerisine sıkıştırılmıştır. Kentleşme, dağınık nüfusu ve mülkiyet haklarını ulus devlet sistemiyle pekiştirerek, büyük bir siyasi ve ekonomik gücü ortaya çıkarmıştır. Doğanın insan kontrolüne tabi kılınması, ulaşım ve iletişim sistemleri, bölgesel iş bölümü ve kentsel altyapının kurulmasıyla sermaye birikiminin temelleri atılmıştır (Harvey, 2015c: 41).

Günümüz küresel kapitalizmde düzenleme kentler üzerinden yapılmaktadır. Kent, sermaye birikiminin asli unsurlarından biri haline gelmiştir. Özellikle küresel kent, kapitalizmin kendini yeniden üretmek için ihtiyaçlara göre düzenlendiği bir coğrafi yapı olmaktan çıkmış, bizzat kendisi alınır satılır bir metaya dönüşerek, sermaye birikiminde üretim girdisi işlevini üstlenmiştir. Artık dünya ekonomileri küresel pazara yönelik adımlarını küresel kentler vasıtasıyla atmaktadır. Bu şekilde kapitalizm kendisi var olurken içinde bulunduğu coğrafyayı, mekânı ve en önemlisi kenti yeniden üreten karmaşık ve dinamik bir süreci de beraberinde getirmiştir. Coğrafya ve mekân, tarih boyunca kapitalizmin sermaye birikim sürecinde kullandığı unsurlardır. Nitekim kapitalizm, burjuvazi tarafından feodal dönemde ticari işlevini kentlerde başlatmıştır. Kapitalizm, kendini

yeniden üretirken kenti de kullanmakta, değişen ihtiyaçlara göre her dönem farklı bir kent imajı sunmaktadır. Küreselleşme süreciyle uluslararası sisteme entegre olan özellikle küresel (metropol) kentler, hem uluslararası sermayenin birbiriyle bütünleştiği rant mekanları haline getirilmiş hem de sermayenin yeni rekabet alanına dönüştürülmüştür (Şahin, 2016: 83-85).

Kentler küresel bir ağ kapsamında kapitalizm tarafından şekillenmekte ve kentleşme bu süreçte önemli bir rol oynamaktadır. Mega proje stratejileri tamamen kentleri girişimciliğe ve pazarlamaya yönlendirmektedir. Kentsel alanın yenilenmesi mevcut bir taleple değil, kapitalizmin finansal dinamikleriyle bağlantılı olarak gerçekleşmektedir (Miro, 2011: 11). Kapitalist kentleşme sürecinde insani olmayan mallar toplumsal olarak harekete geçirilmekte, metalaştırılmakta ve fiziksel olarak dönüştürülmektedir (Swyngedouw, 2015: 609-610). Kentlerin girişimci hale gelmesinde, kapitalizmin krizleri ve bu krizlere karşı bir çözüm yolu olarak kentlerin metalaştırılması yoluyla sermaye birikimi elde edilmesi etkili olmuştur. Sermaye, öncesinde atıl ve önemsiz halde olan kamusal alanları, kamu tesislerini, orman ve sit alanlarını, tarihi ve kültürel değerleri ranta dönüştürebileceğini keşfetmiştir. Böylece pek çok kamusal alanın ulusal ve uluslararası sermayenin kullanımına sunulması mümkün hale gelmiştir (Şahin, 2016: 86). Kapitalizmin kentler üzerindeki etkisini pekiştirebilecek ve sermaye birikimini sağlayabilecek bir anlayış doğrultusunda neoliberalizm doğmuştur. Neoliberalleşme dalgaları 1970’lerde adımlarını atmış, 1980’li yıllarda yayılmış ve 1990’lı yıllarda etkisini oldukça fazla hissettirmiştir.

Neoliberalizm, kapitalist birikimin koşullarını ve ekonomik elitlerin gücünü yeniden tesis etmeye yönelik siyasi bir proje olarak tanımlanmaktadır (Harvey, 2005: 19). Neoliberalizm, çeşitli kentsel dünyalar üzerinde etkileri olan makro düzeyde bir kavramdır ve uluslararası düzen ile kentlerin dönüşümünü giderek daha fazla yapılandırmaktadır (Gales, 2016: 168). 1980’lerin ortalarına gelindiğinde, tüm dünyadaki politika gündemlerindeki dönüşün ardından, neoliberalizm kapitalist küreselleşmenin baskın siyasi ve ideolojik biçimi haline gelmiştir (Brenner ve Theodore, 2002: 350-351). Neoliberalizm, hegemonik ekonomi-politik paradigma olarak, ekonomik kalkınma politikalarını küresel, ulusal ve şehir-bölge düzeyinde şekillendirmiştir (Jaffee, 2019: 120). Neoliberalleşme sürecinde devletler, piyasa ekonomisine yönelik yeni kurumlar oluştururken, neoliberal kentsel projelerin uygulanmasını mümkün kılan sermaye birikimi için en uygun koşulları yaratmaya çalışmışlardır. Genellikle çoklu krizlere ve hızlı gelişme arzusunun yönelik gelişen reformlar neoliberal kentleşmeyi hızlandırmıştır (He ve Wu, 2019: 288).

Hükümetler, şirketler, yerel yapılar ve kamu-özel ortaklıkları neoliberal politikalar ve uygulamaları aracılığıyla gündelik hayatın koşullarının yeniden tanımlanmasında kilit bir rol oynamaktadır (Keil, 2002: 578). Bu durum kentsel yönetişimi beraberinde getirmiştir. Neoliberal kentsel yönetişimin baskın büyüme politikası modeli, kamusal alanın ticarileştirilmesine, kentsel alanın gözetiminin ve polisliğinin yoğunlaştırılmasına, şehirlerin küresel rekabette kendilerini pazarlamak için başvurdukları girişimci yollara ve bu büyüme politikalarının farklı biçimlerine

boyun eğmeyen yerleşimlerin ihmal edilmesine yol açmıştır (Mayer, 2011: 53). Neoliberalizm, eşitsizlikçi ve toplumsal olarak duyarsız politikaların sembolleri olarak giderek daha fazla olumsuz bir çağrışım halini almaktadır (Portes ve Roberts, 2005: 77).

Kapitalizmin kente bir meta olarak yaklaşımı neoliberal süreçte çok daha üst bir boyuta taşınmış ve uygulamadaki somut örneklerle görünür hale gelmiştir. Neoliberalizm, sosyo-mekânsal dönüşümlerin çok yönlü, karmaşık bir projesini temsil etmektedir. Bu proje yalnızca sosyal yaşantının bütünüyle metalaştırılmasının vizyonunu değil, sermayenin engel tanımayan kurallarına destek olan kurumsal değişikliklerin de somut bir programını içermektedir (Brenner ve Theodore, 2002: 363). Bu nedenle neoliberalizmin kent üzerindeki çok yönlü ve karmaşık etkisini açıklamak önem arz etmektedir.

2.3.2. Neoliberalizmin Kentlere Etkileri ve Kentsel Dönüşüm

Neoliberalizm, yalnızca siyasi tartışmalarda değil, aynı zamanda sosyal bilimlerde ve özellikle kent araştırmalarında artan bir ilginin nesnesi haline gelmiştir (Pinson ve Journel, 2016: 137). Neoliberal dönüşümün çelişki, çatışma ve gerilimlerinin en fazla kentsel ölçekteki gündelik yaşam deneyimlerinde hissedildiği, neoliberal politikaların kentlerin örgütlenmesinde belirleyici hale geldiği ve aynı zamanda kentlerin neoliberal sermayenin yeniden üretilmesinde merkezi rol oynadığı düşünüldüğünde neoliberalizm-kent ilişkisi oldukça önemli bir konuya dönüşmektedir (Erdoğan, 2009: 30).

Neoliberalizm, tüm dünyada kentlerin dönüşümünde ana faktörlerden biridir (Gales, 2016: 154). Kentler, neoliberalizmin yeniden üretimi, değişimi ve sürekli olarak yeniden inşası için giderek daha merkezi hale gelmiştir. Kentler, neoliberal politikalarla birlikte kurumsal yenilikler ve politik-ideolojik projeler için birer stratejik hedef haline geldikçe, bu dönemde neoliberalizmin belirgin bir kentleşmesinin meydana geldiği söylenilebilir. Bu koşullar altında kentler, neoliberalizmin egemenliğinin sürdürülmesinde kullanılan başlıca siyasi ve ideolojik stratejilerin birçoğunun kuluçka alanı haline gelmiştir (Brenner ve Theodore, 2002: 375).

Neoliberalizm, kalkınma ve büyüme uğruna bir dizi politikayla birlikte kentin sınırlarını yeniden şekillendirmektedir (Huang, 2019: 47). Neoliberal değişimleri yaratan özelleştirme, metalaştırma, rekabetçilik ve radikal sosyo-mekânsal dönüşüm, kentleri yeniden yapılandırmaktadır (He ve Wu, 2019: 284). Neoliberalizm piyasa mantığının normalleştirilmesine ve tüm kentsel politikaların bu mantığa tabi kılınmasına dayanmaktadır (Peck ve Tickel, 2002: 394). Neoliberalizm bir kentsel politika olmamakla birlikte, kentsel mekândan ve kentsel pratiklerden beslenmektedir.

Neoliberal politikalar, ekonomik faydaları (sermaye birikimini) elde etmek için kentsel bölgelerin coğrafi ve fiziksel varlıklarını stratejik olarak kullanma ve genişletme çabası içerisindedir

(Jaffee, 2019: 119). Afenah'a göre (2009:3) neoliberalizmin kentsel politika üzerindeki pratik etkileri mahalle, kent ve metropoliten bölge düzeyinde, yeniden dağıtımdan rekabete yönelme, kurumsal yeniden ölçeklendirme (alt ve uluslarüstü düzeylere daha fazla yetki vererek), özelleştirme, serbestleştirme, âdem-i merkezîyetçilik, kuralsızlaştırma ve artan mali disiplinle kentsel ekonominin yeniden canlandırılması yoluyla görülebilmektedir.

Neoliberalizm, kentlerde yönetişimi ön plana çıkarmak suretiyle yerel yönetimleri girişimci hale getirmiştir. Kentsel yönetişim, yerel yönetimler, özel temsilciler ve kentsel seçkinlerle birlikte kentleri küresel hale getirme ve rekabetçi mantık temelinde üreten geliştiricilere dönüştürmüştür (Miro, 2011: 2-3). Neoliberalleşme süreciyle kentler markalaşma, rekabetçilik, pazarlama, tanıtım, yatırım çekme gibi yeni işlevler kazanmıştır. 1980'li yıllar öncesinde bu işlevler kentlerde itici güç olarak görülmemiştir.

Neoliberal programlar, yerel ekonomileri canlandırmaya çalışırken doğrudan kentsel politika rejimleri tarafından içselleştirilmiştir. Kentler, yer pazarlama, girişim ve yetkilendirme bölgeleri, yerel vergi indirimleri, kentsel kalkınma şirketleri, kamu-özel ortaklıkları ve çalışma ücreti politikalarına, mülk yeniden geliştirme planlarına, iş projelerine, yeni sosyal kontrol stratejilerine, polisliğe, gözetleme ve yerel-bölgesel devlet aygıtı içindeki bir dizi başka kurumsal değişikliğe uğramıştır. Bu tür neoliberal kentsel politikaların kapsayıcı hedefi, şehir alanını hem pazar odaklı ekonomik büyüme hem de seçkin tüketim pratikleri için bir arena olarak harekete geçirmektir (Brenner ve Theodore, 2002: 368).

Günümüzde neoliberal politikaların benimsendiği yerlerde devletlerin kentlere giderek artan ilgisi; kentleri ekonomik, siyasal ve sosyal amaçlarını gerçekleştirebilmeleri için bir araç olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır (Eraydın, 2012: 14). Neoliberal kentleşme politikaları sonucunda devlet mekanizması üretim ve sosyal hizmetler alanından yavaş yavaş çekilirken, mal ve hizmetlerin küresel ölçekte dolaşımını kolaylaştıran yasal düzenlemeleri hayata geçirmek için etkin bir rol üstlenmiştir. Bu bağlamda kentsel ölçekte devlet, neoliberal ekonomi politikalarının dünya genelinde yaygınlık/süreklilik kazanmasında, mekânsal yapılarda doğrudan ve dolaylı olarak bir dizi dönüşümün gerçekleşmesinde önemli bir görev üstlenmiştir (Kurtuluş, 2010: 190). Özellikle büyük kentlerdeki kentsel dönüşüm projeleri, büyük ölçekli kentsel gelişim projeleri, güvenli konut tipleri ve alışveriş merkezlerinin varlıklarının artması bu sürecin ürünüdür. Böylece devletin düzenleyici rolü, girişimci sermaye ile bir araya gelmekte ve kentsel mekândaki toprak kullanım süreçlerini neoliberalizmin doğasına uygun bir şekilde yeniden şekillendirmektedir (Bahçeci, 2017: 37).

1960 ve 1970'li yıllarda Avrupa'da kentliler, kentsel mekândaki mücadelelerin yanı sıra sosyal devletin geliştirdiği politikalarla beraber barınma, eğlenme, eğitim ve sağlık alanlarında çeşitli haklar elde etmişlerdir. Bu dönemi takiben, 1980'lerden itibaren uygulamaya konan neoliberal politikalar

sonucu, söz konusu haklar geri alınmış ve kent mekânının her alanı metalaştırılmaya çalışılmıştır. Elektrik, su gibi temel hizmetler özelleştirilmiş, kentsel dönüşüm projeleriyle gelişen inşaat sektöründeki sermaye gruplarına teşvikler sağlanmış; kentin birçok bölgesi yeni rant alanlarına dönüşmüştür. Kentsel alanlar, neoliberal politikalar çerçevesinde piyasa değeriyle ölçülebilir, alınıp satılabilir meta mekânlar olarak yeniden kurgulanmıştır (Ötkünç ve Çoşkun, 2012: 1). Lefebvre (2014: 241), bu tarz mekânları soyut mekânlar olarak nitelendirmiştir. Yeniden yapılanma sürecinde en karlı alanlar ise eskiyen kent parçaları, tarihi değeri yüksek bölgeler, afete maruz kalan ve kalması muhtemel yerleşim alanları ve gecekondu alanları gibi müdahale edilebilirliği ve toplum tarafından kabul görebilirliği yüksek olan gayrimenkul piyasasıdır. Bu genel çerçeve içerisinde neoliberal devletin temel görevi, gayrimenkul piyasasının güçlendirilmesi ve kentsel alanın pazarlanabilirliğinin artırılmasında yönlendirici olmak ve bu şekilde kentsel mekânın neoliberal kentleşme dinamikleri ile yeniden şekillendirilmesini olanaklı kılmaktır (Güzey, 2012: 65-66). 1980'lerin ortalarından bu yana neoliberal kent politikaları, mahalle, kent ve bölgelere servet aktarımının nafile bir çaba olduğuna, bunun yerine, kaynakların dinamik, girişimci büyüme odaklarına kanallanması edilmesine hükmetmiştir (Harvey, 2015a: 72).

Neoliberalizm bir taraftan yeni kentli zenginlere yeni ve ayrıcalıklı/elit mekânlar sunarken, diğer yandan ise kentli yoksulları yeni zenginlerin iş, konut ve eğlence alanlarından uzaklaştırmaktadır. Hatta yoksullar bu yeni kapalı mekânların özelleştirilmiş güvenli ve korunaklı yapıları nedeniyle dışarıda kalmaktadırlar. Bu durumun neticesinde, yoksulların ve zenginlerin, iş, konut ve eğlence için kullandıkları mekânlar birbirinden ayrılmakta; kentsel mekân bir bölünme ve parçalanma sürecine girmektedir. Bazen bu ayrışma fiziki olarak birbirine çok yakın alanlarda bazen de uzak alanlarda yaşanabilmektedir. Kentin merkezinde yoksulların yaşadığı yerler cazibe merkezi haline geldikçe, bu mekânlar soylulaştırma hareketlerine maruz kalmakta, kentsel dönüşüm projeleri ile yoksullar yerlerinden edilmekte ve kentin dışına sürülmektedirler. Neoliberal küreselleşme sürecinin kentsel alanda sebep olduğu bu tarz dönüşümler, kentli yoksullar ile orta-üst sınıfları, büyük sermaye ile küçük işletmeleri, sanayi sektörü ile yükselen yeni sektörleri kentsel mekânın kullanımı ve yeniden organizasyonu konusunda karşı karşıya getirmekte ve rekabete zorlamaktadır (Geniş ve Çelik, 2012: 6).

Yeni-liberalizmin yükselişiyle birlikte, uygulanmakta olan toplumsal politikaların etkinliğinin azaltıldığı ve buna bağlı olarak toplumsal eşitsizliklerin daha önce hiç olmadığı kadar belirgin hale ulaştığı görülmektedir. Kentler, bu süreçte eşitsizliğin en belirgin biçimde gözlemlendiği mekânlar olarak ön plandadır. Farklı toplumsal kesimler arasında kentsel kaynakların paylaşımındaki eşitsizlikler artarken; bir tarafta kent yoksulluğu derinleşerek yaygınlaşmakta; diğer tarafta zenginlik kutuplaşarak ayrılmaktadır (Sipahi, 2012: 111).

Neoliberalleşme, mutlak bir terk edilmişlik durumundan mülkün değerinde bir artışa ve daha savunmasız sosyal sınıfların çoğunun yerinden olmasına yol açmakta ve bunu normalleştirmektedir

(Miro, 2011: 11, Huang, 2019: 47). Neoliberal kentleşmenin önemli bir boyutu soylulaştırmanın küresel kentsel bir strateji olarak yaygınlaştırılmasıdır (Smith, 2002: 427). Soylulaştırma süreciyle kentler yaratıcı bir yıkım sürecine girmekte ve eşitsiz coğrafi gelişim süreci yaşanmaktadır (Miro, 2011: 11). Soylulaştırma, piyasa güçleri lehine her zamankinden daha fazla kamu politikasına dâhil edilmektedir (Wyly ve Hammel, 2003: 19).

Neoliberal kentleşme, eski mahallelerin yıkımı ile yerine lüks, güvenli sitelerin yaratılması şeklinde parçalanmış bir kentsel yaşam bırakmıştır (Pow, 2009: 389). Büyük ölçekli projeler, çoğu şehirde artan fiziksel ve sosyal parçalanmaya neden olmuştur. Kentin orta ve üst sınıf kesimi için olmasa da, özellikle yoksul ve göçmen kesimi için neoliberal kent politikaları sosyal eşitsizlikler ve sosyo-mekansal parçalanma üretmiştir (Swyngedouw vd., 2002: 572). Bu bağlamda, neoliberal kentte yalnızca görkemli gökdelenlerin, lüks rezidansların, plazaların yer almadığı, kentin diğer yüzünde ayrışma, kutuplaşma, yoksulluk, yoksunluk ve sefaletin tüm çıplaklığıyla görünür hale geldiği yadsınamaz bir gerçekliktir (Sipahi, 2012: 113-114). Neoliberal uygulamalarla birlikte, gelir dağılımında, tüketim kalıplarında ve hayat tarzlarında yaşanan eşitsizlikler önceki dönemlere oranla daha keskin ve görünür olmaktadır (Erdoğan, 2009: 37).

Kent mekânının ve kentsel hizmetlerin neoliberal piyasa süreçlerinde şekillenmesi konut fiyatlarında ve kiralarda artışla birlikte sağlık, eğitim, ulaşım gibi hizmetlerin ticarileşmesi sonucunda artan yaşam maliyetleri demektir. Kentlerde neoliberalizm sürecinde gündeme gelen konuların başında sosyo-ekonomik, kültürel ve sembolik ayrışmaların derinleşmesi gelmektedir (Erdoğan, 2009: 39). Çöküntü, gecekondu gibi kent içi yoksulluk alanlarındaki yerinden edilmeler genellikle yoksulluğun kent merkezinden başka alanlara taşınması ve görünmez kılınması ile sonuçlanmaktadır. Kent merkezindeki değerli arazinin yeniden üretilerek üst sınıfların kullanımına açılması yeni tarz bir mekânsal ayrışmaya neden olmuştur. Tüm bu gelişmeler kent mekânının birbirinden kopuk adalar halinde şekillenmesi olarak özetlenebilir. Bu adalaşma, alım gücündeki artan farklılığa paralel olarak, hem konut alanlarında hem de alışveriş ve eğlence/boş zaman geçirme mekânlarında gözlemlenebilir olmuştur (Türkün, 2004).

Parçalanan yaşam alanları kentle ilişki kurmanın azaltıldığı ve kendi kendine yeten alanlar olarak inşa edilirken, ortak yaşam alanları giderek daralmaktadır. Tüm kentlilerin kullanımına açık olması beklenen parklar, bahçeler, plajlar, hatta kimi zaman sokaklar güvenli, kapalı ve belli bir statü gösteren sembollerle donatılmaktadır. Bu durumda sosyal sınıflar mekânda açık olarak ayrışmakta ve kamusal mekânda bir arada bulunabilme, temas edebilme hali ortadan kalkmaktadır (Kurtuluş, 2006: 10).

Küreselleşme, serbestleşme ve yönetişimin ortaya çıktığı neoliberal dönem ile büyük ölçekli kentsel gelişim projeleri arasında doğrudan bir ilişki vardır. Büyük ölçekli projeler, neoliberal bir “yeni kentsel politika” yaklaşımının ve seçici “orta ve üst sınıf” demokrasisinin bir parçası

konumundadır. Büyük ölçekli projeler, konut piyasasının canlanmasına özel bir önem atfetmektedir (Swyngedouw vd., 2002: 542). 1980'li yıllar itibariyle kentsel dönüşüm politikası, kentsel politikanın giderek daha merkezi bir bileşeni halini almıştır. Çoğunlukla, büyük ölçekli projelere dayalı kentsel dönüşüm programları, üretim ve talep koşullarının yerel, ulusal ve küresel olarak dönüştürülmesiyle ilişkili kentsel yeniden yapılandırma süreçlerine bir yanıt olarak belirginleşmiştir. Bu doğrultuda, fiziksel iyileşme süreçleri sosyo-ekonomik kalkınma hedefleriyle birlikte düşünülmektedir. Özellikle bu tür projeler, daha geleneksel yeniden dağıtım odaklı yaklaşımların yerini alacak neoliberal politikaların ayrılmaz bir parçasıdır (Swyngedouw vd., 2002: 571-572). Neticede kentsel gelişim projeleri dalgasıyla planlama ikinci boyuta indirgenerek, yüksek rant sağlayan arazi geliştirme ve dönüşüm projeleri birikimin ana dinamiğini oluşturmaktadır. Özdemir'in (2013: 34) ifade ettiği şekliyle; kentsel dönüşüm projeleri, neoliberal politikaların yerelleştirilmiş biçimleri, yerel tezahürleri ve en belirgin müdahale alanı olarak öne çıkmaktadır.

Küresel kent ekonomisinin lokomotifi, gayrimenkul ve inşaat sektörleridir. Günümüzde neoliberal politikaların büyük bir bölümü, başta inşaat, finans ve turizm sektörleri olmak üzere özel sektörü ön plana alan kentsel politikalar. Neoliberal kentsel politikalar, kentsel dönüşüm projelerinde yer alan inşaat firmalarının önündeki engellerin kaldırılmasını, gerekli yasa ve yönetmeliklerin çıkarılmasını ve daha önce yapılaşmaya izin verilmeyen alanların imar durumunun değiştirilmesini kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. Bu süreçte çöküntü alanları yanında tarihi alanlar, örenyerleri, yeşil alanlar ve ormanlık alanların imar yönetmelikleri değiştirilmekte ve büyük ölçekli sermaye tarafından konut alanları, oteller, alışveriş merkezleri yapılmak üzere kentsel dönüşüm uygulamaları planlanmaktadır (Özdemir, 2013: 35). Her geçen gün artan bu projelerin kent makroformuna etkisine bakıldığında kentsel dönüşümün kendiliğinden gelişen bir olgu olmadığı ve gerçekleşmesi için toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasal gayeler ile kent planına müdahalenin gerektiği görülmektedir (Özlü vd. 2018: 198).

Kentsel dönüşüm projeleri, üst ölçek planlama kapsamında dönüştürülemeyen alanların yapılaşmaya açılması ve sermaye mantığı içerisinde dönüştürülmesine olanak tanıyan araçlar olarak görülmektedir. Kentsel dönüşüm projeleri, neoliberal politikaların yalnız bir uzantısı değil kurucu bir unsurdur. Kentsel dönüşüm projelerinde somutlaşan yeni kent politikalarının temel hedefi büyüme ve rekabet amaçlı yeniden yapılanmadır. Adil paylaşım, refah koşullarının yaygınlaştırılmasına dayanan yaklaşımlar yerini daha ekonomik teşvik ve rekabetçi yeniden yapılanmayı hedefleyen piyasa temelli yaklaşımlara bırakmıştır. Bu yolla yapılı çevre, kentin elitlerinin çıkarlarına ve sermayenin birikim stratejilerine uyumlu hale getirilmektedir. Kentsel dönüşüm projelerinin piyasa temelli ve özel sermaye yatırımlarını teşvik edici özellikleri ile ön plana çıkmasında devlet, merkezi bir güç olarak düzenleyici rol oynamaktadır (Erdoğan, 2009: 48). Kentsel dönüşüm aracılığıyla artı sermaye emilmekte, yaratıcı yıkım yöntemiyle kentsel alan yeniden düzenlenmekte ve bu durum karşısında en çok alt sınıflar ve marjinalleşmiş kesimler olumsuz etkilenmektedir (Harvey, 2015a: 58). Dolayısıyla neoliberal kent politikalarının şekillendirdiği

kentsel dönüşüm uygulamaları, kentli hakları açısından da kenti önemli düzeyde dönüştürmektedir. Türkiye’de uygulanmakta olan neoliberal kent politikaları, yeni mekân üretimi olarak kentsel dönüşüm projeleriyle kentli haklarına doğrudan veya dolaylı olarak müdahalede bulunmaktadır.

2.3.3. Türkiye’de Neoliberal Dönüşüm ve Kentsel Yansımaları

Türkiye’de 1980’lerde ilk pratik yansımalarını bulan neoliberalizm, 2000’li yıllar itibariyle şiddetini giderek artıran bir dalgayla toplumun her alanına egemen olmuştur. Türkiye’de neoliberalizm, özellikle sol siyasetteki muhaliflerinin etkisizleştirilmesiyle birlikte kayda değer bir eleştiriyle karşılaşmamıştır. Bu sebeple neoliberalizm, özellikle etkili bir entelektüel çevrenin toplum üzerinde oluşturduğu baskı sonucunda toplumsal gelişmenin doğal ve nihai bir sonucu olarak kabul edilmiştir (Kurmuş, 2010: 9). Türkiye’de neoliberal ekonomi politikaları 1980 döneminde uygulamaya konulan ihracata dayalı, yabancı sermaye girişini destekleyici faaliyetler ve kapitalist dünyaya entegre olmayı sağlayacak şekilde dışa açık büyüme politikaları ile beraber etkili olmuştur (Güzelsarı, 2008:97). Bu nedenle 1980 ve sonrasındaki yılları, serbestleştirme, özelleştirme, dışa açılma, rekabet etme ve küresel sermayenin genişlemesini sağlayan politikaların oluşturulduğu dönem olarak görmek mümkündür. 24 Ocak 1980 kararları, neoliberal politikaların ekonominin merkezine oturtulmasının kararı olmaktadır. Bu kararlar doğrultusunda serbestleşme ve dışarıdan (IMF, DB) dayatmalı yapısal dönüşümler uygulanmıştır (Kazgan, 2008:195). Neoliberal politikalar, ekonomik krizlerden kurtuluş yolu olarak görülmeye başlanmıştır (Uğurlu, 2013: 5). Türkiye’de neoliberalizm, kısa vadede ödemeler dengesini iyileştirmeyi ve enflasyonu düşürerek istikrar sağlamayı, uzun vadede ise piyasaya daha fazla ağırlık veren ve dışa, özellikle de ihracata yönelik bir ekonomi yaratmayı amaçlamıştır (Pamuk, 2014: 265). Böylece sosyal refah devleti anlayışı terk edilerek güçlü bir devlet ve serbest piyasa ekonomisi birlikteliğini savunan neoliberal devlet anlayışına keskin bir geçiş yaşanmıştır. Türkiye’de sanayi yoluyla kalkınma yerini hizmet sektöründeki gelişimlere bırakmıştır.

Neoliberal dönemde, Türkiye’de devletin yeniden yapılanması süreci başından beri iki paralel hatta devam etmektedir. Bir yandan daha önce kamusal bir anlayışla düzenlenen eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik dâhil pek çok sektör, devletin düzenleyici müdahalelerinin dışına çıkartılarak sermayenin hukuki ya da hukuk dışı yollarla birikiminin alanı haline getirilmektedir. Diğer yandan da başta emek olmak üzere, neoliberal politikaların kaybeden kesimleri üzerinde kurulan tahakküm biçimlerini koruyup yeniden üretilebilecek güçte bir devlet yapısı oluşturulmaya çalışılmaktadır (Bedirhanoglu, 2009: 47). Türkiye’de neoliberalizmin kuruluşu sermayenin kar oranına, meta alanının sınırsız genişletilmesine, toplum mühendisliğine ve gerektiğinde devletin olağanüstü durumlar etrafında şekillenen zor gücünün desteğine bağlı olarak gelişmiştir (Karahanoğulları, 2019: 462).

Türkiye neoliberal dönüşüm sürecinde sürekli kriz ortamıyla baş başa kalmıştır. Bu durum borçlanma ihtiyacını ve bütçe açıklarını artırmış, 1990'lı yıllardan itibaren siyasal iktidarlar, kaynak yaratma sorunu ile baş etmek için çeşitli politikaları yürürlüğe koymuşlardır. 1990'larda özelleştirme politikaları ile bu sorun aşılma çalışılırken, 2000 sonrasında inşaat ve gayrimenkul yatırımları ile kaynak sorunu çözülmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla inşaat yatırımları ve özellikle kentsel dönüşüm uygulamaları, kaynak yaratmanın ve neo-liberal yapılanmanın belirli toplumsal kesimler üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik gerçekleştirilmiştir (Balaban, 2011: 30-32).

1980 sonrası dönemde neoliberal politikaların etkisi ile kamu yatırımları, özel sektör yatırımlarına göre gerilemiştir. Bu arada madencilik, imalat ve tarım sektörüne yapılan yatırımlar azalırken, konut sektörüne yapılan yatırımlar enerji, ulaştırma ve sağlık sektörüyle birlikte artmıştır. Yatırımların en çok arttığı sektörün konut sektörü olduğu gözlemlenmektedir (Bayraktutan ve Arslan, 2008: 4). Türkiye ekonomisinde 1980 sonrası yaşanan dönüşümün neden olduğu emek kesimi üzerindeki artan yük ve devletin artan finansman ve kaynak ihtiyacı gibi temel yapısal sorunları çözme arayışları, siyasal aktörlerin inşaat sektörüne yönelik tutum ve politikalarının belirlenmesinde etkili olmuştur (Uğurlu, 2013: 4). 2000'li yıllarda ülke ekonomisinin hemen hiçbir sektöründe küresel rekabet gücü gelişmemiştir. Böyle bir iklimde inşaat adeta tek, alternatifsiz bir sektör haline gelmiştir. İnşaat can simidi bir sektör konumundadır ve yeniden üretilip dağıtılacak mekânlara ilişkin yaratıcı çözümlere ihtiyaç vardır. Bu nedenle daha önce emlak piyasasına konu edilmeyen, yeniden üretilmesi düşünülmemiş, metalaşmamış mekânlar devreye sokulmak istenmiştir. Meralar, yaylalar, orman arazileri, HES alanları, rüzgâr, termik ve nükleer enerji santralleri, tarihsel miras ve sit yerleri kalkınma adına kullanılmak istenmiştir (Çavuşoğlu, 2014: 254). Türkiye'de neoliberal süreç sermaye yararına kentsel alanı dönüştürmektedir. Türkiye'de kamusal alanlar, mahalleler ve semtler meta haline gelmiş, kamu malları ve alanları özelleştirilmiş, halka ücretsiz veya düşük fiyatlı sağlanan hizmetler azaltılmış ve halkın hizmetlere erişim hakkı sınırlandırılmıştır. Kamusal binalar ve alanlar yerine alışveriş merkezi, otel ve lüks konutlar yapılmıştır (Şahin, 2016: 87-88). Neoliberalleşme sürecinde özellikle büyükşehir ve turizm alanlarında iş merkezleri, gökdelenler, alışveriş merkezleri, oteller ve kongre merkezleri, güvenli ve kapalı siteler, limanlar, lüks konut alanları, hızlı tren ve metro hatları, terminaller, havalimanları, fuar alanları, stadyumlar, oteller vb. şeklinde kentsel yatırımlarla kentlerin silüetleri değiştirilmiş, kentler büyüme ve kalkınmanın ilk adımları haline gelmiştir.

Türkiye'de neoliberalizmin kentlere etkisi, en çok büyük ölçekli projeler ve kentsel dönüşüm uygulamalarında izlenen politikalar tarafından şekillenmiştir. Türkiye'de büyük ölçekli projelerin yaşama geçirilmesinde rıza ve zor araçları taktiksel bir şekilde kullanılmaktadır. Bir yandan geniş toplumsal kesimlerin rızasını hedefleyen yatırım, rekabet, markalaşma, mega projeler şeklindeki hegemonik söylem tarzı; diğer yandan rıza göstermeyen ve projelere karşı muhalif mücadeleyi benimseyenlerin tasfiyesi için çıkarılan yasalar söz konusudur (Penbecioğlu ve Bayırbağ, 2015: 349-350). Belediyeler neoliberal dönemde, geleneksel belediyeçilik anlayışını terk etmiş ve

neoliberalizm’e özgü bir kavram olan ‘proje belediyeciliği’ anlayışına geçmiştir. Kent mekânı, kısa sürede kaynak yaratmak ve bu kaynağı kentin yatırımları için cazip hale getirmek amacıyla metalaştırılmıştır. Kaynak yaratmada öncelikli çözüm emlak piyasası olmuştur. Bu amaçla, öncelikle hazine arazileri imara açılmakta, ikinci olarak kent merkezinde emlak değeri yükselen gecekondular yapılmış ya da eski mahallelerde kentsel dönüşüm uygulaması yapılmasına hız verilmiştir (Gülbüz vd., 2023: 127). Neoliberal politikaların hâkim ekonomi politiğın çerçevesini çizdiği 1980’lerden bugüne kadar İstanbul hem yeni yapılanmanın ana kurucu öğelerinden biri hem de neoliberal politikaların etkilerinin en çok hissedildiği kentlerden biri olmuştur (Öktem, 2011: 23). İstanbul’la başlayan neoliberal politikalar, giderek diğer büyükşehirlere de yayılmış ve kentsel yerleşimlerin yönetimini ve planlamasını etkilemiştir.

Türkiye’de neoliberal serbest piyasaya geçiş salt ekonomik bir olgu olarak algılanmıştır. Oysa ciddi yapısal reformlar içerdiği, toplumsal dokuda çok belirgin kırılmalara yol açtığı görülmektedir (Gambetti, 2009: 158). Ana eksen küresel kapitalizmin gelişmesi olan bu politikaların uygulanması sosyo-ekonomik olarak çöküşlerin yaşanmasına, yoksulluğun derinleşmesine, mekânsal ayrılmaya, kentsel gerilimin artmasına, kentsel kaynakların sınıf çıkarları esasları tarafından düzenlenmesine ve sosyal politikaların uygulama alanının sınırlandırılmasına sebebiyet vermiştir (Uçkaç, 2010: 429-430; Öktem, 2006: 53). Bu olumsuz sonuçlar, neoliberal politikaların bir aracı haline gelen kentsel dönüşüm uygulamaları sonucunda da ortaya çıkmış ve kentsel dönüşüme uğrayan kentlileri hak temelinde ciddi ölçüde etkilemiştir. Bu durum, kentsel dönüşüm ve kentli hakları ilişkisini detaylı bir şekilde ilişkilendirmeyi gerekli kılmaktadır.

2.4. Kentsel Dönüşüm ve Kentli Hakları Arasındaki İlişki

Kentlerin, hak ve özgürlüklerin güvence altına alındığı, insan onuru ve sağlığının uygun standartlarda yaşanılabilir kılındığı mekânlar olması beklenir. Dolayısıyla fiziksel, ekonomik, toplumsal, çevresel ve siyasal haklar kentsel mekânda güçlü kılınmalıdır. Ancak bu şekilde kentsel yaşam kalitesi artırılabilir ve sürdürülebilir. Kentsel dönüşüm, kentlerdeki mekânsal sorunların çözülmesi ve doğal afetlere karşı dirençli yerler inşa edilmesi amacıyla önemli işlevler görebilmektedir. Son yıllarda kentsel dönüşüm uygulamalarıyla, kentlerdeki farklı boyutlarda ortaya çıkan kentleşme sorunlarının çözülebilmesi, ulusal, bölgesel ve yerel düzeydeki yönetimlerin ilgi alanına girmiştir. Kentsel dönüşüm süreçleri neticesinde kentli haklarının gözetilmesi ve geliştirilmesi önemsenmesi gereken bir konu haline almaktadır. Kentli hakları çok çeşitlilik arz etmekte ve kentsel dönüşüm politika süreçlerine farklı düzeylerde etki etmektedir. Çalışmanın bu bölümünde kentsel dönüşümün 17 farklı kentli hakları ile olan ilişkisi ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1. Kentsel Dönüşüm ve Ulaşım-Dolaşım Hakkı

Ulaşım, tüm insanların hayatında önemli bir rol oynamakta ve en temel ihtiyaçlar arasında gösterilmektedir (Sanchez vd., 2007). Kentlerin kendine özgü karmaşık yapıları ve insanlığın gelişen ihtiyaçları, kentsel ulaşımı da karmaşık bir hizmet alanı haline getirmiştir. Kentte sorumlu kurumlar vasıtasıyla ulaştırma hizmetlerin yürütülmesi ve kentlilerin ulaşım hakkından mümkün olan en adaletli ve etkili şekilde yararlanması gerekmektedir (Bozdoğan, 2022: 47). Bu bağlamda, kentsel dönüşüm uygulamalarıyla kentlerin ulaşım ve dolaşım konusunda kentli haklarını gözetecek şekilde gelişmesi mümkündür. Kentsel dönüşüm uygulamalarının planlama boyutunda ulaşım akslarının ve sınırlarının belirlenmesi, yaya dolaşımının gözetilmesi, ulaşım ve dolaşım engellerinin kaldırılması, bütüncül ve uyumlu bir düzenin oluşturulması, dezavantajlı grupların erişilebilirliğinin artırılması, ulaşım ve dolaşım güvenliğinin kurulması, bisiklet kullanımı başta olmak üzere ulaşım çeşitliliği sağlanması, toplu taşıma sisteminin geliştirilmesi ve özendirilmesi gibi farklı düzeyde alınan kararlarla kentlilerin hakları daha etkin, düzenli ve adaletli bir çerçeveye kavuşturulabilmektedir. Ancak özellikle mahalle ölçeğinde gerçekleştirilen geniş çaplı kentsel dönüşümlerin yerinde dönüşümle yapılmaması durumunda kentlilerin sosyal, kültürel ve ekonomik hayatının geçtiği yerlerden çok uzak yerlere taşınmak zorunda bırakılmaları, ulaşım ve dolaşım haklarının da ellerinden alınması anlamına gelmektedir. Bu nedenle kentsel dönüşüm uygulamalarında kentlilerin mevcut ulaşım ve dolaşım hakkını zedelemeyecek şekilde çalışmalar yapılması öncelikli olmalıdır.

2. Kentsel Dönüşüm ve Çevre-Doğa Hakkı

Tüm insanlar, ekolojik olarak güçlü, sağlığı veya refahı tehdit etmeyen bir çevreye/doğaya sahip olma hakkına sahiptir (Feris, 2008: 29). Çevresel kalite, refah veya sürdürülebilirlik standardına ilişkin haklar olarak nitelendirilen çevre hakkı (Woods, 2016: 334), ihtiyaç olan doğal kaynaklara erişme hakkını ve bu erişimi güvence altına alıp savunabilmeyi ön plana almaktadır (Dodsworth, 2021: 716). Günümüz kentlerinin birçoğu, tekdüze yeşil alanlar ve genellikle beton, asfalt, cam gibi yapay çevre yığınlarından oluşmaktadır. Kentlerde çevre ve doğa, sanayi, enerji tesisleri, trafik ve konutlardan kaynaklı emisyonlarla kirlenmiştir (European Urban Charter, 1992). Kentlerde çevre ve doğayı yaşatacak doğal sistemleri korumak ve yenilerini geliştirmek gereklidir. Amaç, hava, gürültü, su ve toprak kirliliği olmayan, doğası ve doğal kaynakları korunan sağlıklı, kirletilmemiş bir çevre olmalıdır (The European Declaration of Urban Rights, 1992). Bu doğrultuda, yaşanabilir ve çevre-doğayla uyumlu alanlar yaratma amacına sahip kentsel dönüşüm uygulamaları önemli rol oynamaktadır. Kentsel dönüşüm uygulamaları, yeni sosyal ve ekonomik adaletsizlikler yaratmadan çevre ve doğayla eşgüdümlü bir şekilde arazi kullanımına sahip kentsel alanların kurulmasına katkı sunabilirler. Kentsel dönüşümle birlikte doğa ve enerji kaynaklarının akılcı, tutarlı ve sürdürülebilir kullanımı, evsel ve tehlikeli atıklara karşı önlemler alınması, akıllı ve temiz teknolojinin benimsenmesi, ağaçlandırma ve yeşil alanların uygun peyzaj yöntemleriyle oluşturulması, binaların yeşil odaklı hale getirilmesi şeklinde kirliliği azaltıcı ve çevre-

doğa hakkını önemseyen politikaların yürütülmesi mümkün hale gelmektedir. Kentsel dönüşüm projeleri, çevre odaklı ve sürdürülebilir düzeyde uygulanırsa başarı sağlanabilecektir.

3. *Kentsel Dönüşüm ve Fiziki Yapının Geliştirilmesi/İyileştirilmesi Hakkı*

Kentliler, kaliteli bir fiziki ortamda yaşamlarını sürdürme hakkına sahip olmalıdırlar. Bu bağlamda kentteki fiziksel unsurların geliştirilmesi ve iyileştirilmesi, yaşam alanlarında ikamet edenlerin refahını ve ihtiyaçlarını gözeten ölçüde yerine getirilmelidir. Kentlerin fiziksel ortamı yaşanabilirlik, erişebilirlik, hareketlilik, özgürlük, çeşitlilik ve kimlik özelliklerini içinde barındırabilmelidir (Smith vd., 1997: 229). Kentlerde fiziki yapısı eskimiş ve yetersiz alanlarda kentsel dönüşüm faaliyetleri önemli işlevler görmektedir. Özellikle fiziki alanların temizlenmesi, düzenlenmesi, sağlıklı hale getirilmesi ve güzelleştirilmesi kentsel dönüşümün ana odaklarından biridir (Şentürk, 2019: 382-383). Kentsel dönüşümle yerleşimlerin peyzaj ve tasarım yönünde planlanması, binalar, ulaşım hattı, açık alanlar gibi kent formlarının geliştirilmesi, mimari yaratıcılığın ve kalitenin önemsenmesi, göze hoş gelen bir fiziki çevrenin kurulması sağlanabilecektir. Özellikle gecekondu ve çöküntü bölgelerinde kentsel dönüşüm yoluyla fiziki yapının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi öncelikli noktalardandır. Bu alanların fiziki (bina, sokak, açık alan vs.) koşulları yeterli ölçüde gelişmemiş ve hatta kötü durumdadır. Kentsel dönüşüm politikalarının yeni sorunlar yaratmadan ilgili alanların fiziksel ve diğer koşullarını geliştirmeye yönlendirilmesi yoluyla hak temeline olumlu sonuçlar yaratması mümkündür. Genel eğilim, fiziksel yapının veya çevrenin tamamen ortadan kaldırılmasından ziyade dönüşüm alanının uygun ve sürdürülebilir yöntem ve tekniklerle yeniden iyileştirilmesi ve dönüştürülmesi olmalıdır.

4. *Kentsel Dönüşüm ve Tarihi Kentsel Yapı Mirasının Korunması Hakkı*

Tarihi kentsel alanlar, bir kentin tarihinin ve hafızasının parçalarıdır. Hızlı kentleşme sürecinin yaşandığı dönemlerde gerçekleştirilen geniş yollar, yüksek konutlar ve eski yapıların yıkılmasına yönelik uygulamalar sonucunda kentler, tarihi dokusu zedelenen, değerini ve kimliğini kaybetme durumuyla karşı karşıya kalan mekânlar haline gelmiştir (Wang, 2012: 40). Neticede kentsel mirasın “arada” bir konumu vardır: bir yandan kentsel gelişmenin doğası gereği sürekli değişme ve yok olma tehdidi altındayken, diğer yandan tarihi ve kültürel değerleri nedeniyle muhafaza edilmektedir (Karlström, 2014: 7540). 20. yüzyılın son çeyreği itibarıyla uluslararası organizasyonların ve sivil toplumun, tarihi yapı ve alanların korunmasına yönelik tutumları sonucunda kentsel yapı mirasının korunması hak temeline düşünölmeye ve savunulmaya başlanmıştır. Kentsel tarihi mirasın korunması ve hak odaklı düşünölmesi sürecinde “kentsel dönüşüm” önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentsel dönüşüm uygulamalarıyla tarihi kentsel alanların ve yapıların korunması, iyileştirilmesi ve rehabilitasyonu gerçekleştirilebilmektedir. Özellikle anıtlar, hükümet binaları, ibadethaneler, okullar, hastaneler başta olmak üzere çeşitli kamu binaları, sit alanları, limanlar, garlar, askeri tesisler ve özel evlerin korunmasında kentsel dönüşümün kapsamlı ölçüde planlanması,

gelecek kuşaklara daha dayanıklı yapılar sağlanabilmesi ve tarihi değeri olan kültürel yapıtların yaşamın temel dinamikleri haline getirilmesi öncelikli hale gelmelidir.

5. *Kentsel Dönüşüm ve Konut Hakkı*

Konut hakkı, her bir birey veya hane birimi adına asgari düzeyde yeterli konuta erişimin güvence altına alınması talebi anlamına gelmektedir (Michelman, 1970: 207). Diğer bir anlatımla, tüm hanelerin karşılanabilir, temel ihtiyaçları karşılayan, sağlıklı ve güvenilir konut güvencesine sahip olmasıdır (Morris, 2010: 28). Dünya çapında yeterli konut/barınma ihtiyacı oldukça fazladır. Nitekim tüm dünyada yüz milyon evsiz ve bir milyardan fazla insan yeterli ve sağlıklı bir konuttan yoksundur. Konut hakkı, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde diğer sosyal ve ekonomik haklar gibi, uygulama ve icra edilebilirlik açısından özel sorunlar teşkil etmektedir (Tung, 2003: 541). Yeterli konut hakkı, birey ve toplum sağlığını teşvik etmek ve korumak için bir araç olarak görülmektedir. Bu hakkın önemli bir bileşeni, sağlık ve güvenlik standartlarına uygun olması gereken konutların yaşanabilir olmasıdır (Thiele, 2002: 712). Konut hakkı, uluslararası, bölgesel ve ulusal hukuk sistemlerinde çok geniş bir şekilde tanınmasına rağmen, pek çok insan bu haktan yararlanamamaktadır (Leckie, 2001: 149).

Kentlerde asgari yaşam koşullarını sağlayabilen, sağlıklı ve güvenli bir konuta erişim tüm kentlilerin en doğal hakkıdır. Kentlilerin, konut hakkından adaletli ve yeterli şekilde yararlanabilmelerini sağlamak ise merkezi yönetimlerin ve yerel yönetimlerin temel görev ve sorumlulukları arasındadır (Özaslan, 2022: 127). İlgili kurum ve kuruluşlar için konut hakkının sağlanması ve güvence altına alınmasında kentsel dönüşüm uygulanabilir bir araç haline gelmiştir (Demirkol ve Bereket Baş, 2013: 31).

Konut hakkı sadece barınma gereksiniminin karşılanmasından ibaret değildir. Öncelikle su, elektrik, kanalizasyon gibi altyapı hizmetleri sağlanan, güvenliği garanti edilen, ısı, ışık ve havalandırması yeterli, sağlık koşullarına uygun, insanın çalışma, sağlık, eğitim, çevre gibi haklarını kullanmasına olanak tanıyan bir yaşam ortamına sahip, geliri ne olursa olsun herkesçe erişilebilir ve karşılığı ödenebilir olması halinde konut hakkından söz edilebilir (Demirkol ve Bereket Baş, 2013: 31). Yetersiz barınma koşulları altında yaşayanların konut hakkından söz etmek zordur. Bu nedenle çöküntü ve gecekondu bölgeleri, doğal afet riski altındaki binalar ve yerleşimler ile yapı stoku zedelenmiş ve yıpranmış alanlarda gerçekleştirilecek kentsel dönüşüm uygulamalarıyla daha kaliteli, sağlıklı, erişilebilir, dayanıklı ve dirençli yerleşimler oluşturulabilmektedir. Kentsel dönüşüm doğrultusunda konutların elverişli ve sürdürülebilir esaslarla planlanması halinde kullanım değeri artacak ve kentliler yeterli konutlarda insan onuruna yaraşır yaşama hakkına erişecektir.

6. Kentsel Dönüşüm ve Kent Güvenliğinin Sağlanması/Suçların Önlenmesi Hakkı

Maslow'un (1943: 377) ihtiyaçlar hiyerarşisi teorisine göre ilk sıradaki temel fizyolojik ihtiyaçlardan sonra ikinci sırada güvenlik ihtiyacı gelmektedir. Güvenlik, tüm kentlilerin eşit veya evrensel olarak erişilebilir olması gereken bir kaynaktır (Morelle ve Tadie, 2011: 1). Güvenliğin temelinde fiziksel, psikolojik, sosyal, ekonomik ve politik boyutlarda ortaya çıkabilecek risk ve tehditlere karşı korunma durumu vardır (Paszkowski vd., 2020, Powell, 2012: 15). Güvenlik gereksinimini doğuran en önemli etken suçtur. Dolayısıyla suçların önlenmesi yoluyla güvenli ve sağlıklı bir yaşam olanağına kavuşulabilir. Kentler, yoğun göç, aşırı nüfus artışı, çarpık kentleşme ve gelir eşitsizlikleri başta olmak üzere pek çok sorunla karşı karşıyadır. Bu sorunlar, kentsel güvenlik gereksinimini ortaya çıkarmakta ve suçların yoğun olduğu alanlara yönelik politika üretme zorunluluğunu gündeme getirmektedir. Kentleri, risk, korku, endişe ve belirsizlik alanından kurtarmak ve güvenli kılmak gerekliliği, kentliler için oldukça önemlidir.

İnsan güvenliğini tehdit eden suçlar kentin hemen her bölgesinde ortaya çıkabilmektedir. Bu sebeple suçların önlenmesinde geniş ölçekte kolluk kuvvetleri gücü, akıllı teknolojiler ve sosyal kontrol mekanizmalarına ihtiyaç vardır. Bunun dışında özellikle çöküntü ve gecekondu alanları; sağlıksız yaşam koşulları, yoksul nüfus ve suç potansiyeli ile kentsel güvensizliğin görünür yüzü olmuştur (Aksoy ve Güzey Koçataş, 2017: 291). Günümüzde pek çok kentte suçların önlenmesi amacıyla özellikle çöküntü ve gecekondu/getto bölgelerine yönelik kentsel dönüşüm uygulamaları gerçekleştirilmektedir. Köhneleşmiş ve işlevini kaybetmiş kent içi bölgeler ve mahalleler gibi kentsel suçlara uygun ortamları bünyesinde barındıran yaşam alanları, farklı kentsel dönüşüm yöntemleri kullanılmak suretiyle dönüştürülmektedir. Böylece daha kaliteli, temiz ve düzenli yaşam alanlarına kavuşturulan bölgelerde kentsel suçların önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Bu doğrultuda suç unsuru, dezavantajlı mahallerdeki kentsel dönüşüm projelerine meşruiyet sağlayıcı bir unsur olarak görülmektedir (Akalin, 2015: 15). Suç oranlarının yüksek olduğu dezavantajlı yerlerdeki, problemleri çözmek için kentsel dönüşüm projelerinin hayata geçirilmesiyle yeni bir mahalle ve topluluk yapısı inşa edilmekte, kentsel mekânın yeniden düzenlenmesi söz konusu olmaktadır (Ünal-Reşitoğlu, 2022: 2708). Kentsel dönüşümle kentsel mekânlar kurgulanırken mahallenin yönetsel etkinliğinin artırılması, sokakların daha işlevsel kullanılması, insan hareketliliğinin sağlanması, ticaretin canlı tutulması ve yerleşimin ıssızlıktan kurtarılması düşünülmeli gereken güvenlik önlemleridir (Sezik, 2019: 665). Kentsel dönüşüm çalışmalarıyla suçların tamamen önlenmesi mümkün olmayabilir. Bunun sebebi suçun her an her yerde ortaya çıkabilme ve güvenlik sorununa dönüşebilme durumudur. Ancak kentsel dönüşüm uygulamalarının güvenlik risklerine neden olan suçlara karşı belli ölçüde azalış sağlayabilme potansiyeli vardır. Kentsel dönüşüm uygulamalarında suç azaltma politikalarının yürütülmesi, fiziksel yapının dönüştürülmesi yanında sosyo-ekonomik yapının da politika unsuru olduğu bütüncül yaklaşıma dayanmalıdır.

7. Kentsel Dönüşüm ve Engellilere Yönelik Sosyo-Ekonomik Haklar

Dünya nüfusunun yaklaşık yüzde onluk dilimi engellilerden oluşmaktadır. Engellilerin üçte ikisinden fazlası gelişmekte olan ülkelerde yaşamakta, yetersiz eğitim ve sağlık koşullarıyla mücadele etmektedir. Engellilik ile yoksulluk ve sosyal dışlanma arasındaki bağlantı tüm dünyada doğrudan ve güçlü şekilde görülebilmektedir. Engellilerin hak temelli anlayışla düşünülmesi, nesne yerine özne olabilmeleri ve sorun olarak görülmeğe ziyade fiziksel, sosyal ve ekonomik süreçlere aktif katılımları gereklidir (Quinn vd., 2002: 1). Engellilerin, ayrımcılığa uğramamaları, sosyal yaşamlarını önleyici fiziksel sorunlarla karşılaşmamaları, eğitim ve sağlık hakkından yararlanabilmeleri, çalışma hakkını kullanabilmeleri, elverişli çalışma şartlarına sahip olmaları, topluma etkili katılım sağlamaları, belli bir yaşam standardını oluşturmaları ve sosyal güvenlik haklarını kullanabilmeleri önemlidir (Bruce vd., 2002: 80). Cochrane'e (2003: 227) göre, kentsel dönüşüm ekonomik gelişimi artırmayı ve sosyal dışlanmayı azaltmayı amaçlamalıdır. Bu doğrultuda, kentsel dönüşüm projeleri engellilerin yaşamını kolaylaştıracak hakların ortaya çıkmasında ve engellilerin erişilebilirliğinin sağlanmasında bir fırsat ve güç olarak değerlendirilebilir. İnsan odaklı, bütüncül kentsel dönüşüm politikaları, engellilerin eğitim olanaklarını artıran, topluma katılımlarını geliştiren, yeni istihdam koşulları yaratan, güvenli ve nitelikli erişilebilirlik imkânı tanıyan ölçüde gerçekleştirilmesi halinde hak temelinde bir gelişim sağlanabilecektir. Dolayısıyla engelliler ve engelli ailelerinin kentsel dönüşüm projelerindeki yeri güçlendirilmeli ve görünürlükleri artırılmalıdır.

8. Kentsel Dönüşüm ve Kentsel Alanlarda Spor/Boş Zamanları Değerlendirme Hakkı

Boş zaman, bireyin kendi isteğiyle seçeceği bir faaliyetle uğraşacağı, bağımsız ve özgür olduğu, dinlenme, eğlenme, toplumsal ve kişisel gelişmesi için kullandığı bir zamandır. Boş zamanın önemi, bireyin bilinçlenmesine, kültürel gereksinimlerini karşılamasına, sağlıklı, güçlü ve zengin bir kişilik kazanmasına olanak sağlamasından gelmektedir (Yılmaz, 1989: 201). Spor ise boş zamanlarda gerçekleştirilen faaliyetlerin en başında gelmektedir. Bir hak olarak değerlendirilen spor faaliyetleri, insanların fiziksel ve psikolojik gelişiminde önemli yapı taşlarındandır (Donnelly, 2008: 384-385). Kentsel mekânların metalaşmasıyla beraber kentte yaşamını sürdürenlerin spor ve boş zamanlarını değerlendirecekleri alanlar gün geçtikçe azalmaktadır. Ayrıca bakımsız ve sağlıksız kent alanları da yeterli spor faaliyetleri ve boş zaman etkinliklerinden uzaktır. Yeni üretilen veya işlevini kaybetmiş kentsel alanlarda gerçekleştirilecek kentsel dönüşüm projeleriyle spor faaliyetleri için alanlar oluşturulabilmekte ve boş zamanların değerlendirilmesine yönelik çalışmalar yürütülebilmektedir. Kentsel dönüşüm uygulamalarında spor ve boş zamanların değerlendirilmesine olanak sağlayan kültür evleri, kütüphane, parklar, yeşil alanlar, oyun alanları, spor sahaları ve aletleri, yürüyüş ve bisiklet yolları, oturma ve dinlenme alanları yer almalıdır.

9. Kentsel Dönüşüm ve Yerleşimlerde Kültür/Kültürlerarası Kaynaşma Hakkı

Kültür, herkesi yakından ilgilendiren ve tüm toplumsal grupların yaratıcılığını ve hayal gücünü harekete geçiren bir araçtır (Europe Urban Charter, 1992). Modern kültürün doğduğu ve geliştiği yerleşim alanlarından ilki kentlerdir. Kentler, birer medeniyet ve kültür mekânları işlevi görmektedir (Alver, 2009: 433). Her bir kent, tarihsel geçmişi ve günümüzdeki kentsel ortamlarıyla farklı ölçülerde kültürel bir kimliği ve canlılığı içinde barındırmaktadır. (Montalto vd., 2019: 167-168). Kültür, kentlerin standart yaşam algısından kaçınmasına, eşsiz alan olarak karakterize edilmelerine ve özgünlük üretmenin bir yolu şeklinde nitelendirilmelerine katkı sağlamaktadır (Ulldemolins, 2014: 3026). Kentliler, kentsel mekânlarda kültürel yaşamlarını sürdürme, aidiyet hissi geliştirme, etkinlikler düzenleme, kültürlerini diğer kültürlerle kaynaştırma hakkına sahip olmakla birlikte, merkezi ve yerel yönetimlerde kültürün korunması ve sürdürülebilmesine çaba sarf etmelidirler. Bu noktada karar alıcı kent yönetimleri tarafından kentsel dönüşüm, kültürün korunması ve yeniden canlandırılmasında stratejik ve çağdaş bir yaklaşım aracı olarak görülebilmekte, aynı zamanda teşvik edilmektedir (Miles, 2005: 891, Speake ve Fox, 2000: 56).

Kentsel dönüşümü kültürle birlikte düşünme, kentsel yenileme ve sürdürülebilir kalkınmanın önemli bir bileşeni olarak geniş çapta kabul görmüştür (Liu, 2019: 1). Kültür odaklı kentsel dönüşüm, kendi tarihi varlıklarına ve yerel kültürel potansiyele sahip bir kentin, dönüşümün yönünü belirlemek için kullanabileceği değişim mekanizmasıdır (Hwang, 2014: 72). Kültür öncülüğünde bir dönüşüm süreci, kentsel gelişmeyi destekleme yoluyla yaşam kalitesinin artırılması, eski sanayi bölgelerinin yeniden canlandırılması, yerel mirasın farklı unsurlarının korunması, tanıtılması ve sermayeleştirilmesi, yeni ekonomik değerler üretilmesi ve sosyal canlılığı artırması bakımlarından oldukça önemlidir (Merciu vd., 2017: 415, Cerreta vd. 2018: 25). Kültürel mirasın fiziksel olarak yenilenmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması yanında mevcut kültürel kimliklerin ve yaşam tarzlarının korunması ve geleceğe taşınması da kentsel dönüşümün bir parçasıdır. Bu nedenle kentsel dönüşüm alanlarında sosyo-kültürel yapının iyi analiz edilmesi, mahalle kültürünün ve komşuluk ilişkilerinin birbirinden koparılmaması, kültürel yaşam tarzına uygun konutların inşa edilmesi, sosyal dışlanma veya ötekileştirme yaratılmaması, kültür etkinlikleri ve merkezlerinin kurulması yoluyla kültür hakkı önemsenmelidir.

10. Kentsel Dönüşüm ve Sağlık Hakkı

Sağlık, evrenin var olduğu günden bu yana değişmeyen, önemi her geçen gün artan bir ihtiyaçtır. Temel hak olarak kabul edilen yaşam hakkının korunabilmesi için de elzem olan sağlık hakkı, 20. yüzyılda sanayi devrimi sonrası yaşanan plansız sanayileşme ve hızlı kentleşmenin yarattığı insan sağlığı sorunlarının gün yüzüne çıkması ile birlikte önem kazanmıştır (Kızılboğa Özaslan, 2022: 187-190). Sağlık hakkı, sağlığı koruyan koşullara sahip olma ve kişisel sağlık hizmetlerine erişebilmeyi kapsamaktadır (Kinney, 2001: 1457). Ayrıca sağlık hakkı, konut, çevre ve

doğa, gıda, su, çalışma, eğitim, sosyal güvenlik ve onurlu hayat sürme gibi diğer haklarla da ilişkili görülmektedir. Bu doğrultuda, kentsel dönüşüm politikaları ve uygulamaları, sağlık hakkını doğrudan etkilemektedir. İşlevini kaybetmiş kentsel alanlar ve sağlık koşullarının oldukça yetersiz olduğu gecekondu alanlarında gerçekleştirilecek kentsel dönüşüm projelerinin, altyapısı sağlanmış yeterli yaşam standardı oluşturma, çevresel sağlık koşullarını güçlendirme, sağlıklı yaşam alanları kurma, herkesin sağlık hizmetlerine ve tesislerine ulaşabilirliğini artırma gibi sağlık hakkını koruyucu ve geliştirici rolü bulunmaktadır. Öte yandan, sağlık hakkını etkileyen gıda hakkının sosyal programlarla desteklenmesi yoluyla herkesin yeterli beslenme imkânına kavuşturulması, altyapının güçlendirilmesi yoluyla temiz ve güvenilir su hakkının sağlanması, kentsel dönüşüm politikalarında öncelikli düşünülmesi gereken konulardandır. Özellikle dar gelirli ailelerin barındığı, konutların yetersiz ve kamusal hizmetlerin tam olarak alınmadığı bölgelerde yaşayanların, su ve gıda hakkından önemli ölçüde yararlanamadığı bilinmektedir. Bu nedenle kentsel dönüşümün birincil hedeflerinden biri diğer haklarla ilişkili olarak sağlık olanaklarının sağlanması olmalıdır.

Curtis ve diğerlerine (2002: 517)'e göre, yoksunluk seviyelerinin yüksek olduğu ve çeşitli sosyal dışlanma biçimlerinin çok sayıda insanı etkilediği alanlarda, kentsel dönüşüm uygulamaları sağlık üzerindeki potansiyel olumlu etkisi nedeniyle planlama ve geliştirme süreçlerine dâhil edilmelidir. Ek olarak Odman (2017)'in belirttiği üzere; kentsel dönüşüm sürecinde sağlık hakkı bağlamında önemli bir tehdit olan asbest tehlikesi ortaya çıkabilmektedir. Asbeste karşı kentsel dönüşüm alanında gerçekleşen yıkım ve yeniden yapım aşamalarında özel önlemlerin alınması gerekmektedir. Öte yandan, soylulaştırma ve yerinden edilme ile sonuçlanan kentsel dönüşüm projelerinin sağlık eşitsizliklerine sebebiyet verdiği belirtilmektedir (Mehdipanah vd., 2017: 246). Dolayısıyla sağlık hakkı bağlamında kentsel dönüşüm politikaları ve uygulamalarının olumlu etkileri olabileceği gibi dönüşümün biçimine göre olumsuz etkiler ortaya çıkarabileceği de söylenebilir (Thomson vd., 2006: 111-114). Bu nedenle kentsel dönüşümün her aşamasında sağlık hakkı ihlal edilmemeli ve gözetilmelidir.

11. Kentsel Dönüşüm ve Katılım Hakkı

Katılım, farklı katılımcıların etkileşiminde gerçekleşen, müzakere ve pazarlık esaslı, ideal olarak sonuçlar üzerinde nihai bir anlaşmaya varılmaya çalışılan çoğulcu ve dinamik bir süreçtir (Sun, 2015: 64). Haklar literatüründe, tüm insanların danışılmaya ve dinlenmeye hakkı olduğuna dair belli bir inanç söz konusudur (Speak, 2000: 38). Yerel demokrasiyi geliştirme ve toplulukları karar alma süreçlerinde güçlendirme hedefleri önemli öncelikler ve haklar arasına girmiştir (Savini, 2010: 949). Bu bağlamda, dünya çapında katılımcı süreçler, kentsel dönüşüm de dâhil olmak üzere çok çeşitli politika alanlarını kapsayarak genişlemiştir. Birçok yerel otorite, daha etkili kararlar alma ve vatandaşların siyasi temsilcilere ve kurumlara karşı azalan meşruiyetini yeniden sağlanması amacıyla politika yapımında katılımcı mekanizmalar benimsemeye çalışmaktadır (Falanga, 2019: 477). Katılım, kentsel dönüşüm politikalarında hem önemli bir sorunsal hem de gittikçe değer kazanan

anlayışı yansıtmaktadır. Karar alıcıların politika süreçlerine katmak istedikleri mahallelerin ve toplulukların “kültürü” hakkında yetersiz bilgiye sahip ortaklıklar kurmaları, politika yapıcılarının kendi uygulamalarına ilişkin eleştirel düşünme anlayışından yoksun olmaları (Maginn, 2007: 25), yukarıdan aşağıya doğru demokratik olmayan bakış açısı, kentsel rantın öncelikle amaçlanması ve katılım araçlarının yetersizliği kentsel dönüşümün katılımcı şekilde ilerlemesine engel olmaktadır. Ayrıca kentlilerin sürece tam olarak dâhil edilmemesi, dönüşüm sürecinde gecikmelere, muhtemel yargı davalarına, mahalle tepkisine, negatif medya algısına ve başarısız proje ortaklıklarına yol açabilmektedir (The World Bank, t.y). Ek olarak, kentsel dönüşüm genellikle zayıf katılımcı süreçlerden oluşmakta ve izlenecek net bir katılım eğilimi bulunmamaktadır (Lopez de Asiain Alberich, 2017: 77). Tüm bu olumsuz sonuçlar, kentsel dönüşümde katılım hakkının zedelenmesine sebebiyet vermektedir. Öte yandan, kentsel dönüşüm uygulamalarında katılımcı yaklaşım giderek daha önemli hale gelmekte ve talep edilmektedir (Atkinson, 2010: 73, Savini, 2010: 950, Li vd., 2020: 1). Nitekim kentsel dönüşümde, katılımcı planlama, işbirliği ve iletişime ihtiyaç duyulmaktadır (Yang vd., 2022: 4). Katılım, güçlendirme ve yurttaş etkinliği açısından ve yaratıcı çözümler üretmek için kentsel dönüşüm projelerine katkı sunmaktadır (Speak, 2000: 31, Sasaki, 2010: 56). Kentsel dönüşüm tek bir paydaşın egemenliği yerine çoklu yapıdaki hükümet, özel sektör ve toplumun (kentli sakinlerin) ortak çabası haline gelmelidir (Liu vd., 2022: 94). Kentsel dönüşümde katılım eksenli çeşitli araçları geliştirmek ve halkın sürece daha etkili dâhil olmasını sağlamak öncelikli amaçlardan olmalıdır. Kentlilerin, kentsel dönüşümün her aşamasına katılım hakkı bulunmaktadır. Aktif katılımının en önemli katkısı, kentsel dönüşümün daha hızlı kabullenilmesi ve bu sayede projenin başarısını doğrudan etkilemesidir.

12. Kentsel Dönüşüm ve Kent Yönetimi/Planlanması Hakkı

İnsanoğlunun toplu yaşam merkezi olan kentler, 19. yüzyılın sonlarından itibaren ekonomik, sosyal, politik etmenlerden etkilenmiş ve değişime uğramıştır. Kentlerin geçmiş nesillerden devralınıp, bugünkü sakinlerine kaliteli bir yaşam tarzı sunmaları ve gelecek nesillere de kullanılabilir şekilde teslim edilmesi gerekmektedir. Öyle ki kentlerin inşasının, planlamasının ve yönetiminin insan ve çevre odaklı olmak üzere köklü bir dönüşüme ihtiyacı vardır (Durguter, 2012: 1053). Kentliler, daha sürdürülebilir ve kentsel gelişim odaklı bir yönetim ve planlama anlayışı hakkına sahiptirler. Bu bağlamda kent yönetimleri; kaynakları dağıtma, refahı sağlama, kentlilerin kentin itici gücü olmasına katkı verme, kurumsal gelişmeyi önceleme, stratejik kararlar alma, bütünsel bir yaklaşım benimseme, altyapı ve hizmetleri sürdürülebilir planlama ve yerellik eksenli anlayışı ortaya koymalıdır (McGill, 1998: 464, Zeren, 2011: 176). Günümüzde kentsel dönüşüm, kent yönetimleri ve planlama yaklaşımlarının odak noktası haline gelmektedir. Kentsel mekânların üretiminde kentsel dönüşüm, kent yönetimleri tarafından çok boyutlu düşünülmesi ve imar yasalarıyla açık ve şeffaf şekilde planlanması gereken önemli araçlardandır. Eskiyen, afet riski taşıyan ve sağlıksız hale gelen alanlar, yenilenmeyi ve korunmayı bekleyen tarihi kültürel miraslar ve sürdürülebilir yaşam dinamiklerinin hayata geçirilmesi gereken kent merkezleri, planlama

çerçevesinde dönüşüme uğraması ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi gereken noktalardır. Kentsel dönüşüm projeleri kent yönetimlerinin ana uygulama ve planlanma stratejilerinden biridir. Özellikle büyük ölçekli dönüşüm projeleri sonucunda ortaya çıkan kentsel rantın kamu yararı doğrultusunda yönetilmesi de hak temelli düşünülmesi gereken konulardandır.

13. Kentsel Dönüşüm ve Kentlerde Ekonomik Kalkınma/Uyumlu Gelişmenin Sağlanması Hakkı

Kentler, yerel ekonomik kalkınmanın itici gücü olmaları yanında ulusal kalkınmaya giden sürecin stratejik yapı taşlarıdır. Ekonomisi güçlü kentler, yoksullukla mücadele başta olmak üzere; konut, teknik ve sosyal boyutlarda kentsel altyapı hizmetlerinin yerel halka ulaştırılmasında önemli rol üstlenerek, sürdürülebilirliğe de katkı sağlarlar. Kentlerin ekonomik kalkınması, kentlilerin yaşam kalitesine sunduğu imkânlar oranında değer kazanmaktadır (Kanlı, 2022: 77). Bu nedenle ekonomik kalkınmanın sürdürülebilir gerçekleştirilmesi ve sosyo-kültürel, fiziksel ve çevresel boyutlarla uyumlu bir gelişme içerisinde olması gerekmektedir. Kentliler ekonomik kalkınmanın sağladığı çalışma, yeterli veya yüksek ücret, özgür seçimli istihdam ve altyapıdaki iyileştirmelerden yararlanabilmelidir. Kentsel dönüşüm, yerel ekonomik kalkınma ve uyumlu gelişmenin bir yolu olarak kullanılabilir. Nitekim kentsel dönüşümün en önemli işlevlerinden biri ekonomik kalkınmaya sunduğu katkılardır. Özellikle işlevsel olmayan alanların canlandırılması veya yeniden inşası yoluyla ekonomik canlılık sağlanabilmekte ve tarihsel alanların korunması ve geliştirilmesiyle dönüşüm alanlarına yeniden değer kazandırılmaktadır. Ayrıca, yeni istihdam olanakları yaratılmasıyla kentlilerin refahı artırılabilir. Uyumlu gelişme hakkı bağlamında ise bütüncül şekilde planlanan kentsel dönüşüm uygulamaları, mekânsal ayrışmaları ortadan kaldırmakta ve kentsel bütünleşmeyi sağlayıcı fiziksel ve çevresel geliştirmelere yol açmaktadır. Kentsel dönüşüm, kentteki mekânsal alanlar arasındaki uyumu artırma ve geliştirme potansiyelini içinde barındırmaktadır. Ancak kentsel dönüşümün kentlerde yeni mekânsal ayrışmalar ve eşitsizlikler yaratma yönü de özellikle gelişmekte olan ülkelerde söz konusu olabilmektedir. Carr ve Servon'a (2008: 28) göre; ekonomik kalkınmanın birincil strateji olması durumunda kültürün kaybı ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle kentsel dönüşümü tüm boyutlarıyla beraber düşünmeli ve kalkınmanın aracı haline getirmelidir.

14. Kentsel Dönüşüm ve Eğitim Hakkı

Eğitim, tüm toplumsal kesimleri sosyal, kültürel ve ekonomik olarak güçlendiren, topluma doğrudan katılmalarını sağlayan güçlü bir araçtır. Eğitimin dönüştürücü gücünün ve sürdürülebilir ilerlemeyi gerçekleştirebilme potansiyelinin ortaya çıkması ancak herkesin uygun koşullarda eğitim olanaklarına sahip olmasına bağlıdır (UNESCO, 2023). Temel bir insan hakkı olarak eğitim, medeni, siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel hakların kazanılması ve kullanılmasında ön koşul olan haklardandır (Nowak, 2001: 245). Kentlerde yaşayanların eğitim hakkı, bireyin kendini kentte ait

hissetmesi ve kenttin şartlarına uyum sağlaması bakımından kentsel ilerleme ve kentlileşme sürecinde önemli haklardan biridir. Bu bağlamda kentlerde eğitim hakkının kullanılabilir ve erişebilir olması gerekmektedir. Kentsel dönüşüm kentlerde eğitim hakkının tam olarak gerçekleştirilmesine yönelik bir araç olabilmektedir. Kentsel dönüşümün eğitim hakkına katkısı iki yönde olabilir. Birincisi, eğitim sağlanan okulların fiziksel yapısının geliştirilmesi ve yeni eğitim alanları oluşturmak suretiyle uygun/asgari standartlarda eğitim sağlanmasıdır. İkincisi, gecekondu veya çöküntü alanlarında yaşayanlara yönelik sosyal entegrasyonla birlikte eğitim bilincinin artırılması, bölgedeki her çocuğun evrensel eğitim hakkına kavuşmasının sağlanması, meslek ve beceri kurslarıyla halk eğitim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesidir. Bu doğrultuda, daha kapsayıcı ve daha erişilebilir bir eğitim hakkı ortaya çıkabilecektir.

15. *Kentsel Dönüşüm ve Eşitlik/Ayrımcılığa Uğramama Hakkı*

Eşitlik ve ayrımcılık yapmama; sosyal, ekonomik, politik amaçlara hizmet eden, uluslararası insan hakları hukukunun temel ilkelerinden biridir (Ghanea, 2011: 204, MacNaughton, 2009: 47). Kentler, eşitlik ve ayrımcılık yapmama ilkesinin hem ihlal edildiği hem de talep edildiği yerlerdir. Kentler, özgürlük ve ilerlemenin mekânları olmaları yanında aynı zamanda pek çok eşitsizliğin yaşandığı ve ayrımcılığın ortaya çıktığı alanlardır. Bu nedenle, tüm kentliler arasında eşitliğin sağlanabilmesi için, Avrupa Kentte İnsan Haklarını Koruma Şartı, Avrupa Kent Hakları Deklarasyonu ve Dünya Kent Hakkı Şartı, kentte yaşayanların dil, din, renk, yaş, cinsiyet, politik düşünce, etnik, ulusal ya da sosyal köken ve gelir düzeyi farklılıkları nedeniyle ayrımcılığa uğramamaları gerektiğini savunmakta ve benimsemektedir. Bu şartlar, eşitliğin sağlanması için özellikle kentte yaşayan kırılgan gruplara yönelik önlemler alınması ve olumlu eylem uygulanması gerekliliğine vurgu yapmaktadır (Sadri, 2013: 4). Yoksullar, göçmenler, sağlıklı ve çevresel koşullar açısından risk altında bulunanlar ile dezavantajlı kesimlere yönelik eşitlik ve ayrımcılığa uğramama hakkı, sürdürülebilir bir kent için önemli haklardandır. Sürdürülebilir bir kent yaratma noktasında kentsel dönüşüm uygulamaları yoluyla her türlü eşitsizliği azaltmak ve ayrımcılığı ortadan kaldırmak mümkün hale gelebilmektedir. Kentsel dönüşüm, çöküntü bölgeleri ve eskiyen yaşam alanlarında hem daha sağlıklı ve kaliteli bir yaşam hem de daha iyi bir tasarım imkânı sunmaktadır. Bu şekilde kentsel ayrışmayı ortaya çıkaran eşitsizlikler fiziksel ve sosyal düzeyde azaltılmaktadır. Ekonomik düzeyde gelişim bölgeleri oluşturulmasıyla ekonomik eşitsizlikler önlenebilmektedir. Dönüşüm aktörleri tarafından kentsel dönüşüm projeleri, bütün bireylere ve topluluklara yaş, cinsiyet, inanç, köken, sosyo-kültürel, ekonomik ve politik ayrım gözetmeden, fiziksel veya ruhsal engellerine bakılmadan; eşit düzeyde sunulmasını sağlamakta yükümlüdürler. Öte yandan Van den Berg (2012: 534) kentsel dönüşümün, yoksul alt sınıflar yerine orta ve üst sınıfları destekleyerek, yer değiştirme yoluyla her türlü mekânsal eşitsizliği beslediğini ifade etmektedir. Ayrıca Türkün (2014: 6-7) ve Colomb (2011: 223)'un ifadelerinde kentsel dönüşüm projelerinde çifte standartlar yaratılarak kentsel ayrışma beslenmekte ve sosyal dışlanma pekiştirilmektedir. Yine Ünsal ve Türkün'e (2014) göre; neoliberal dönemde kentsel dönüşümün özellikle dar gelirli ailelere karşı sınıfsal tahliye,

yoksullaşmayı derinleştirme ve mülksüzleştirme yollarıyla eşitsizlikler ve ayrımcılık yarattığı vurgulanmaktadır. Tüm bu açıklamalar doğrultusunda kentsel dönüşümün hem eşitlik ve ayrımcılığa uğramama hakkı konusunda fırsatlar sunabileceği hem de yeni eşitsizlikleri ortaya çıkararak ayrımcılığa neden olabileceği anlaşılmaktadır.

16. *Kentsel Dönüşüm ve Altyapı/Kamusal Hizmetlerden Yararlanma Hakkı*

Altyapı hizmetleri ve diğer kamusal hizmetler, merkezi ve yerel örgütler tarafından kendi yetki alanında yaşayan insanlara, doğrudan veya özel sektör tarafından finanse edilmesi yoluyla sağlanan, genel halkın yararına olan düzenli faaliyetlerdir (Shittu, 2020: 1). Enerji, askeri, kolluk kuvvetleri, eğitim, adalet, sağlık, çevre, ulaşım, iletişim, temizlik, su temini, atık yönetimi ve acil müdahale, altyapı ve kamusal hizmet çeşitlerinden en önde gelenleridir (Indeed, 2022). Bu tür hizmetlerin büyük bir çoğunluğu kentlerde gerçekleştirilmekte ve kentsel kamusal hizmetler olarak nitelendirilmektedir. Kentliler, kentsel altyapı ve kamusal hizmetleri en yüksek düzeyde kullanabilmeli ve yararlanabilmelidir. Aynı zamanda Dünya Kent Hakkı Şartı'nda (2005: 3-4) ifade edildiği şekliyle; kentler ve yönetimleri, kamusal hizmetleri tüm sınıfların ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde sunmalıdır. Kentsel dönüşüm uygulamaları, kentsel altyapının iyileştirilmesi ve geliştirilmesine, kamusal hizmetlerin etkin, kaliteli ve ayırım yapılmaksızın sunulmasına, kamusal hizmetlerine hızlı erişime ve kullanılabilirliğine katkı sağlamaktadır. Özellikle pek çok kentte, merkezi ve yerel yapılar tarafından çöküntü bölgelerine yeterli altyapı hizmeti sağlanmamakta, bu bölgelerde yaşayanlar kamusal hizmetlerden yetersiz ölçüde yararlanmaktadır.

17. *Kentsel Dönüşüm ve Bilgi Edinme Hakkı*

Tüm vatandaşlar, sosyal, ekonomik, kültürel ve politikaya ilişkin konularda bilgi edinme hakkına sahiptirler (European Charter for the Safeguarding of Human Rights in the City, 2012: 12). 1990'larla birlikte bilgi edinme hakkı, ağırlıklı olarak bir idari yönetim reformu olarak görülürken, günümüzde giderek temel bir insan hakkı olarak görülmekte ve yaygın olarak kabul görmektedir. Yasalarla gizli tutulması belirtilen bilgiler dışında tüm bilgilere halk/toplum tarafından erişilebilmelidir. Bu bağlamda, bilgi edinme hakkı yasaları, yönetim yapılarının halka hizmet etmesi gerektiği temel önermesini yansıtmaktadır (Mendel, 2008: 3-4). Bilgi edinme hakkının en çok kullanıldığı alanlar kentler, kullanıcıları da kentliler olmaktadır. Kentliler, demokrasinin bir gereği olarak farklı bilgi edinme yollarıyla merkezi ve yerel yönetimler üzerinden gerekli bilgiye ulaşabilme imkânına sahip olmalıdırlar. Özellikle kentsel dönüşüm projelerinin uygulandığı alanlarda dönüşüm sakinlerinin, dönüşümü gerçekleştirecek kurum ve kuruluşlar ile dönüşüm alanı sınırlarındaki yerel idarelerden her türlü bilgiyi hızlı ve kolay bir şekilde edinebilme hakları bulunmalıdır. Kentsel dönüşüm alanında düzenli toplantılar yapılması ve kentsel dönüşüm bürosu açılması yoluyla dönüşüm alanında yaşayanların bilgiye ulaşması kolaylaştırılmalıdır. Kentsel dönüşüm projesinin

amacı, hedefleri, süreci, alınan yıkım veya yenileme kararları, tazminat, itiraz ve diğer konularda vatandaşlara açık ve anlaşılır bilgi verilmesi gerekmektedir.

Kentli hakları ve kentsel dönüşüm ilişkisinin ayrıntılı incelenmesi ve uygulama örnekleri üzerinden ele alınması önemli görülmektedir. Uygulama veya pratikte kentsel dönüşümün ortaya çıkardığı olumlu ve olumsuz sonuçların tespit edilmesi bir gerekliliktir. Bu kapsamda tezin üçüncü bölümünde Samsun-Canik Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi kentli hakları bağlamında ayrıntılı incelenecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

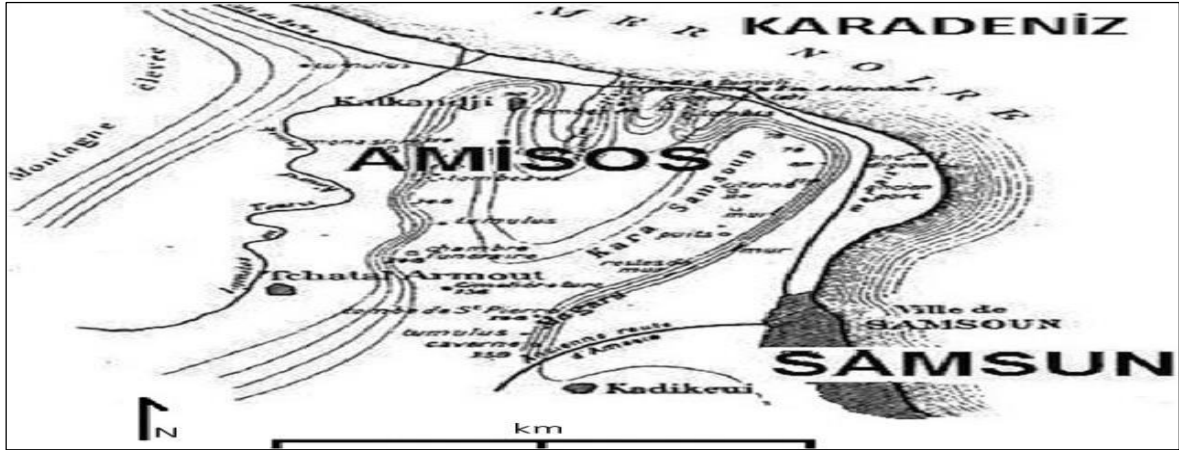
3. ALAN ARAŞTIRMASI: SAMSUN-CANİK KUZEY YILDIZI KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJESİ

Kentsel dönüşüm, kentlilerin yaşamını doğrudan etkilemektedir. Kentsel dönüşüm süreçlerinin planlanması ve yönetiminde kentlilerin haklarının dikkate alınması daha sürdürülebilir bir yaklaşım olacaktır. Hak temelli oluşmayan projelerin başarı düzeyi istenen düzeyde gerçekleşmeyebilir ve çeşitli sorunları beraberinde getirebilir. Bu sebeple kentli hakları bağlamında kentsel dönüşüm projelerinin incelenmesine ihtiyaç duyulmakta ve alan araştırmasıyla desteklenmesi gerekmektedir. Alan araştırmasıyla konunun daha iyi anamlandırılması ve somutlaştırılması sağlanabilir. Üçüncü bölümde ilk olarak araştırmanın yapılacağı Samsun'un genel özelliklerine ve kentsel gelişimine yer verilmektedir. İkinci olarak, uygulama sahası ve kentsel dönüşüme ilişkin açıklayıcı bilgiler sunulmaktadır. Üçüncü olarak, çalışmanın amacı, hedefleri, sınırlılıkları, varsayımları, yöntem ve veri toplama araçları başta olmak üzere araştırmanın tasarımı ortaya konulmuştur. Son olarak, alan araştırmasının demografik bilgileri, derinlemesine yarı-yapılandırılmış görüşme ve anket bulguları tablolar haline getirilerek, ayrıntılı bir biçimde değerlendirilmektedir.

3.1. Samsun İli ve Kentsel Gelişim Süreci

Yerleşiminin tarihi ilkçağlara kadar uzanan Samsun kenti, tarih boyunca Aminsos, Amisos, Enete, Sampson, Simisso, Pompeipolis gibi farklı isimlerle anılmıştır. Samsun'un belli bölgelerinde (örneğin; Amisos) yer alan höyükler, kentin ilkçağlara uzanan tarihsel geçmişinin günümüze kalan en belirgin kalıntılarıdır. Kent, tarih boyunca sırasıyla Hitit, Pers, Roma ve Bizans İmparatorluğu yönetimlerinde kalmış, 12. yüzyılla birlikte Selçuklu Türklerinin idaresine geçmiştir. İlk başlarda Eski Samsun veya Kara Samsun olarak nitelendirilen Amisos'un çok yakınında Samsun ismiyle yeni bir kent kurulmuştur. İlerleyen dönemlerde Osmanlı Devleti'nin kontrolü altına girmiş ve küçük bir ticaret kenti olarak işlev görmüştür. 19 Mayıs 1919 tarihinde Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı'nı başlatmak üzere Samsun'a çıkışı ile tarihteki yerini taçlandıran kent, Cumhuriyet dönemiyle birlikte vilayet(il) merkezi olmuştur (Yılmaz, 2008: 13; 2011: 2).

Şekil 2: Antik Şehir Amisos ve Müslüman Samsun'u Gösteren Harita

Kaynak: Cumont, 1903'ten Aktaran İpek, 2013: 167.

Samsun ili, Türkiye'nin kuzeyinde Orta Karadeniz Bölümü'nde merkezi bir noktada yer almaktadır. Yeşilırmak ve Kızılırmak nehirlerinin Karadeniz'e döküldükleri deltalar arasında yer alan, Çarşamba ve Bafra ovalarına sahip olan Samsun ili 9,725 km²'lik bir yüz ölçüme sahiptir. Kuzeyinde Karadeniz'in yer aldığı ilin doğusunda Ordu, batısında Sinop, güneyinde Tokat ile Amasya ve Güney batısında ise Çorum illeri bulunmaktadır (www.harita.gov.tr, 2023). Samsun, Türkiye'nin 16. büyük kenti durumundadır. Adrese dayalı nüfus sayımı verilerine göre (TÜİK, 2023); Samsun'un nüfusu 732.648'dir. İlin, 4 merkez olmak üzere toplam 17 ilçesi bulunmaktadır.

Şekil 3: Samsun İl ve İlçe Yerleşimlerini Gösteren Harita

Kaynak: cografiyaharita.com, 2023.

Samsun, tarih boyunca kentsel özelliğini muhafaza edebilmiştir. Özellikle Karadeniz'i Anadolu üzerinden Mezopotamya ve Akdeniz havzasına bağlayan tarihi kervan yollarının başlangıç

noktasını oluşturan bir liman kenti kimliğine sahip olması bu noktada etkili olmuştur. Ayrıca bölgede Karadeniz sıradağlarının alçalması sayesinde İç Anadolu'ya geçişi kolaylaştıran konumu, ilin gelişimini hızlandırmıştır. Samsun ilerleyen süreçte konumu sebebiyle önemli bir göç yolu haline gelmiş, kimi zaman göçmen iskânına kimi zaman da göçmenlerin transit geçişine sahne olmuştur (Yılmaz, 2007: 3).

Samsun, Cumhuriyet'in ilk yıllarında nüfus ve fiziksel olarak daha küçük fakat Karadeniz'in en önemli ve ticareti adım adım gelişen kenti durumundadır. 1923'ten beri Türkiye'de yaşanan siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel değişimler ve gelişimler Samsun'u da çok yakından etkilemiş ve dönüşümünü tetiklemiştir. Samsun'a demiryolunun ulaşması ile modern limana olan ihtiyaç artmıştır. 1960'lı yıllarda modern bir limanın kurulmasıyla birlikte karayolu ve demiryolu desteğiyle Samsun kısa zamanda Türkiye'nin önde gelen şehirlerinden biri haline gelmiştir. (www.samsun.com.tr, 2023).

Şekil 4: Samsun'un Cumhuriyetin İlk Yıllarına Ait Fotoğrafları

Kaynak: www.eskiturkiye.net, 2023.

Samsun, toplumsal dokusuyla farklı uluslardan gelen insanların birlikte yaşadığı bir kenttir. Kentin eski bir yerleşim alanı olması, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde Rumlar, Fransızlar, Belçikalılar, Amerikalılar ve Ruslar'ın ticaret için kentte bulunuşu ve yerleşimleri ile çevre illerden alınan yoğun göçler, Samsun iline zengin kültüre sahip bir kent niteliği kazandırmıştır (Mutlu ve Özaydın, 2011: 23).

Samsun, kıyıya paralel şekilde gelişmiştir. Kent merkezinin hemen etrafındaki yeni gelişim alanları da kıyı şeridinde konumlanmıştır (OKA, 2012: 327). 1950'lere kadar kent alanı daha dar bir kıyı şeridinden ibaret iken, nüfus artışının da etkisiyle, kıyı şeridinin dışına çıkarak kenti kuşatan yamaçlarda yüz metreyi aşan yüksekliklere kadar yayılmıştır. Son yıllardaki gelişmelere bakıldığında ise kent Bafra istikametine yani batıya doğru genişlemektedir. Mekân genişlemesine paralel olarak nüfus artışı da hızlanmıştır. Samsun merkez nüfusu 1965'te 100 bin, 1980'de 200 bin, 1990'da 300 bin, 2007'de 400 bin ve günümüzde 700 bini aşmış bulunmaktadır. Gerek mekânsal gerekse ona paralel biçimde giden sayısal gelişmelere yol açan etkenler; demiryolu ağının kurulması, modern bir limanın yapılması, endüstri kuruluşlarının bölgeye yerleşmesi, Samsun Fuarı'nın oluşturulması, Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nin açılması ve "büyükşehir" statüsü kazanması şeklinde ifade edilebilir (TDV İslam Ansiklopedisi, 2009: 87).

1923-1948 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti'nin planlı kalkınma anlayışı doğrultusunda sağlıklı ve düzenli yapılaşmanın bir örneği de Samsun kentidir. Ancak, bu planlı kalkınma anlayışının 1950-1960 yılları arasında ülke genelinde terk edilmesi ile birlikte ortaya çıkan göçe dayalı kentleşme olgusu Samsun'u olumsuz yönde etkilemiş ve kent çok hızlı bir nüfus artışına ve göçle karşı karşıya kalmıştır. Samsun, coğrafi avantajları nedeniyle devlet yatırımlarıyla desteklenmiştir. Özellikle 1970'li yıllarda Ankara, İstanbul ve İzmir gibi metropollere olan yoğun göçün yavaşlatılması amacıyla dengeleyici kent anlayışının uygulandığı kentlerden biridir. Samsun'da kentleşme olgusunu hızlandıran bu politikanın 1980'li yıllarda terk edilmesi ile kentte sağlıklı ve plansız bir gelişme sürecinin başladığı ve gelişme grafiğinin hızla gerilediği görülmektedir (Samsun Valiliği, 2004).

Samsun, İlkadım, Atakum ve Bafra gibi kentleşme oranı yüksek olan ilçelere ve bölgenin hizmet merkezi olmasından kaynaklı olarak yüksek kentleşme oranına sahiptir (OKA, 2012: 324). Kentleşmenin yönü ilk başta daha fazla sahil şeridinin uzantısı doğrultusunda batı yönünde olurken, günümüzde güney yönünde gelişme göstermektedir. Samsun kent merkezi, gereğinden fazla bina ve nüfus yoğunluğundan dolayı oldukça sıkışık durumdadır (Günbeyaz ve Turan, 2009). Kent merkezinde kentsel yaşam kalitesinin kent çeperlerine göre oldukça düşük düzeyde kaldığı görülmektedir. Özellikle yüksek yoğunluklu yapılaşma ile sosyal ve teknik altyapıdaki yetersizlikler kentin merkezinde yaşam kalitesinin ve yaşanabilirliğin önündeki en büyük engellerdir (OKA, 2012: 327). Öte yandan kent merkezinin dışındaki bazı bölgelerde (özellikle Canik) ise, yapılaşma plansız gerçekleştiğinden, kentsel standardı oldukça düşük alanlar oluşmuştur. Bu alanlardaki yapılaşmanın tamamlanması ise fiziki müdahale şansını ortadan kaldırmaktadır. Samsun'daki yerel birimler, kentteki konut gereksinimini karşılamak amacıyla kentsel dönüşüm projeleri kapsamında yeni alanlar yaratılmasına başlamıştır. Bu alanlardaki kentsel gelişme deseni, kent merkezindeki kentsel gelişme desenine oranla daha yüksek standartlı olarak görülmektedir (Günbeyaz ve Turan, 2009).

Şekil 5: Günümüzde Samsun'un Genel Görünümü

Kaynak: Yılmaz, 2015.

3.2. Araştırma Alanı: Canik İlçesi ve Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi

Canik, tarihi dönemler içinde coğrafi olarak, Samsun ve çevresi merkez olmak üzere, bazen Sinop'tan Samsun'a, bazen de Samsun'dan Trabzon'a kadar olan ve güney kesimde de Amasya ve Tokat'ı içine alan Karadeniz sahili boyunca uzanan kıyı bölgesini tarif etmek için kullanılmıştır. Ayrıca Canik adı, Osmanlı döneminde geniş bir idari bölge alanını (Canik Sancağı) temsil etmiştir (Yılmaz, 2013: 4-7). 2009 yılına kadar belde statüsünde yer alan Canik ilçesi, 22 Mart 2008 tarihli 5747 sayılı Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun gereği kurulmuştur (www.canik.gov.tr, 2023). Dört merkez ilçeden biri olan Canik, şehrin doğu tarafında yer almaktadır. Canik 101.253 kişilik nüfusuyla şehrin en kalabalık 5. ilçesi konumundadır. İlçenin kuzeyinde Karadeniz, güneyinde Canik Dağları'nın Karadeniz'e doğru uzantısı olan tepeler, batısında Mert Irmağı ve İlkadım İlçesi, doğusunda ise Kutlukent bulunmaktadır (www.samsun.ktb.gov.tr, 2023).

Canik, Samsun'un Devgeriş deresiyle Mert Irmağı arasında Karadeniz'den içeri doğru uzanmış bir yerleşim yeridir. 1960'lı yıllara kadar Canik, yerleşim alanı olarak Hasköy, Hacıismail, Tekkepinar köyleri ve seyrek yayılmış çiftçi evlerinden oluşmaktaydı. Bu köyler, Millî Mücadele sonrası yapılan mübadele sonucu Rumlardan alınmak suretiyle Balkan topraklarından getirilenlerin yerleştirilmesi ile oluşturulmuştur (www.samtab.gov.tr, 2023). Canik bölgesi, yer yer bataklıkların bulunması ve Mert Irmağının taşma riski sebebiyle yerleşim açısından çok fazla tercih edilmemiştir (www.canik.bel.tr, 2023). Ancak Samsun'un kentsel yayılmasının sınırlılığı, kentin Canik yöresine doğru büyümesine yol açmıştır. Kentsel gelişim açısından yeterli alan sorunu, kırsal bir yerleşim olan

Canik'e yönelme ihtiyacını doğurmuştur. Canik'te ilk yerleşimler Mert Irmağı ve bataklıklardan uzakta, yamaç kesimlere doğru olmuş, alçak ve düz alanlar nüfusun yoğunlaşmadığı yer özelliğini korumuştur (Yılmaz, 2013: 16-19). 1950'ler itibariyle Samsun-Ordu Karayolunun işler hale getirilmesi, küçük sanayi sitelerinin kurulması, garaj ve sebze-meyve hali'nin inşa edilmesi Canik'e olan ilgiyi artırmıştır. 1970'li yıllardan sonra bölgenin ıslahının gerçekleştirilmesi, yeni yolların yapılması, ırmak kenarlarının düzenlenmesi, sanayi alanlarının bu bölgeye ve Tekkeköy'e doğru kayması sonucunda bölgedeki nüfus hızla artmış ve kentsel alan gelişme göstermiştir. Bu doğrultuda 1980'ler Canik'in bugünkü görünümünü ortaya çıkarmıştır. Günümüzde ekonomik kalkınma ve sosyal gelişmelere bağlı olarak Canik, hızlıca çevre sınırlara doğru yayılmaya başlamıştır (Yılmaz, 2013: 19-20). Canik, 2000'li yıllar gerçekleştirilen çalışmalarla birlikte önemli ölçüde kentsel değişime uğramıştır. Eski yapıların yerini yeni binalar almakta, Samsun manzaralı yamaçlarda yeni siteler inşa edilmektedir. Tüm bu gelişmelere paralel olarak bölgede alışveriş merkezleri, büyük yeşil alanlar ve parklar, spor merkezleri, yeni kamu binaları, özel veya kamuya ait eğitim ve sağlık kuruluşları kurulmuştur. Canik modern kent görüntüsüne kavuşturulmak istenmekte, kentsel gelişimi desteklenmekte ve cazibe merkezi haline getirilmeye çalışılmaktadır (Yılmaz, 2013: 20).

Şekil 6: Canik'in Genel Görüntüsü

Kaynak: www.samtab.gov.tr, 2023.

Canik'in eski yerleşimlerinde genellikle tek katlı müstakil ve bahçeli evler, maksimum iki veya üç katlı apartmanlar, dar sokaklar, yetersiz altyapı, eğitim ve sağlık olanakları göze çarpmaktadır. Canik'in eski mahalleleri sıklıkla kentsel dönüşümüne konu edilmekte ve merkezi-yerel kurumlar tarafından dönüşümün gereksinimi yerel politikalar arasında yer almaktadır. Canik'te tamamlanan ve planlanan kentsel dönüşüm projeleri şunlardır:

- Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi (Tamamlanmış)

- Yeni Mahalle Şehr-i Bahçe Konutları Kentsel Dönüşüm Projesi (Tamamlanmış)
- Mavi-Yeşil Kentsel Dönüşüm Projesi (Tamamlanmış)
- Soğuksu Kentsel Dönüşüm Projesi (Planlanmış)
- Gaziosmanpaşa Kentsel Dönüşüm Projesi (Planlanmış)
- Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi-2 (Planlanmış)

Canik, kentsel konumu dolayısıyla Samsun'daki kentsel dönüşümün ana merkezi haline gelmiştir. Canik'te büyük çaplı kentsel dönüşümün başlangıcı 2000'li yılların başlarında atılmıştır. Bu kapsamda Samsun ili Canik ilçesine bağlı Yeşilova, Gazi, Soğuksu, Yeni, Hasköy ve Toptepe mahalleri, kentsel dönüşüm ve gelişim alanı olarak ilan edilmiştir. Canik Belediyesinden tarafından hazırlanan Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Proje Alanında Bulunan Yapılara İlişkin Gerekçe Raporu'na göre projenin amacı; herhangi bir afet neticesinde gerçekleşebilecek can ve mal kaybını engellemek veya kayıpları azaltmak, olası afet risklerinin önüne geçmek veya bu riskleri azaltmak, fiziksel çevrenin kalitesini artırmak, sosyal ve ekonomik gelişmeyi sağlamak, yaşam kalitesi artırılarak söz konusu alanda yaşayan mahalle ve ilçe halkının yaşam alanını sağlıklı, güvenli ve yaşam standartları yüksek çevrelere dönüştürmektir. Proje alanında gerçekleştirilecek dönüşümün hedefleri ise şu şekilde sıralanmıştır (Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Proje Alanında Bulunan Yapılara İlişkin Gerekçe Raporu, t.y):

- Sağlıklı, güvenilir ve yaşanılabilir yaşam alanlarının oluşturulması,
- Risk teşkil eden yapılar bulunan arsa ve arazilerde, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil etme üzere iyileştirme, tasfiye ve yenileme çalışmalarının yapılması,
- Deprem riskinin yüksek olması nedeni ile ekonomik ömrünü tamamlamış mevcut yapı stokunun dönüştürülmesi,
- Ticaret Alanlarının da içerisinde bulunduğu modern yaşam alanları oluşturmak,
- Kentsel tasarım rehberine uyumlu, kentsel donatı ve yeşil alanlarının bütüncül bir yaklaşım ile ele alındığı donatı ve yeşil alan sürekliliğine sahip konut çevreleri oluşturulması,
- Bölgede yaşayacak nüfus için yeterli park ve rekreasyon alanı oluşturulması,
- Proje kapsamında kent içi taşıt yollarının genişletilmesi ve toplu taşıma aksları ile bağlantılarının sağlanması,
- Bütüncül bir planlama yaklaşımı ile kent estetiğine katkı sağlanması.

Dönüşümün ilk ve en büyük adımını, bu çalışmanın da konusunu oluşturan Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi oluşturmaktadır. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, merkezi idareyi temsil eden Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) ve yerel idareyi temsil eden Canik Belediyesi tarafından merkez-yerel iş birliği kapsamında hayata geçirilmiştir. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, Yeşilova ve Gazi Mahallelerinde (şimdi ki adıyla Kuzey Yıldızı Mahallesi) gerçekleştirilmiştir. Projenin gerekçesi olarak; söz konusu alan sınırları içerisinde afet riski ve çarpık

yapılaşmanın neden olduğu veya olabileceği sorunlar gösterilmektedir (Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Proje Alanında Bulunan Yapılara İlişkin Gerekçe Raporu, t.y). Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi'ne yönelik protokol 06.07.2007 tarihinde yapılmıştır. 1. Etap olarak belirlenen 2688 adet daire ile projelendirilen alanın %23 ü kamu mülkiyetinde (Belediye, DSİ, Hazine), alanın kalan kısmı (%77) özel mülkiyettedir (Tuncer, 2011). Alan için tasarlanan yapıların yüzde 80'ini sosyal amaçlı konutlar oluşturmaktadır. Proje kapsamında, kreş ilköğretim okulu, dini tesis, karakol, yürüyüş yolları ve alışveriş merkezine yer verilmiştir (www.ugurkentseldonusum.com.tr, 2023).

Tablo 11: Yeşilova ve Gazi Mahalleleri Yapı ve Alan Bilgileri

Proje Alanı	34 ha
Hisse Sayısı	1435
Yapı Sayısı	363
Yapı Kullanımı	Konut-İşyeri-Kamu
Yapı Kat Adedi	1-5
Yapı Cinsi	Betonarme -Yığma
Konut Sayısı	2.688
Toplam Konut Alanı	123.973 m ²

Kaynak: www.ugurkentseldonusum.com.tr, 2023

Şekil 7: Kentsel Dönüşüm Öncesi Eski Yeşilova ve Gazi Mahallerinin Son Hali

Kaynak: Canik Belediyesi 2013 Yılı Faaliyet Raporu, 2014: 32.

Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi Birinci Etap çalışmaları 2007 tarihinde başlatılmıştır. Karadeniz Bölgesinin en büyük kentsel dönüşüm projesi olan ve toplam 383 dönüm alanda 2 bin 688

konuttan oluşması planlanan Kuzey Yıldız Kentsel Dönüşüm Projesi, 3 ayrı etap halinde tamamlanmıştır.

Tablo 12: Kuzey Yıldız Kentsel Dönüşüm Projesi Konut Bilgileri

	Site İsmi	Bitiş Tarihi	Konut Birim Sayısı	Blok Sayısı
1. Etap	Güzelbahçe	2010	480	10
	Yıldız	2010	240	5
	Beş Yıldız	2010	240	5
2. Etap	Cumhuriyet	2013	336	7
	29 Ekim	2013	528	11
	İrmak	2013	288	8
	Mavi Ay	2013	192	4
3. Etap	Üç Yıldız	2018	132	3

Kaynak: Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur. 2. Etap bitiş (2013) ve konut teslim (2014) tarihleri arasında 1 yıllık fark bulunmaktadır.

Kuzey Yıldız Kentsel Dönüşüm Projesi kapsamında oluşturulan toplam 2436* hanede ortalama 10.000'den fazla insan yaşamını sürdürmektedir. Dönüşüm alanında toplam 53 bloktan oluşan 8 ayrı site kurulmuştur. Canik, büyük çaplı site yaşamına geçişi Kuzey Yıldız Kentsel Dönüşüm Projesi'nin hayata geçirilmesiyle tecrübe etmiştir. Kuzey Yıldız Kentsel Dönüşüm Projesi'nin tamamlanmasıyla beraber bölgede hızlı bir kentleşme süreci yaşanmıştır. Hızlı kentleşme ile beraber sosyo-ekonomik büyümenin de etkisiyle bölgede yeni dönüşüm projeleri gündeme taşınmaktadır.

Şekil 8: Kuzey Yıldız Kentsel Dönüşüm Projesi Konutları ve Çevresi

Kaynak: <https://ka.canik.bel.tr>, 2023.

* Projede planlanan toplam 2688 adet konut yerine 2436 adet konut yapımı tamamlanmıştır.

Şekil 9: Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi Yerleşim Planı

Kaynak: Canik Belediyesi 2013 Yılı Faaliyet Raporu, 2014: 58.

3.3. Alan Araştırması

Kentsel dönüşümün kentli hakları üzerindeki etkilerinin uygulamadaki sonuçlarının incelenmesi için Samsun ili Canik İlçesinde yapımı tamamlanan Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi üzerinde alan araştırmasına yer verilmiştir. Alan araştırması, araştırmanın genel çerçevesinin çizilmesi, araştırma sahasının belirlenmesi ve yöntemin ortaya konulması ile araştırma sonucunda ulaşılan bulguların sunulması ve analiz edilmesi şeklinde ilerlemektedir.

3.3.1. Araştırma Amacı ve Hedefleri

Alan araştırmasının genel amacı, seçilen uygulama araştırması örneği üzerinden, kentsel dönüşüm politikalarının uygulanma sürecinde meydana gelen fiziksel, sosyal, ekonomik, kültürel ve çevresel değişimleri kentli hakları üzerinden değerlendirmektir. Bu kapsamda alan araştırmasının üç hedefi bulunmaktadır:

- Kentsel dönüşüm süreçlerini kentli hakları ile ilişkili bir biçimde değerlendirme,
- Kentsel dönüşümün uygulandığı alanlarda yaşayan kentlilerin kentsel dönüşümden nasıl etkilendiklerine ilişkin algı ve tutumlarının belirlenmesi,
- Gerçekleştirilecek olan uygulama araştırma sonucunda elde edilen veri ve bulgular neticesinde araştırma sorularına cevap bulma ve varsayımları sorgulama.

3.3.2. Araştırma Sorunsalı, Varsayımları ve Sınırlılıkları

Araştırmanın ana sorunsalı; kentli hakları bağlamında kentsel dönüşüm uygulamalarının ortaya çıkardığı sonuçların neler olduğudur.

Alan araştırmasının temel varsayımları şu şekildedir:

- V1: Kentliler, kentsel dönüşüm uygulamalarını gerekli görmektedir.
- V2: Kentsel dönüşüm politikaları ve uygulamalarında kentli haklarına yeterli düzeyde yer verilmemektedir.
- V3: Kentsel dönüşüm uygulamaları, kentli hakları açısından altyapı, ulaşım, sağlıklı ve güvenilir konut gibi fiziksel boyuta dair sorunlara çare olmaktadır.
- V4: Kentsel dönüşüm politikaları ve uygulamalarına halkın katılımı yetersiz kalmaktadır.
- V5: Kentsel dönüşüm uygulaması sonucunda mahallenin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısı değişmektedir.
- V6: Kentsel dönüşüm uygulaması sonucunda komşuluk ilişkileri zayıflamaktadır.
- V7: Kentsel dönüşüm politikaları ve uygulamalarında kentsel rant önemslenmektedir.

Alan araştırmasının belli sınırlılıkları bulunmaktadır:

- Araştırmanın uygulama boyutu tek bir kentsel dönüşüm projesine dayanmaktadır. Zaman ve ekonomik sebepler çalışmanın karşılaştırmalı veya ikiden fazla kentsel dönüşüm uygulamasında yapılamamasına sebebiyet vermiştir.
- Araştırma, anket ve görüşme gerçekleştirilen kişilerin algı ve tutumları ile sınırlıdır.
- Örneklem seçiminde kolayda örnekleme ve kartopu örneklem tekniğinin kullanılması, araştırmanın bir diğer sınırlılığını oluşturmaktadır. Nedeni ise tüm örnekleme ulaşılamamasıdır. Araştırma, araştırma örnekleme ve kullanılan veri toplama araçları ile sınırlıdır.
- Alan araştırması, araştırmada kullanılan değişkenlerle sınırlıdır. Araştırma ilk olarak 17 farklı değişken üzerinden planlanmıştır. Nitel araştırma ve arşiv incelemesi sonucunda dönüşüm alanında tarihi bir alanın bulunmaması sebebiyle kentli hakları içerisinde yer alan ve kentsel dönüşüm çalışmalarında önemli bir yer tutan “Tarihi Yapı ve Alanlarının Korunması Hakkı” araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Dolayısıyla araştırma 16 kentli hakları değişkeni ile sınırlıdır.

3.3.3. Araştırma Evreni ve Örneklemi

Alan araştırmasının genel evreni, kentsel dönüşüm politikalarının uygulandığı dönüşüm projeleridir. Araştırma kapsamında seçilen araştırma evreni ise, Samsun ili Canik İlçesi Yeşilova ve

Gazi mahallelerinde yapımı tamamlanan Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi uygulamasıdır. Araştırma evreninin seçiminde etkili olan faktörler şunlardır:

- Kentsel dönüşüm projesinin tamamlanmış ve sonuçlarının net şekilde görülebilmesi olanağı,
- Karadeniz Bölgesinde yapımı tamamlanan en geniş kapsamlı kentsel dönüşüm projesi olması,
- Örnek olay olarak Karadeniz Bölgesinin sınırlı sayıda çalışmada ele alınması,
- Örnek uygulamanın daha önce karma yöntemle gerçekleştirilen bir çalışmaya konu edilmemesi,
- Kentsel dönüşüm projesinin yerinde dönüşüm özelliği göstermesi (eski ve yeni koşulların karşılaştırılması için önemli olacaktır),
- Arşiv araştırması kapsamında elde edilen bilgilere göre, dönüşüm öncesi ve sonrasına ilişkin yürütülen politikalarda fiziksel boyutların yanı sıra çevresel, kültürel, ekonomik ve sosyal boyutlarında göz ardı edilmediğine ilişkin bilgiler ve dönüşüm aktörleri tarafından örnek bir proje olarak gösterilmesi.

Araştırma örnekleme, Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi konutlarında oturan 18 yaş ve üstü kişiler oluşturmaktadır. Ancak örneklemin ve çalışmanın kapsayıcılığını artırmak amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme yönteminde örnekleme dezavantajlı gruplardan çocuklarda dâhil edilmiştir. Ankette olasılıklı olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemi, yarı-yapılandırılmış görüşmede kartopu örnekleme ve amaçlı-stratejik örnekleme yöntemlerinin birlikte kullanılmasıyla oluşan “hibrit/karma örnekleme yöntemi” kullanılmıştır. Araştırmada anket veri toplamasına dâhil olacak örneklem grubunun belirlenmesinde hane sayısı temel alınarak, her haneden bir kişi çalışmaya dâhil edilmiştir. Belirli sayıdaki evren büyüklükleri için hesaplanmış olan örneklem büyüklüğü tablosu aşağıda verilmiştir.

Tablo 13: Örneklem Büyüklükleri

Evren Büyüklüğü	+/-0.03 Örnekleme Hatası (d)			+/-0.05 Örnekleme Hatası (d)			+/-0.10 Örnekleme Hatası (d)		
	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q=0.2	p=0.3 q=0.7	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q=0.2	p=0.3 q=0.7	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q=0.2	p=0.3 q=0.7
100	92	87	90	80	71	77	49	38	45
500	341	289	321	217	165	196	81	55	70
750	441	358	409	254	185	226	85	57	73
1000	516	406	473	278	198	244	88	58	75
2500	748	537	660	333	224	286	93	60	78
5000	880	601	760	357	234	303	94	61	79
10000	964	639	823	370	240	313	95	61	80
25000	1023	665	865	378	244	319	96	61	80

Tablo 13: (Devamı)

Evren Büyüküğü	+/-0.03 Örnekleme Hatası (d)			+/-0.05 Örnekleme Hatası (d)			+/-0.10 Örnekleme Hatası (d)		
	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q=0.2	p=0.3 q=0.7	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q=0.2	p=0.3 q=0.7	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q=0.2	p=0.3 q=0.7
50000	1045	674	881	381	245	321	96	61	81
100000	1056	678	888	383	245	322	96	61	81
1000000	1066	682	896	384	246	323	96	61	81
100 Milyon	1067	683	896	384	245	323	96	61	81

Kaynak: Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004: 50.

Bu kapsamda, 2436 hanede temsil sayısı yeterliliği % 5 hata payı ve % 95 güven aralığında 333 hane olarak belirlenmiştir. Alan araştırmasında örneklem sayısı büyütülerek 350 haneye anket yapılması kararlaştırılmıştır. Görüşme örnekleminin sayısında ise veri doygunluğu kriteri esas alınmıştır. Bu doğrultuda, 18 kişiden oluşan bir örneklem grubu araştırmaya dâhil olmuştur.

3.3.4. Araştırma Yöntemi

Bilimsel çalışmalarda birçok yöntem tercih edilebilmektedir. Bu çalışmada, elde edilen verilerin etkin ve tutarlı bir biçimde ortaya konulabilmesi adına nicel araştırma yöntemlerinden anket ve nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşmenin birlikte kullanımını esas alan “*karma yöntem*” tercih edilmiştir. Karma yöntem, çeşitli yöntemler kullanarak olayları bir çerçeve içerisinde sunma, analiz etme ve bir araya getirmektir (Baki ve Gökçek, 2012). Araştırmada, Creswell'in (2003) tasarımından yararlanılmıştır. Creswell, karma yöntemli araştırmalarda altı temel tasarım olduğunu ifade etmektedir. Bu çalışmada altı temel tasarımdan biri olan “*sıralı dönüşümsel tasarım*” tercih edilmiştir. Sıralı dönüşümsel tasarımda nicel veri önceden toplanıp analiz edildikten sonra nitel veriler alınabilir veya tersine önce nitel veri toplanıp analiz edilir sonra nicel veri elde edilebilir. Böylece her iki tür veri araştırmacının önceliği ve ihtiyacına bağlı olarak ilk olarak toplanabilir. Öncelik veri türlerinden nitel veya nicele verilmekle birlikte bazı durumlarda her iki veri türüne de eşit önem verilebilmektedir. Veri analizi genelde yorumlama ve tartışma kısımlarında birleştirilmektedir. Bu tasarım, geniş çaplı veya alternatif bakış açılarına imkân vermesi, araştırmaya katılanları destekleyici olması ve çalışılan olguyu daha iyi anlamayı kolaylaştırması bakımlarından yararlıdır (Creswell, 2003).

3.3.4.1. Veri Toplama Teknikleri

Alan araştırmasında dört ayrı veri toplama tekniğine yer verilmiştir. Anket ve yarı yapılandırılmış görüşmeye ek olarak arşiv ve doküman incelemesi ile kentsel dönüşüm uygulamasının sonuçlarını en yakından deneyimlemek için gözlem tekniğine başvurulmuştur. Kentsel dönüşüm projelerinde istenen amaç ve hedeflere ulaşılabilmesi için veri toplama

tekniklerinin çeşitliliği önem arz etmektedir. Veri toplama tekniklerinin birbirini tamamlaması, desteklemesi ve doğrulaması istenmiştir. Tablo 15’te veri toplama araçları ile yöntem arasında ilişki kurulmuştur.

Tablo 14: Yöntem ve Veri Toplama Tekniklerine İlişkin Bilgiler

Yöntem Türleri ve Veri Toplama Teknikleri	Hangi Araştırma Sorusu ile İlişkili Olduğu	Hangi Amaç/Hedef İle İlişkili Olduğu	Hangi Varsayımın Doğrulanmasına Katkı Sağlayacağı	Gerçekleştirilme Zamanı
Anket	1,2,3,4,5	Genel Amaç ve H1,H2,H3	V1-V7 (Tüm Varsayımlar)	01.12.2023-06.02.2024
Yarı Yapılandırılmış Görüşme	1,2,3,4,5	Genel Amaç ve H1,H2,H3	V1-V7 (Tüm Varsayımlar)	14.07.2023-24.07.2023 Arası
Gözlem	1,3	Genel Amaç ve H1,H2,H3	V3	16.08.2022 ve 12.07.2023-13.07.2023 Arası
Arşiv ve Doküman İncelemesi	5	Genel Amaç ve H1,H3	V5	01.09.2023-15.10.2023 Arası

3.3.4.2. Veri Toplama Aracının Hazırlanması, Uygulanması ve Toplanması

Gözlem: Yerinde yapılan bir araştırma, diğer bir ifadeyle saha çalışması her şeyden önce doğrudan doğruya sosyolojik gözleme dayandığından (Bernot ve Blancard, 2006) bu araştırma da sahada gözlemlerle başlamıştır. Gözlem, herhangi bir ortamda veya yerde oluşan davranışları/değişiklikleri/dönüşümleri ayrıntılı olarak tanımlamak amacıyla kullanılan bir veri toplama aracıdır (Üstün, 2016). Çalışmada, doğrudan gözleme yer verilmiştir. Bu yaklaşımda gözlemci, incelenmek isteneni çeşitli açılardan gözlemleyerek betimlemelerde bulunur. Araştırmacı sosyal ortamda katılımcı değildir, rolü sadece izlemek ve kaydetmektir (Balaban Salı, 2018: 150). Bu kapsamda on beş maddeden oluşan gözlem formu hazırlanmıştır. Gözlem formuna ek olarak not alımı da gerçekleştirilmiştir. Samsun İli Canik Belediyesine bağlı önceki adları Yeşilova Mahallesi ve Gazi Mahallesi yeni adı Kuzey Yıldızı Mahallesi olan yerleşim alanlarının ve kamusal alanlarının mekânsal özellikleri incelenmiş ve fotoğrafları alınmıştır. Bu aşamada ayrıca yarı özel mekânlarda, sokaklarda, parklarda, kapı önlerinde mahalle sakinlerinin mahalledeki gündelik yaşam pratiklerine ilişkin çeşitli bilgiler toplanmaya çalışılmıştır. Bu adım araştırmanın fiziksel, sosyal ve ekonomik çevresini tanıma, bilgi toplama ve fikir edinme aşamasını oluşturmaktadır. Gözlemler, diğer veri toplama teknikleri sonucunda elde edilen verilerle birlikte bulguların analizine katkı sağlamaktadır.

Yarı-Yapılandırılmış Görüşme: Görüşme (mülakat), en sık kullanılan nitel araştırma yöntemlerinden biridir. Niteliksel yöntemler deneyim, anlam ve perspektif hakkındaki soruları çoğunlukla katılımcının bakış açısından değerlendirmek amacıyla kullanılır. Bu veriler genellikle saymaya veya ölçmeye uygun değildir. Görüşme türleri içerisinde yarı-yapılandırılmış görüşme, odaklanılan bir konu hakkında görüş almak, arka plan bilgisi edinmek ve kurumsal bir bakış açısı

sağlamak için kilit bilgi verebilecek kişilerle yapılmaktadır (Hammarberg vd., 2016: 499). Yarı-yapılandırılmış görüşme, genellikle önceden belirlenmiş bir dizi açık uçlu soru etrafında düzenlenirler ve diğer sorular görüşmeci ile görüşülen kişi/kişiler arasındaki diyalogdan ortaya çıkmaktadır. Yarı-yapılandırılmış görüşmeler, nitel araştırmalarda en yaygın kullanılan görüşme formatıdır ve bir kişiyle veya grup halinde yapılabilir (DiCicco-Bloom ve Crabtree, 2006: 315). Bu görüşme türünün en önemli tarafı yapılış biçiminin esnekliği ve katılımcılardan daha fazla keşfedici bilgiler alabilme olanağıdır. Bu araştırmada 18 katılımcı ile yüz yüze yarı-yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yarı-yapılandırılmış görüşme formu, iki bölüm şeklinde hazırlanmıştır. İlk bölümde katılımcılardan demografik bilgileri talep edilmiştir. İkinci bölümde ise, araştırmacı tarafından hazırlanmış olan dokuz soru katılımcılara yöneltilmiştir. Yarı-yapılandırılmış görüşme, gönüllük esasına uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Görüşme formu ile birlikte gerektiğinde alt sorular ve ilgili konular araştırmacı tarafından katılımcılara yöneltilmiştir. Görüşmeler, Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi öncesi mahallede oturan ve sonrasında yeni konutlara taşınanlar, dönüşüm sonrası konutlara yerleşenler ve dezavantajlı gruplarla yapılmıştır. Görüşme yapılan kişiler K1, K2, K3... şeklinde kodlanarak araştırmaya dahil edilmiştir. Görüşmeler sessiz ve sakin ortamlarda yapılmak suretiyle ses kayıt cihazlarıyla kaydedilmiştir. Ses kaydı alınmasının katılımcı tarafından istenmediği durumlarda not tutma yoluyla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Tablo 16’da yarı yapılandırılmış görüşmelere katılanlara ilişkin cinsiyet, medeni durum, yaş, meslek, eğitim durumu, gelir düzeyi, ikamet süresi ve yaşanan siteye dair bilgiler yer almaktadır.

Tablo 15: Görüşme Katılımcılarına İlişkin Bilgiler

Kod	Cinsiyet	Medeni Durum	Yaş	Meslek	Eğitim Durumu	Gelir Düzeyi	İkamet Süresi (Yıl)	Site
K1	Kadın	Evli	50	Öğretmen	Lisansüstü	27.000	7	Irmak
K2	Erkek	Bekâr	56	Serbest Meslek	Lisans	8000	40	Güzelbahçe
K3	Erkek	Evli	57	Serbest Meslek	Ortaokul	10.000	13	Güzelbahçe
K4	Erkek	Evli	61	Emekli	Lise	11.000	12	Irmak
K5	Erkek	Evli	35	Güvenlik Görevlisi	Lise	11.500	12	Güzelbahçe
K6	Kadın	Evli	65	Ev Hanımı	Lise	-	65	Güzelbahçe
K7	Erkek	Evli	67	Emekli	İlkokul	7500	67	29 Ekim
K8	Erkek	Evli	56	Esnaf	Lise	15.000	56	3 Yıldız
K9	Erkek	Evli	70	Emekli	İlkokul	8000	9	29 Ekim
K10	Kadın	Evli	32	Büro Personeli	Lise	8000	20	Güzelbahçe
K11	Erkek	Evli	65	Emekli	Lise	15.000	13	Yıldız
EK1	Erkek	Evli	46	Malulen Emekli	Ortaokul	2800	10	Irmak
EK2	Erkek	Evli	73	Emekli	İlkokul	7500	40	Cumhuriyet
YK1	Erkek	Bekâr	78	Emekli	İlkokul	7500	13	Cumhuriyet
YK2	Kadın	Bekâr	86	Emekli	Okuryazar	7500	8	29 Ekim

Tablo 15: (Devamı)

Kod	Cinsiyet	Medeni Durum	Yaş	Meslek	Eğitim Durumu	Gelir Düzeyi	İkamet Süresi (Yıl)	Site
GK	Erkek	Bekâr	21	Serbest Meslek	Önlisans	2000-4000	10	29 Ekim
ÇK1	Erkek	-	14	Öğrenci	Lise (Devam Ediyor)	-	8	29 Ekim
ÇK2	Erkek	-	13	Öğrenci	Ortaokul (Devam Ediyor)	-	13	5 Yıldız

Anket: Nicel veri toplama araçları arasında en çok tercih edilen veri toplama aracı ankettir. Anket, yapılan araştırmanın amacı doğrultusunda önceden hazırlanan bir dizi soru formuna bağlı kalınarak, sayısal yanıtları istatistiksel olarak değerlendirme, yorum ve genelleme yapabilme olanağı sunan değerlendirme aracıdır. Ankette sorular ve yanıtlar standartlaştırılmaktadır (Gitlemez, 2020: 537). Alan araştırması kapsamında kentsel dönüşümün kentli hakları üzerindeki etkisini ölçmeye yönelik anket çalışması yapılmıştır. Anket formu, Kuzey Yıldız Kentsel Dönüşüm Projesi hakkında genel bilgiler ve tutumlar, Kuzey Yıldız Kentsel Dönüşüm Projesi’nin kentli hakları bağlamında incelenmesine olanak sağlayan anket soruları ve katılımcıların kişisel bilgileri şeklinde üç kısımdan oluşmaktadır. Anket soruları, Avrupa Kentsel Şartları ve Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu içeriğine uygun olarak araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Anket sorularının hazırlanmasında kentli hakları ve kentsel dönüşüm uygulamaları arasındaki uygunluk dikkate alınmıştır. Anket soruları, yanıtların niteliği bakımından kapalı-uçlu sorulardan oluşmaktadır. Anket soruları, araştırmanın amacı, hedefleri, sorunsalı, soruları ve varsayımları ile uyumlu şekilde hazırlanmıştır. Anket uygulaması için 5’li likert tipi anket soruları hazırlanmış, katılımcıların görüş ve düşünceleri ölçülmüştür. Likert tipi dereceleme ölçeğinde, “kesinlikle katılıyorum”, “katılıyorum”, “kararsızım”, “katılmıyorum” ve “kesinlikle katılmıyorum” şeklinde cevap seçenekleri belirlenmiştir. Alan araştırması kapsamında 350 anket formu, kâğıt-kalem tekniğiyle yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Örneklem boyutuna ulaşıldığında veri toplama süreci sonlandırılmıştır.

Arşiv ve Doküman İncelemesi: Nitel araştırma yöntemlerinden olan arşiv ve doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 189). Alan araştırmasında, arşiv taraması yapılmak suretiyle Kuzey Yıldız Kentsel Dönüşüm Projesi hakkında veri kaynağı oluşturabilecek yazılı malzemeler olan gazete haberleri ve raporlar ile görsel malzeme niteliğindeki fotoğraflara (resimlere) ulaşılmıştır. Buradan yola çıkılarak, arşiv ve doküman incelemesi diğer nitel ve nicel veri toplama araçlarına yönelik ek bilgi kaynağı olarak araştırmada kullanılmıştır.

3.3.4.3. Araştırma Verilerinin Analizi

Anket çalışmasında elde edilecek bulguların analiz edilmesi sürecinde frekans tabloları ve yüzdelik dağılım olmak üzere tanımlayıcı istatistiksel ölçütlerden yararlanılmıştır. Araştırmanın uygulama kısmından elde edilecek veriler, SPSS 22 programı kullanılmak suretiyle analiz edilerek tablolar haline getirilmiştir. Yarı-yapılandırılmış görüşme sonucunda elde edilen veriler, analiz sürecine dâhil edilmek için tek tek raporlanmıştır. Verilerin analizi ise, cevapların özgün formuna uygun olarak doğrudan alıntılama yoluyla betimsel bir yaklaşım kullanılarak ele alınmış ve yorumlanmıştır.

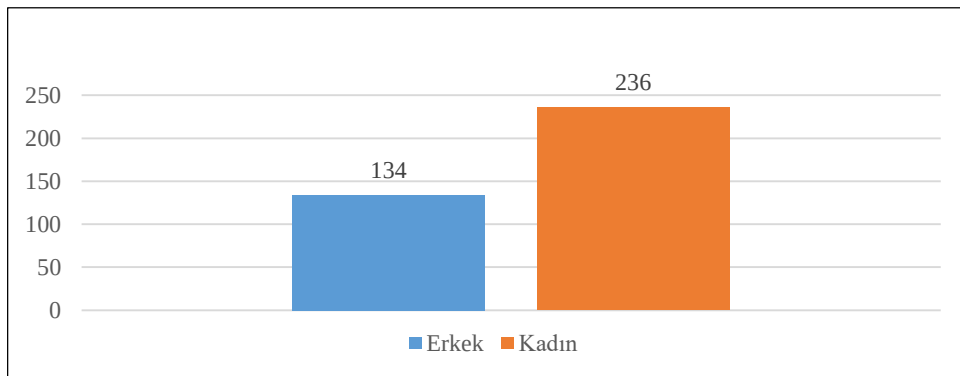
3.3.5. Araştırma Bulguları ve Değerlendirmesi

Araştırma sonucu elde edilen bulgular, katılımcıların demografik bilgileri, Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi hakkındaki genel tutumları ve Kentli Hakları Açısından Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesinin değerlendirilmesi şeklinde üç ana başlık altında ele alınmıştır. Araştırmaya dair tablolardaki yüzdelik verilerin tam sayıya eşitlenmesi için ondalık rakamlarda yuvarlama yapılmasına gerek duyulmuştur.

3.3.5.1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

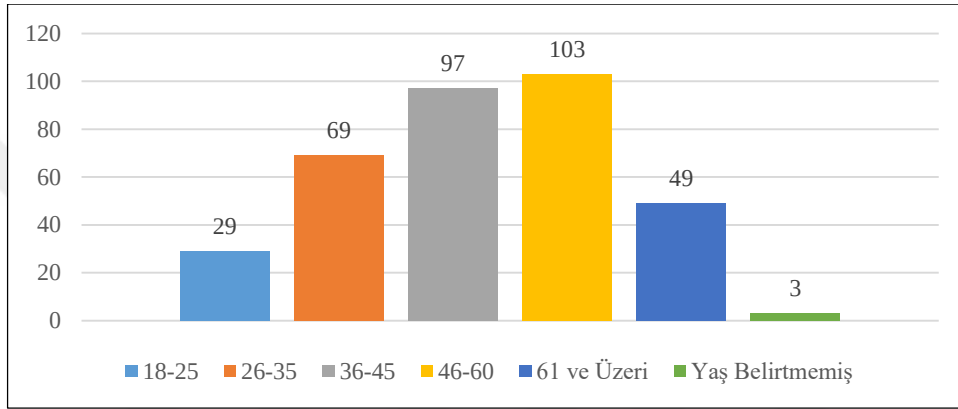
Araştırmanın bu bölümünde anket katılımcılarına yönelik demografik bilgiler yer almaktadır. Yarı-yapılandırılmış görüşmeye ilişkin katılımcı bulguları, görüşme metodunun açıklandığı bölümde sunulmuştur. Anket katılımcılarından demografik veri olarak cinsiyet, yaş, meslek, eğitim, medeni durum, gelir, mülkiyet durumu, yaşanan yerdeki kalış süresi ve dönüşüm öncesi yaşanan konut şekli olmak üzere dokuz farklı veri elde edilmiştir. Bu veriler, katılımcıları betimleyen kişisel sorulardır.

Grafik 1: Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Dağılım Grafiği

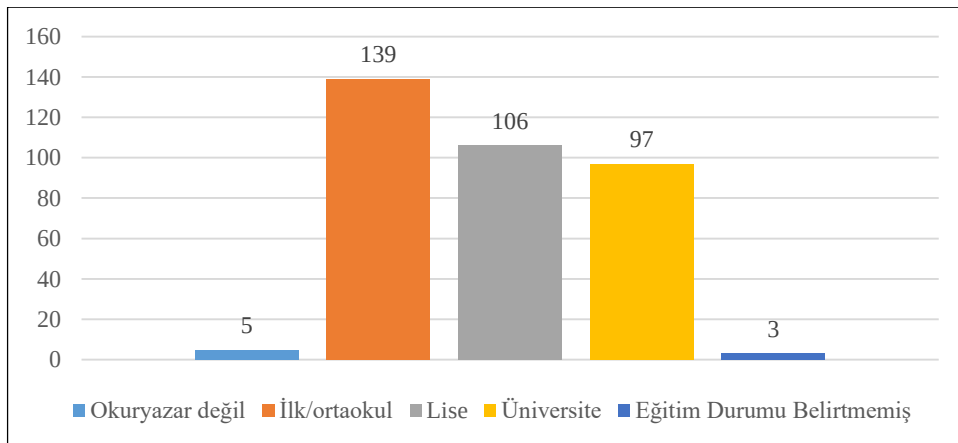
Araştırma, gönüllük esası gözetilerek, yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda cinsiyet dağılımına bakıldığında araştırmaya katılanların 134'ü erkeklerden ve 216'sı kadınlardan oluşmaktadır. Görüşme gerçekleştirilen 350 kişilik örneklem grubu için kadınların oranı %62,7, erkeklerin oranı %38,3 şeklindedir. Alan araştırmasında cinsiyet dengesine yönelik çaba gösterilmeye çalışılsa da anketlerin çoğunlukla mesai saatleri içerisinde yapılması nedeniyle kadınların oranı daha yüksek olmuştur. Bu durumun, aynı zamanda kadınların dönüşüm alanını daha fazla deneyimlemeleri varsayımından hareketle araştırmaya katkısı olabileceği düşünülebilir.

Grafik 2: Katılımcıların Yaş Gruplarına Göre Dağılım Grafiği

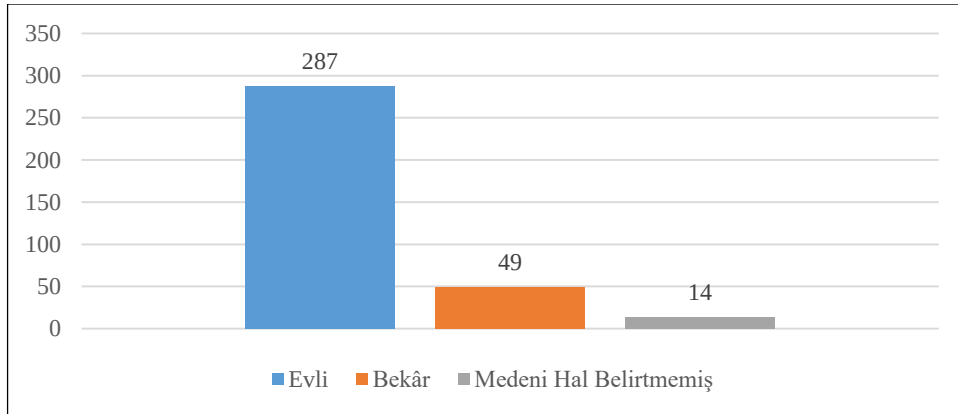
Katılımcıların yaş dağılımına bakıldığında, 18-25 yaş arası 29 kişi (%8,3), 26-35 yaş arası 69 kişi (%19,7), 35-45 yaş arası 97 kişi (%27,7), 46-60 arası 103 kişi (%29,4), 61 ve üzeri 49 kişi (%14) olduğu görülmektedir. Katılımcıların yoğunluğu 35-45 ve 46-60 yaş grupları arasındadır.

Grafik 3: Katılımcıların Eğitim Düzeylerine Göre Dağılım Grafiği

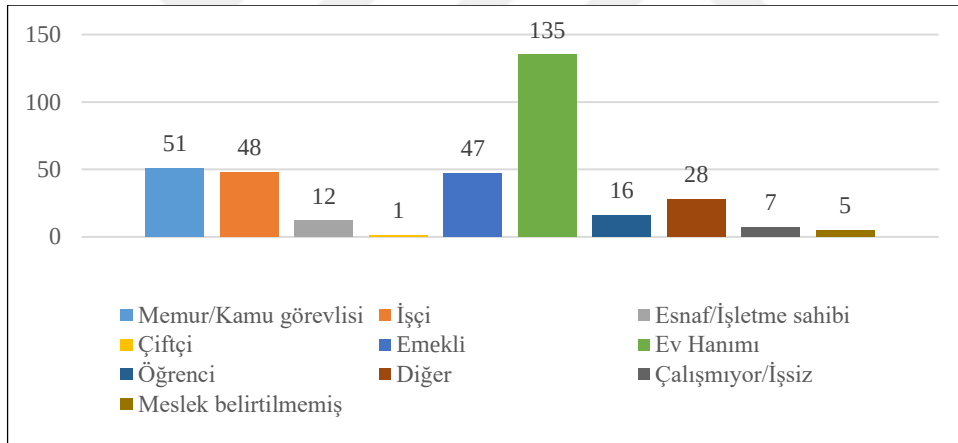
Katılımcıların eğitim durumları incelendiğinde, okur-yazar olmayan 5 kişi (%1,4), ilkokul/ortaokul mezunu 139 kişi (%39,7), lise mezunu 106 kişi (%29,4), üniversite mezunu 97 kişi (%27,7) şeklindedir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu ilk/ortaokul mezunudur.

Grafik 4: Katılımcıların Medeni Durumlarına Göre Dağılım Grafiği

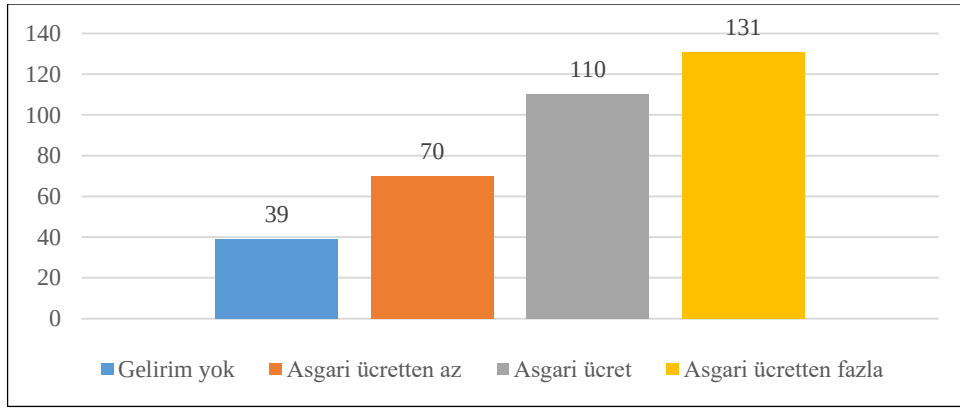
Katılımcıların medeni hallerine bakıldığında, 287 kişi (%82) evli, 49 kişi (%14) bekârdır. Medeni halini belirtmeyen 14 kişi (%4), eşi vefat eden veya medeni halini ifade etmek istemeyenlerden oluşmaktadır.

Grafik 5: Katılımcıların Meslek Durumlarına Göre Dağılım Grafiği

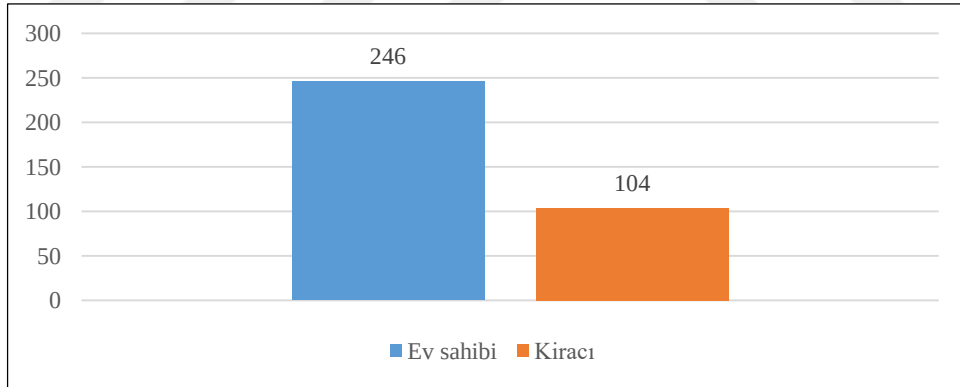
Katılımcıların mesleklerine ilişkin bulgular değerlendirildiğinde, ilk sırayı 135 kişi (%38,6) ile ev hanımları almaktadır. Bu durum, dönüşüm konutları ve Kuzey Yıldızı Mahallesi'ndeki kadınların istihdamdaki yerinin az olduğuna işaret edebilir. Diğer mesleklere ilişkin sayı ve oranlar sırasıyla şu şekildedir; memur/kamu görevlisi 51 kişi (14,6), işçi 48 kişi (13,7), emekli 47 kişi (13,4), diğer (muhasibeci, mühendis vs.) 28 kişi (%8), öğrenci 16 kişi (%4,6), esnaf/işletme sahibi 12 kişi (%3,4) ve 1 kişi (%0,3) çiftçidir. 7 kişi (%2) ise herhangi bir işte çalışmamaktadır.

Grafik 6: Katılımcıların Gelir Durumlarına Göre Dağılım Grafiği

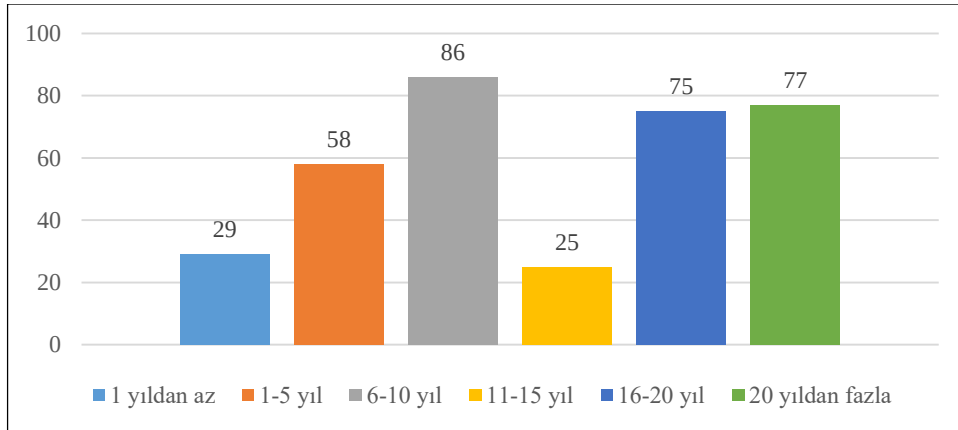
Katılımcıların gelir düzeylerine bakıldığında, hiçbir geliri olmayan 39 kişi (%11,1), asgari ücretten daha az geliri olan 70 kişi (%20), asgari ücret seviyesinde gelire sahip olan 110 kişi (%31,4) ve son olarak örneklem grubunun daha ağırlıklı olduğu asgari ücretten daha fazla gelir elde edenler 131 kişi (%37,5) olarak belirlenmiştir. Bu veriler, örneklem grubundaki ev hanımlarının evden ek iş yaptıklarını veya ek gelirlere sahip olduklarını göstermektedir. Aynı şekilde emeklilerin de ek gelirlere sahip olduğunu göstermektedir.

Grafik 7: Katılımcıların Mülkiyet Durumlarına Göre Dağılım Grafiği

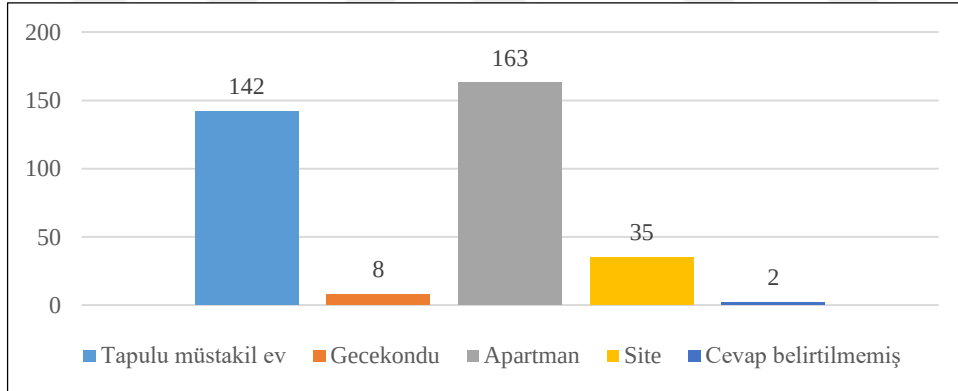
Katılımcıların mülkiyet durumları incelendiğinde, 246 kişi (%70,3) ev sahibi, 104 kişi (%29,7) kiracı durumundadır.

Grafik 8: Katılımcıların Yaşanılan Yerde Kalış Sürelerine Göre Dağılım Grafiği

Katılımcıların bulundukları mahalledeki toplam ikamet sürelerine bakıldığında, 29 kişi (%8,3) 1 yıldan az (genellikle öğrencilerden oluşmakta), 58 kişi (%16,6) 1-5 yıl arası, 86 kişi (%24,6), 25 kişi 11-15 arası (%7,1), 75 kişi (%21,4) 16-20 arası, 77 kişi (%22) 20 yıldan fazla şeklinde olduğu görülmüştür.

Grafik 9: Katılımcıların Dönüşüm Konutlarına Yerleşmeden Önce Oturdıkları Konut Şekline Göre Dağılım Grafiği

Katılımcıların dönüşüm konutlarına taşınmadan önceki oturdukları yerleşim yerindeki konut şekilleri incelendiğinde, ilk sırayı 142 kişi (%40,6) ile tapulu müstakil ev, ikinci sırayı 163 (46,6) kişi ile apartman almıştır. 35 kişi (%10) sitede ve 8 kişi (%2,3) gecekonduya oturduğunu ifade etmiştir. Yeşilova ve Gazi Mahalleleri dönüşüme girmeden ve iki mahalle birleşip Kuzey Yıldızı Mahallesi adını almadan önce bu bölgede yaşayanlar, az katlı apartmanlar ve tapulu evlerinde oturmakta, yerel ve müstakil bir yaşam sürdürdükleri görülmektedir. Site yaşamına alışkın grup %10 seviyesindedir. Az sayıda da olsa gecekondu da oturanlar, yeni konutlara taşınma imkânı bulmuşlardır.

3.3.5.2. Katılımcıların Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi Hakkındaki Genel Tutumları

Araştırmanın bu bölümünde anketlere katılanların Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi hakkındaki genel tutumlarına (algılarına) yer verilmiştir. İlk olarak, dönüşüm öncesi alanda oturulup oturulmadığına dair bir kontrol sorusu yöneltilmiştir. Daha sonrasında katılımcılara sekiz farklı yargısal ifade içeren soru yöneltilmiştir. Katılımcılara yöneltilen sorular çerçevesinde kentsel dönüşümün gerekliliği, konuttan ve çevresinden memnuniyet, dönüşüm öncesi yaşanan yerdeki memnuniyet, yaşam kalitesi yüksekliği, hak ihlali durumu, daha önce oturulan konut şekli, konut kirası ve kredisini ödeyebilme durumu ve dönüşümün katılımcılarda bıraktığı duygusal belirtiler şeklindeki konulara cevap aranmıştır.

Tablo 16: Katılımcıların Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi Hakkındaki Genel Tutumlarına Yönelik Sorular ve Elde Edilen Bilgiler

Anket Soruları	Yargılar	Frekans (N)	Yüzde (%)
1. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi öncesinde Yeşilova veya Gazi Mahallesinde oturuyordum.	Evet	152	43,4
	Hayır	198	56,6
	Toplam	350	100
2. Yeşilova ve Gazi Mahallelerinde kentsel dönüşüm gerekliydi.	Evet	287	82
	Hayır	13	3,7
	Kararsızım	24	6,9
	Cevap Yok	26	7,4
	Toplam	350	100
3. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi sonrası yeni oluşan konut ve çevresinden memnunum.	Evet	286	81,7
	Hayır	31	8,9
	Kararsızım	25	7,1
	Cevap Yok	8	2,3
	Toplam	350	100
4. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi öncesi yaşadığım yerden daha fazla memnundum.	Evet	141	40,3
	Hayır	153	43,7
	Kısmen	42	12
	Cevap Yok	14	4
	Toplam	350	100
5. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi ile yaşam kalitemin yükseldiğini düşünüyorum.	Evet	251	71,7
	Hayır	50	14,3
	Kararsızım	45	12,9
	Cevap Yok	4	1,1
	Toplam	350	100
6. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesinde haklarımın ihlal edildiğini (Boşluğu tamamlayınız).	Düşünüyorum	68	19,4
	Düşünmüyorum	269	76,9
	Cevap Yok	13	3,7
	Toplam	350	100

Tablo 16: (Devamı)

Anket Soruları	Yargılar	Frekans (N)	Yüzde (%)
7. Konutumuzun kirasını rahatlıkla ödeyebiliyorum/ödeyebiliyoruz. (Kiracılar tarafından cevaplanmıştır.)	Evet	74	71,2
	Hayır	28	26,9
	Cevap Yok	2	1,9
	Toplam	104	100
8. Konutumuzun kredisini rahatlıkla ödeyebildik/ödeyebiliyoruz. (Ev sahipleri tarafından cevaplanmıştır.)	Evet	109	44,3
	Hayır	27	11
	Cevap Yok	110	44,7
	Toplam	246	100
9. Yıkım sonrası yeni dönüşüm konutları tamamlanana kadar kira yardımı alabildim. (Dönüşüm öncesi aynı alanda oturanlara sorulmuştur.)	Evet	6	3,9
	Hayır	110	72,4
	Cevap Yok	36	23,7
	Toplam	152	100
10. Kuzey Yıldız Kentsel Dönüşüm Projesini düşündüğünüzde aşağıdaki hangi hissiyatları/duyguları yaşadığınızı işaretleyiniz. (Katılımcılar birden fazla seçeneği işaretleyebilmiştir.)	Güven	165	19,9
	Rahatlık/Konfor	217	26,2
	Güvensizlik	10	1,2
	Mağduriyet	28	3,4
	Güzel/Hoş	162	19,6
	Hüzün	3	0,4
	Mutsuzluk/Huzursuzluk	14	1,7
	Yabancılaşma/Yalnızlık	15	1,8
	Mutluluk/Huzur	208	25,1
	Aidiyetsizlik	6	0,7
	Toplam	828	100

Araştırma bulguları kapsamında örneklem grubunun, Kuzey Yıldız Kentsel Dönüşüm Projesi ile ilgili olarak genel tutumları ölçülmüştür. Araştırma soruları hazırlanması ve kentli hakları bağlamında dönüşümün incelenmesi sürecinde dönüşüm öncesi alanda oturanlarla özellikle görüşülmesi hedeflenmiştir. Anketteki bazı sorularda bu çerçevede hazırlanmış ve katılımcılara yöneltilmiştir. Bu kapsamda anket katılımcılarının yarısının dönüşüm öncesi alanda yaşayanlar diğer yarısının da dönüşüm sonrası alana yerleşenlerden oluşması ilk etapta benimsenmiştir. Ancak gerek alanda dönüşüm öncesi oturanlara ulaşılması sorunu gerekse dönüşüm öncesi alanda yaşayanların ilk olarak kurulan Güzelbahçe Sitesi'nde yoğunlaşması durumunun yaratabileceği sakıncalar gözetilerek bu sayı daha sınırlı tutulmuştur. Bu kapsamda genel tutumlara ilişkin sorulan sorulara kontrol sorusu eklenmiş ve dönüşüm öncesi alanda (Yeşilova ve Gazi Mahallerinde) oturup oturmadıkları sorulmuştur. 152 kişi (%43,4) daha önce dönüşüm alanında yaşadığını belirtmiştir. 198 kişi (%56,6) ise daha önce bu mahallede yaşamadığını başka bir yerden dönüşüm alanına ve konutlarına taşındığını ifade etmiştir. Dönüşüm alanında oturmayanlardan ek olarak oturdukları semt veya yerleşim yerini belirtmeleri istenmiştir. Genellikle cevaplar Canik'teki başka mahalleler, İlkadım, Atakum, Tekkeköy, Terme gibi Samsun'un civar semtleri/ilçeleri şeklinde olmuştur. Bu

durum, dönüşüm sonrası konutlara yerleşen katılımcıların dönüşüm alanında oturmasa da dönüşümün gerçekleştiği alanı deneyimleme, tanıma veya bilgi sahibi olma oranlarını artırmaktadır. Ayrıca eski Yeşilova ve Gazi mahallelerinin Canik ilçesinin merkezine çok yakın olması, merkez ilçe İlkadım ile olan mesafesinin azlığı, bölgenin en büyük alışveriş merkezinin bu bölgede olması, eski cezaevinin ve hipodromun varlığı ve eski sanayi sitesinin bitişiğinde yer alması sebepleriyle bilinirliği yüksek bir yerleşim yeridir. Araştırmaya katılan çok az sayıdaki kişi Canik ve Samsun'un dışında (örneğin Amasya, Tokat vs.) yaşamış ve sonradan dönüşüm konutlarına yerleşmiştir. Yarı-yapılandırılmış görüşmelere katılan örneklem grubundan 5 kişi (%28) dönüşüm öncesi alanda oturanlar ve dönüşümle birlikte yeni dönüşüm alanında yaşamaya başlayanlardan oluşmaktadır.

Araştırma bulguları kapsamında katılımcıların genel tutumlarını ölçmeye yönelik ilk soru, eski Yeşilova ve Gazi Mahallelerinde kentsel dönüşümün gerekli olup olmadığıdır. Katılımcılardan 287'si (%82) kentsel dönüşümü gerekli bulmuştur. 13 kişi (%3,7) kentsel dönüşümü gerekli bulmazken, 24 kişi (%6,9) ise kararsız kalmıştır. 26 kişi (%7,4) soruya herhangi bir cevap vermemiştir. Sonuçlar değerlendirildiğinde, kentsel dönüşüme yönelik bir gereklilik, destek ve olumlu bir düşüncenin söz konusu olduğu tespit edilmiştir. Görüşmelerde katılımcılardan Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi ve dönüşüme duyulan gereksinim hakkında bilgi istenmiştir. Bu bağlamda, katılımcılar tarafından *“kentsel dönüşüm çok faydalı”, “bir gereklilik olduğunu düşünüyorum.”*, *“kentsel dönüşüm burası gibi eskiyen yerler için çok güzel”, “gerekli”, “faydalı”, “dönüşüm güzel ve yararlı oldu”, “kesinlikle gerekli”, “rahata kavuştuk”, “kentsel dönüşüm olmasına çok sevindim.”* şeklinde dönüşümü bir ihtiyaç ve gereklilik olarak gören olumlu ifadeler ve düşünceler belirtilmiştir. Yapılan görüşmeler ve arşiv taramasından elde edilen bilgiler ve fotoğraflar doğrultusunda mahallede kentsel dönüşümü gerekli kılan temel nedenler: (1) afet riski ve çarpık yapılaşma, (2) eskiyen yapı stoku, (3) yetersiz donatı alanları, (4) sağlık ve eğitim açısından yetersizlikler, (5) ulaşım ve alt yapı sorunları, (6) istihdam sorunları, (7) güvenlik problemleri olarak sayılabilir. Bu sebeplerden kaynaklı olarak iki mahallede de kentle bütünleşememe durumu oluşmuştur. Dolayısıyla Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi'nin gerçekleştirilmesi fikri hem mahalleli hem de kent yöneticileri tarafından benimsenmiştir.

Araştırma bulguları kapsamında katılımcıların genel tutumlarını ölçmeye yönelik ikinci soruda, kentsel dönüşüm projesi ile birlikte yapılan konutlar ve yaşam çevresinden memnuniyet seviyesi ölçülmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda, *“Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi sonrası yeni oluşan konut ve çevresinden memnunuz.”* şeklindeki soruya örneklem grubundan 286 kişi (%81,7) evet, 31 kişi (%8,9) hayır, 25 kişi (%7,1) kararsızım seçeneğini tercih etmiştir. 8 kişi (%2,3) herhangi bir cevap seçeneğini işaretlememiştir. Görüşme gerçekleştirilen katılımcılar da genel olarak konut ve çevresinden memnun görünmektedir. Katılımcıların konut ve çevresine karşı duydukları memnuniyete ilişkin cevapları şu şekildedir: *“konutumuz iyi”, “güzel”, “memnunuz”, “çok memnunuz”, “temel gereksinimlerimi karşıladığı için yeterince memnunuz.”*, *“beklentilerimi karşılıyor.”*, *“ihtiyaçlarımızı karşılıyor.”*, *“konforlu”, “eskisine göre daha güzel”, “iyi ama*

eksikleri/sorunları var tabi". Neticede katılımcılar, Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi doğrultusunda yapılan dönüşüm konutları ve oluşturulan yaşam çevresinden genel olarak memnuniyet duymaktadır.

Araştırma bulguları kapsamında katılımcıların genel tutumlarını ölçmeye yönelik üçüncü soruda, kentsel dönüşüm projesi öncesi yaşanan konut ve yaşam alanı (eski mahalle) ile yeni oturlan dönüşüm alanı (yeni mahalle) arasındaki memnuniyet farkı anlamaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, "*Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi öncesi yaşadığım yerden daha fazla memnundum.*" şeklindeki soruya örneklem grubundan 141 kişi (%40,3) evet, 153 kişi (%43,7) hayır, 42 kişi (%12) kısmen seçeneğini tercih etmiştir. 14 kişi (%4) herhangi bir cevap seçeneğini işaretlememiştir. Elde edilen verilerdeki sonuçlar birbirine yakın olmakla birlikte ikinci soru ile üçüncü soru arasındaki memnuniyet farkı %40 seviyelerindedir. Dolayısıyla şu an konutundan memnun olmakla birlikte daha önce yaşanan yerleşim yerinden memnun olma durumu da söz konusudur. Bu neticeyi ortaya çıkaran en önemli neden; dönüşüm öncesinde daha az katlı, bahçeli ve müstakil yaşam tarzını benimseyenlerin yüksek katlı, nüfus yoğunluğu yüksek ve betonlaşmanın fazla olduğu yeni yerleşim alanını tercih etmemelerinden kaynaklı olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca sosyal yaşamın farklılaşması neticesinde insanların çevresiyle kurduğu bağın değişmesi bir etken olarak değerlendirilebilir.

Araştırma bulguları kapsamında katılımcıların genel tutumlarını ölçmeye yönelik dördüncü soruda, dönüşüm çerçevesinde yaşam kalitesinin yükselip yükselmediğine ilişkin soru yöneltilmiş ve yaşam kalitesine dönüşümün etkisi belirlenmek istenmiştir. Bu kapsamda, "*Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi ile yaşam kalitemin yükseldiğini düşünüyorum.*" şeklindeki soruya örneklem grubundan 251 kişi (%71,7) evet, 50 kişi (%14,3) hayır, 45 kişi (%12,9) kararsızım seçeneğini tercih etmiştir. 4 kişi (%1,1) herhangi bir cevap seçeneğini işaretlememiştir. Yapılan görüşmeler çerçevesinde de, katılımcılar yaşam kalitesi ve refahının arttığını şu kısa ifadelerle belirtmişler: "*Şu an daha refah içerisinde olduğumuzu düşünüyorum*", "*Dönüşüm buraya bir canlılık ve güzellik kattı*" "*İnsanlara kolaylık getirdi*", "*İnsanlar daha çok rahat etmeye başladı*", "*Buradaki insanlar, rahata eriştiler*", "*Herkes daha rahat bir yaşama kavuştu*", "*Burası değerine değer kattı*". Sonuçta, kentsel dönüşümün yaşam kalitesine doğrudan olumlu yönde bir etki yaptığı görülmektedir.

Araştırma bulguları kapsamında katılımcıların genel tutumlarını ölçmeye yönelik beşinci soruda, katılımcıların kentsel dönüşüm sürecinde haklarının ihlal edilip edilmediğine yönelik düşünceleri belirlenmek istenmiştir. Bu kapsamda, "*Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesinde haklarımın ihlal edildiğini...*" şeklindeki tamamlanmamış tutum sorusuna "düşünüyorum" veya "düşünmüyorum" şeklinde cevap vermeleri beklenmiştir. Örneklem grubundan 68 kişi (%19,4) düşünüyorum, 269 kişi (%76,9) düşünmüyorum cevabını vermiştir. 13 kişi (%3,7) ise herhangi bir cevap seçeneğini işaretlememiştir. Genel olarak, katılımcılar kentsel dönüşüm sürecinde haklarının ihlal edilmediğini düşünmektedir. Yapılan görüşmeler neticesinde haklarının ihlal edildiğini

düşünenler genellikle dönüşüm öncesi aynı alanda oturanlardır. Hak ihlallerinin ana sebepleri; karar süreçlerine katılamamaları, mülkiyet dağıtımının adil olmaması, rantın yüksek olması ve sosyalleşme alanlarının yetersizliği şeklinde açıklanmıştır. Bu sebeplere ilişkin yapılan görüşmelerde şu ifadeler yer verilmiştir:

Mağduriyet açısından bazı durumlar yaşandı. Aynı adada benim daha fazla yerim varken, daha az yeri olanla aynı metrekare ev sahibi olduk. Bu durumu belediyeye ve diğer yerlere bildirdik ancak sonuç alamadık. İki farklı kriter vardı, aynı parsel içerisinde bitişik bir yer farklı hesaplandı, diğeri farklı hesaplandı. O yönde çok mağdur olan var burada... Kesinlikle rant odaklı (...) Biz çok zarar ettik yani dönüşümde. Belediye çok kazandı, çünkü belediyeye imarda %40 yerler kaldı. Daha sonra yollardan kaldı. Bugünlerde meclis kararıyla kalan yerler ticarete dönüştürülüp, Metro Marketin yeri gibi, dönüştürülüp satıyor ve satmaya da devam ediyor. Şu anda oturduğumuz yerdeki kafeterya ve kreş yıkılacak, yerlerine dükkânlar yapılıp, satılacağı söyleniyordu. Şu an rafa kalktı herhalde. Ama her boşluğu değerlendirme ve satma gayreti var hepsinde. TOKİ'nin durumunu da bilmiyorum, yaptıktan sonra çekip gitti, onlarda başka kaymak arama derdinde (...) Kafeteryalar yok, oturma yerleri yok, bir terzi yok, bir berber yok, başka birtakım şeylerde yok yani insanların ihtiyaçları için (...) (K2, 14.07.2023).

Dönüşümde rant var. Vatandaşın zararı, belediyelerin karı var. Ayrıca firmalarında karı var (...) Yeşilova mahallesini düşündüğümüzde 20 blok yapılması yerine 15 blok yapılması lazımdı. Bazı yerlere belediye tarafından el konuldu, firmalara peşkeş çekildi. Onlar firmalara satıldı, alışveriş merkezlerine satıldı (K3, 15.07.2023).

Ben rant olduğunu düşünüyorum. Burada 8 kat yapılacaktı, o müteahhidi buradan gönderdiler, ona yaptırmadılar, 12 kat diyen adama yaptırdılar. Burada rant o zaman başladı. Rant oldu yani rant olmayan bir şey yoktur yani burada. Mesela çocuklara halı saha yapılacak yere, marketler yaptılar, üstüne diş hastanesi, sağlık müdürlüğü gibi bir şeyler yaptılar. Metro alanı, o da rant. Bunların vatandaşla hiçbir karı olmadı. Hep belediye aldı. Oradaki blokları da buralara sıkıştırdılar (K7, 17.07.2023).

Araştırma bulguları kapsamında katılımcılara yöneltilen diğer bir soruda, örneklem grubunun %29,7'sini oluşturan kiracıların, ev kiralarnı ödeyebilme durumu ölçülmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda, “*Konutumuzun kirasını rahatlıkla ödeyebiliyorum/ödeyebiliyoruz.*” şeklindeki soruya 74 kişi (%71,2) evet, 28 kişi (%26,9) hayır cevabı vermiştir. 2 kişi (%1,9) herhangi bir cevap vermemiştir. Elde edilen verilerde, ağırlıklı olarak kiracıların kiralarnı ödeyebildiklerini saptanmıştır. Bu durum, dönüşüm konutlarındaki kiralarn nispeten uygun olduğunu göstermektedir.

Araştırma bulguları kapsamında katılımcılara yöneltilen diğer bir soruda, örneklem grubunun %71,3'ünü oluşturan ev sahiplerinden, konut kredilerini ödeyebilme durumu ölçülmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda, “*Konutumuzun kredisini rahatlıkla ödeyebildik/ödeyebiliyoruz.*” şeklindeki soruya 109 kişi (%44,3) evet, 27 kişi (%11) hayır cevabı vermiştir. Evini peşin alan veya mülkiyet karşılığı dönüşümle beraber kendisine TOKİ tarafından kura yoluyla konut tahsis edilen 110 kişi (%44,7) bulunmaktadır. Elde edilen veriler, dönüşüm konutlarından krediyle ev sahibi olanların kredilerini rahatlıkla ödeyebildiğini göstermektedir. Bu durum, dönüşüm konutlarının piyasa koşullarında uygun fiyatlara satıldığı ve sosyal konut özelliği gösterdiği yönünde değerlendirilebilir. Görüşmeler neticesinde de, borçlanmaya yönelik TOKİ tarafından sunulan kredi kullanım ve ödeme koşullarının uygun olduğu belirtilmiştir.

Araştırma bulguları kapsamında katılımcılara yöneltilen diğer bir soruda, dönüşüm öncesi aynı alanda oturanlara kira yardımı alıp almadıkları sorulmuştur. Bu kapsamda, “*Yıkım sonrası yeni dönüşüm konutları tamamlanana kadar kira yardımı alabildim.*” şeklindeki soruya 6 kişi (%3,9) evet, 110 kişi (%72,4) hayır cevabı vermiştir. 36 kişi (%23,7) herhangi bir cevap vermemiştir. Cevap vermeyenlerin çoğunluğu yıkım gerçekleşmeden konutları tamamlanan ve teslim edilenlerdir. Ağırlıklı olarak, kira yardımı alınmadığı belirtilmiştir. Kira yardımı alanlar çok sınırlı sayıdadır.

Araştırma bulguları kapsamında katılımcıların genel tutumlarını ölçmeye yönelik son soruda, katılımcıların dönüşüme yönelik hissiyatlarını birden fazla seçenekle belirtmeleri istenmiştir. Bu kapsamda, “*Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesini düşündüğünüzde aşağıdaki hangi hissiyatları/duyguları yaşadığınızı işaretleyiniz.*” şeklindeki soruya 165 kişi (%19,9) güven, 217 kişi (%26,2) rahatlık/konfor, 10 kişi (%1,2) güvensizlik, 28 kişi (%3,4) mağduriyet, 162 kişi (%19,6) güzel/hoş, 3 kişi (%0,4) hüzn, 14 kişi (%1,7) mutsuzluk/huzursuzluk, 15 kişi (%1,8) yabancılık/yalnızlık, 208 kişi (%25,1) mutluluk/huzur, 6 kişi (%0,7) aidiyetsizlik seçeneklerini belirtmiştir. Sırasıyla en çok hissedilen beş duygu; rahatlık/konfor, mutluluk/huzur, güven, güzel/hoş ve mağduriyet şeklindedir. Sırasıyla en az hissedilen beş duygu ise; hüzn, aidiyetsizlik, güvensizlik, mutsuzluk/huzursuzluk ve yabancılık/yalnızlık şeklindedir. Örneklem grubundan en çok hissedilen 5. sıradaki mağduriyet duygusu (%3,4) dışındaki tüm duygular olumludur. En çok rahatlık ve konfor duygusu ön plana çıkmıştır. Ayrıca dönüşüme güven duyulmakta, dönüşüm mutluluk/huzur ile ilişkilendirilmekte ve güzel/hoş bulunmaktadır.

3.3.5.3. Kentli Hakları Bağlamında Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesinin Değerlendirilmesi

Araştırmanın bu bölümünde, araştırma yönteminde kullanılan veri toplama araçlarından yararlanılarak, Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi kentli hakları bağlamında ele alınmıştır. Değerlendirme, 16 farklı kentli hakları değişkeni üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu bölümde kullanılan tablolar anket veri toplama aracından elde edilen verilerdir. Yarı yapılandırılmış görüşmelerden ele edinilen bulgular ise, anket çalışmasından elde edinilen bulguların desteklenmesi ve kontrolü amacıyla kullanılmıştır. Araştırmacı tarafından gerçekleştirilen gözlem notları ve arşiv/doküman incelemesi de yine anket ve yarı-yapılandırılmış görüşmelerden çıkan sonuçları destekleyici niteliktedir. Tabloların yorumlanması ve tartışılmasında tüm yöntem ve veri toplama araçlarından yararlanılmaya çalışılmıştır.

3.3.5.3.1. Ulaşım ve Dolaşım Hakkına İlişkin Bulgular

Ulaşım ve dolaşım hakkı ile ilgili anket katılımcılarına dört araştırma sorusu yöneltilmiştir.

Tablo 17: Ulaşım ve Dolaşım Hakkına Dair Görüşler

Sorular	Sayısal İfadeler	Yargısal İfadeler				
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Toplu taşıma imkânları yeterlidir.	N	35	15	16	80	204
	%	10	4,3	4,6	22,8	58,3
	T	350 / %100				
Kent merkezine ve kamu kurumlarına ulaşımında sorun yaşanmamaktadır.	N	13	30	19	132	156
	%	3,7	8,6	5,4	37,7	44,6
	T	350 / %100				
Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, hareket kabiliyetini ve dolaşım özgürlüğünü kısıtlamayan, uyumlu bir düzen sağlamıştır.	N	11	22	19	117	181
	%	3,1	6,3	5,4	33,5	51,7
	T	350 / %100				
Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi ile sokaklar, yayaaların ve bisikletlilerin kullanımına uygun hale getirilmiştir.	N	10	24	23	134	159
	%	2,8	6,9	6,6	38,3	45,4
	T	350 / %100				

* N (Frekans), O (Oran) ve T (Toplam) olarak nitelendirilmiştir.

Ulaşım ve dolaşım hakkı kapsamında, ilk olarak toplu taşıma olanaklarının yeterliliği incelenmek istenmiştir. Katılımcıların %81,1'i toplu taşıma imkânlarını yeterli bulurken; %14,3'ü ise toplu taşıma olanaklarını yetersiz bulmaktadır. Kararsızların oranı, %4,6'dır. Bu bağlamda, toplu taşıma imkânlarının yüksek oranda yeterli bulunduğu tespit edilmiştir. Yapılan görüşmelerde, dönüşümle birlikte toplu taşıma olanaklarının arttığı pek çok katılımcı tarafından ifade edilmiştir. Ayrıca ulaşım imkânlarında çeşitliliğin sağlandığı ve ulaşım açısından mahallenin önemli bir mesafe katettiğine yönelik katılımcılardan K10 tarafından; *“Otobüs durakları olsun, biz genelde otobüs kullanmıyorduk daha önce şimdi TOKİ yapıldığı zaman otobüs olsun, dolmuş olsun her imkânı sağladılar bu tarafa”* (K10, 18.07.2023) ve YK1 tarafından *“Ulaşımı, minibüslerle sağlayabiliyorum. Bu açıdan her imkân var. Ulaşmak istediğim yere yakın duraklardan binip gidebiliyorum”* (YK1, 21.07.2023) ifadeleri kullanılmıştır.

Araştırma sırasında dönüşüm konutları ve duraklar arasındaki mesafenin kısıtlılığı ve yeterli toplu taşıma durağının olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca dönüşüm konutlarının hemen yanında belediye tarafından toplu taşımaya ait ana merkez hat bulunmaktadır. Toplu taşıma haricinde başka bir ulaşım ağı ise bulunmamaktadır (Gözlem Notları, 12.07.2023).

İkinci olarak, kentsel dönüşüm alanından kent merkezine ve kamu kurumlarına ulaşımında sorun yaşanıp yaşanmadığı belirlenmek istenmiştir. Bu çerçevede, katılımcıların %82,3'ü kent merkezine ve kamu kurumlarına ulaşımında sorun yaşanmadığını, %12,3'ü ise sorunlarla karşılaştıklarını

belirtmiştir. Kararsızların oranı %5,4'tür. Dolayısıyla, toplu taşıma yeterliliğinin yüksek bulunması ve kentin önemli yerleşimlerine kolaylıkla ulaşılabilme durumu birbiriyle örtüşmektedir. K1 ile yapılan görüşmede kullanılan *“Kamusal alanlara ve kurumlara rahatlıkla gidilip gelinebiliyor. Zaten kurumlarda hemen etrafımızda konumlanmaya başladı. Ulaşım kolaylıkla sağlanabiliyor”* (K1, 14.07.2023) ifadesiyle K7 ile yapılan görüşmedeki *“Ulaşım güzel oldu, buranın ulaşımı hiçbir yerde yok, şurada yeni yapılan hükümet binasının önündeki duraktan istediğin yere gidilebiliyor. Üniversitelere, hastanelere her yere gidebiliyorsun”* (K7, 17.07.2023) ifadeleri bu bulguları destekler niteliktedir:

Üçüncü olarak, ulaşım ve dolaşım hakkına sahip olanların hareket kabiliyeti ve özgürlüğünün bir düzen içerisinde olup olmadığı yönünde katılımcılara soru yöneltilmiştir. Katılımcıların %85,2'si hareket kabiliyeti ve dolaşım özgürlüğünü kısıtlamayan, uyumlu bir düzenin sağlandığını ifade etmiştir. Katılımcıların %9,4'ü ise hareket özgürlüğüne engelleyen, uyumsuz bir düzen olduğunu düşünmektedir. Kararsızların oranı %5,4'tür. Bu sonuç, ulaşım ve dolaşım dengesinin önemli ölçüde sağlandığını göstermektedir.

Dördüncü olarak, dönüşüm çerçevesinde yeni oluşan sokakların yaya ve bisiklet kullanımına uygunluğu belirlenmek istenmiştir. Neticede katılımcıların %83,7'si sokakların yaya ve bisiklet kullanımına uygun hale getirildiğini belirtmiştir. Katılımcıların %9,7'si ise uygun olmadığını ifade etmiştir. Kararsızların oranı %6,6'dır. Alan gözleminde, yaya yollarının normal düzeyde olduğu ve bisiklet şeridi ve yolunun olmadığı görülmüştür (Gözlem Notları, 12.07.2023).

Yaya dolaşımı bağlamında ise görüşme yapılan katılımcılar tarafından özellikle yayalara yönelik yürüyüş yolu yapılmaması ve bisiklet yollarının olmaması eleştirilmiştir. K2 ve K7 ile yapılan görüşmelerde ifade edilen eleştiriler şunlardır: *“Yıllardır şu yürüyüş yolu yapılmadı, bunu istiyoruz. Irmak kenarında bisiklet yolu, yürüyüş yolu gibi. Hep bir söz verildi, yapılmadı”* (K2, 14.07.2023), *“Mert Irmağı, Derebahçe tarafında yürüyüş yolu var, bisiklet yolu var, yeşil alanı var, geçiyoruz bu tarafa hiçbir şey yok”* (K7, 17.07.2023).

Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, ulaşım ve dolaşım hakkı bağlamında değerlendirildiğinde, dönüşüm sonucunda oluşan ulaşım araçları ve olanaklarının yeterli ve olumlu düzeyde gerçekleştiği görülmektedir. Öte yandan dolaşım olanakları kapsamında yetersizlikler olduğu görülmüştür. Görüşme katılımcılarından K3 bu durumu şu şekilde belirtmektedir: *“Site içerisinde bisiklet yolu yok. Yürüyüş alanları yapılması gerekiyor”* (K3, 15.07.2023). Kentsel dönüşüm uygulamalarının özellikle yeni ulaşım imkânları yaratarak ulaşım ve dolaşım hakkına olumlu etki ettiğini söylemek mümkündür.

Şekil 10: Kuzey Yıldızı Mahallesi'nin Ulaşım ve Dolaşımına Yönelik Görseller

Kaynak: Fotoğraflar, yazarın arşivinden alınmıştır.

3.3.5.3.2. Çevre ve Doğa Hakkına İlişkin Bulguları

Çevre ve doğa hakkı ile ilgili anket katılımcılarına üç araştırma sorusu yöneltilmiştir.

Tablo 18: Çevre ve Doğa Hakkına Dair Görüşler

Sorular	Sayısal İfadeler	Yargısal İfadeler				
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi ile hava, gürültü, su ve toprak kirliliği olmayan bir dönüşüm yaşanmıştır.	N	17	13	27	99	194
	%	4,9	3,7	7,7	28,3	55,4
	T	350 / %100				
Yeşil alanlar ve ağaçlandırma faaliyetlerinde eksik kalmıştır.	N	139	90	49	53	19
	%	39,7	25,7	14	15,2	5,4
	T	350 / %100				
Çevre temizliği düzenli olarak yapılmaktadır.	N	8	11	42	129	160
	%	2,3	3,1	12	36,9	45,7
	T	350 / %100				

* N (Frekans), O (Oran) ve T (Toplam) olarak nitelendirilmiştir.

Çevre ve doğa hakkı kapsamında, ilk olarak dönüşüm sürecinin kirlilik yaratıp yaratmadığına ve çevresel açıdan dengeli bir doğal yaşamın varlığına ve dönüşümüne ilişkin katılımcıların görüşleri alınmak istenmiştir. Bu kapsamda, katılımcıların %83,7'si mahallede hava, gürültü, su ve toprak kirliliği olmayan bir dönüşüm süreci yaşandığını belirtmiştir. Tam tersi düşünceye sahip olan ve dönüşümü çevresel açıdan olumsuz olarak değerlendiren katılımcılar %8,6 düzeyindedir. Kararsızların oranı %7,7'dir. Genel olarak dönüşüm sürecinde çevre ile uyumlu bir süreç yaşandığı belirtilmektedir. Görüşmelerde, *“daha temiz, nezh bir ortam”* olduğu (K2, 14.07.2023) ve mahallenin *“kentsel dönüşümle daha güzel bir yaşam alanı”* haline geldiği ifade edilmiştir (K4, 15.07.2023).

İkinci olarak, yeşil alan kapasitesinin değerlendirilmesi ve ağaçlandırmada eksik kalınıp kalınmadığına ilişkin soru yöneltilmiştir. Katılımcıların %20,6'si yeşil alanlar ve ağaçlandırma faaliyetlerini eksik bulmaktadır. Katılımcıların %65,4'ü dönüşüm çerçevesinde yaratılan yeşil alanları ve ağaçlandırma faaliyetlerini yeterli bulmaktadır. Örneklem grubunun %14'ünü de kararsızlar oluşturmaktadır. Ağırlıklı olarak, yeşil alanlar ve mahallenin ağaçlandırılması yeterli bulunmuştur. Görüşmelerde yeşil alanlar ve ağaçlandırmalarda hem yeterli ölçüde memnun olanlar hem de nüfusa oranla ağaçlandırma ve yeşil alanların yeterli olmadığı yönünde görüş bildirenler olmuştur. EK1 ile yapılan görüşmede mahallenin yeşil alanlarla ve parklarla çevresel açıdan güzelleştiği belirtilmiştir:

Fiziksel açıdan böyle bir kalkınma olunca ister istemez şu zorunluluk var: çevresel düzenlemeler. Yeşil alanlar yapıldı. Burada Mert Irmağımız var, onun çevresinde iyi düzenlemeler yapıldı. Kentsel dönüşümün burada çevre ve görsel açıdan çok büyük katkısı oldu. Yeterli yeşil alanlar, ağaçlar ve parklar kuruldu, burası çok güzelleşti (EK1, 20.07.2023).

Diğer yandan, K1 ile yapılan görüşmede sitelerin çok kalabalık olduğu, kalabalığa göre bu alanların çok da yeterli olmadığı, bunun bir eksiklik olarak değerlendirilebileceği belirtilmiştir (K1, 14.07.2023). K11 ile yapılan görüşmede yeşil alanlara ilişkin şu önemli noktanın altını çizmiştir: *“İlk planda yeşil alanlar daha fazlaydı, yaşam alanları daha fazla konut yapılması amacıyla daraltıldı”* (K11, 19.07.2023). Bu durum yeşil alanlarının yetersizliğine sebebiyet vermiştir.

Üçüncü olarak, katılımcılara çevre temizlik hizmetlerinin düzenli gerçekleştirilmesine ilişkin sorulan soruya katılımcıların %82,6'si çevre temizliğinin düzenli şekilde yapıldığını belirtmiştir. Çevre temizliğinin düzenli yapılmadığını ifade edenler %5,4'tür. Örneklem grubunun %12'si ise kararsız kalmıştır. Neticede çevre temizliğinin düzenli olarak yapıldığı görülmüştür. K10 ile yapılan görüşmede söz konusu durum şu şekilde ifade edilmiştir: *“Belediye, çevre ve yeşil alanlara da bakıyor, ağaçlar olsun, çimenler olsun, temizlik olsun. Önceden temizliği falan biz yapıyorduk, şu an sinek ilaçlamasına varana kadar kapının önüne geliyor, yapıyorlar”* (K10, 18.07.2023).

Gözlemlerde çevre temizliğinin düzenli yapılması doğrultusunda kirliliğinin önlendiği, sitelerde ve sokaklarda ağaçlandırma faaliyetlerinin gerçekleştirildiği ve Güzelbahçe Sitesi dışındaki sitelerde yeşil alan sayısının daha az olduğu gözlemlenmiştir (Gözlem Notları, 12.07.2023).

Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, çevre ve doğa hakkı bağlamında değerlendirildiğinde, dönüşüm sonucunda oluşan yaşam alanında çevresel açıdan kirlilik ortamı oluşmamış, daha temiz bir ortam yaratılmıştır. Kentsel dönüşüm uygulaması yeşil alanlar ve ağaçlandırma faaliyetleri kapsamında büyük ölçüde yeterli bulunsa da ağaçlandırma ve yeşil alanlarının yetersizliği ve daha fazla olması gerekliliği üzerine düşünceler özellikle görüşmelerde belirtilmiştir. Ayrıca dönüşümle beraber çevre temizliği ve bakımı noktasında hizmetlerin ilgili yerel kurumlar tarafından daha düzenli şekilde gerçekleştirildiği sonucu da ortaya çıkmıştır. Öte yandan, betonlaşmanın artması ve trafik yoğunluğunun oluşması doğal yaşamı olumsuz etkilemiştir. Bu bağlamda, doğayla ve çevreyle uyumlu bir dengenin ve düzenin sağlanması bakımından dönüşümün hem olumlu hem de olumsuz düzeyde etkilerinin gerçekleştiği görülmüştür.

Şekil 11: Kuzey Yıldızı Mahallesinin Çevre ve Doğasına Yönelik Görseller

Kaynak: Fotoğraflar, yazarın arşivinden alınmıştır.

3.3.5.3.3. Fiziki Yapının Geliştirilmesi ve İyileştirilmesi Hakkına İlişkin Bulgular

Fiziki yapının geliştirilmesi ve iyileştirilmesi hakkı ile ilgili anket katılımcılarına beş araştırma sorusu yöneltilmiştir.

Tablo 19: Fiziki Yapının Geliştirilmesi ve İyileştirilmesi Hakkına Dair Görüşler

Sorular	Sayısal İfadeler	Yargısal İfadeler				
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, mahallenin fiziki sorunlarını ortadan kaldırmıştır.	N	19	19	36	79	197
	%	5,4	5,4	10,3	22,6	56,3
	T	350 / %100				
Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi alanındaki fiziki yapının geliştirilmesi ve iyileştirilmesi gerekmektedir.	N	8	37	50	124	131
	%	2,3	10,6	14,3	35,4	37,4
	T	350 / %100				
Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, kaliteli bir mimari ve fiziksel çevre yaratmamıştır.	N	86	87	93	46	38
	%	24,6	24,9	26,6	13,1	10,8
	T	350 / %100				
Proje kapsamında mahallede deprem ve sel başta olmak üzere doğal afetlere karşı fiziki önlemler alınmıştır.	N	14	20	52	120	144
	%	4	5,7	14,9	34,3	41,1
	T	350 / %100				
Araç park alanları yeterlidir.	N	38	31	46	87	148
	%	10,9	8,8	13,1	24,9	42,3
	T	350 / %100				

* N (Frekans), O (Oran) ve T (Toplam) olarak nitelendirilmiştir.

Fiziki yapının geliştirilmesi ve iyileştirilmesi hakkı kapsamında, ilk olarak dönüşümün mahallenin fiziki sorunlarını ortadan kaldırıp kaldırmadığına yönelik soru yöneltilmiştir. Katılımcıların %78,9'u dönüşümün fiziki sorunları ortadan kaldırdığını, %10,8'i fiziksel sorunları ortadan kaldırmadığını ve %10,3'ü ise fiziki sorunların ortadan kaldırılıp kaldırılmadığı noktasında kararsız kaldıklarını ifade etmişlerdir. Genel olarak, mahalledeki fiziksel sorunların çözüldüğü yönünde görüş hâkimdir. Görüşmelerde de benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Görüşme gerçekleştirilen K4, mahallenin dönüşüm öncesi ve sonrası fiziki yapısını şu sözlerle aktarmıştır:

20-25 yıl önce burada esnafılık yaptığım süreçlerde, tek katlı, salaş binalarda, insanların iç içe değil de dağınık bir şekilde göçebe gibi yaşadığı bir hayat vardı. Bir hizmet yok, binalarda güzellik yok (...) Atıl, yıkılmaya yüz tutmuş, bakımsız bir de güvenliksiz bir yerdi. Kentsel dönüşüm buraya başta fiziksel açıdan olmak üzere her yönden bir canlılık ve güzellik kattı (K4, 15.07.2023).

İkinci olarak, dönüşümle birlikte oluşan yeni yaşam alanının fiziki yapısının geliştirilmesi ve iyileştirilmesi gerekip gerekmediğine ilişkin görüşler belirlenmek istenmiştir. Bu doğrultuda, katılımcıların %72,8'i fizik yapının geliştirilmesi ve iyileştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. %12,8'i fiziki yapıyı yeterli bulurken, %14,3'ü kararsız kalmıştır. Dönüşüm öncesindeki fiziksel sorunların çözülmesi olumlu olmakla birlikte, katılımcıların mevcut fiziki yapının geliştirilmesi ve iyileştirilmesi gerektiğini düşündükleri görülmektedir. Özellikle Kuzey Yıldızı mahallesinin Mert

İrmağı etrafında bulunması sebebiyle oluşabilecek olumsuz risklere karşı ırmak ve çevresinin fiziksel açıdan güçlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Mert ırmağın ıslahının yapılmasını istiyoruz. Buranın yapılması çok önemli, can güvenliği yani. Ne kadar temiz, düzenli olursa bizi selden o kadar korur. İçerisinde ağaçlar büyüyor, bizi tehdit ediyor. Temizlenmesi şart yani. TOKİ evlerine su bastı, çünkü ırmak ıslahının yetersiz olmasından, altyapının yetersiz olmasından (K7,17.07.2023).

Üçüncü olarak, dönüşüm sonucunda kaliteli bir mimari ve fiziksel çevre yaratılıp yaratılmadığı sorusu yöneltmiştir. Katılımcıların %49,5'lik kısmı olumsuz yargı sorusuna dönüşümle birlikte kaliteli mimari ve fiziksel çevre yaratıldığını ifade etmiştir. %23,9'lük örneklem grubu ise kaliteli bir mimari ve fiziksel çevre yaratılmadığını belirtmiştir. Kararsızların oranı %26,6'dır. Bu sonuçlar, dönüşüm öncesi ve sonrası kıyaslaması yapılması açısından önemlidir. Görüşmelerde EK1 tarafından ifade edilen *“Bizim bulunduğumuz bölge eskiden gecekondulu mahallesi gibi bir yerdi. Burada dönüşüm gayet güzel, faydalı oldu”* (EK1, 20.07.2023) görüşü ve K10 ile yapılan görüşmede belirtilenler bu durumu destekler niteliktedir.

Herkes derli toplu yerleşti, öbür türlü dağınıktı yani. Temizlik oldu diyebilirim görüntü açısından. İnsanları nereye koyarsan koy değişmez ama dış görünüş olarak güzel oldu, ben beğendim yani beklentimizin üstünde açıkçası. Tabi böyle yüksek binalar beklemiyorduk, parkını bahçesini hiç böyle düşünmemiştik. Daha güzel oldu. Ben öyle düşünüyorum. Bizim oturduğumuz site daha geniş, otopark, park alanları olsun, herkes özgür yani (...) Aslında iyi ki diyoruz, demiyoruz değil. Temizlik oldu, sıcacık evlerdeyiz, yıkık dökük bir yer yok (K10, 18.07.2023).

Dördüncü olarak, proje kapsamında doğal afetlere karşı fiziksel önlemlerin alınıp alınmadığı sorulmuştur. Bu kapsamda katılımcıların büyük bir çoğunluğunu oluşturan %75,4'lik örneklem grubu gerekli fiziksel önlemlerin alındığını ifade etmiştir. %9,7'lik katılımcı grubu ise doğal afetlere yönelik fiziki önlemlerin alınmadığını belirtmiştir. K6 ile yapılan görüşmede doğal afetler açısından daha güvenli bir yaşam alanı yaratıldığı belirtilmiştir: *“Tabi ki daha güvenli bir yaşama kavuştuk. Binalarımız depreme daha dayanıklı hale geldi. Ayrıca selleri önleme için çok çaba harcandı”* (K6, 16.07.2023).

Son olarak, araç park alanlarının yeterliliğine yönelik soru yöneltmiştir. Neticede katılımcıların %67,2'si otopark alanlarını yeterli bulmakta iken %19,7'lik kesim otopark alanlarını yeterli bulmamaktadır. Görüşmelerde otopark alanları hakkında katılımcılar tarafından *“otopark sorumuz yok”*, *“otopark alanları yeterli”*, *“otoparkların olması büyük kolaylık”* şeklinde ifadeler kullanılmıştır. Otopark alanları açısından siteler arasında farklılaşma K5 ile yapılan görüşmede şu şekilde belirtilmiştir: *“Otopark sorunu yok. Karşı yeni sitelerde otopark alanları çok küçük. Ama burada geniş otoparklar var. Yaşam alanları geniş ama diğer alanlar bu şekilde değil”*(K5, 16.07.2023).

Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, fiziki yapının geliştirilmesi ve iyileştirilmesi hakkı bağlamında mahallenin dönüşüm öncesi ve dönüşüm sonrasındaki durumu kıyaslandığında fiziksel yapının daha çok geliştirildiği ve iyileştirildiği yönünde temel bir kanıya varılmıştır. Arşiv taraması sonucunda elde edilen eski tarihli fotoğraflar ve bilgiler neticesinde dönüşüm öncesinde fiziksel yapının dağınık, düzensiz ve yetersiz olduğu görülmüştür. Kentsel dönüşümle birlikte dağınık ve çöküntü seviyesindeki yetersiz yapının önemli ölçüde geliştirildiğini ve iyileştirildiğini ifade edilebilir. Fiziksel açıdan yol ve kaldırımlar iyileştirilmiş, eskiyen ve zamanla çöküntü alanları haline gelen konutlar ve çevresi yerine yeni konutlar ve yaşam alanları inşa edilmiştir. Yapılan gözlemlerde ilk olarak kurulan Güzelbahçe Sitesindeki fiziksel yapının konut ve yaşam çevresi açısından daha uygun ve dengeli olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle otopark alanları geniş tutulmuş, yeşil alanlar ve parklar konutlarla birlikte daha dengeli ve uyum içerisindedir. Diğer sitelerde otopark alanları ve yeşil alanlar olmakla birlikte, daha sınırlıdır. Konut ve yaşam alanları arasındaki uyum daha alt düzeydedir. Bunun sebebi konut alanlarının fiziki yapıda daha fazla önemszenmesidir. Yüzölçümü daha az olan alana fazla konut yapılması, fiziksel yapıda yaşam alanlarını sınırlandırmıştır. Konutların mimari tarzı ise etap etap farklılık göstermektedir. Toplamda üç farklı toplanma alanı olarak kabul edilebilecek yer olduğu tespit edilmiştir. Sonuçta, dönüşüm alanında fiziksel yapının geliştirilmesi ve iyileştirilmesi açısından yürüyüş yolları, Mert Irmağı ve etrafının ıslahı, çocuk oyun alanları, engellilerin yaşamını kolaylaştırıcı çözümler ve spor faaliyetlerine yardımcı alanlar yaratılması yönünde geliştirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Şekil 12: Kuzey Yıldızı Mahallesi'nin Fiziki Yapısına Yönelik Görseller

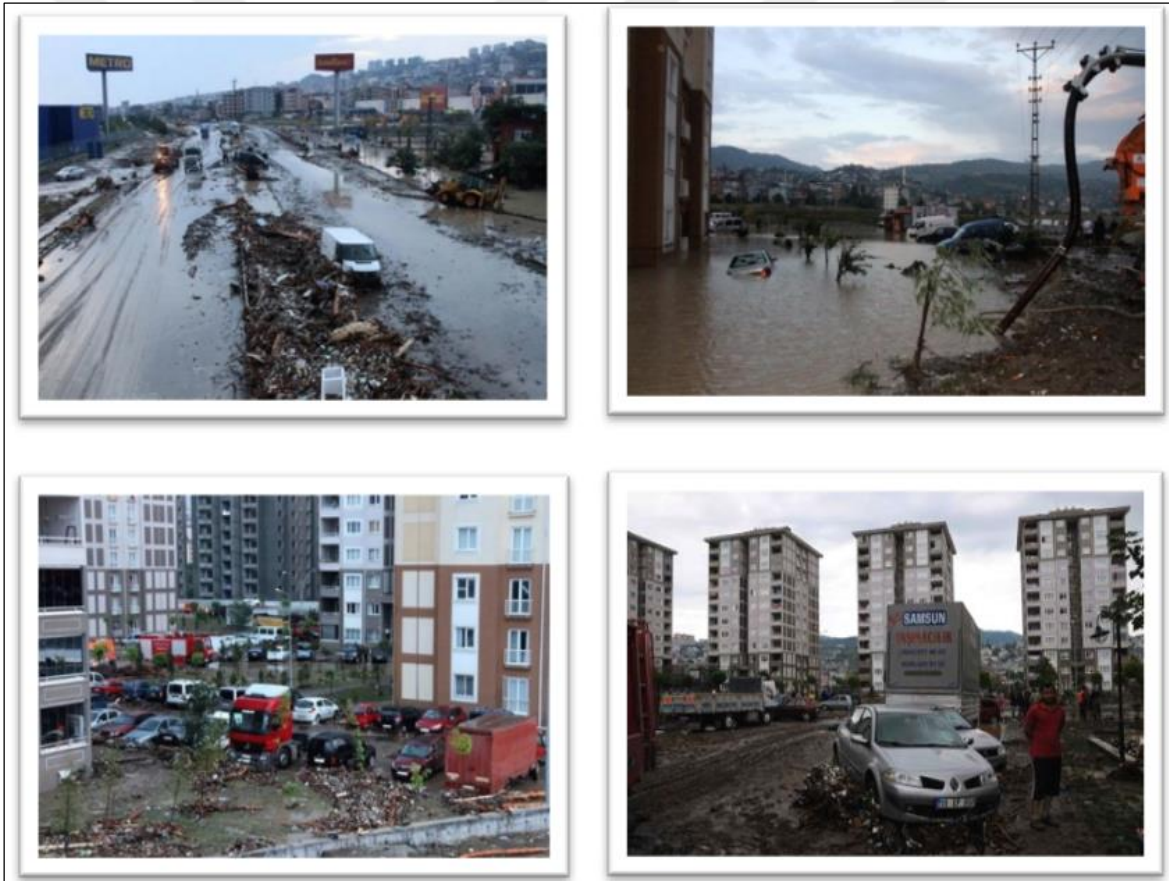

Kaynak: Fotoğraflar, yazarın arşivinden alınmıştır.

Öte yandan Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi kapsamında doğa kaynaklı afetlerin zararlarının azaltılmasına yönelik önlemlerin alındığı, binaların sağlamlığı ve güvenilirliğine ilişkin görüşler olumlu düzeydedir. Ancak 1. Etap tamamlandıktan sonra 2012 yılında yaşanan sel afetinde, dönüşüm alanındaki fiziki yapının yeterli olmadığı ve geliştirilmesi gerektiği görülmüştür. Sel afetinde dönüşüm konutlarında oturan 9 kişi hayatını kaybetmiştir (NTV, 2012). Bu sel baskınının

neden olduğu sonuçlara yönelik ana sebepler; su seviyesinin altındaki bodrum katlarına yerleşim izni verilmesi (Kadıoğlu, 2012; İMO,2012) ve sel riskine ilişkin gerekli önlemlerin alınmaması (Mimarlar Odası Raporu, 2012) olarak belirtilmiştir. Sel sonucunda oluşan can ve mal kayıpları başta yaşama hakkı olmak üzere sağlık hakkı, güvenlik hakkı ve fiziki yapının geliştirilmesi hakkı kapsamında olumsuz sonuçlara neden olmuştur. Ayrıca kent yönetimi ve planlanması hakkı bağlamında da önemli sorunların olduğunu anlaşılmaktadır. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi'nin ilk etabında ortaya çıkan sonuçlar göstermektedir ki kriz yönetimi öncesinde risk yönetimi sürecinin benimsenmesi insan hakları ve kentli hakları açısından hayati bir gerekliliktir. Sel baskını sonrası bölgede iyileştirme çalışmaları tamamlandıktan itibaren gerekli fiziki önlemler (ıslah, sel kapanları vs.) alınmış ve bodrum katlarındaki kapıcı daireleri iptal edilmiştir.²⁴

Şekil 13: Kuzey Yıldızı Mahallesinde Yaşanan Sel Baskınına Yönelik Görseller

Kaynak: <https://www.ntv.com.tr>, 2012

²⁴ Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi'ndeki yaşanan acı tecrübeden sonra dönemin Toplu Konut İdaresi Başkanı Ahmet Karabel: "Bol yağış alan Karadeniz Bölgesi'nde ve bundan sonra yapılacak ihalelerin tamamında bodrum katlarında iskân yapmayacağız. Bundan sonra bloklarımızı zemin katlardan itibaren kullanacağız. Bodrum katları da daha değişik amaçlarla kullanacağız" ifadelerinde bulunmuştur (Anadolu Ajansı, 2012). Bu açıklama aynı zamanda o dönemde bodrum katlarına yerleşim izni verilmesi kararlarına ilişkin risklerin yeterince değerlendirilmediğini göstermektedir.

Bilimsel olarak, dere ve ırmak yataklarında yeni konut alanları inşa edilmemesi gerekir. Ancak Karadeniz Bölgesindeki pek çok dere yatağında yerel yönetimlerin imar planlamaları sebebiyle yerleşimler mevcuttur. Bu nedenle dere ve ırmak yatakları ile ırmak yataklarına yakın yerlerde gerçekleştirilen dönüşümlerin özellikle su baskınlarına karşı fiziki yapısının geliştirilmesi ve risk değerlendirilmesinin yapılması önem arz etmektedir. Ayrıca En temel insan hakkı olan yaşama hakkının bireylerin ellerinden alınmaması için risk yönetimi süreçleri ayrıntılı şekilde işletilmelidir.

3.3.5.3.4. Konut Hakkına İlişkin Bulgular

Konut hakkı ile ilgili anket katılımcılarına altı araştırma sorusu yöneltilmiştir.

Tablo 20: Konut Hakkına Dair Görüşler

Sorular	Sayısal İfadeler	Yargısal İfadeler				
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, sağlıksız ve kötü şartlardaki barınma sorununa çözüm getirmiştir.	N	6	11	34	96	203
	%	1,7	3,2	9,7	27,4	58
	T	350 / %100				
Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi ile uygun fiyatlı ve yaşanabilir bir konuta sahip olunmuştur.	N	9	26	42	159	114
	%	2,6	7,4	12	45,4	32,6
	T	350 / %100				
Konutların genişlik, oda sayısı, malzeme kalitesi ve ışık gibi özellikleri ihtiyacı karşılamamaktadır.	N	80	71	65	64	70
	%	22,8	20,3	18,6	18,3	20
	T	350 / %100				
Konutlarda tesisat, ısıtma ve yalıtım problemleri bulunmaktadır.	N	94	53	75	48	80
	%	26,9	15,1	21,4	13,7	22,9
	T	350 / %100				
Dönüşüm sürecinde yeni konutlar tamamlanana kadar barınma ve maddi sorunlarla karşı karşıya kalınmıştır. (Dönüşüm öncesi alanda oturanlara sorulmuştur.)	N	28	28	25	34	37
	%	18,4	18,4	16,5	22,4	24,3
	T	152 / %100				
Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi ile farklı gelir gruplarının alım gücüne uygun konut çeşitliliği imkânı sağlanmıştır.	N	11	32	77	117	113
	%	3,1	9,2	22	33,4	32,3
	T	350 / %100				

* N (Frekans), O (Oran) ve T (Toplam) olarak nitelendirilmiştir.

Konut hakkı kapsamında, ilk olarak dönüşüm uygulamasının sağlıklı ve kötü şartlardaki barınma sorununa çözüm getirip getirmediğine yönelik soru yöneltilmiştir. Katılımcıların %85,4'ü dönüşümün kötü şartlardaki barınma şartlarına çözüm getirdiğini ifade ederken, %4,9'ü çözüm getirmediği ifade etmiş, %9,7'si ise kararsız kalmıştır. Dolayısıyla dönüşümün uygun şartlarda barınma sorununa katkı sağladığı anlaşılmaktadır. Katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmelerde bu sonucu desteklemektedir. K9 ile yapılan görüşmede dönüşüm öncesi ve sonrasındaki barınma koşulları şu şekilde aktarılmıştır: *“Eskiden burası gecekondu mahallesi gibi bir yerdi. Bakımsız ve çöküntü alanlar vardı. Şuanda daha iyi koşulları olan modern binalar, güzel şeyler oldu burada. Konutlardan memnunuz açıkcası”* (K9, 18.07.2023). EK2 ise şu açıklamayı yapmıştır: *“Şimdi gerçeği konuşalım, eski evimiz iyi değildi, küçüktü. Yeni konutlardan memnunuz, benim için oldukça yeterli”* (EK2, 20.07.2023).

İkinci olarak, uygun fiyatlı ve yaşanabilir bir konuta sahip olunması durumuna dair katılımcıların düşüncesi ölçülmeye çalışılmıştır. Neticede örneklem grubunun %78'i uygun fiyatlı ve yaşanabilir bir konuta sahip olduklarını ifade etmiştir. %12'lik kısım kararsız kalırken, %10'luk kısım ise yeni konutların uygun fiyatlı ve yaşanabilir olmadığını belirtmiştir. Büyük ölçüde dönüşüm uygulaması sonucunda oluşturulan konutlar yaşanabilir ve uygun fiyatlı bulunmuştur. Görüşmelerde TOKİ tarafından sağlanan kredi sistemi ve konutların uygunluğuna yönelik düşünceler ağırlıktadır. K2 kredi sistemine ilişkin şunları aktarmıştır: *“(...) Yeri yetmeyenler borçlandırıldı. O günkü şartlarda çok iyi bir şeydi. Gidip bankadan oradan buradan almaktansa bu sistem iyi. Bu sistemde sabit bir ödeme yok, alt ayda bir artış yapıyordu, ama gene de iyi bir sistem. İnsanların ev/konut sahibi olmasını sağladı”* (K2, 14.07.2023). K4 ise konutların uygun ve makul seviyede olduğunu belirtmektedir: *“Konutları da uyuuna aldık. Halen daha ödemem var, TÜFE-ÜFE oranında ödeme yapıyorum, kiracıyım, daha tapuyu almadım, ama bence makul. Makul fiyatlarla evimizi aldık, Allah devletimize zeval vermesin, açıkça söylüyorum”* (K4,15.07.2023). EK2'de K4'ü destekleyecek şekilde şunları söylemiştir: *“Buradaki kredi ödeme şartıyla kredimi rahatlıkla ödeyebildim. Ayrıca bir kısmını peşin ödeyince indirimden de yararlandım. Uygun fiyata iyi bir konut sahibi oldum”* (EK2, 20.07.2023).

Üçüncü olarak, konutların ihtiyacı karşılayıp karşılamadığı belirlenmek istenmiştir. Bu kapsamda genişlik, oda sayısı, malzeme kalitesi, ışık gibi konutların içerisindeki genel ihtiyaçlar örnek gösterilmiştir. Örneklem grubunun %43,1'i ihtiyaçları karşıladığını ifade ederken, %38,3'ü ihtiyaçları karşılamadığını ifade etmiştir. %18,6'lık kısım ise kararsız kalmıştır. Sonuçlar oldukça yakın olmakla birlikte ihtiyaçları karşılama noktasında hem olumlu düşünceler hem olumsuz düşünceler hâkimdir. Bu netice görüşmelerde de aynı doğrultudadır. K1 şu sözlerle konutların ihtiyacı karşıladığını belirtmiştir: *“Konutumuz İyi, temel gereksinimlerimizi karşıladığı için memnunuz. Konutumuz benim beklentilerimi karşılıyor”* (K1, 14.07.2023). K5 ve K3 konut memnuniyetsizliğine ilişkin şunları ifade etmektedir:

Konutum beklentimizi karşıladığı da oldu, karşılamadığı da oldu. Şuan bana çok ufak geliyor mesela. İlk yapılan proje konutları olduğu için oturduğumuz yer, bazı şeyler yanlış yapılmış. Odanın bir tanesine cam yapılmamış mesela (...) Evin temelinden iyi olduğunu söylüyorlar ama içi olarak çok basit malzemeler kullanmışlar. Birçok yerde kalitesiz malzeme kullanılmış (K5, 16.07.2023).

Konutlarda sıkıntı çok. Dairelerin işçiliği sıfır. Binalar sağlam ama ince işçilik olarak kötü, sıfır. Köy evim daha iyi yani. Çünkü kalebodurlar dökülüyor, üstten su döksen alttaki yıkanıyor, tuvalet giderleri devamlı tıkanıyor, balkon giderleri dolduğunda yüksek katlara su basıyor, kapı kasaları iyi oturmamış yani düşük işçilik ve malzeme kalitesi sıfır. Devlet ihaleyi verdikten sonra taşeron firmaları takip edip, denetlemeli. Vatandaş sonuçta parasını, malını, mülkünü verip de alıyor. Dolayısıyla bu hizmetin karşılığı olmuyor. Bunlar devletin yaptığı yanlışlar, millete yaşam alanı güzel diye veriyorsun, millet sonradan sıkıntı çekiyor (K3, 15.07.2023).

Dördüncü olarak, konutlarda tesisat, ısınma ve yalıtım problemleri bulunup bulunmadığı belirlenmek istenmiştir. Örneklem grubunun %42'si tesisat, ısınma ve yalıtım problemleri bulunmadığını, %36,6'sı ise bu şekildeki problemlerin olduğunu belirtmiştir. %21,4'lük kısım ise kararsız kalmıştır. Sonuçların üçüncü soruda olduğu gibi birbirine yakın olduğu görülmektedir.

Beşinci soru, dönüşüm öncesi eski yerleşim alanlarında oturanlara yöneltilmiş olmakla birlikte dönüşüm sürecinde yeni konutlar tamamlanana kadar barınma ve maddi sorunlarla karşı karşıya kalınıp kalınmadığı irdelenmiştir. Neticede çoğunluğu oluşturan %46,7'lik örneklem grubu, dönüşümle birlikte yıkım sonrasında maddi sorunlarla ve barınma sıkıntısıyla karşılaştıklarını ifade etmiştir. Katılımcıların %36,8'si maddi ve barınma sorunu yaşamadıklarını belirtirken, %16,5'lik kısım ise kararsız kalmıştır. Sonuçlar yakın olmakla birlikte ağırlıklı olarak maddi ve barınma sorunlarının yaşandığı yönünde düşünceler bulunmaktadır.

Son olarak, farklı gelir gruplarının alım gücüne uygun konut çeşitliliği imkânı sağlanıp sağlanmadığı incelenmiştir. %65,7'lik büyük bir çoğunluk, her kesime uygun konut çeşitliliği sağlandığını ifade etmiştir. Örneklem grubunun %12,3'ü gelir gruplarına yönelik konut çeşitliliğini sağlanmadığını belirtirken, %22'lik kısım ise kararsız kalmıştır. Dolayısıyla herkesin alım gücüne uygun konut çeşitliliği imkânı ağırlıklı olarak yeterli bulunmuştur. Yapılan görüşmelerde de herkesin alım gücüne uygun konutların yapıldığı ve farklı genişlikte konut çeşitliliği sağlandığı görüşü hâkimdir. K8 ile yapılan görüşmede dönüşüm öncesinde yeni bir ev sahibi olma durumu olmayanların dönüşümle birlikte ev sahibi olabildikleri hakkında şunları aktarmıştır:

Çok uygun koşullarda ev sahibi oldum, tersini söylesem nankörlük yaparım. O sistemi çok güzel. Yani adam 5 metrekaare yeri kalıyor ona devlet diyor ki paramı mı istersin ki parasını da veriyor, daire mi istersin diyor. O zamanlar daire aldık. Borçlandık, devlete ödememizi yaptık. Öyle hayatta ev sahibi olamayacak insanlar ev sahibi oldu, tabi bedelini ödeyerek (K8, 17.08.2023).

Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, konut hakkı bağlamında değerlendirildiğinde, uygulamanın yerinde dönüşüm çerçevesinde gerçekleştirilmesi sebebiyle bu yönde bir mağduriyet yaratmamıştır. Evleri yıkılanlara yeni dönüşüm alanında konut teslimi veya evin değeri karşılığında

para ödemesi yapılmıştır. Ağırlıklı olarak mahallede yaşayan kişiler dönüşüm konutlarına yerleşmiştir. Dönüşüm alanındaki toprak sahiplerine ise metrekare üzerinden konut veya para ödemesi yapılmıştır. Konut edinme noktasında birçok kesimin dönüşümden faydalandığını belirtmek gerekir. Genellikle uygulama alanında mülkiyet açısından ev sahiplerinin oturması ve kiracı sayısının çok az olması nedeniyle mevcut kiracıların yerinden edilmesi durumu düşük seviyededir. Ayrıca görüşmelerde edinilen bilgilere göre, dönüşümle birden çok daire almaya hak kazanan yerleşik ev sahiplerinin, kiracılarına uygun fiyatlarla daireleri devrettikleri belirtilmiştir (K8, 17.07.2024). Dönüşüm alanıyla bitişik durumdaki mahallelerdeki yapılan gözlemlerde, arşiv taramasında ve edinilen görüşme verileri neticesinde Yeşilova ve Gazi Mahallerindeki konutların eskiyen ve gecekondü benzeri yapılar olduğu görülmektedir. Dönüşümle birlikte eski ve bakımsız durumdaki evler yerine yeni, ihtiyaçlara uygun genişlikte, doğalgazlı konutlar üretilmiştir. Daha sağlıklı, güvenilir ve yaşanılabilir konutlar yapıldığı gözlemlenmiştir. Bu konutlardan memnuniyetin genel olarak yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Konutların fiyatlandırma açısından uygunluğu ile her ihtiyaca yönelik farklı büyüklükte konut üretimi gerçekleştirildiği de görülmektedir. Konut kredi ve ödeme sistemlerinin önemli ölçüde sosyal konut düzeyinde tutulması, ödeme gücünü yaşayabilecek aileleri rahatlatan bir durum olmuştur. Öte yandan konutların iç ve dış tasarımı ile planlamasında kalite ve işçilik sorunları olduğu, konutların teslim sürecinde ilgili kurumların denetim temsilcilerinin yeterli denetimi gerçekleştirmediği, dönüşümde yıkım sürecinin başlaması ve konutların teslim edilmesi arasındaki süreçte barınma ve maddi sorunların yaşandığı tespit edilmiştir. Genel olarak, Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm uygulamasının konut hakkı açısından olumlu düzeyde bir katkı sağladığı ifade edilebilir.

3.3.5.3.5. Kent Güvenliğinin Sağlanması ve Suçların Önlenmesi Hakkına İlişkin Bulgular

Kent güvenliğinin sağlanması ve suçların önlenmesi hakkı ile ilgili anket katılımcılarına beş araştırma sorusu yöneltilmiştir.

Tablo 21: Kent Güvenliğinin Sağlanması ve Suçların Önlenmesi Hakkına Dair Görüşler

Sorular	Sayısal İfadeler	Yargısal İfadeler				
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, mahallede yaşayanlara güvenli bir yaşam sunmuştur.	N	10	10	16	95	219
	%	2,8	2,8	4,6	27,2	62,6
	T	350 / %100				
Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, suçların azaltılmasına ve önlenmesine katkı sağlamamıştır.	N	119	104	64	34	29
	%	34	29,7	18,3	9,7	8,3
	T	350 / %100				

Tablo 21: (Devamı)

Sorular	Sayısal İfadeler	Yargısal İfadeler				
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, mahallede istenilen saatte dışarıya çıkabilme fırsatı yaratmıştır.	N	3	17	59	117	154
	%	0,8	4,9	16,9	33,4	44
	T	350 / %100				
Çocuklar güvenli ve huzurlu bir şekilde sokakta vakit geçirebilmekte ve oyunlar oynayabilmektedir.	N	7	23	43	123	154
	%	2	6,6	12,3	35,1	44
	T	350 / %100				
Sokakların aydınlatılması yeterlidir.	N	12	27	50	109	152
	%	3,4	7,7	14,3	31,2	43,4
	T	350 / %100				

* N (Frekans), O (Oran) ve T (Toplam) olarak nitelendirilmiştir.

Kent güvenliğinin sağlanması ve suçların önlenmesi hakkı kapsamında, ilk olarak mahallede güvenli bir yaşamın oluşmasına yönelik soru yöneltilmiştir. Örneklem grubunun, %89,8'i dönüşümle birlikte mahallede güvenli bir yaşam oluştuğunu ifade ederken, %5,6'sı ise güvenli bir yaşam sunulmadığını belirtmiştir. %4,6'lık kısım ise kararsız kalmıştır. Bu sonuçlarla dönüşüm uygulamasının güvenli bir yaşamın oluşmasına katkı sağladığı görülmektedir. Gerçekleştirilen görüşmelerdeki ifadelerde bu sonucu destekler niteliktedir.

Artık burası bir şehir merkezi gibi bir yer haline geldi. Eskiden bir vatandaş buradan gelip, geçmeyi tercih etmezdi. İnsanların çekindiği bir bölgeydi. Şimdi öyle değil, insanlar gece yürüyüşü bile yapabiliyor. Kentsel dönüşümün bu yönde büyük faydası oldu (EK1, 20.07.2023).

Burası atıl, yıkılmaya yüz tutmuş, bakımsız ve güvenli olmayan bir yerdi. Herkesin gelip gidemediği bir yerdi (...) Kentsel dönüşüm burada güvenliği sağladı, güzelliği sağladı, toplu yaşam alanlarını sağladı, yeni bir yaşam alanı oluşturuldu, yani iyi oldu bu şekilde olması (K4, 15.07.2023).

Kentsel dönüşüm güvenliğe, suçların önlenmesine bir çözüm oldu. Cezaevi vardı burada çocuk olarak silahlı askerleri, mahkûmları görüyorduk. Sonra Cezaevini taşıdılar oradan. Şimdi oraya hükümet konağı yapılıyor, buraya karakol yapılıyor. Daha güvenli oldu diyebilirim. Uyuşturucu, gasp gibi bazı şeyler oluyordu eskiden duyuyorduk. Ama şu anda daha azaldı, güvenlik arttı. Bekçilerde var. Şimdi insanlarda yapıya ayak uyduruyor diyelim (K10, 18.07.2023).

İkinci olarak, dönüşümün mahallede suçların azaltılması ve önlenmesine katkı sağlayıp sağlamadığına ilişkin soru sorulmuştur. Katılımcıların %63,7'si kentsel dönüşümün suçların azaltılması ve önlenmesine katkı sağladığını, %18'lik kesim ise katkı sağlamadığını düşünmektedir. %18,3'lük kısım ise kararsızlıklarını ifade etmiştir. Sonuçlar, ağırlıklı olarak dönüşümün suçla (uyuşturucu, saldırı, hırsızlık vs.) mücadeleye katkı sunduğu yönündedir. EK2 tarafından mahalledeki güvenlik sorunlarının ortadan kalktığı ve suçların önemli ölçüde azaldığı yönünde görüş aktarılmıştır (EK2, 20.07.2023).

Üçüncü olarak, dönüşümle birlikte mahallede istenilen saatte dışarıya çıkabilme fırsatı yaratılıp yaratılmadığına dair görüşleri sorulmuştur. Bu doğrultuda katılımcıların %77,4'ü istenilen saatte dışarı çıkabildiklerini belirtirken, %5,7'i ise tam tersi görüşe sahiptir. Örneklem grubunun %16,9'luk kısmı ise kararsızdır. Veriler, ağırlıklı olarak mahallede yaşayanların istedikleri saatte dışarı çıkabilme imkânına sahip oldukları yönündedir. Görüşme gerçekleştirilen K1, günün her anında mahallede kendini güvenli hissettiğini şu sözlerle ifade etmektedir: *“Şu anda güvenlikle ilgili bir sıkıntı yok. Kendimi güvende hissediyorum. Gecenin bir vakti çıkıp, dolaşıp evime geri dönebiliyorum* (K1, 14.07.2023).

Dördüncü olarak, çocukların güvenli ve huzurlu bir şekilde sokakta vakit geçirmeleri ve oyun oynayabilmelerine ilişkin soru yöneltilmiştir. Bu soruya katılımcıların %79,1'i olumlu cevap verirken, %8,6'lık kısım ise olumsuz görüşe sahiptir. %12,3'lük kısım ise kararsız kalmıştır. Sonuçlar, dönüşüm alanının çocuklar için güvenli ve huzurlu bir yer olduğu yönündedir. Görüşme gerçekleştirilen K10 tarafından bu durumu destekleyecek şekilde görüş belirtilmiştir: *“Çocuğumu dışarıya rahatlıkla bırakıyorum. Site bahçesinde bir tane park alanımız var. Bir tane basket sahamız var. Yalnız salılabiliyorum, site içerisinde herkes birbirini tanıyor, birine bir şey olsa haber veriyor çünkü”* (K10, 18.07.2023).

Son olarak, sokakların yeterli derecede aydınlatılmasına yönelik soru sorulmuştur. Bu doğrultuda katılımcıların %74,6'sı sokakların aydınlatılmasını yeterli bulurken, %11,1'lık kısım ise sokakların aydınlatılmasını yetersiz bulmaktadır. %14,3'lük kısım ise aydınlatma imkânlarını ne yeterli ne de yetersiz bulmaktadır.

Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, kent güvenliğinin sağlanması ve suçların önlenmesi hakkı bağlamında değerlendirildiğinde, mahallede güvenlik kaygısı ve suç korkusunun düşük seviyede olduğu araştırma sonucu elde edilen verilerden anlaşılmaktadır. Dolayısıyla kentsel dönüşüm güvenli bir ortam ve suçların önlenmesine yardımcı koşulların oluşturulması bakımlarından önemli bir yarar sağlamıştır. Görüşme verileri ışığında dönüşüm öncesi ve dönüşüm sonrası süreç karşılaştırıldığında, güvenlik ve suçların önlenmesine bakış olumlu düzeydedir. Nicel ve nitel verilerden anlaşıldığı üzere mahalledeki suç oranlarının azaldığı düşünülmektedir. Öte yandan ÇK2 ile yapılan görüşmede güvenlik kaygısının halen daha devam ettiği *“Güvenli değil. Akşam vakitleri buraya içki içen, uyuşturucu kullanan insanlar geliyor. Burada çocuklar nadiren akşam vakti çıkabiliyor. Ailem bile çok az dışarı çıkıyorlar, benim güvenliğimden de endişe ediyorlar* (ÇK2, 24.07.2023) sözlerinden anlaşılmaktadır. Ayrıca %5 ile %18 arasındaki katılımcı tarafından güvenlik ve suçların önlenmesine yönelik verilen olumsuz görüşler halen daha bu noktada yapılması gerekenlerin olduğunu göstermektedir. Bu yönde, yapılan gözlemler neticesinde mahalle içerisine kaymakamlık, karakol gibi bölgedeki emniyeti güçlendirici kurumlar kurulması, güvenlik ve suç noktasında katkı sağlama potansiyelini barındırmaktadır. YK1 tarafından belirtilen *“Burası güvenli bir yer. Kamusal binalar bulunuyor. Hükümet konağı ve karakol gibi. Çok sayıda hırsızlık, suç*

yaşanmıyor” (YK1, 21.07.2023) düşüncesi bu durumu desteklemektedir. Ayrıca sokakların daha fazla aydınlatılması ve güvenlikte teknoloji kullanımı birer gereklilik olarak söylenilebilir.

3.3.5.3.6. Engellilere Yönelik Sosyo-Ekonomik Haklara İlişkin Bulgular

Engellilere yönelik sosyo-ekonomik haklar ile ilgili anket katılımcılarına iki araştırma sorusu yöneltilmiştir.

Tablo 22: Engellilere Yönelik Sosyo-Ekonomik Haklara Dair Görüşler

Sorular	Sayısal İfadeler	Yargısal İfadeler				
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Proje kapsamında engellilere yönelik mesleki eğitim, istihdam (iş) ve kurs olanakları yaratılabilmektedir.	N	39	20	47	71	173
	%	11,2	5,7	13,4	20,3	49,4
	T	350 / %100				
Engellilerin yaşamını kolaylaştırmaya yönelik rampa, sarı şerit, tuvalet gibi fiziki düzenlemeler yetersizdir.	N	90	86	66	62	46
	%	25,7	24,6	18,9	17,7	13,1
	T	350 / %100				

* N (Frekans), O (Oran) ve T (Toplam) olarak nitelendirilmiştir.

Engellilere yönelik sosyo-ekonomik haklar kapsamında, ilk olarak dönüşüm sürecinde engellilere yönelik mesleki eğitim, istihdam, kurs vb. olanaklar yaratılıp yaratılmadığına dair yöneltilen soruya örneklem grubunun, %69,7’si engellilerin ekonomik yaşamına katkı sağlayıcı olanaklar yaratıldığını ifade ederken, %16,9’u ise tam tersi yönde görüş bildirmiştir. %13,4’lük kısım ise kararsız görüş belirtmiştir. Neticede engellilerin ekonomik hayatına katkı sunan imkânların oluşturulmaya çalışıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan görüşmelerde Canik’te Engelli Derneği Başkanlığı yapan EK1 tarafından “engelsiz kafe” haricinde ekonomik yönden herhangi bir katkı sağlayan gelişme olmadığı belirtilmiştir. EK1, dönüşüm sürecinde engellilere yönelik bu eksikliği şu sözlerle ifade etmektedir: “Maalesef istihdam büyük bir eksiklik. Ne belediye ne de diğer kurumlar tarafından istihdam sağlayıcı bir faaliyet olmuyor. Engellilere göre pek istihdam yok, sağlanması gerekiyor” (EK1, 20.07.2023). Mesleki eğitim ve beceri kazandırma kurslarıyla ilgili olarak ise engellilere yönelik imkânların dönem dönem oluşturulmaya çalışıldığı katılımcılar tarafından ifade edilmiştir.

İkinci olarak, engellilerin sosyal yaşamını kolaylaştırıcı fiziki düzenlemelerin yeterli olup olmadığı belirlenmek istenmiştir. Bu doğrultuda, katılımcıların %50,3’ü dönüşüm sürecinde engellilere ilişkin fiziki düzenlemeleri yeterli bulmuştur. Örneklem grubunun, %30,8’i yetersiz

bulurken, %18,9'luk kısım ise kararsız kalmıştır. Ağırlıklı olarak katılımcılar, engellilere yönelik hizmetlerin sosyal yaşamı kolaylaştırdığını ifade etmiştir. Anketlere genellikle herhangi bir engeli olmayan kişilerin katılması nedeniyle elde edilen sonuçların gözden geçirilmesi veya yeni verilere ulaşma amacıyla görüşmelere engelli katılımcılar da dâhil edilmiştir. EK1 ve EK2, sosyalleşme ve gündelik yaşama katılım boyutunda hem olumlu hem de olumsuz değerlendirmelerde bulunmuşlardır. EK2 tarafından tekerlekli sandalyeliler için parklardaki fiziksel engellerin varlığı nedeniyle rahat hareket edilememesi ve engelli tuvaletlerinin olmaması önemli sorunlardır. EK2, olumlu anlamda ise dönüşüm sonrası yapılan binalardaki asansör sisteminin engellilerin hayatını önemli ölçüde kolaylaştırdığı aktarmıştır (EK2, 20.07.2023). Görüşmelerde katılımcı EK1, engellilere yönelik fiziksel ve sosyal sorunları, yaşadıkları zorlukları ve dönüşüm sürecinde engellilere yönelik yapılması gerekenleri şu şekilde açıklamıştır:

(...) biz engelli olduğumuz için yeni yapılan yerlere girişler yanlış yapılıyor. Elektrikli ve tekerlekli sandalye gibi üç veya dört tekerlekli engelli araçlarının geçemediği girişler yapılmış. Engelliler için bunlar çok yaygınlaştı ve gelişti. Fakat kentsel dönüşümde gerek kamu kurumları gerekse özel sektör kuruluşları bu durumu daha kabullenemedi. Bu yüzden istediğimiz hareketliliği sağlayamıyoruz. Özellikle dönüşümü yapan müteahhit firmalar ya bunun farkında değil ya da kasıtlı şekilde yapılmıyor. Sadece tekerlekli sandalye girişi yapıyorlar. Akülü araçlar giremediğinden bizler çok mağdur oluyoruz. Hâlbuki bize uygun planlansa ve yapılırsa her kesim daha rahatça hareket edebilir. Bu durum daha tam fark edilmedi, bilinç olarak yerleşmedi. Kaldırımlarda sorunlu ve sıkıntılı. Akülü araçlar kaldırıma çıkmakta zorlanıyor. Sanılıyor ki her bir engelli birisi gezdiriyor. Hâlbuki yapılırken ilk başta 03, 05 şeklindeki meyillere dikkat edilse, girişler 90 cm genişliğinde olsa, hiçbir sorun kalmayacak. Engelli araçları için yol ve kaldırımlar yapılırsa herkes faydalanan. Akülü sandalyeler, tekerlekli sandalyeler, bebek arabaları, pazar arabası gibi farklı taşıma, ulaşım çeşitlerine uygun yapılmalı. Maalesef bunlar yapılırken pek dikkate alınmıyor, düşünülüyor. Dolayısıyla bunlarda büyük sıkıntı yaratıyor. Ayrıca engelliler için yolun kenarlarından geçen su kanalları çok derin yapılıyor, yapılırken bir tane geçit konulsa engelliler hiçbir sıkıntı yaşamayacak. Maalesef özellikle akülü sandalye kullanan yaşlılarımız düşme tehlikesi yaşıyorlar. Ve bu yerlerden gitmeye çekiniyorlar, uzaklaşıyorlar. Niye, bu su kanalına girmeyeyim diye. Giderler gerekli, ama yapılırken engelliye göre yapılınsın. Ya yayvan yapılınsın ya üzerine bir geçit konulsun. İnsanların düşmesi onları sağlığından ediyor, hoş bir durum değil. İşte bizim için kentsel dönüşümün dezavantajları bunlar. Kentsel dönüşümle yeni yollar yapılıyor, memnunuz ama rögarlar ve etrafında çok boşluk bırakılıyor. Bu durum bizim yollarda kaza yapmamıza neden olabiliyor. Etrafında boşluk olmaması gerekiyor. Bunlara dikkat edilmesi gerekiyor (EK1, 20.07.2023).

Engellilere yönelik salonlar olması gerekiyor. Biz bu talebi çok dile getiriyoruz. Engelliler spor yapsınlar, gelip oturup çay içsinler. Engellilerin toplanacağı bir alan olsun. Sadece biz Engelli Derneği olarak çaba gösterebiliyoruz. Hâlbuki dönüşüm sürecinde hem belediye hem kaymakamlık tarafından düşünülse çok büyük olumlu etkisi olacaktır. Asansörler engelli hastalara yönelik olarak geniş tutulmalı. Ben rahatsızlandım, sedye ile gitmem gerekirken, sandalyeye oturtulmak zorunda kaldım. Asansörlerde dikey değil yatay tuşlama yapılmalı. Engellilere uygun olarak. Her binanın da bir engelli rampası bulunmalıdır. Zorunlu tutulmalı (...) Biz engelli olduğumuz için sosyal olanakların artırılması, engelli tuvaletlerinin yapılması, kamu kurumlarına engelli rampalarının yapılmasını, engelli girişlerinin uygun hale getirilmesini istiyoruz. Benim burada isteğim engellilere yönelik yaşam alanlarının genişletilmesidir (...) Biz engelsiz yaşamak istiyoruz. Engelliyiz ama önümüze yeni engeller çıkarılmasın. Bu kanallara düşmeyelim, parklara girebilelim, sosyal alanlara ulaşabilelim, ihtiyaçlarımızı giderebilelim. Her seferinde ihtiyaçlarımız için ya evimize ya da başka bir yere gitmek durumunda kalmayalım istiyorum. Kentsel dönüşümde engellilerin yaşam alanlarının geliştirilmesi gerekiyor. Engellilere yönelik oturma, spor yapma, sohbet etme, toplanma alanları olsun istiyorum. Yeni tesislere ihtiyaç var. Dikkate alınmayı istiyoruz dönüşümde (EK1, 20.07.2023).

Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, engellilere yönelik sosyo-ekonomik haklar bağlamında değerlendirildiğinde gerek alanda gerçekleştirilen gözlemler gerekse diğer araştırma verilerinden elde edilenler sonuçlar ışığında olumlu ve olumsuz yönler bulunduğu anlaşılmıştır. Dönüşüm alanında engellilerin yaşamını kolaylaştıran olumlu yönler şunlardır: Görme engellileri için sarı şeritler yapılması, ortopedik engelliler için ev girişlerinde ve kaldırımlarda rampalarının oluşturulması, engelsiz park ve engelsiz kafe kurulması ve asansör imkânı şeklinde sayılabilir. Engelsiz kafenin hedefleri arasında yer alan engelli bireylere çalışma fırsatı sunulması ve engellilerin kendi ürettikleri malları satabilmeleri imkânı önemli bir uygulama olarak görülmektedir. Belediye tarafından sosyal etkinlikler kapsamında belli dönemlerde engelli bireylere kurs ve eğitim alma fırsatı da tanınmıştır. Öte yandan engelsiz kafenin belediye tarafından işletilmemesi sonucu oluşan sosyalleşme alanı yetersizliği, kaldırımlardaki ve yollardaki (su kanalı, çukur vs.) fiziki bozukluklar, asansör sistemi ve sosyal mekânlardaki girişlerin engelli vatandaşlara yönelik olmaması, geniş ve akülü araçların planlamada düşünülmemesi, engelli tuvaletlerinin eksikliği ve istihdam edilme sorunu, temel olumsuz/dezavantajlı yönler olarak söylenilebilir. Engellilerin kentsel alanlarda yaşamakta oldukları temel sorunlar düşünüldüğünde dönüşüm öncesi eski mahalledeki sağlık, eğitim, ulaşım, fiziksel ve çevresel sıkıntılar önemli sorun kaynaklarıdır. Dönüşümle birlikte bazı sorunlar halen daha devam etmekle birlikte önemli bir bölümünde gelişme sağlanmıştır. Yapılan gözlemlerde, engelli vatandaşların sosyal yaşama katılımlarının olduğu ve özellikle ortak alanlardan Cami ve çevresini sıklıkla kullanabildikleri görülmüştür. Elektrikli ve akülü araçların engelliler tarafından kullanımı yaygındır. Ancak bu araçları kullanan engelli bireylerin gündelik hayatlarını kolaylaştıracak imkânlar ise yeterince düşünülmemiştir. Engellilerin günümüz teknolojik araçlarını yeterli fiziki koşullarla kullanamadıkları gözlemlenmiştir (Gözlem Notları, 13.07.2023). Dönüşümle birlikte engellilerin sosyal ve ekonomik hakları daha fazla gündem olmuştur. Yapılan çalışmaların engelliler açısından fayda sağlaması yanında sosyal ve ekonomik yönden katkısının yeterli olmadığı ifade edilebilir. Engellilere yönelik fiziki koşulların günümüz teknolojisi düşünülerek, iyileştirilmesi ve yeterli imkânların sağlanması gerekmektedir.

Şekil 14: Kuzey Yıldızı Mahallesi'ndeki Engelli Hizmetlerine Yönelik Görseller

Kaynak: Fotoğraflar yazarın arşivinden alınmıştır.

3.3.5.3.7. Kentsel Alanlarda Spor ve Boş Zamanları Değerlendirme Hakkına İlişkin Bulgular

Kentsel alanlarda spor ve boş zamanları değerlendirme hakkı ile ilgili anket katılımcılarına üç araştırma sorusu yöneltilmiştir.

Tablo 23: Kentsel Alanlarda Spor ve Boş Zamanları Değerlendirme Hakkına Dair Görüşler

Sorular	Sayısal İfadeler	Yargısal İfadeler				
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, mahalle sakinlerinin spor aktivitelerini gerçekleştirmeleri için yeni alanlar yaratmıştır.	N	60	21	25	68	176
	%	17,2	6	7,1	19,4	50,3
	T	350 / %100				

Tablo 23: (Devamı)

Sorular	Sayısal İfadeler	Yargısal İfadeler				
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Spor aktivitesi için kurulan donatılar yeterlidir.	N	20	42	51	94	143
	%	5,7	12	14,6	26,8	40,9
	T	350 / %100				
Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi'nde boş zamanların değerlendirilmesine yarayan park, kıraathane, yeşil alan, kütüphane ve yürüyüş alanları yetersizdir.	N	95	96	46	53	60
	%	27,2	27,4	13,1	15,1	17,2
	T	350 / %100				

* N (Frekans), O (Oran) ve T (Toplam) olarak nitelendirilmiştir.

Kentsel alanlarda spor ve boş zamanları değerlendirme hakkı kapsamında, ilk olarak dönüşümle beraber mahallede yaşayanların spor aktivitelerini gerçekleştirmeleri için yeni alanlar oluşturulmasına dair yöneltilen soruda örneklem grubunun, %69,7'si spor aktiviteleri için yeni alanlar yaratıldığını belirtmiştir. %23,2 oranında katılımcılar spor aktiviteleri için yeni alanlar yaratılması konusunda olumsuz yargıya sahiptir. Katılımcıların, %7,1'lik kısım ise kararsız olduklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar, ağırlıklı olarak spor alanları oluşturulduğunu ifade etmektedir. Görüşme yapılan katılımcılardan K1, K10 ve EK1 mahallede yeni spor alanları kurulduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcılardan ÇK1, dönüşüm sürecinde spor alanları yaratılması ve mahalledeki eksiklere ilişkin şunları söylemiştir:

Futbol sahası, basketbol sahası ve sportif faaliyetlere yönelik alanlar olabilirdi. Çocukların eğlenebileceği daha çok alan olabilirdi. Boks, judo, tekvando gibi spor imkânları yaratılabilirdi. Buraya uzak alanlarda var, ancak bulunduğumuz yerde böyle bir imkân yok. Yaşadığım yerde daha fazla spor yapabilmeliyim. Özellikle koşu alanımız yok (...) Daha sağlıklı olmalıyız. Kentsel dönüşümde konut alanları yanında daha geniş parklar ve spor alanları yaratılabilir. Daha iyi olur (ÇK1, 24.07.2023).

İkinci olarak, spor aktiviteleri için üretilen alanların yeterliliği sorgulanmak istenmiştir. Bu kapsamda katılımcıların %67,7'si spor alanlarını yeterli bulmuştur. Örneklem grubunun %17,7'lik kısmı yetersiz cevabı verirken, %14,6'lık kısım ise kararsız kalmıştır. Neticede dönüşüm alanında yaratılan spor alanları büyük ölçüde yeterli bulunmuştur. Görüşmelerden elde edilen sonuçlar ve yapılan gözlemlerde spor alanlarının yeterliliği konusunda tam tersi yönde bir sonuç elde edilmiştir. Görüşmecilerden K1, K2 ve K4 spor alanlarının yeterli olmadığını belirtmişlerdir. Bu sonuçlara ilişkin olarak katılımcılardan GK ve ÇK2 şunları ifade etmişlerdir:

Basketbol, futbol ve voleybol gibi sportif faaliyetleri gerçekleştirecek alanlar çok az, yok denecek kadar. Çocuklar site içerisindeki betonda, parklarda ve çimlerde oynuyorlar (...) Jimnastik salonu var, sadece oraya gidebiliyoruz. Ama yeterli düzeyde değil sosyal alanlar (GK, 22.07.2023).

Bize uygun alanları yeterli bulmuyorum. Genelde sahil tarafında çocuklara yönelik parklar, oyun alanları yapıyorlar. Burada ve iç taraflara da yapmalılar. Sadece bir tek futbol sahamız var. O da çok yıpranmış, eskimiş. Paralı halı sahalar var, onları da sürekli tercih edemiyoruz. Arabaların olduğu otopark alanlarında oynamaya çalışıyoruz. Başka oynayacağımız bir yer yok (...) Ayrıca spor aletleri yapılırsa güzel olur (ÇK2, 24.07.2023).

Üçüncü olarak, boş zamanların değerlendirilmesi için park, kıraathane, yeşil alan, kütüphane ve yürüyüş alanlarının yeterliliğine dair soru sorulmuştur. Katılımcıların %54,6'sı bu alanları yeterli bulmaktayken; %32,3 ise yetersiz bulmaktadır. %13,1'lık kısım ise kararsız kalmıştır. Görüşmelerde boş zamanların değerlendirilmesine yarayan alanlar hakkında hem yeterli görüşü hem de yetersiz görüşü bildiren katılımcılar bulunmaktadır. Katılımcılardan EK1, *"Yaşam alanları açısından önemli katkıları (dönüşümün) oldu (...) Yeşil alanlar ve parklar kuruldu. Sitelerin çocuk parkları var, çardak oturma alanları var, ortak alanlarda yeşil alanlar var. Bunlar sitedeki yaşama güzellik katıyor"* (EK1, 20.07.2023) ifadelerini kullanırken; diğer bir katılımcı YK1 ise, *"Buradaki sosyal yaşam benim için gayet iyi. Camimiz, marketimiz, çaycımız var, bunlar bana yetiyor (...) Parklar ve oturma alanları yeterli benim için. Güzel ve rahat. Gölgede oturup, dinlenebiliyorum"* (YK1, 21.07.2023) şeklinde olumlu düşüncelerde bulunmuşlardır. Öte yandan boş zamanların değerlendirilmesine yarayan alanları yetersiz bulanlar daha fazladır. Dönüşüm sürecinde bu alanların daha fazla düşünülmesi ve sosyal yönden mahallenin güçlendirilmesi gerektiği fikri üzerine düşünceler ağırlıktadır.

Kafeteryalar yok, oturma yerleri yok, bir terzi yok, bir berber yok, başka birtakım şeylerde yok yani insanların ihtiyaçları için (...) Yıllardır şu yürüyüş yolu yapılmadı, bunu istiyoruz. İrmak kenarında bisiklet yolu, yürüyüş yolu gibi. Hep bir söz verildi, yapılmadı. Oturma yerleri de yok denecek kadar az. Sosyal açıdan bir kafemiz vardı, oda kapatıldı. Bir misafir gelse gezdirip içireceğimiz yer çok sınırlı. Sadece cami alanı var. Yeni bir yer var oraya da herkesin malum ekonomik durumdan gitme şansı yok (K2, 14.07.2023).

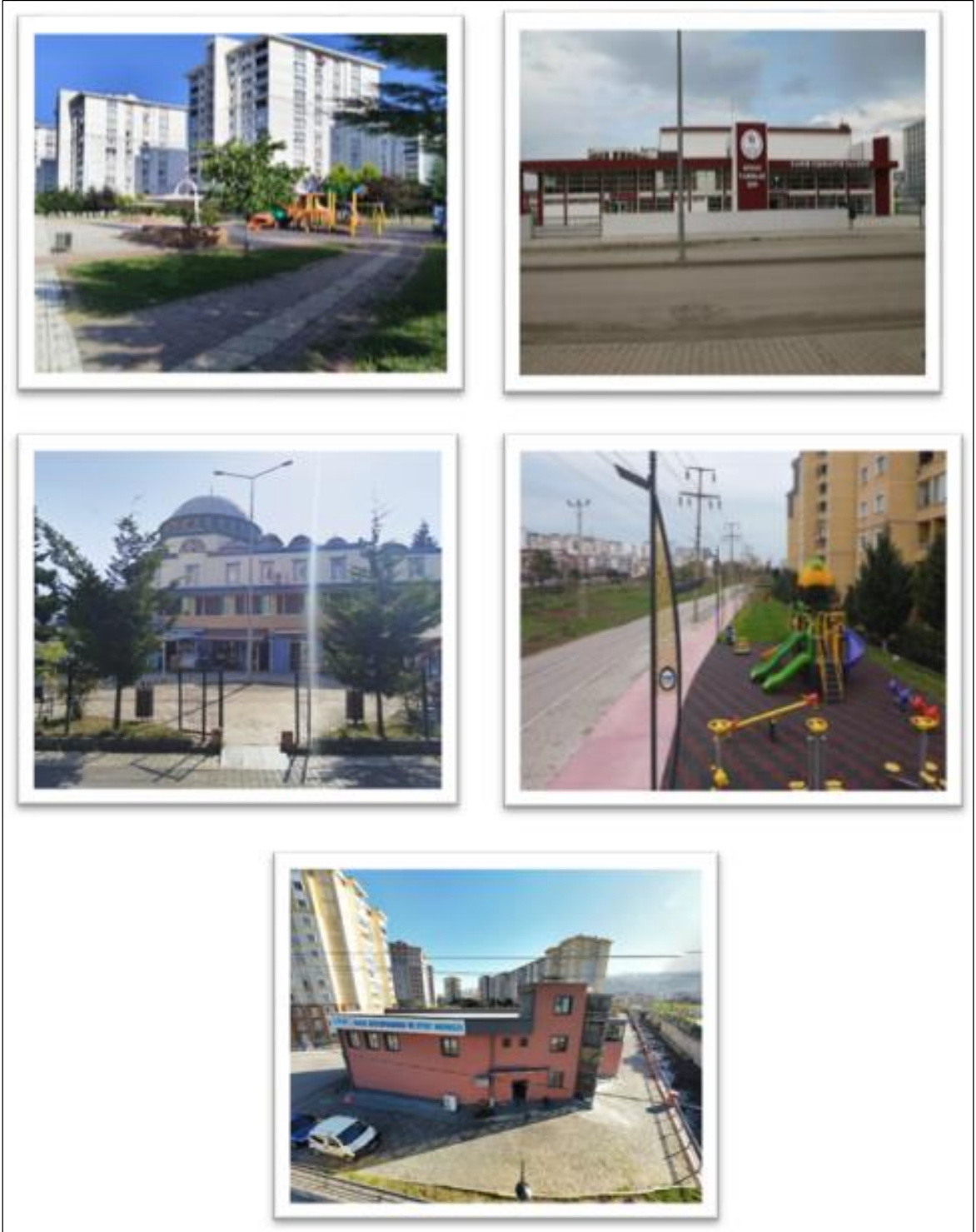
İnsanların çocuklarıyla oturup, onları oynatabileceği sağlıklı bir yer yok. İnsanların toplanıp, sohbet edebileceği bir alan yok. Caminin altında bir çay ocağımız var sadece (...) Toplanma alanı vardı, kafe yapıldı, sonra kapatıldı, şimdi işletilmiyor. Site içerisinde toplanma yeri olsaydı. Burada 50 blok var, oturup da muhabbet edebilecek pek bir yer yok. Bir çay bahçemiz var (...) Mahallelinin oturma ve sohbet ihtiyacını karşılayacak bir yer lazım. Site içerisinde bisiklet yolu yok. Yürüyüş alanları yapılması gerekiyor. Çocukların oyun oynama alanları sınırlı (K3, 15.07.2023).

(...) Yeterli düzeyde değil sosyal alanlar. Gençlere hitap edebilecek kafe tarzı mekânlar maalesef yok. Bu bizim için önemli bir sorun oluşturuyor. Dolayısıyla sosyalleşme sorunlarımız var. Ayrıca Wifi yetersiz (...) Kütüphanemiz ve kuaförümüz de yok. Burada yeşil alanlar ve parklar da yetersiz. Daha çok olabilirdi (GK, 22.07.2023).

Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, kentsel alanlarda spor ve boş zamanları değerlendirme hakkı bağlamında incelendiğinde, mahallede yaşayanlar için yeni imkânlar sunduğu söylenilebilir. Yerinde yapılan gözlemlerde mahallede iki site haricindeki diğer sitelerde çocuk oyun alanı (toplamda yedi adet) bulunmaktadır. Ayrıca alanda bir adet jimnastik salonu kurulmuş, bir adet merkezi park alanı inşa edilmiştir. Bu park alanı engellilerin kullanımına uygun yapılmıştır. Mevcut

alanın sosyalleşme ihtiyacını 2022-2023 yılına kadar bu park ve Yeşilova Cami altındaki dükkânlardan oluşan yaşam alanı karşılamıştır. K7 bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: *“Sosyalleşme alanı olarak bu camiyi yapanlardan Allah razı olsun başka pek bir yer yok. Burası da önceden yapılmıştı zaten (...) Buraya sosyal tesis lazım öncelikle, burası varken niye gitsin (mahalleli) başka bir yere”* (K7, 17.07.2023). Bölgede Metro AVM dışında sosyal yaşam alanı oluşturulmamıştır. 2022 yılından itibaren kafe ve restoran işletmesi ile üç market zinciri mahalledeki gereksinim doğrultusunda açılabilmiştir. Hemen her sitede az sayıda da olsa kamelyalar (çardak oturma alanları) bulunmaktadır. Özellikle ilk inşa edilen Güzelbahçe sitesindeki açık alanlar oldukça geniştir ve sosyalleşmeye daha çok olanak tanımaktadır. Alanda açık ve oturma alanları, çocuk park alanı ve yeşil alan açısından dönüşümün etapları bakımından farklılaşma söz konusudur. Öte yandan, bir site haricindeki (kendi imkânları) diğer sitelerde ve ortak park alanında spor aletleri ise bulunmamaktadır. Özellikle merkezi park ve oturma alanı yeterli görülmemektedir. Çocuklar için basketbol, futbol vs. gibi spor sahaları bulunmamaktadır. Ayrıca alanda çok amaçlı bir spor merkezi yoktur. Dönüşüm alanında 2024 yılına kadar bisiklet yolu ve yürüyüş yolu inşa edilmemiştir (Gözlem Notları, 13.07.2023). 2024 yılında Canik Belediyesi tarafından bisiklet yolu ve yürüyüş yolu projesi tamamlanarak faaliyete girmiştir. 2024 yılında kütüphane ihtiyacı doğrultusunda mahalleye halk kütüphanesi ve etüt merkezi açılmıştır (Canik Belediyesi, 08.07.2024). Mahalle alanında gerçekleşen dönüşümün spor ve boş zamanları değerlendirme hakkı bakımından olumlu bir katkısının olduğu anlaşılmaktadır. Ancak yaratılan imkânların çeşitliliği bakımından eksiklikler söz konusu olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 15: Kuzey Yıldızı Mahallesiindeki Spor ve Sosyal Alanlara Yönelik Görşeller

Kaynak: Araştırmacı Arşivi; <https://www.canik.bel.tr/>.

3.3.5.3.8. Yerleşimlerde Kültür ve Kültürlerarası Kaynaşma Hakkına İlişkin Bulgular

Yerleşimlerde kültür ve kültürlerarası kaynaşma hakkı ile ilgili anket katılımcılarına beş araştırma sorusu yöneltilmiştir.

Tablo 24: Yerleşimlerde Kültür ve Kültürlerarası Kaynaşma Hakkına Dair Görüşler

Sorular	Sayısal İfadeler	Yargısal İfadeler				
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Yeni kentsel dönüşüm konutlarında komşuluk ilişkileri sürdürülebilmektedir.	N	22	20	61	73	174
	%	6,3	5,7	17,4	20,9	49,7
	T	350 / %100				
Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, insanları yalnızlaştırmıştır.	N	53	58	99	59	81
	%	15,1	16,6	28,3	16,9	23,1
	T	350 / %100				
Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, eski mahalle ve komşuluk kültürünü ortadan kaldırmıştır.	N	34	41	43	12	22
	%	22,4	27	28,3	7,9	14,4
	T	152 / %100				
Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, aidiyet ve bağlılık hissini azaltmaktadır.	N	61	78	102	54	55
	%	17,4	22,3	29,2	15,4	15,7
	T	350 / %100				
Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi sonucunda mahalle sakinleri yeni bir kimlik ve kültür edinme gereksinimi hissetmiştir.	N	10	58	124	58	100
	%	2,8	16,6	35,4	16,6	28,6
	T	350 / %100				

* N (Frekans), O (Oran) ve T (Toplam) olarak nitelendirilmiştir.

Yerleşimlerde kültür ve kültürlerarası kaynaşma hakkı kapsamında, ilk olarak dönüşüm sonrası komşuluk ilişkilerinin sürdürülebilirliği irdelenmiştir. Katılımcıların %70,6'sı komşuluk ilişkilerinin sürdürülebildiğini düşünmektedir. Örneklem grubunun %12'si komşuluk ilişkilerinin sürdürülemediğini ifade etmiş, %17,4'lük kısım ise kararsız kalmıştır. Netice, kentsel dönüşüm konutlarında ve yaşam alanlarında komşuluk ilişkilerinin kurulabildiğini ve sürdürülebildiğini göstermektedir. Yapılan görüşmelerde komşuluk ilişkilerinin sürdürülebilirliği noktasında hem olumlu hem de olumsuz görüşler bildirilmiştir. Katılımcılardan K6, “*Komşuluklarımızı devam ettirebiliyoruz. Mahalle kültürümüzü yaşatmaya çalışıyoruz (K6, 16.07.2023)*” şeklinde ifadelerde bulunurken; YK1 “*Komşularıyla hiçbir olumsuzluk yaşamadım. Komşular dar günde kötü günde birbirine yardım ve destek oluyor. O yönden gayet iyi*” (YK1, 21.07.2023) görüşünü aktarmıştır. K5 ise yoğun nüfustan kaynaklı olarak komşuluğun olumsuz şekilde etkilendiğini belirtmiştir: “*Çok fazla kalabalık olduğu için burası, insanlar birbirini pek fazla tanımıyor. Toplasan bizim*

apartmandaki 80 kişiden 10-15'ini tanıyorumdur" (K5, 16.07.2023). K1 tarafından daha ayrıntılı şekilde dönüşüm alanında komşuluk ilişkilerinin çok sürdürülebilir olmadığı şöyle değerlendirilmiştir:

Biz buraya sonradan geldik. Bu binalar yapıldıktan sonra burası yoğun bir göç almış. Dışarıdan gelen çok fazla kişi var. Dolayısıyla birbirimize yabancıyız. Ayrıca binalardaki kat sayısının fazla yüksek olması, her şeyi sınırlıyor. Komşuluk ilişkileri çok fazla yok. Hatta baya yok yani. Siz istemezseniz, kimseyi görmeden gününüz geçebiliyor. Hele biz çalışanlar için daha zor, binadakileri yeni yeni tanıyorum. Binadakilerin yarısını tanıyorumdur belki. Sabah çıkıyorsun, akşam dönüyorsun o yüzden pek ilişki kuramadım. Bunlar olumsuz yönleri olabilir (K1, 14.07.2023).

İkinci olarak, katılımcılara dönüşümle birlikte insanların yalnızlaşması üzerine soru yöneltilmiştir. Örneklem grubunun %40'ı dönüşümün insanları daha fazla yalnızlığa ittiğini düşünürken, %31,7'si ise tam tersi bir görüşe sahiptir. Katılımcılar bu soruya diğer tüm seçeneklerden daha fazla kararsız (%28,3) görüşü bildirmiştir. Veriler birbirine yakın olmakla birlikte dönüşüm konutlarının siteler ve çok katlı bloklar halinde olması sebebiyle insanları daha fazla yalnızlığa ittiği düşünülmektedir. Görüşme yapılan K2 bu durumu destekleyecek ölçüde şu sözleri söylemiştir:

Eskiden sosyal açıdan çok iyi bir sosyalleşme vardı, insanlar birbirini tanırlardı, görüşürlerdi, selam verirdiler. Kentsel dönüşüm gelince bunların hepsi ortadan kalktı, dikeye yükseğe doğru gidildikçe insanlar birbirini tanımaz oldu, yalnızlaşıldı, sosyal yaşam (ilişkiler) kalktı (K2, 14.07.2023).

Üçüncü olarak, dönüşüm projesiyle eski mahalle ve komşuluk kültürünün devamlılığı incelenmek istenmiştir. Katılımcıların %49,4'ü dönüşümle birlikte eski mahalle ve komşuluk kültürünün ortadan kaldırılmadığını ifade etmektedir. %22,3'lük örneklem grubu ise eski mahalle ve komşuluk kültürünün ortadan kalktığını düşünmektedir. Katılımcılar arasında kararsızların oranı da oldukça fazladır (%28,3). Projenin yerinde dönüşüm özelliğinin sonuçları etkilediği düşünülmektedir. Görüşmelerde ise mahalle kültürünün ve komşuluk ilişkilerinin dönüşüm sürecinden oldukça olumsuz etkilendiği görülmektedir.

Eskiden komşuluk ilişkileri vardı (...) Sokak ve komşuluk kültürü çok iyiydi. Şimdi uyum azaldı (...) Benim kendi görüşüm, yeni bir kültür getirilmekten ziyade kültürden uzaklaşma getirildi. Neden, eskiden bir mahalle kültürü vardı, komşunun kapısına gidip çay içiyor, geç saatlere kadar muhabbet ediyordun. Şimdi tanımadığın türlü türlü insanlar, daire satın alıyor burada (K3, 15.07.2023).

Mahalle kültürü çok vardı, çok güzeldi. İnsanlar mahalle çok geniş olduğu halde birbirini tanırlardı. İşte birisinin sıkıntısı olsa herkes birbirine koşardı. Yardımlaşma vardı. Ama böyle olunca kimse kimseyi tanımıyor yani, ama o zamanlar çok güzeldi (...) Biz mahalle kültüründen geldiğimiz için işte gidiyorduk, 5 ev ilerideki eve, çay demlenir otururduk, işte bu sohbet, yeşilliğin altında o kalktı. 44 bina var bir binada 3-5 kişiyi tanıyorsun. Bu yönden baktığında iyi olmadı. Komşuluk ilişkileri zarar gördü, çok gördü. Önceden yardımlaşma vardı, maddi olsun manevi olsun o kalktı. Şimdi karşıdaki komşuyu tanımıyorsun, karşıdaki komşunun cenazesi

oluyor, haberin olmuyor. Bu şeyi (kültürü) ortadan kaldırdı (...) Biraz kültür çatışması oldu. Eski yerli insanların apartman kültürüne alışması bir on yılı aldı (K8, 17.07.2023).

Komşular arasındaki ilişkiler çok iyiydi eskiden, mahalle kültürü vardı tabi ki. Ama buraya geleli yine bazı kişiler devam ediyor ilişkilerine ama eskisi gibi değil. Özellikle bahçede genelde selamlaşıyor, birbirine git gel işi kesildi, pandemi de özellikle kesildi (...) Müstakil bir iki katlı evlerden, kim çıksa herkes bir birini tanırdı, görürdü şimdi göremiyoruz. 11 katlı evler sonuçta ne bileyim. Aşağı inerlerse, denkleşseler öyle konuşuyorlar. Eskisi gibi olmuyor, hani birlikte yemek yemekler filan burada yok. Birbirlerine gidip gelme de çok olmuyor. Eskiden cenazelerde birlik beraberlik olurdu, gidilirdi, şuan bunlar pek yapılmıyor (K10, 18.07.2023).

Dördüncü olarak, dönüşümle yaratılan yeni yaşam ortamının aidiyet ve bağlılık hissine olan etkisine ilişkin soru sorulmuştur. Bu kapsamda, örneklem grubunun %39,7'si dönüşüm projesinin aidiyet ve bağlılık hissiyatını azalttığını ifade ederken, %31,7'lik kısım ise aidiyet ve bağlılık hissini etkilemediği yönünde görüşe sahiptir. Katılımcılar bu soruya diğer seçeneklerden daha fazla kararsız (%29,2) görüşü bildirmiştir.

Son olarak, mahalle sakinlerinin dönüşümle beraber yeni bir kimlik ve kültür edinme gereksinimi hissetmek zorunda kalıp kalmadıkları incelenmiştir. Katılımcıların %45,2'si dönüşümle birlikte yeni bir kimlik ve kültür edinme durumunda kaldıklarını ifade etmektedir. Katılımcıların %19,4'ü yeni bir kimlik ve kültür edinme gereksinimine gerek duymadıklarını belirtmiştir. Katılımcılar bu soruya diğer tüm seçeneklerden daha fazla kararsız (%35,4) görüşünde bulunmuştur. Yapılan görüşmelerde, K4 tarafından dönüşüm sonrasında kültürel bir çatışmanın olduğu, zaman ilerledikçe uyum sürecine girildiği şu şekilde anlatılmıştır:

(...) Burası çok büyük bir göç aldı. İnsanlar birbirleriyle yabancıydı. Anlaşamadılar. İlk etaplarda kavgalar bile çıktı. İşte kültürleri çatıştı, görüşleri çatıştı. Bu gibi şeyleri yavaş yavaş aşıyoruz, en büyük sıkıntı oydu. Birisi gelmiş buradan, birisi gelmiş oradan, birbirlerinin yaşamlarına alışamadılar. Ama şuanda alışıyorlar (...) Kültürü ile gelenlerde bir sıkıntı yok. Ama varoştan gelen olsun, burada oturanlar olsun, ilk defa böyle bir yaşam alanına gelmiş olanlar olsun halen daha buraya tam olarak adapte olamadılar (K4, 15.07.2023).

Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, yerleşimlerde kültür ve kültürlerarası kaynaşma hakkı bağlamında incelendiğinde, mahallenin gerek dışarıdan yoğun bir göç alması gerekse konut biçiminin değişmesi sonucunda oluşan yeni yaşam şeklinin, ağırlıklı olarak, kültürel yapıya olumsuz bir etkide bulunduğu ifade edilebilir. Bu olumsuzluklar komşuluk ilişkilerinin değişmesi/zayıflaması, eski mahalle kültürünün değişikliğe uğraması, kültürel çatışma ve uyum ile ilgili yaşanan problemler olarak sayılabilir. Ayrıca eski yerleşimde yaşayanların yeni yaşama alışmaları için yeni bir toplumsal kimliğe ve kültüre ihtiyaç duydukları K4 ve K8 ile yapılan görüşmeler ve anket verilerinden anlaşılmaktadır. Komşuluk ilişkilerinin dönüşüm öncesine kıyasla zayıflamasına rağmen anket verilerinde komşuluk ilişkilerinin devam ettirilebildiği de

görülmektedir. Ancak komşuluk ilişkilerinin daha dar kapsamlı ve sınırlı seviyede gerçekleştiğini ifade etmek mümkündür. Konut yüksekliğinin kültürün devam ettirilmesi açısından önemli bir kıstas olduğu tespit edilmiştir. Bir başka nokta, dönüşümün yarattığı yeni çevre ve fiziksel biçimin insanları daha fazla yalnızlaştırdığı ve bireyselleştirdiği yönündeki görüşlerin ağırlıklı olmasıdır. Ayrıca kültürel kaynaşma noktasında kentsel dönüşüm bir fırsat olmakla birlikte, aynı zamanda negatif etkileri olan bir süreç de evrilebildiği, toplumsal uyum için zamana ihtiyaç duyulduğu görülmüştür. Ek olarak, kentsel dönüşümde yerleşime dayalı aidiyet ve bağlılık hissiyatına zarar verilmemesi amacıyla uygun koşullarda dönüşüm gerçekleştirilmesi bir gerekliliktir. Bu yönde Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, aidiyet ve bağlılık noktasında insanların bölgeden uzaklaştırılmaması sebebiyle önemli bir dönüşüm olmuştur. Ancak siteleşme eğilimi ve konut yükseklikleri aidiyet ve bağlılık açısından zayıflıklar olarak değerlendirilebilir. Kentsel dönüşümde komşuluk ilişkilerini zedelemeyen, farklı kültürden insanların bir arada yaşamasına olanak tanıyan, yeni kültürel etkileşim ve kent kültürünün gelişmesine katkı sağlayan bir kültür politikasına ihtiyaç duyulmaktadır.

3.3.5.3.9. Sağlık Hakkına İlişkin Bulgular

Sağlık hakkı ile ilgili anket katılımcılarına iki araştırma sorusu yöneltilmiştir.

Tablo 25: Sağlık Hakkına Dair Görüşler

Sorular	Sayısal İfadeler	Yargısal İfadeler				
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi ile beden ve ruh sağlığının korunmasına yardımcı çevre koşulları oluşturulmuştur.	N	22	18	49	112	149
	%	6,3	5,1	14	32	42,6
	T	350 / %100				
Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi sonucunda sağlıkla ilgili herhangi bir tesis kurulmamıştır.	N	66	120	59	70	35
	%	18,9	34,3	16,8	20	10
	T	350 / %100				

* N (Frekans), O (Oran) ve T (Toplam) olarak nitelendirilmiştir.

Sağlık hakkı kapsamında, ilk olarak dönüşümle birlikte oluşturulan çevre koşullarının sağlık yönünden uygunluğuna ilişkin soru yöneltilmiştir. Katılımcıların %74,6'sı beden ve ruh sağlığının korunmasına yönelik çevre koşullarının oluşturulduğunu, %11,4'lük kısmı ise sağlık açısından uygun çevre koşullarının oluşturulmadığını ifade etmişlerdir. Katılımcıların, %14 seviyesindeki örneklem grubu ise kararsız kalmıştır. Sağlık açısından yeni kurulan çevre koşullarının yardımcı rolü olduğu tespit edilmiştir. Görüşmelerde K2 tarafından daha sağlıklı ve temiz bir çevrenin oluştuğuna

yönelik görüş bildirilmiştir. Ancak mahallede yaşanan betonlaşmadan kaynaklı olarak sağlık rahatsızlıklarının oluşabileceği de ayrıca vurgulanmıştır (K2, 14.07.2023).

İkinci olarak, dönüşümle birlikte sağlıkla ilgili herhangi bir tesis kurulup kurulmadığına ilişkin soru yöneltmiştir. Bu soruya katılımcıların %53,2'si sağlık tesislerinin kurulduğunu, %30'ü sağlık tesislerinin kurulmadığını belirtmiştir. %16,8'lik kısım ise kararsız kalmıştır. Bu soruyla sağlık açısından dönüşüm projesinin bir planı olup olmadığı belirlenmek istenmiştir. Katılımcıların çoğunluğu bölgede sağlık kuruluşlarının kurulduğunu ifade etmiştir. Sağlık tesislerinin oluşmadığı yönünde görüş bildirenlerin sağlık imkânlarını yeterli bulmadıkları anlaşılmaktadır. Nitekim K11 tarafından *“sağlık açısından yetersizlik söz konusu”* görüşü aktarılmıştır (K11, 19.07.2023). Öte yandan bölgede sağlık tesislerin oluşturulduğu ve bu açıdan imkânların sunulduğunu belirten görüşler ağırlıktadır. EK1, mahallenin etrafında birçok hastane kurulduğunu (EK1, 20.07.2023); K1 ve K3 sağlık hizmetlerinin arttığını, bölgeye birçok sağlık kurum ve kuruluşlarının geldiğini ifade etmişlerdir: *“Yakında özel ve devlet hastanelerin kurulması gibi başka bir yere gitmeden burada yaşayan insanların sağlık ihtiyaçlarını karşılayabilecek duruma geldikleri söylenebilir (...) Sağlık yönünden hastanelere yakın olması çok olumlu”* (K1, 14.07.2023); *“sağlık imkânları arttı. Özel sağlık hastanesi, dış polikliniği, ilçe sağlık merkezi olsun bölgeye geldi”* (K3, 14.07.2023).

Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, sağlık hakkı bağlamında incelendiğinde, eskiyen bir bölgenin dönüştürülmesi yoluyla mahallenin fiziksel ve çevresel açıdan daha sağlıklı hale getirilmesi, atık merkezinin oluşturulması ve sağlık kurumlarının kurulması şeklinde olumlu yönleri bulunmaktadır. Sağlık kurumlarının mahalle ve mahalleye yakın yerleşimlerde açılmasıyla dönüşüm alanında yaşayanların sağlık imkânlarından yararlanması kolaylaşmıştır. Dönüşümle birlikte özel bir hastanenin kurulması ilk sağlık tesisi yatırımdır. Kamu kurumları açısından sağlık imkânları yaratılması dönüşüm sonrası 2022 yılından itibaren mümkün hale gelmiştir. Bundan önce sağlıkla ilgili devlet bünyesinde kurulmuş bir tesis bulunmamaktadır. 2022 yılı ile beraber sağlık müdürlüğü, sağlıklı hayat merkezi ve diş sağlığı merkezinin kurulmasıyla sağlık kurumları artış göstermiştir. Dönüşüm alanında sağlık ocağı ve eczane bulunmamaktadır. Ayrıca mahalleye yakın bir yerleşimde Şehir Hastanesi inşası bitmek üzeredir (Gözlem Notları, 12.07.2023). Öte yandan K2 ile yapılan görüşmede mahalledeki yoğun betonlaşmanın insan sağlığına zarar verdiğine dikkat çekilmiştir. Bu açıdan sağlığa yararlı daha fazla açık alanların yaratılması bir gerekliliktir.

Şekil 16: Kuzey Yıldızı Mahallesindeki Sağlık Tesislerine Yönelik Görseller

Kaynak: Fotoğraflar yazarın arşivine aittir.

3.3.5.3.10. Katılım Hakkına İlişkin Bulgular

Katılım hakkı ile ilgili anket katılımcılarına üç araştırma sorusu yöneltilmiştir. Katılım hakkına ilişkin sorular, kentsel dönüşüm gerçekleşmeden önce aynı alanda oturan mahalle sakinlerine sorulmuştur. Kentsel dönüşüm sürecinin ilk aşamalarında katılım yollarının belirlenmesi ve katılımın niteliği sorgulanmak istenmiştir.

Tablo 26: Katılım Hakkına Dair Görüşler

Sorular	Sayısal İfadeler	Yargısal İfadeler				
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi sürecinde halkın süreçlere katılımı gerçekleşmiştir.	N	20	23	20	28	61
	%	13,2	15,1	13,2	18,4	40,1
	T	152 / %100				
Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesinin hazırlık ve uygulama aşamalarında halka sadece bilgilendirme yapılmış, halkın katılımı önemslenmemiştir.	N	32	28	27	21	44
	%	21,1	18,4	17,8	13,8	28,9
	T	152 / %100				
Proje öncesi halkın süreçlere katılımına olanak sağlayan toplantılar, buluşmalar vs. gerçekleştirilmiştir.	N	14	22	37	31	48
	%	9,2	14,5	24,3	20,4	31,6
	T	152 / %100				

* N (Frekans), O (Oran) ve T (Toplam) olarak nitelendirilmiştir.

Katılım hakkı kapsamında, ilk olarak dönüşüm sürecinde halkın süreçlere katılımının belirlenmesine dair soru yöneltilmiştir. Örneklem grubunun %58,5'i katılımın gerçekleştiğini belirtirken, %28,3'lük kısım ise tam tersi yönde görüş belirtmektedir. Kararsız kalanların yüzdesi %13,2 oranındadır. Dönüşüm sürecinde halkın süreçlere katıldığına yönelik görüş ağırlıktadır. Bu sonucun ortaya çıkmasında bilgilendirme toplantılarına katılım etkili olmuştur. Bu toplantılarda taleplerin sunulduğuna yönelik düşünceler yapılan görüşmelerde ortaya çıkmıştır. Ancak katılımın karar alma süreçlerine doğrudan katılımı içermediği ve katılımın yetersizliğine ilişkin bulgular görüşmelerde belirtilmiştir. Katılımın yetersizliği EK2 şu şekilde ifade edilmiştir: *“hayır, yeterli bir katılım süreci yaşanmadı burada. Sadece kura çekildi, evimizin yerini öğrenmiş olduk (EK2, 20.07.2023). K4 ise katılım sürecine ilişkin şunları aktarmıştır: “katılım süreçlerini işletecek bir ofis, oluşum yoktu. Bizim fikrimizi soran bile yoktu. Taleplerimiz dikkate alınmadı (K4, 15.07.2023). K3, kentsel dönüşüm ve diğer konular hakkında katılımının eksikliğine yönelik şu sözleri belirtmiştir:*

Kentsel dönüşüm ilk buraya geldiğinde vatandaşın bir bilgisine başvurulmadı, kafalarına göre hareket edildi. Fikir söylediğiniz zaman dinleyen olmadı. Yapılan hatalar aldı başını gidiyor. 13 yıldır ben buradayım, belediye tarafından vatandaşın görüşü alınıp da yapılan bir şey görmedim. Pek dikkate alınmıyoruz (K3, 15.07.2023)

İkinci olarak, hazırlık ve uygulama aşamalarında halkın bilgilendirilmesine mi yoksa halkın doğrudan süreçlere katılımına mı önem verildiği araştırılmıştır. Bu soru aynı zamanda bir kontrol sorusu olup, halkın katılım niteliğinin sorgulanması amaçlanmıştır. Örneklem grubunun %42,7'si dönüşüm sürecinde sadece bilgilendirme yapıldığı, doğrudan katılım imkânının sunulmadığını belirtmektedir. %39,5'lik kısım ise katılımın sadece bilgilendirme boyutuyla kalmadığını ifade etmektedir. Bu soruya kararsız cevabı verenlerin yüzdesi %17,8'dir. Katılım hakkına yönelik ilk ve ikinci soru karşılaştırıldığında katılım niteliğinin azaldığı ve daha çok bilgilendirme yönünde dolaylı bir katılım sürecinin yaşandığı tespit edilmiştir. K7 ve K10 katılım sürecinin bilgilendirme boyutuna ilişkin şu ifadeleri kullanmışlardır: *“toplantılara katıldık, vatandaşların bilgilendirilmesi ve görüşlerinin alınması için. Burada dönüşümle ilgili bilgiler veriliyordu” (K7, 17.07.2023); “kararlara katılım hatırlamıyorum açıkçası. Bilgilendirme yapıyorlardı (K10, 18.07.2023).*

Üçüncü olarak, proje öncesi halkın süreçlere katılımına olanak sağlayan toplantılar ve buluşmalar düzenlenmesine yönelik soru sorulmuştur. Katılımcıların %52'si toplantı, buluşma gibi katılım araçlarının oluşturulduğunu ifade ederken, %23,7'si ise herhangi bir katılım aracının oluşturulmadığını belirtmektedir. Kararsız kalanların oranı %24,3'tür. Sonuç olarak, belli aralıklarla halkın katılımına imkân sağlayan katılım yollarının gerçekleştirildiği belirlenmiştir. Ancak toplantılarda katılımcıların görüş ve taleplerinin alınması ve dönüşüm sürecine dâhil edilmesi noktasındaki işlevsellik daha önemlidir. K2 katılım olanakları ve alınan taleplerin gerçekleştirilmesine yönelik olarak şunları ifade etmiştir: *“taleplerimizi ilettik tabi (...) Burada toplantılar oldu, toplantılara katıldık. Orada söyledik (...) İnsanların beklentileri vardı, onlar karşılanmadı. Bir şekilde olacak yapılacak denildi, ama iş geçti” (K2, 14.07.2023).*

Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, katılım hakkı bağlamında değerlendirildiğinde, öncelikle yerel halkın dönüşüm sürecinde karar alma sürecinin dışında kaldığı, sadece halkın katılımına olanak sağlayan toplantılar ve buluşmalar ile halkın süreçlerle ilgili bilgilendirildiği ve daha çok yetkili paydaşlar tarafından ikna çabalarının gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Halkın süreçlere dâhil olmasını sağlayan araçların gerçek bir katılımdan ziyade sembolik bir katılımı yansıttığı ifade edilebilir. Anket verilerinde halkın süreçlere katılımının yüksek oranda gerçekleşmesi, katılımcıların bilgilendirme, görüş bildirme ve talep alma süreçlerine katılım şeklinde değerlendirdiklerini göstermektedir. Katılım boyutunda sembolik bir sürecin işletildiği, halkın karar süreçlerinden uzak tutulduğu, taleplerin alındığı ancak ilerleyen zamanda uygulamaya yansıtılmadığı veya yansıtılmaya uygun görülmediği, görüşme verilerinden ortaya çıkmaktadır. Kentsel dönüşüm sürecinde halkın ikna edilmesine yönelik çalışmalar yürütüldüğü görülmektedir. Dolayısıyla katılım hakkı açısından proje süreci olumlu düzeyde gerçekleşmemiştir.

3.3.5.3.11. Kent Yönetimi ve Planlaması Hakkına İlişkin Bulgular

Kent yönetimi ve planlaması hakkı ile ilgili anket katılımcılarına dört araştırma sorusu yöneltilmiştir.

Tablo 27: Kent Yönetimi ve Planlaması Hakkına Dair Görüşler

Sorular	Sayısal İfadeler	Yargısal İfadeler				
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
TOKİ ve belediye yöneticileri, proje kapsamında tüm süreçlerde vatandaşlarına ilgili ve sorumlu davranmıştır.	N	33	33	63	91	130
	%	9,4	9,4	18	26	37,2
	T	350 / %100				
Valilik ve kaymakamlık gibi merkezi yönetim temsilcileri ile muhtarlık kurumu proje sürecinde aktif şekilde sürece dâhil olmuşlardır.	N	18	19	34	40	41
	%	11,8	12,5	22,4	26,3	27
	T	152 / %100				
Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi tüm yönleriyle iyi planlanmıştır.	N	11	42	68	111	118
	%	3,2	12	19,4	31,7	33,7
	T	350 / %100				
Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, kentlilerin gündelik alışkanlıkları ve kültürlerini göz önüne alan bir planlama sürecinin ürünüdür.	N	11	33	70	120	116
	%	3,1	9,4	20	34,3	33,2
	T	350 / %100				

* N (Frekans), O (Oran) ve T (Toplam) olarak nitelendirilmiştir.

Kent yönetimi ve planlaması hakkı kapsamında, ilk olarak projenin tüm aşamalarında TOKİ ve belediye yöneticilerinin ilgisi ve sorumluluğu irdelenmiştir. Katılımcıların %63,2'si dönüşüm sürecinde doğrudan paydaş rolündeki yöneticilerin ilgili ve sorumlu davrandıklarını belirtirken; %18,8'lik katılımcı grubu ise tam tersi yönde görüş bildirmektedir. Bu soruya kararsızım cevabı verenlerin oranı ise %18'dir. Neticede proje ortağı yöneticilerin süreçteki ilgili ve sorumlu rolünü yerine getirdiği belirlenmiştir. K7 ile yapılan görüşmede projeyi gerçekleştirenlerin konutlar yapılana kadar geçen süreçte kira yardımıyla bulunmaları ve söz konusu konutları zamanında teslim etmeleri bakımından sorumlu davrandıklarını aktarmıştır (K7, 17.07.2023). K9 olumsuz anlamda *"Benim dairemde 10 tane noksan vardı. Onları ben kendim yaptırdım. TOKİ o süreçte yanımızda olmadı"* görüşünü bildirmiştir (K9, 18.07.2023). K8 ise, dönüşüm öncesi en küçük hisseye sahip maliklerin bile mağdur edilmemesi ve dönüşüm sonrası TOKİ tarafından kurulan site yönetiminin sorumlu yönetimini şu sözlerle ifade etmiştir:

5, 10, 20 metrekare arsa hissesi olanları mağdur etmediler. TOKİ onlara da hak tanıdı. Benim 5 m,10m yerim olup da kaldırıp atmadı. Paramı yatırıp da beni diskalifiye etmedi. Daire sahibi etti. Yani bundan insanlar çok memnun (...) İlk TOKİ'nin kurduğu yönetim, profesyonelce mağdur etmeden yönetti (K8, 17.07.2023).

İkinci olarak, valilik, kaymakamlık gibi merkezi yönetim temsilcileri ile muhtarlık kurumunun aktif şekilde sürece dâhil olmaları sorgulanmıştır. Bu doğrultuda, katılımcıların %53,3'ü merkezi temsilciler ve muhtarın aktif şekilde sürece dâhil olduklarını belirtirken; %24,3'ü ise aktif şekilde sürece dâhil olmadıkları yönünde görüş bildirmektedir. Bu soruda %22,4 oranında kararsız katılımcı bulunmaktadır. Ağırlıklı olarak merkezi yönetim temsilcileri ve muhtarlık kurumunun dönüşüm sürecinde aktif düzeyde rol aldığı düşünülmektedir.

Üçüncü olarak, dönüşüm projesinin tüm yönleriyle iyi planlanması hakkında soru sorulmuş ve tutumlar ölçülmeye çalışılmıştır. Katılımcıların %65,4'ü projenin tüm yönleriyle iyi planlandığını ifade etmekte, %15,2'lik katılımcı grubu ise projenin iyi planlanmadığını düşünmektedirler. Kararsız kalanların oranı %19,4'tür. Projenin genel anlamda iyi planlandığı yönünde görüş hâkimdir. Görüşmelerde de konut ve yaşam çevresinin planlanmasına ilişkin olumlu görüşler ağırlıktadır. Öte yandan K2 ve K3 ile gerçekleştirilen görüşmelerde planlama sorunlarına değinilmiştir. K3, *"Planlama ve denetimde sorunlar var. Biz 4,5 metre aşağıya kapıcı dairesi yaptık. Bu durum ölümlere sebep oldu. Vatandaşın suçu yok. Vatandaş nereye koyarsan orada duruyor. Hata devletin"* (K3, 15.07.2023) görüşünde bulunmuştur. K2 ise kat sayısı noktasında doğru planlama yapılmadığını şu sözlerle ifade etmiştir:

Daha az katlı, yeşil, doğayla iç içe, altyapısı iyi bir planlama yapılabilirdi, En güzeli olurdu, ama tabi şuan geçti o iş. Bize imar geçtiğinde en fazla 5 kat denildi, burası yumuşak bir zemin olduğu için. Sonra 7+1 dendi, sonra binalar bitti 12 kat. Bence 7 kat normaldi. Ama zemin kuvvetlendirmesi yapılarak tabi. TOKİ ile belediye arasında ne yaşandı ona ulaşmak mümkün değil yani. 12 kat yüksek bence (K2, 14.07.2023).

Son olarak, planlama sürecinde insanların gündelik alışkanlıkları ve kültürlerinin dikkate alınmasına ilişkin soru yöneltilmiştir. Katılımcıların %67,5'i dönüşümün planlama sürecinde alışkanlıklar ve kültürlerin dikkate alındığını düşünürken; %12,5 seviyesinde katılımcı tam tersi görüş belirtmektedir. Kararsız katılımcıların oranı %20'dir. Sonuçta planlama sürecinde ortak unsurların dikkate alındığı tespit edilmiştir.

Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, kent yönetimi ve planlaması hakkı bağlamında değerlendirildiğinde, projenin planlı bir kentleşme sürecini ortaya çıkarması, talep ve ihtiyaçların dinlenmesi, proje paydaşlarının proje öncesi ve proje devam ederken ilgili ve sorumlu davranmaları, konutların zamanında teslim edilmesi, proje sonrası konutların profesyonelce yönetilmesi, mülkiyet hakkı olanların konut edinme yönünde desteklenmesi, merkezi idare temsilcileri ve mahalle muhtarının sürece destek olmaları açılarından olumlu yönleri söz konusudur. Öte yandan taleplerin yeterince karşılık bulmaması, proje sonrası süreçte konutlardaki eksikliklere karşı TOKİ'nin yeterince sorumlu davranmaması, konutların kat sayısının planlamasının sürekli değişmesi, bu durumda halkın söz sahibi olamaması ve su baskını riski olan bir yerleşimin proje planlamasında zemin katın altında ikamete izin verilmesi ise projenin olumsuzlukları olarak ifade edilebilir. Kent yönetimi ve planlaması açısından dönüşümün hem olumlu etkileri hem de olumsuz etkileri olmuştur.

3.3.5.3.12. Kentlerde Ekonomik Kalkınmanın Sağlanması ve Uyumlu Gelişme Hakkına İlişkin Bulgular

Kentlerde ekonomik kalkınmanın sağlanması ve uyumlu gelişme hakkı ile ilgili anket katılımcılarına üç araştırma sorusu yöneltilmiştir.

Tablo 28: Kentlerde Ekonomik Kalkınmanın Sağlanması ve Uyumlu Gelişme Hakkına Dair Görüşler

Sorular	Sayısal İfadeler	Yargısal İfadeler				
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, mahallede ekonomik kalkınmanın canlanmasına katkı sağlamıştır.	N	30	30	39	81	170
	%	8,6	8,6	11,1	23,1	48,6
	T	350 / %100				
Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, kent sakinlerine ve mahallelilere yeni iş imkânları sunmuştur.	N	5	39	55	114	137
	%	1,4	11,1	15,7	32,6	39,2
	T	350 / %100				

Tablo 28: (Devamı)

Sorular	Sayısal İfadeler	Yargısal İfadeler				
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, mahallenin kentle bütünleşmesine ve kentle uyumlu bir şekilde gelişmesine yol açmıştır.	N	9	37	56	109	140
	%	2,5	10,5	16	31	40
	T	350 / %100				

* N (Frekans), O (Oran) ve T (Toplam) olarak nitelendirilmiştir.

Ekonomik kalkınma ve uyumlu gelişme kapsamında, ilk olarak dönüşümün mahallede ekonomik kalkınmanın canlanmasına katkı sağlayabilmesi potansiyeli incelenmiştir. Katılımcıların %71,7'si dönüşümle beraber ekonomik kalkınmanın canlandığını belirtmektedir. Öte yandan %17,2'lik katılımcı grubu herhangi bir ekonomik kalkınmaya yönelik gelişmenin olmadığını ifade etmektedir. Kararsızların oranı ise %11,1 düzeyindedir. Neticede ekonomik kalkınmanın canlanmasına dönüşümün önemli bir katkısı olduğu tespit edilmiştir. Yapılan görüşmelerden elde edilen verilerde bu sonucu destekler niteliktedir. EK2 mahallenin ve mahallede yaşayanların ekonomik durumunu şu sözlerle açıklamıştır: *“bu bölge daha çok bahçe ve tarla idi. Emekçi, işçi, ziraatla uğraşan kesim çoktu. Ekonomik durumu pekiyi değildi”* (EK2, 20.07.2023). EK1 ise mahallenin ekonomik kalkınmasına yönelik şunları ifade etmiştir:

Dönüşüm burasının gelişmesine katkı sağladı. Artık burası bir şehir merkezi gibi bir yer haline geldi. Eskiden bir vatandaş buradan gelip, geçmeyi tercih etmezdi. İnsanların çekindiği bir bölgeydi. Şimdi öyle değil (...) Özel hastane, süpermarketler, AVM kuruldu (...) Fazlasıyla bir ekonomik kalkınma sağlandı (EK1, 20.07.2023).

İkinci olarak, proje sonucunda kent sakinlerine ve mahallelilere yeni iş imkânları yaratılmasına ilişkin soru yöneltilmiştir. Bu doğrultuda, katılımcıların %71,8'i yeni iş imkânları yaratıldığını belirtirken; %12,5'lik kısım ise yeni iş imkânları yaratılmadığını veya yetersiz olduğunu düşünmektedirler. Kararsız kalanların oranı %15,7'dir. Ağırlıklı olarak dönüşümle birlikte istihdam olanaklarının arttığı belirlenmiştir. EK1 istihdama dönüşümün önemli katkı sağladığına yönelik şunları aktarmıştır: *“istihdama çok büyük katkı sağlandı. Çünkü bu açılan yerlerde, marketlerde onlarca kişi çalışıyor. Eskiden burası öyle değildi, tek tük gecekondular tarzında dükkânlar ve iş yerleri vardı. Şimdi öyle değil, daha fazla gelişti”* (EK1, 20.07.2023). Öte yandan GK ile yapılan görüşmede ekonomik kazanç sağlayabilecek ve istihdamı destekleyecek alanların yetersizliği hakkında şu sözler ifade edilmiştir: *“çalışma alanları çok az, sınırlı. Marketlere girme şansı var onun dışında çalışabileceğimiz bir yer yok”* (GK, 22.07.2023).

Üçüncü olarak, dönüşümle birlikte mahallenin kentle uyumlu bir gelişim içerisine dâhil olmasına ilişkin soru sorulmuştur. Katılımcıların %71'i alanda gerçekleşen dönüşümün, mevcut alanı

kentle bütünleştirdiğini ve kentle uyumlu bir gelişme içerisine dâhil ettiğini ifade etmektedir. Tam tersi görüşe sahip olanların oranı %13 seviyesindedir. Kararsız kalanların oranı ise %16'dır. Sonuçta, dönüşümün kentle bütünleşme ve uyumlu gelişme sürecine katkısı olduğu görülmektedir. Görüşmelerde de dönüşümün etkisi ile bölgenin önemli bir gelişme sağladığı fikri hâkimdir. K8 tarafından bu sonucu destekleyecek şu ifadeler kullanılmıştır:

Mahallemizde ufak tefek tarım yapılıyordu, bu tarımlardan satış yapılıyordu pazarlarda (...) Hayvancılık da vardı (...) Bir nevi şehrin içinde küçük, şirin bir köydü yani köy gibi bir şeydi. Şehre çok yakın köy diyebiliriz (...) Biz burada 50-60 sene durduk, bir gelişme olmadı. Hemen derenin karşısındaki yerde bir şeyler yapıldı ve hemen gelişme oldu. Orada böyle bir gelişme olunca buradakiler huzursuz oldu. O esnada zaten TOKİ geldi (...) Dönüşüm, insanlara maddi olarak değer kazandırdı. Hem Ekonomik açıdan bir gelişme oldu hem de diğer yerlerle olan daha fazla uyum sağlandı diyebiliriz (K8, 17.07.2023).

Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, ekonomik kalkınmanın sağlanması ve uyumlu gelişme hakkı bağlamında değerlendirildiğinde, mahalledeki altyapıların ve çevre düzenlemesinin yapılmasıyla birlikte yatırım çeken bir alan olarak değerlendirilmektedir. Bu sebeple dönüşüm alanındaki ekonomik faaliyet düzeyleri çeşitliliği artmıştır. İstihdam sağlayıcı olarak birinci ve ikinci etapta kadın istihdamını destekleyici Hanım Konakları ve Metro alışveriş merkezi ekonomik işlev görürken, üçüncü etapla birlikte bölgede iş yeri merkezi açıldıktan sonra marketler, restoran, fırın, pastane şeklinde farklı hizmet kolları da açılmıştır. EK1 tarafından istihdam sağlayıcı yönü belirtilen bu tarz merkezlerde mahallede yaşayanlar çalışma imkânı bulmuştur. Ancak GK tarafından da belirtildiği gibi "*istihdam düzeyi düşüktür*". Öte yandan bölgedeki ekonomik durum (gelir seviyesi, sektörler, istihdam düzeyi vs.) gelişme göstermiştir. Alanda yapılan gözlemlerde genel hayat standardının yükseldiği rahatlıkla görülebilmektedir (Gözlem Notları, 12.07.2023). Mahallede yerel ekonomik kalkınmayı destekleyici kamu ve özel sektör yatırımları yapılmaktadır. Ayrıca mahallenin dönüşüm öncesindeki kırsal yapısı nedeniyle kentin diğer semtleriyle uyumlu bir gelişme içerisinde olmaması önemli bir sorun oluşturmuştur. Dönüşümün yaşanmasıyla birlikte mahalle altyapı, çevre, sosyal imkânlar, yenilenmiş konutlar yoluyla kentin diğer semtleriyle daha bütünleşmiş ve uyumlu bir gelişim içerisine girmiştir. Bu doğrultuda, ekonomik kalkınma ve uyumlu gelişme hakkı bağlamında dönüşümün olumlu yansımaları olduğu söylenilebilir.

Şekil 17: Kuzey Yıldızı Mahallesi'ndeki Ekonomik Alanlara Yönelik Görseller

Kaynak: Araştırmacı Arşivi; <https://www.canik.bel.tr/>

3.3.5.3.13. Eğitim Hakkına İlişkin Bulgular

Eğitim hakkı ile ilgili anket katılımcılarına iki araştırma sorusu yöneltilmiştir.

Tablo 29: Eğitim Hakkına Dair Görüşler

Sorular	Sayısal İfadeler	Yargısal İfadeler				
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Proje kapsamında okul, kreş, kurs gibi eğitim ortamları yaratılmıştır.	N	12	15	34	106	183
	%	3,4	4,3	9,7	30,3	52,3
	T	350 / %100				
Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, çocukların daha iyi koşullarda eğitim almasını olumlu yönde etkilemiştir.	N	7	14	43	144	142
	%	2	4	12,3	41,1	40,6
	T	350 / %100				

* N (Frekans), O (Oran) ve T (Toplam) olarak nitelendirilmiştir.

Eğitim hakkı kapsamında, ilk olarak dönüşümle birlikte okul, kreş, kurs gibi eğitim ortamları kurulmasına yönelik yöneltilen soruya verilen yanıtlarda, katılımcıların %82,6'sı eğitim olanaklarının artırıldığını ve yeni eğitim ortamları oluşturulduğunu, %7,7'lik katılımcı grubu ise eğitim ortamlarının yaratılmadığını veya yetersiz olduğunu düşünmektedir. Kararsız kalanların oranı %9,7'dir. Neticede yeni eğitim ortamlarının proje sürecinde oluşturulduğu görülmektedir. Nitekim eğitim olanaklarının dönüşüm süreci ile birlikte arttığı K3, K7, K8 ve EK2 ile yapılan görüşmelerde belirtilmiştir. EK2, "dönüşüm sonrası kurulan eğitim kurumları bölgeye değer kattı" görüşünde bulunmuştur (EK2, 20.07.2023). K6, dönüşümle birlikte Hanımlar Konağı'nın kurulduğunu, burada meslek kursları gerçekleştirildiğini, kadınların çeşitli etkinlikler yaptığını ve bu faaliyetlere

kendisinden memnuniyetle katıldığını belirtmiştir (K6, 15.07.2023). Yeni eğitim alanlarının oluşturulması ve yakınlığı K1 ve K6 tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

Dönüşüm özellikle eğitim alanına çözüm getirmiş, çünkü burada yaşayan çocuklar başka semtlerdeki okullara gidiyorlarmış. İlkadım yani merkezdeki okullara (...) Eğitim alanlarının yakın olması, en azından ilk etapta anaokulu, ilkokul, ortaokul ve liselere yakınlığı benim için olumlu yönleri (K1, 14.07.2023).

İkinci olarak, dönüşümle beraber çocukların daha iyi koşullarda eğitim almasının sağlanmasına ilişkin soru sorulmuştur. Örneklem grubunun %81,7'si daha iyi koşullarda eğitim imkânı sağlandığını düşünürken; %6'sı ise daha iyi koşullarda eğitim olanağı sağlanmadığını ifade etmektedir. Kararsız kalanların oranı %12,3'tür. Dönüşüm projesi, çocukların daha iyi koşullarda eğitim almasına imkân sağlamaktadır. Bu sonucu desteklemek açısından iki katılımcı çocukla yapılan görüşmelerde şu sözler ifade edilmiştir: *“buradaki okulumuz çok yakında. Okulumuzun bize sunmuş olduğu imkânları beğeniyorum”* (ÇK1, 22.07.2023); *“okulumun olanakları ve bize sundukları işlevler yeterli”* (ÇK2, 22.07.2023).

Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, eğitim hakkı bağlamında değerlendirildiğinde, özellikle yeni eğitim kurumlarının mahallede kurulması, mahalledeki çocukların okullarına erişim kolaylığı ve ailelerinin mesafe olarak yakın okullara çocuklarını gönderebilme imkânının sağlanması bakımından faydalı olduğu belirtilebilir. Mahallede bir anaokulu, ilkokul ve ortaokul ile iki lisenin bulunduğu yapılan gözlemlerde tespit edilmiştir. Öte yandan dönüşüm alanında kreş bulunmamaktadır (Gözlem Notları, 12.07.2023). Bu kurumlar dönüşüm öncesi ilk planlama boyutunda da yer almıştır. Fiziksel açıdan daha iyi koşullarda eğitim alma imkânının oluşturulması önemlidir. Dönüşüm alanında kurulan *“Hanımlar Konağı”* ile kadınların belediye ve sivil toplum kuruluşları tarafından gerçekleştirilen çeşitli kurs, eğitim ve etkinliklere katılabilmeleri düzenli olarak sağlanmaktadır. Genel anlamda dönüşüm projesinin, çocukların daha iyi koşullarda eğitim görmesine ve kadınların çeşitli konularda eğitim almasına katkı sunması bakımından eğitim hakkının kullanımını olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir.

Şekil 18: Kuzey Yıldızı Mahallesiindeki Eğitim Kurumlarına Yönelik Görseller

Kaynak: Fotoğraflar yazarın arşivinden alınmıştır.

3.3.5.3.14. Eşitlik ve Ayrımcılığa Uğramama Hakkına İlişkin Bulgular

Eşitlik ve ayrımcılığa uğramama hakkı ile ilgili anket katılımcılarına altı araştırma sorusu yöneltilmiştir.

Tablo 30: Eşitlik ve Ayrımcılığa Uğramama Hakkına Dair Görüşler

Sorular	Sayısal İfadeler	Yargısal İfadeler				
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi kapsamında insan onuruna dayalı bir yaşam sağlanmıştır.	N	11	20	28	106	185
	%	3,1	5,7	8	30,3	52,9
	T	350 / %100				
Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, az gelirli ve yoksulluk içerisinde olan mahalle sakinlerini kentin farklı yerlerine göç etmek zorunda bırakmıştır.	N	60	83	107	68	42
	%	14,3	23,7	30,6	19,4	12
	T	350 / %100				
Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, dar gelirli ve gözeterek gerçekleştirilmiştir.	N	24	33	90	98	105
	%	6,9	9,4	25,7	28	30
	T	350 / %100				
Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi sonucunda mahallede daha fazla yeni ev sahipleri ve kiracılar oturmaya başlamıştır.	N	15	10	72	138	115
	%	4,3	2,8	20,6	39,4	32,9
	T	350 / %100				

Tablo 30: (Devamı)

Sorular	Sayısal İfadeler	Yargısal İfadeler				
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, daha yüksek gelirli insanların mahalleye yerleşmesine neden olmuştur.	N	30	37	83	93	107
	%	8,5	10,6	23,7	26,6	20,6
	T	350 / %100				
Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, girişleri yasaklı kapalı sitelerin oluşmasına sebebiyet vermiştir.	N	60	28	79	88	95
	%	17,1	8	22,6	25,1	27,2
	T	350 / %100				

* N (Frekans), O (Oran) ve T (Toplam) olarak nitelendirilmiştir.

Eşitlik ve ayrımcılığa uğramama hakkı kapsamında, ilk olarak dönüşümle beraber insan onuruna dayalı şekilde bir yaşam sağlanmasına yönelik soru yöneltilmiştir. Bu soruya katılımcıların %83,2'si insan onuruna dayalı bir yaşamın oluştuğunu ifade ederken; %8,8'lik kısım ise tam tersi yönde görüş bildirmektedir. Kararsız kalanların oranı %8'dir. Dönüşümün yarattığı yeni koşulların insan onuruna daha uygun olduğu belirlenmiştir. Görüşmelerden elde edilen bilgilerde bu durumu destekleyen niteliktedir. Görüşme gerçekleştirilen K1, başka bir yere gitmeden mahallede yaşayan insanların temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek duruma geldiklerini ve daha iyi bir yaşamın oluştuğunu ifade etmiştir (K1, 14.07.2023). K9 ve EK1, dönüşüm öncesi mahallenin gecekondü benzeri bir yapıda olduğunu, bu yüzden daha modern ve güzel yapılar ve yatırımlarla mahallelinin faydasına bir süreç yaşandığını belirtilmişlerdir. K10 ise, dönüşümle birlikte “*daha güvenli, daha temiz, daha sağlıklı bir ortam*” oluştuğunu, insanlar için güzel bir olay olduğunu aktarmıştır (K10, 18.07.2023).

İkinci olarak, dönüşümün mahallede yaşayanları göç etmek zorunda bırakıp bırakmadığı sorgulanmıştır. Katılımcıların %38'i mahallede yaşayanların göç etmek zorunda kalmadıklarını belirtirken; %31,4'ü mahalledekilerin göç etmek zorunda bırakıldıklarını düşünmektedir. Katılımcıların önemli bir bölümünü oluşturan %30'6'lık kısım ise bu soruda kararsız olduklarını ifade etmişlerdir. Sonuçlar belirgin bir çözümleme yapmayı zorlaştırmakla birlikte daha fazla katılımcı grubu dönüşümün mahalleliyi göç etmek zorunda bırakmadığını ifade etmektedir. K2, K8 ve K10 ile yapılan görüşmelerde ortak nokta insanların zorla yerinden edilmediği, göç etmeye zorlanmadığı yönündedir. Ancak K2 projenin ortakları olan TOKİ-Belediye ile anlaşamayan bazı yer sahipleri ve kiracıların bölgeyi terk etmek durumunda kaldıklarını belirtmişlerdir (K2, 14.07.2023).

Üçüncü olarak, dönüşüm sürecinde dar gelirli kişiler ve ailelerin gözetilmesi durumu belirlenmek istenmiştir. Katılımcıların %58'i dönüşümün dar gelirli halkın hakları gözetilerek

gerçekleştirildiği görüşündedir. %16,3'lük katılımcı grubu ise tam tersi düşünceye sahiptir. Kararsızların oranı %25,7'dir. Ağırlıklı olarak projede dar gelirlilerin haklarının gözetildiği görülmektedir. Görüşmelerde K7 tarafından mahallede yaşayan dar gelirli ailelerin ev sahibi olmasını kolaylaştırması bakımından dönüşümün önemli olduğu vurgulanmıştır: *"Bazı insanların evi yoktu, ev sahibi oldular (...) Ya dönüşüm olmasaydı belki de halen daha bu insanların evi olmayacaktı"* (K7, 17.07.2023). K8, dönüşüm öncesinde mahalledeki pek çok insanın yeni bir ev/daire alma imkânı olmadığını, insanların daha refah içerisinde rahat bir yaşama kavuşturulduğunu ve bu durumdan insanların memnun olduklarını aktarmaktadır (K8, 17.07.2023).

Dördüncü olarak, dönüşümle birlikte mahalledeki demografik yapının değişimi belirlenmek istenmiştir. Katılımcıların %72,3'ü dönüşüm sonucunda yeni ev sahipleri ve kiracıların mahalleye yerleştiğini ifade etmektedir. Bu soruya katılımcı grubunun %7,1'lik kısmı tam tersi görüş bildirirken; %20,6'lık kısmı ise kararsız olduklarını belirtmiştir. Dönüşümün mahalleye yeni ev sahipleri ve kiracılar gelmesine sebebiyet verdiği görülmüştür.

Beşinci olarak, dönüşümde ekonomik gelir düzeyi yüksek insanların mahalleye yerleşmesi yoluyla soylulaştırma sürecinin yaşanması durumuna ilişkin soru yöneltilmiştir. Bu soruda katılımcıların %47,2'si ekonomik gelir düzeyi yüksek kişilerin mahalleye yerleştiğini ifade ederken; %19,1'lik kısım ise yüksek gelirlilerin yerleşmediğini belirtmektedir. Kararsız kalanların oranı %23,7'dir. Daha yüksek gelirli insanların mahalleye yerleşmesinin dönüşüm sürecinde gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Son olarak, kentsel dönüşümün girişleri yasaklı kapalı sitelerin oluşmasına sebebiyet verip vermediği sorgulanmıştır. Katılımcıların %52,3'ü dönüşümün kapalı sitelerin oluşmasına neden olduğu görüşündedir. Kapalı sitelerin oluşturulmadığı yönünde görüşe sahip olanların oranı %25,1'dir. Kararsız kalanların oranı %22,6'dır. Yapılan gözlemlerde 3. Etap konutları haricindeki diğer etaplarda yapılan konutların siteler halinde olduğu görülmüştür. K1 tarafından site yaşamının neden olduğu bazı sorunlar şu şekilde ifade edilmiştir:

Açıkçası ben çok taraftar değilim sitenin çevresinin kapatılmasına. Bizim sitemiz daha yeni çitlerle çevrildi, ama çevrilmeden önce daha güzeldi. Öyle de yaşanılıyordu, bir sıkıntı ve sorun yoktu (...) Çoğunluk isteyince öyle yapıldı. Ama ben onun insan yaşamını sınırlandırdığını düşünüyorum. Rahatlıkla gidip gelemiyorsunuz, tek bir girişe yürümek zorundasınız. Bu tarz yaşam dönüşümde sosyal ilişkileri daha kötü etkiliyor. Bütün siteler tek tek değil, bir bütün halinde olsaydı daha iyi olurdu. Böyle olunca alanlar kısıtlanmış oluyor (K1, 14.07.2023).

Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, eşitlik ve ayrımcılığa uğramama hakkı bağlamında değerlendirildiğinde, daha sağlıklı bir yaşam ortamı oluşturması ve temel fiziksel ihtiyaçları karşılaması açısından insan onuruna yakışır bir çevre oluşturulmuştur. Bu durum, diğer mahallelerde oturan kentlilerle benzer çevresel ve fiziksel koşulları kurması bakımından daha eşit bir yaşam sunmuştur. Proje sonucunda az gelirli ve yoksulluk içerisinde olanların yerinde dönüşüm

çerçevesinde yeni alanda ev sahibi oldukları ve dönüşümün bölgeden uzaklaştırma amacı gütmeyeceği ifade edilebilir. Ancak projeden memnun olmayan veya farklı bir yaşam tarzı nedeniyle başka yerlere göçenlerin de olduğu tespit edilmiştir. Proje sonucunda daha çok yerinde dönüşümle sosyal konutlar oluşturulmuştur. Bu sebeple dar gelirli ailelerin uygun kredi koşullarıyla ev sahibi olması sağlanmıştır. Mahallede bulunan kadınların ağırlıklı olarak ev hanımlığı yaptığı ve çalışma hayatından uzak bir yaşam sürdükleri; erkeklerin ise emekli, işçi ve serbest meslek sahibi bireyler oldukları gözlemlenmiştir. Profesyonel meslek icra edenlerin mahalledeki ve dönüşüm konutlarındaki nüfusu daha az düzeydedir. Bu durum dönüşüm alanında daha fazla dar gelirli insanların yerleştiğini ve dönüşüm alanının dar gelirli aileler tarafından tercih edildiğini göstermektedir. Neticede projenin dar gelirli aileler açısından olumlu olduğu anlaşılmıştır. Öte yandan, dönüşümle birlikte mahalledeki demografik yapı değişikliğe uğramıştır. Dönüşüm alanına sonradan yerleşenler, dönüşüm alanında daha önce oturanlardan beş kat daha fazladır. Ayrıca dönüşüm alanına yeni taşınanların eski mahallelerinden daha varlıklı insanlar olduğu, bu sebeple daha yüksek gelirli insanların mahalleye yerleşmesinin önünün açıldığı görülmüştür. Dönüşümle soylulaştırma sürecinin eşlik ettiği anlaşılmaktadır. Ek olarak, dönüşüm projesinin girişleri yasaklı kapalı sitelerin oluşmasına sebebiyet verdiği anlaşılmıştır. Ancak bu durum yeni oluşan site yönetimlerinin güvenlik kaygılarından kaynaklı olmuştur. Projenin, ilk başta kapalı siteler yaratılması yönünde mekânsal bir politikası olmasa da sonraki süreçte konutların yönetiminin TOKİ tarafından devam ettirilmemesi nedeniyle yeni oluşan site yönetimlerinin güvenlik kaygıları sonucunda birbirinden bağımsız site alanları meydana gelmiştir. Bu durum eşitlik ve ayrımcılığa uğramama hakkı açısından sorunlu bir anlayışı yansıtmaktadır. Çünkü toplumsal ve kültürel bir ayrışmaya sebebiyet veren bu tarz yaşam şekli, gündelik hayatta biz ve öteki ayrımını kuvvetlendirmektedir. Neticede dönüşüm daha iyi yaşam koşulları sunması bakımından eşitlik hakkına, yerinde dönüşüm özelliği ile sosyal konut oluşturması açısından ayrımcılığa uğramama hakkına doğrudan katkı sunmuştur.

3.3.5.3.15. Altyapı ve Kamusal Hizmetlerden Yararlanma Hakkına İlişkin Bulgular

Altyapı ve kamusal hizmetlerden yararlanma hakkı ile ilgili anket katılımcılarına iki araştırma sorusu yöneltilmiştir.

Tablo 31: Altyapı ve Kamusal Hizmetlerden Yararlanma Hakkına Dair Görüşler

Sorular	Sayısal İfadeler	Yargısal İfadeler				
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, alt yapı hizmetlerinin daha kaliteli ve etkili sunulmasını sağlamıştır.	N	25	34	44	87	160
	%	7,1	9,7	12,6	24,9	45,7
	T	350 / %100				

Tablo 31: (Devamı)

Sorular	Sayısal İfadeler	Yargısal İfadeler				
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, mahalle sakinlerinin kamusal hizmetlerden yararlanma imkânını artırmıştır.	N	11	28	53	136	122
	%	3,1	8	15,1	38,9	34,9
	T	350 / %100				

* N (Frekans), O (Oran) ve T (Toplam) olarak nitelendirilmiştir.

Altyapı ve kamusal hizmetlerden yararlanma hakkı kapsamında, ilk olarak dönüşümle beraber alt yapı hizmetlerinin daha kaliteli ve etkili sunulabilirliği yönünde soru yöneltilmiştir. Katılımcıların %70,6'sı alt yapı hizmetlerinin daha kaliteli ve etkili sunulduğu yönünde görüş bildirmişlerdir. Örneklem grubunun %16,8'inde ise altyapı hizmetlerinin kaliteli ve etkili sunulmaması yönünde görüş hâkimdir. Kararsız katılımcıların oranı %12,6'dır. Ağırlıklı olarak dönüşümün altyapı hizmetlerinin daha kaliteli ve etkili sunulmasına katkı sağladığı görülmektedir. Görüşmelerde katılımcılar altyapıya ilişkin genellikle olumlu görüşlerde bulunmakla birlikte özellikle kanalizasyon sisteminin yetersizliği sebebiyle olumsuz görüşlerde belirtilmiştir. Dönüşüm öncesi mahallede altyapının yeterince etkili sunulamadığı ve dönüşümle birlikte altyapı hizmetlerine daha fazla önem verildiğine dair K8 ve K10 tarafından sunulan görüşler şu şekildedir:

Altyapı sorunu vardı, yıllar sonra geldi. Mert Irmağın da yakın olduğumuz için kanalizasyon altyapısı sorunu uzun yıllar idare edildi. Sonra belediyenin altyapısı geldi. Ama aşırı bir şeyi yoktu yani, şu ırmak kenarında bir yol vardı. O yolu herkes kullanıyordu. TOKİ gelmeden on yıl önce stabilize yoldu (...) Biz burada 50-60 sene durduk, bir gelişme olmadı (...) Burada dönüşüm öncesi soba yakılıyordu, doğalgaz geldi. Sosyal yaşantı değişti. Dönüşüm, insanlara kolaylık getirdi (K8, 17.07.2023).

Eskiden altyapılarımız bozuk, her şiddetli yağmurda geri basma durumu olurdu. Evin yanından dere geçiyordu, yollar bozuktu, çöpleri atabilmek için konteyner arıyorduk yani. Çöp arabası sürekli gelmiyordu o şekildeydi. Ama şu anda daha rahat tabi ki... Her imkânı sağladılar, her şey ayağımızın altında şuanda (...) Herkes derli toplu yerleşti, öbür türlü (eski yerleşim) dağımtı (K10, 18.07.2023)

İkinci olarak, dönüşümün mahallede yaşayanların kamusal hizmetlerden yararlanma fırsatını artırıp artırmadığı sorgulanmıştır. Katılımcıların %73,8'i kurumlar tarafından sunulan hizmet imkânının arttığını ifade ederken; %11,1'lik kısım ise tam tersi yönde görüş ifade etmektedir. Kararsız katılımcıların oranı %15,1'dir. Neticede kamusal hizmetlerden yararlanma imkânının arttığını söylemek mümkündür. Gerçekleştirilen görüşmelerde de katılımcılar, belediyeler ve merkezi kuruluşlar tarafından sunulan kamusal hizmetlerin dönüşümle birlikte arttığı ve mahalleye değer kattığı yönünde görüş bildirmektedirler. Dönüşüm öncesine göre dönüşüm sonrası kamusal hizmet imkânlarının arttığı yönünde görüş bildiren EK2, dönüşümün yaşam şeklini tamamen değiştirdiğini, mahalleye başta eğitim kurumları olmak üzere kamusal hizmetlerin daha fazla

geldiğini, büyük marketler, hastanelerle bölgenin daha kıymetli hale dönüştüğünü ifade etmiştir (EK2, 20.07.2023). K8 ve K10 dönüşüm sonrası kamusal hizmetlerin gelişimini daha açık şekilde anlatmaktadırlar:

Dönüşümle hizmet geldi, belediye hizmetleri daha çok gelmeye başladı TOKİ ile beraber. Eğitim, sağlık gibi kamusal hizmetler geldi, tabi şehir geliştikçe şehir hastanesi yapıldı, TOKİ'nin merkezine diş hastanesi yapıldı, ondan sonra marketler gelmeye başladı, insanlar daha çok rahat etmeye başladı (...) Yaşam alanlarından olsun, otoparkından olsun, belediye hizmeti olsun, ulaşımı olsun, bu gibi şeylerden (hizmetlerden) memnunum (K8, 17.07.2023).

Kentsel dönüşüm oldu, belediye ve diğer hizmetler arttı. Düzenli bir şekilde hizmet alıyoruz şimdi. Belediye çevre ve yeşil alanlara da bakıyor, ağaçlar olsun, çimenler olsun, temizlik olsun. Önceden temizliği filan biz yapıyorduk, şu an sinek ilaçlamasına varana kadar kapının önüne geliyor, yapıyorlar. Çöpünü alıyor, topluyor. Eskiden böyle bir hizmet yoktu (K10, 18.07.2023).

Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, altyapı ve kamusal hizmetlerden yararlanma hakkı bağlamında değerlendirildiğinde, altyapının yapı ve yerleşim yerlerinde temel ve özel ihtiyaçları karşılayan düzeye getirildiği ifade edilebilir. En önemli sorun, yağmurlu havalarda binalara su sızması ve kanalizasyon sisteminde yaşanan sorunlardır. K2 bu sorunu şu şekilde ifade etmektedir: *“alt yapıya gelirsek, altyapı sorunlu burada. En önemli sıkıntı bu şuanda. Hemen hemen her yağmur yağdığında deniz seviyesinden aşağıda olduğumuz için yağmur bloklara sızmaktadır. O zamanlar alelaceleyle getirildi bu durum”* (K2, 14.07.2023). Diğer taraftan mahallede yeni yolların inşa edilmesi, doğalgaz ve internet hattının getirilmesi, katı atık toplama alanlarının oluşturulması, kanalizasyon sisteminin yenilenmesi, peyzaj düzenlemelerinin yapılması, su alma sisteminin geliştirilmesi ve ulaşım imkânlarının artırılması şeklindeki altyapı hizmetlerinin önemli ölçüde hayata geçirildiği ve kentlilerin yaşamını kolaylaştırdığı görülmektedir. Dolayısıyla kamu yararı sağlamak amacıyla gerçekleştirilen bu hizmetler, halkın yararlanması açısından olumlu bir etkiye bulunmaktadır. Gerek merkezi gerekse yerel yönetimler tarafından yatırımlar dönüşüm süreciyle birlikte artmıştır.

3.3.5.3.16. Bilgi Edinme Hakkına İlişkin Bulgular

Bilgi edinme hakkı ile ilgili anket katılımcılarına iki araştırma sorusu yöneltilmiştir.

Tablo 32: Bilgi Edinme Hakkına Dair Görüşler

Sorular	Sayısal İfadeler	Yargısal İfadeler				
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi öncesinde kentsel dönüşümle ilgili her türlü bilgiye kolayca ulaşılabilmiştir.	N	14	16	46	33	43
	%	9,2	10,5	30,3	21,7	28,3
	T	152 / %100				

Tablo 32: (Devamı)

Sorular	Sayısal İfadeler	Yargısal İfadeler				
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi sürecinde bilgi edinme hakkından yararlanılmasından engellenmiştir.	N	96	111	88	33	22
	%	27,4	31,7	25,2	9,4	6,3
	T	350 / %100				

* N (Frekans), O (Oran) ve T (Toplam) olarak nitelendirilmiştir.

Bilgi edinme hakkı kapsamında, ilk olarak kentsel dönüşüm projesi gerçekleşmeden önceki süreçte gerekli bilgi edinme imkânının sağlanması incelenmiştir. Katılımcıların yarısı (%50) dönüşüm öncesi her türlü bilgiye kolay bir şekilde ulaştıklarını ifade etmektedir. İhtiyaç duyulan bilgiye kolayca ulaşamadığını düşünenlerin oranı %19,7'dir. Örneklem grubunun %30,3'ü kararsız olduklarını ifade etmişlerdir. Sonuç olarak, dönüşüm öncesinde ağırlıklı olarak istenen bilgiye ulaşılabilme imkânı sağlandığı söylenilebilir. Bu imkânın sağlanmasında özellikle bilgilendirme toplantıları ve ilçe belediyesi yetkililerinin etkili olduğuna ilişkin bilgilere, K7 ve K2 katılımcılarıyla yapılan görüşmelerde ulaşılmıştır: *“toplantıları katıldık, vatandaşların bilgilendirilmesi ve görüşlerinin alınması için. Burada dönüşümle ilgili bilgiler veriliyordu”* (K7, 17.07.2023); *“belediye başkanıyla mahalleli ve kendimiz görüşüp, bilgi alıp, taleplerimizi aktarıyorduk”* (K2, 14.07.2023).

Diğer yandan, K8 ile yapılan görüşmede projenin paydaşlarından Canik Belediyesi yetkililerinin süreçle ilgili yeterli bilgiye sahip olmamaları ve belediyenin rant yaklaşımı nedeniyle açık ve net bir bilgilendirme yapamadığı şu sözlerle belirtilmiştir:

Belediyeden kaynaklı bazı sıkıntılar oldu, belediye elemanları yetersiz olduğundan yeterli bilgiler verilemedi, bazı tartışmalar oldu. Ankara'dan TOKİ'nin memurları geldi, konuştuk, onlar prosedür neyse oturduk anlattılar, anlaştık, imzaladık. Belediyeye kaldığı zaman rant olayları oluyor, o sebeple bazı sıkıntılar yaşandı (K8, 17.07.2023).

İkinci olarak, dönüşüm projesi sürecinin tamamında bilgi edinme hakkından yararlanılmasının engellenmesine ilişkin görüşlerini belirtmeleri istenmiştir. Katılımcıların %59,1'i mahalle sakinlerinin bilgi edinme hakkından yararlanılmasının engellenmediği görüşündedir. Bilgi edinme hakkının kısıtlandığını veya engellendiğini düşünenlerin oranı %15,7'dir. Kararsızların oranı %25,2'dir. Ağırlıklı olarak bilgi edinme hakkından yararlanmanın engellenmediği tespit edilmiştir. Ancak yapılan görüşmelerde gerek site yönetimleri gerekse TOKİ tarafından dönüşüm sürecinde ve sonrasında yeterli bilgilendirmenin yapılmadığı, bilgilenme taleplerine kayıtsız kalındığı durumlar da yaşanmıştır. K3 ve K4 ile yapılan görüşmelerde bu yönde kullanılan ifadeler şunlardır:

Sitede yeterli toplantı yapılmıyor, gerekli bilgiler ve harcamalara dair bilgi (toplanan para gibi) verilmiyor. Sorduğunuzda cevabını alamıyorsunuz. Aidatlar haricinde arada ek giderler toplanıyor, nereye gittiğine ilişkin açıklama yapılmıyor. Sadece gidin muhasebeciyi bulabilirsiniz (K3, 15.07.2023).

Bilgilendirme de yok, mesela ben binanın yapısı hakkında TOKİ'den bilgi alamıyorum, beton konusunda bilgi alamıyorum. TOKİ bazı şeylerde aramıza perde koyuyor. Sen burayı bana satmışsın, buranın bilgisini vermek zorundasın. Vermiyorlar. Sadece müteahhit firmanın bir ofisi vardı, noksan şeyleri yapmak için. Birde Emlak Konut'un bir ofisi vardı, onlarda sadece para toplamak için (K4, 15.07.2023).

Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, bilgi edinme hakkı bağlamında değerlendirildiğinde, dönüşüm öncesi bilgi edinebilme süreçlerinin ilk önce belediye başkanı ve diğer belediye yönetici ile elemanları tarafından sağlandığı görülmektedir. Bu süreçte daha çok bilgilendirme toplantıları ve kişisel görüşmeler üzerinden süreç işletilmiştir. Belediye tarafından yapılan bilgilendirmenin eleman eksikliği nedeniyle yeterli olmadığı K8 tarafından ifade edilmiştir. Öte yandan TOKİ tarafından gerçekleştirilen bilgilendirme toplantılarının daha faydalı olduğu anlaşılmıştır. TOKİ ile yapılan resmi yazışmalara cevap alınamaması durumunun da olduğu K4 ile yapılan görüşmeden anlaşılmaktadır. Bu durum bilgi edinme hakkının kısıtlanmasına sebebiyet vermiştir. Bilgi edinme ve eksiklerin belirlenmesi amacıyla müteahhit firma tarafından büro açılmıştır. Ayrıca dönüşüm sonrası alandaki ortak işler için Emlak Konut tarafından bir ofis açıldığı tespit edilmiştir. Genel anlamda, bilgi edinme yollarının gerek belediye gerekse TOKİ tarafından ilgili sorumlu birimler (müdürlük, ofis) vasıtasıyla işletilmeye çalışıldığı ancak süreçte bilgilendirme eksiklikleri/yetersizlikleri olduğu sonucuna varılmıştır.

Bu bölümde pratikte kentli haklarının örnek bir kentsel dönüşüm uygulaması üzerinden değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Alan araştırması kapsamında nicel ve nitel veriler ortaya konulmuştur. Elde edilen sonuçların genel bir değerlendirmesi yapılarak, Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi kentli hakları açısından analiz edilmiş, olumlu ve olumsuz yönler üzerinde durulmuştur. Alan araştırmasının ortaya çıkardığı sonuçların genel değerlendirmesi ve varsayımların sorgulanması sonuç bölümünde sunulacaktır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Dünyada son birkaç yüzyıldır hızlı bir kentleşme süreci yaşanmaktadır. Özellikle Endüstri Devrimi'nin getirdiği yeni koşullar sonucunda kentsel nüfus artmakta, kentler hızlı bir şekilde genişlemekte ve büyümektedir. Hızlı kentleşme ile birlikte kentlerde çeşitli ekonomik, toplumsal ve çevresel sorunlar ortaya çıkmaktadır. 1992 yılı itibariyle kentlerde daha iyi koşullarda yaşama ideali üzerine kurulu kentli hakları gündeme taşınmıştır. Kentli hakları, kentte yaşamaktan kaynaklı olarak belirgin hale gelen, genelde insan hakları, özelde ise kentte insan haklarından beslenen bir hak anlayışıdır. Bu bağlamda kentsel politikaların ve uygulamaların kentli hakları açısından taşıdığı değer oldukça önemlidir. Kentli hakları, farklı düzeylerde ülkelerin gündeminde yer alarak, siyasal kararlılık ve ekonomik kaynak aktarımı oranında kentsel yaşamı şekillendirmektedir.

Kentli hakları, yönetenler ve yönetilenlerin sorumlu hareket etmesi sonucunda sağlanabilir. Kenti yöneten kurumlar ve kişiler, kentsel hizmetleri gerçekleştirmeli, talep ve önerileri dikkate almalı, güçlü bir örgüt kültürü oluşturmalı, uzun vadeli stratejik kararlar alabilmeli ve halkın süreçlere katılımını teşvik etmelidir. Kentte yönetilen konumunda olan kentliler, kendilerini geliştirmeli ve eğitmeli, her türlü hakkın gerçekleşmesinde duyarlı olmalı, karar süreçlerine katılımda istekli olmalı ve hakkını örgütlü veya örgütsüz arayabilmeli, kentlilik bilincine sahip olmalı ve kendini kente ait hissetmelidirler. Bu parçaların bir araya gelmesi bağlamında ulusal kurumlar ve ulusal politikalar da destekleyici ve yol gösterici olmalıdır. Kentli hakları birçok paydaşın bir arada iş birliği ve dayanışma yoluyla geliştirebileceği ve geleceğe taşıyabileceği haklar zinciridir.

19. yy ortaları itibariyle insanların daha çok kentlerde yaşadığı düşünüldüğünde kentli haklarının korunması ve geliştirilmesi gerektiği açıktır. Kentli haklarının korunmasında üç farklı yol bulunmaktadır. Öncelikle yargı yoluyla kentli haklarının korunması sağlanmalıdır. Kentsel düzenin bozulmasına yönelik her türlü karar ve uygulama kente veya kentlilere karşı suç işlemek anlamına gelmektedir. Bu suçların yargısal açıdan cezasız kalmaması ve caydırıcı seviyede cezaların uygulanması bir gerekliliktir. Kente karşı suçların çerçevesi çizilmek suretiyle adli yargı ve idari yargıda uygulanacak yasal düzenlemeler oluşturulabilir. İkinci olarak, idari yoldan korunma ile bilgi edinme yolları kullanılabilir. İstek, talep ve şikâyetlerin kentteki yerel ve merkezi kurumları harekete geçirecek şekilde planlanması önem arz etmektedir. Üçüncü olarak, kentliler örgütlü veya örgütsüz şekilde kentli hakları konusunda toplantılar ve yürüyüşler yapabilmeli, basın açıklamasında bulunabilmelidir. Bu şekilde kentsel mücadele, daha farklı bir yöne evrilmekte ve toplumsal bir harekete dönüşebilmektedir. Kamu yararı ve kentli yararı doğrultusunda gerçekleşecek her türlü kentsel oluşum, karar alıcı kurumları etkileme potansiyeline sahip olacaktır.

Kentli hakları içerisinde önemli bir yeri olan haklardan biri konuttur. Günümüzde neoliberal politikaların güçlü etkisi ile konut üretimi en çok üzerinde durulan konuların başında gelmektedir. Konut üretiminin pek çok yolu olmakla birlikte başlıca yollarından birisi de kentsel dönüşüm uygulamalarıdır. Kentsel dönüşüm, işlevini yitirmiş konut, sanayi, liman gibi alanların dönüştürülmesi yoluyla alanın farklı boyutlarda geliştirilmesi ve iyileştirilmesine yarayan bir politika aracıdır. Özellikle 1980’li yıllar itibariyle tüm dünyada benimsenmiş bir yaklaşımdır. Kentsel dönüşüm, kentsel mekânı yeniden üretmek yoluyla kenti yeniden yapılandıran ve biçimlendiren, içeriğinde birçok olumlu anlamı taşıyan, planlı bir eylem veya projedir.

Kentsel dönüşümün özellikle merkezi alanlardaki çöküntü ve eskiyen yerleşimlere yönelmesi kentsel rantın ön plana alınmasına sebep olmuştur. Böylelikle kentsel dönüşümde bazı temel problemlerin ortaya çıkması ve halkın süreçten dışlanması durumu yaşanmaktadır. Bu bakımdan kentte yaşayan ve kenti deneyimleyen vatandaşların, dönüşüm sürecinden hak kayıplarına uğramak suretiyle zararlı çıkmaları söz konusu olmaktadır. Ayrıca kentsel dönüşüm sürecinde bütüncül şekilde bir planlama yaklaşımı kurulamaması durumunda farklı kentli hakları sorunları da doğabilmektedir. Öte yandan kentsel dönüşüm uygulamaları ile fiziksel yapının yenilenmesi, daha yaşanılabilir, güvenli ve sağlıklı konut ve çevresel alanın oluşturulması, ekonomik açıdan gelişim sağlanması, kamusal olanakların artırılması şeklinde pek çok hakkın kazanılması da mümkün olmaktadır. Dolayısıyla kentsel dönüşümün kentli hakları açısından katkıları oldukça yüksektir. Bu durum dönüşüm paydaşlarının yaklaşımları ve hedefleri doğrultusunda şekil almaktadır.

Bu bağlamda çalışmada, hak temelli olarak kentsel dönüşümün kentli hakları bağlamında ortaya çıkardığı olumlu ve olumsuz sonuçlar nelerdir? sorunsalından hareket edilmiştir. Kentsel dönüşüm uygulamalarına yansıyan kentli hakları etkilerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Yukarıda tezde tartışılan ana konular tekrardan kısa bir şekilde gündeme getirilmiş, durum ve eksikler sonucu ortaya çıkan sonuçlar, Samsun/Canik Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi örneği üzerinden değerlendirilmiştir.

Alan araştırmasına ilişkin genel bir değerlendirme yapılacak olursa, Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi Karadeniz Bölgesi’nin en geniş kapsamlı kentsel dönüşüm uygulaması olması nedeniyle kentli hakları bağlamında elde edilen sonuçların ortaya konulabilmesi açısından önemli olmuştur. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi’nin birçok kentli hakkına olumlu düzeyde katkısı olduğu saptanmıştır. Öte yandan bazı kentli haklarının, kentsel dönüşüm sürecinde yeterince dikkate alınmadığı da tespit edilmiştir. Kentli hakları çerçevesinde Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi’nin olumlu ve olumsuz bulunan sonuçları Tablo 35’te sunulmaktadır.

Tablo 33: Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi’nin Kentli Hakları Bağlamında Ortaya Çıkardığı Sonuçların Genel Özeti

Kentli Hakları	Olumlu Yönleri	Olumsuz Yönleri	Güçlü Etki	Zayıf Etki
Ulaşım ve Dolaşım Hakkı	- Toplu taşıma imkânlarının artması - Kent merkezi ve kamu kurumlarına ulaşımın kolaylaşması - Sokakların tüm kullanıcılar için uygun hale getirilmesi	- Yürüyüş ve bisiklet yolu olmaması (2024 yılına kadar yapılmamış)	*	
Çevre ve Doğa Hakkı	- Eskiye yaşam çevresinin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi - Ağaçlandırma yapılması - Yeşil alanların oluşturulması - Çevre temizliğinin ve ilaçlamanın sağlanması - Çevreye daha az zararlı yakıt kullanımı	- Betonlaşmanın artması - Trafik yoğunlunun artması - Gürültü kirliliğinin oluşması - Siteler arasında yeşil alan bakımından farklılıkların olması - Konut yapımı için yeşil alanların daraltılması - Atık miktarının artması	*	
Fiziki Yapının Geliştirilmesi ve İyileştirilmesi Hakkı	- Mahallenin eskiye fiziki yapısı ortadan kaldırılması ve yenilenmesi - Daha kaliteli bir fiziki çevre oluşturulması - Mimari ve tasarım açısından çöküntü alanı görüntüsünün kalkması - 2012 itibarıyla doğal afetlere yönelik önlemlerin artırılması - Araç park alanların yapılması	- Siteler arasında fiziksel yeterlilik açısından farklılıkların olması (etap ve yüklenici firmadan kaynaklı) - Dönüşüm öncesi özellikle sel baskınına yönelik risk değerlendirmesi yapılmaması ve önlem alınmaması - Otopark alanlarının bazı sitelerde yetersiz olması	*	
Konut Hakkı	- Sağlıksız ve kötü şartlardaki barınma sorununa çözüm getirmesi - Uygun fiyatlı, yaşanabilir konutlara makul seviyede ödeme koşullarıyla ulaşılması - Farklı gelir gruplarına uygun konut çeşitliliği sağlanması - Konut memnuniyetinin yüksekliği - Yerinde dönüşümün benimsenmesi	- Konutların içi ve dışında kalite yetersizlikleri - Dönüşüm öncesi alanda oturanların dönüşüm tamamlanana kadar geçen sürede barınma ve maddi sorunlarla karşılaşması - Konutların teslim alınması sürecinde yaşanan denetim eksiklikleri	*	
Kent Güvenliğinin Sağlanması ve Suçların Önlenmesi Hakkı	- Daha güvenli bir yaşam alanı oluşması - Suçların azalması ve önlenmesine katkı sunması - Güvenlik ve emniyet sağlayıcı kamusal birimlerin kurulması - Sokak aydınlatma imkânlarının genişletilmesi	- Nüfus yoğunluğunun artması sebebiyle güvenliğin sağlanmasının ve suç oranlarının azaltılmasının zorlaşması	*	
Engellilere Yönelik Sosyo-Ekonomik Haklar	- Engelli kafe kurulması ve istihdam sağlanması - Engellilerin hareket kabiliyetini artırıcı fiziki düzenlemeler yapılması	- Engelli istihdamı sağlayıcı alanların yetersizliği - Engelli tuvaletlerinin olmaması - Asansörlerin engellilere uygun olmaması - Yeni elektrikli ve akülü araçlara yönelik imkânların yaratılmaması - Yol ve kaldırımlarda engellilerin hareketini kısıtlayıcı sorunların olması		*

Tablo 33: (Devamı)

Kentli Hakları	Olumlu Yönleri	Olumsuz Yönleri	Güçlü Etki	Zayıf Etki
Spor ve Boş Zamanları Değerlendirme Hakkı	- Açık ve yeşil alanlar ile oturma (çardak) alanlarının oluşturulması - Jimnastik salonu kurulması - Alışveriş merkezinin açılması	- Spor aletlerinin olmaması - Nüfus yoğunluğuna kıyasla oturma ve yeşil alanların yetersiz kalması - Spor sahalarının eksik olması - Koşu, yürüyüş ve bisiklet yolunun geç kurulması (2024 yılında kurulabilmiştir) - Sosyal alanların sınırlılığı		*
Yerleşimlerde Kültür ve Kültürlerarası Kaynaşma Hakkı	- Farklı kültürlerin ve kimliklerin birbiriyle kaynaşma fırsatı bulması - Komşuluk ilişkilerinin sürdürülmesine katkı sunan açık oturma alanlarının kurulması - Yerinde dönüşüm sayesinde aidiyet ve bağlılığın sürmesi	- Dönüşüm alanında yalnızlaşmaya sebebiyet vermesi - Eski mahalle kültürünü ortadan kaldırması - Komşuluk ilişkilerinin zayıflaması - Kültürel çatışmanın yaşanması - Yoğun göç alması - Yeni yaşam tarzına alışamayanların aidiyetleri ve bağlılıklarının zayıflaması	*	
Sağlık Hakkı	- Beden ve ruh sağlığının korunmasına yardımcı çevre koşulları oluşturulması - Sağlık kurum ve kuruluşlarının kurulması - Konutların daha sağlıklı şekilde yaşanabilir hale getirilmesi - İçilebilir su kalitesinin artması	- Mahalleye yakın sağlık ocağının bulunmaması - Gürültü kirliliği nedeniyle oluşabilecek sağlık sorunları (uykusuzluk, gerginlik vs.)	*	
Katılım Hakkı	- Dolaylı, bilgilendirme odaklı toplantı ve buluşmalar gerçekleştirilmesi	- Halkın doğrudan karar alma süreçlerine dâhil edilmemesi - Katılım süreçlerini işletecek bir ofisin bulunmaması		*
Kent Yönetimi-Planlanması Hakkı	- Proje paydaşlarının ilgili ve sorumlu davranmaları - Merkezi yönetim temsilcileri ve muhtarın süreçte aktif olmaları - Projenin iyi bir planlama örneği olarak görülmesi - Planlama sürecinde gündelik alışkanlıklar ve kültürün dikkate alınması - Konutların zamanında teslim edilmesi	- Planlama yanlışlıklarının bulunması - Denetim eksiklikleri	*	
Ekonomik Kalkınma ve Uyumlu Gelişme Hakkı	- Ekonomik kalkınmaya katkı sunması - Yeni istihdam olanakları yaratılması - Kentle bütünleşen, uyumlu bir düzenin kurulması	- Çalışma/istihdam alanlarının sınırlı olması	*	
Eğitim Hakkı	- Yeni eğitim ortamlarının oluşturulması - Okul çağındaki çocukların daha iyi koşullarda eğitim almasının sağlanması	- Kreş olmaması	*	
Eşitlik ve Ayrımcılığa Uğramama Hakkı	- İnsan onuruna dayalı bir yaşam ortamı oluşturulması - Dar gelirlilerin gözetilmesi - Projenin mahalleliyi bölgeden uzaklaştırma amacı gütmemesi	- Mekânsal ayrışmaya sebebiyet vermesi - Siteleşmenin yarattığı ben ve öteki ayrımı	*	

Tablo 33: (Devamı)

Kentli Hakları	Olumlu Yönleri	Olumsuz Yönleri	Güçlü Etki	Zayıf Etki
Altyapı ve Kamusal Hizmetlerden Yararlanma Hakkı	- Altyapı hizmetlerinin daha kaliteli ve etkili sunulması - Arıtma sisteminin kurulması - Tam/yarı kamusal hizmetlerden yararlanma imkânının artması	- Yağmurlu havalarda sitelere su sızmasının yaşanması	*	
Bilgi Edinme Hakkı	- Dönüşümün paydaşlarından Canik Belediyesinden bilgi edinebilme fırsatı sunulması - Toplantılar yoluyla bilgiye ulaşılması	- TOKİ'nin bilgi edinme amacıyla yapılan yazışmalara dönüş yapmaması - Belediye elemanlarının dönüşüm sürecindeki bilgi eksiklikleri - Bilgi edinme sürecine katkı sunan broşürler hazırlanmaması		*

Kentsel dönüşüm uygulamalarının kentli hakları üzerindeki etkisinin Samsun-Canik Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi örneği bağlamında irdelendiği çalışmada; kentsel dönüşümün gerekliliği, kentli haklarının benimsenmesi, fiziksel boyutun ön plana alınması, halkın katılım durumu, yerleşim alanının yapısının değişmesi, komşuluk ilişkileri ve kentsel rantın önemsenmesi konularında belirlenen varsayımlara ilişkin elde edilen sonuçlar şu şekildedir:

- Kentsel dönüşüm, daha iyi yaşam koşulları yaratması bakımından gerek merkezi ve yerel gerekse sivil toplum ve halk düzeyinde genel olarak kabul gören politika ve uygulamalardan biridir. Bu noktada, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, eskiyen kent dokusunun kentsel dönüşümle dönüştürülmesi gerekliliği noktasında toplumsal bir uzlaşma olduğu söylenilebilir. Özellikle vizyon projeleri, parti programları, kalkınma planları ve stratejik planlar gibi pek çok düzeyde kentsel dönüşümüne bir gereklilik yönünden bakılmaktadır. Bu çalışmadan elde edilen veriler, kentlilerin kentsel dönüşümü gerekli bir uygulama olarak gördüklerini göstermiştir. Bulgular araştırmada öne sürülen “*kentliler, kentsel dönüşüm uygulamalarını gerekli görmektedir*” varsayımını (V1) doğrulamaktadır.

- Yeni bir hak türü olmasına rağmen kentli hakları yönetim, siyaset ve sivil toplum yapıları tarafından bilinmemektedir. Ancak kentsel dönüşüm politikalarına kentli hakları açısından yaklaşılması pek önemslenmemektedir. Genellikle doğal afet, güvenlik ve sağlıklı yaşam boyutlarında kentli haklarının belli bir kısmını oluşturan unsurlar, kentsel dönüşüm sürecine dolaylı olarak dâhil edilmektedir. Bu çalışmadan elde edilen veriler, kentli haklarının kentsel dönüşüm sürecinde yeterince benimsenmediğini göstermiştir. Kentli hakları, doğrudan doğruya dönüşüm projesinde bir yaklaşım olarak kabul görmemiştir. Bulgular, araştırmada öne sürülen “*kentsel dönüşüm politikaları ve uygulamalarında kentli haklarına yeterli düzeyde yer verilmemektedir*” varsayımını (V2) doğrulamaktadır.

- Kentsel dönüşüm, öncelikle fiziksel bir değişimi öngören bir yaklaşımdır. Bu kapsamda kentsel dönüşümün fiziksel sorunlara çözüm üretmesi ve kentlilerin yaşamını kolaylaştıran ve destekleyen yeni koşullar ortaya çıkarması beklenmektedir. Bu çalışmadan elde edilen veriler, kentli hakları açısından kentsel dönüşümün fiziksel şartları geliştirdiği ve sorunlara önemli ölçüde çözüm getirdiğini göstermiştir. Özellikle altyapıyı oluşturan unsurların geliştirilmesi, ulaşım olanaklarının artırılması ve eskiyen konutların daha sağlıklı ve güvenilir seviyeye getirilmesi mümkün hale gelmiştir. Bulgular araştırmada öne sürülen **“kentsel dönüşüm uygulamaları, kentli hakları açısından altyapı, ulaşım, sağlıklı ve güvenilir konut gibi fiziksel boyuta dair sorunlara çare olmaktadır”** varsayımını (V3) doğrulamaktadır.

- Kentsel dönüşüm, gerçekleşeceği alandaki kentlileri ilgilendirir ve yaşamlarını etkiler. Bu doğrultuda halkın isteklerinin dinlenmesi, alınacak kararlarda söz sahibi olabilmeleri ve süreci benimsemeleri yeni kamu yönetimi anlayışında istenen bir yaklaşımdır. Bu çalışmadan elde edilen veriler, kentlilerin karar alma süreçlerine doğrudan dâhil olamadıklarını, katılımın sembolik düzeyde kaldığını göstermektedir. Bulgular, araştırmada öne sürülen **“kentsel dönüşüm politikaları ve uygulamalarına halkın katılımı yetersiz kalmaktadır”** varsayımını (V4) doğrulamaktadır.

- Kentsel dönüşüm uygulamaları, sadece fiziksel boyutla sınırlı kalmamakta, toplumsal ve ekonomik yapıya da etki etmektedir. Uyumlu gelişme, mevcut nüfusun artırılması ve soylulaştırma sürecine yönelik politika üretilmesi durumunda bu etki oldukça belirgin hale gelmektedir. Bu çalışmadan elde edilen veriler, toplumsal olarak düşük seviyede de olsa sınıfsal ayrımın oluştuğunu, statülerin farklılaştığını, kültürel farklılıkların oluştuğunu, yeni sosyal ilişkiler ve kurumlar kurulduğunu göstermektedir. Ayrıca ekonomik yapıyı etkileyen ulaşım, altyapı, iş ve alışveriş merkezleri, sağlık ve eğitim kurumları ile kuruluşları gibi oluşumlar dönüşüm sürecinde önemli rol oynamıştır. Mahallenin tarım, hayvancılık, serbest meslek odaklı ekonomik düzeni değişikliğe uğramıştır. Bulgular, araştırmada öne sürülen **“kentsel dönüşüm uygulaması sonucunda mahallenin toplumsal ve ekonomik yapısı değişmektedir”** varsayımını (V5) doğrulamaktadır.

- Kentsel dönüşüm ile mevcut alanın demografik yapısını değişmesi ve yaşam şeklinin farklılaştırması (müstakil, apartman, site) söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla mevcut mahalle kültürü ve komşuluk ilişkileri (kültürü) zayıflamakta veya ortadan kalkmaktadır. Bu çalışmadan elde edilen veriler, dönüşüm sürecinin yaşanmasıyla birlikte eski mahalle yapısının ortadan kalktığını ve komşuluk ilişkilerinin olumsuz yönde etkilendiğini göstermiştir. Bulgular araştırmada öne sürülen **“kentsel dönüşüm uygulaması sonucunda komşuluk ilişkileri zayıflamaktadır”** varsayımını (V6) doğrulamaktadır.

- Kentsel dönüşüm, yerleşim alanlarında kentsel rantın oluşmasına neden olmaktadır. Özellikle kent merkezi ve ulaşım ağına yakın yerlerdeki kentsel dönüşüm politikaları ve uygulamalarında kentsel rant daha fazla ön plandadır. Bu çalışmadan elde edilen veriler, dönüşüm sürecinde kentsel

rantın önemsendiği göstermektedir. Dönüşümde konut sayısının yaklaşık altı kat (400 konutlu mahallede şu an 2400'den fazla konut bulunmakta) artırılması, konut kat sayısının sürekli yükseltilmesi, konut alanı olarak planlanan alana Metro AVM inşa edilmesi, belediyenin kamulaştırma sonucu aldığı alanların iş ve ticaret merkezlerine dönüştürülmesi gibi bulgular, kentsel rantın oluştuğunun kanıtıdır. Bulgular, araştırmada öne sürülen “**kentsel dönüşüm politikaları ve uygulamalarında kentsel rant önemsenmektedir**” varsayımı (V7) doğrulamaktadır.

Çalışma kapsamında, mahalle düzeyinde orta ve özellikle büyük ölçekli kentsel dönüşüm politikalarının ve uygulamalarının kentli hakları bağlamında etkili sonuçlar ortaya çıkarması ve hak ihlallerinin önüne geçilmesi için sunulan öneriler şu şekildedir:

- Kentsel yaşamda ulaşımın niteliğini artırmak gerekir. Günümüzde ulaşım teknikleri ve sistemleri oldukça gelişim göstermektedir. Kentsel dönüşüm sürecinde ulaşım çeşitleri arasında denge kurulması, dolaşıma imkân tanınması, toplu ulaşım, yaya yolu ve bisiklet yolu gibi diğer ulaşım araçlarını teşvik edici ve kapsayıcılığını artırıcı planlama yapılması gerekmektedir. Dönüşüm planlarında yaya yollarının geniş tutulması, yayalaştırma odaklı motorlu araçlara kapalı yerler düşünülmesi, çevre dostu yakıt kullanan toplu ulaşım araçlarının yaygınlaştırılması, akıllı teknolojilerle trafiğin yönlendirilmesi, ulaşımında bilinçlendirme çalışmaları yapılması, dezavantajlı kesimler için ulaşımın kolaylaştırılması, ışıklandırma ve sesli komut özellikli trafik düzenlemeleri gerçekleştirilmesi önerilebilir (*Ulaşım Hakkına Yönelik Öneriler*).

- Kentsel dönüşümde ana amaç kaliteli bir yaşam alanı oluşturmaktır. Dolayısıyla çevre ve doğa yapısını bozacak uygulamalardan kaçınılmalıdır. Dönüşüm alanını konut üretme yeri olarak betonlaştırmak, yeşil alan ve ağaçlandırmaya önem vermemek önemli problemler oluşturacaktır. Kentsel dönüşümde yeşil alan üretme, coğrafi şartlara uygun ağaçlandırma, konut sayısının azaltılması, karbon ayak izinin düşürülmesine yönelik yöntemler (atık yönetimi, yenilenebilir enerji vs.) geliştirilmesi ve peyzaja önem verilmesi gerekmektedir (*Çevre ve Doğa Hakkına Yönelik Öneriler*).

- Kentsel dönüşümün asıl hedeflerinden biri mevcut eskiyen ve işlevini yitiren fiziki yapının tekrardan geliştirilmesi ve iyileştirilmesidir. Bu açıdan kentsel dönüşümde dönüşecek alanın fiziki yapısı, görünümü ve kullanışlı olması önemsenmelidir. Dönüşüm sürecinde fiziki yapının kaliteli malzemelerden oluşturulması, kent merkezleri başta olmak üzere tarihi dokunun ve yapıların korunması, kentsel görünümde mimari tasarıma dikkat edilmesi, fiziki koşulların iyileştirilerek sağlıklı ve güzel bir ortam yaratılmasına yönelik proje yarışmaları düzenlenmesi noktaları göz önünde bulundurulmalıdır (*Fiziki Yapının Geliştirilmesi ve İyileştirilmesi Hakkına Yönelik Öneriler*).

- Kentsel dönüşüm sürecinde konut veya barınma açısından mağduriyet yaşatılmamalıdır. Yerinde dönüşümle insanların bulundukları bölgede yaşamaları sağlanabilmelidir. Ayrıca güvenli,

sağlıklı ve sağlam konutlar kurulmalı, konutlar ekonomik açıdan ulaşılabilir olmalı, ev sahipliğinin özendirilmesi doğrultusunda uygun kredi koşulları sağlanmalı, dar gelirliye yönelik ayrıca bir çözüm oluşturulmalı ve aile nüfusuna göre konut çeşitliği yaratılabilmelidir. Konutların oluşturulması sürecinde yörenin kentsel kimliğini yansıtan konutlar inşa edilebilir (*Konut Hakkına Yönelik Öneriler*).

- Kentsel dönüşüm alanlarında güvenlik ve suç önleme politikalarının geliştirilmesi önemlidir. Özellikle eskiyen alanlarda ve gecekondu bölgelerinde güvenlik kaygısı oluşabilmekte ve suç oranlarının yüksek olma durumu görülebilmektedir. Bu alanlarda ve diğer alanlarda gerçekleştirilecek dönüşümün güvenliğin sağlanması ve suçların önlenmesine katkı vermesi beklenmelidir. Akıllı teknolojilerden yararlanılması ciddi mesafe aldırabilir. Yerel suç izleme ofisleri oluşturularak suçlara yönelik istatistik ve önleme politikaları yaratılabilir. Ayrıca yerel halk ile emniyet arasında köprü kurulmalı ve koordinasyon sağlanmalıdır (*Kent Güvenliğinin Sağlanması ve Suçların Önlenmesi Hakkına Yönelik Öneriler*).

- Engellilerin yaşamını kolaylaştırmak ve yaşam kalitelerini artırmaya yönelik uygulamalar, kentsel dönüşüm sürecinde hak kapsamında değerlendirilerek planlama ve uygulama sürecine dâhil edilmelidir. Engelli merkezi oluşturmak yoluyla engellilerin sosyal gelişimine destek sağlanabilir. Engelli bireylerin toplumsal yaşama sosyal ve ekonomik açıdan uyum sağlamada ve günlük gereksinimlerini rahatlıkla karşılamakta fiziksel güçlük yaşamamaları gerekmektedir. Bu sebeple sarı şerit uygulamaları, sesli komut özellikli trafik ışıkları ve duraklar, skuter, akülü sandalye gibi yeni engelli araçlarının kullanımını kolaylaştırıcı faaliyetler, engelli tuvaletleri inşa edilmesi, konutlardaki asansörlerin geniş ve engeller için uygun olması önerilebilir. Ayrıca bölgede engellilere yönelik mesleki eğitim ve istihdam olanakları yaratılması gerekmektedir (*Engellilere Yönelik Sosyo-Ekonomik Haklara Yönelik Öneriler*).

- Kentsel dönüşüm aynı zamanda sosyal bir olgu olarak düşünülmeli ve sağlıklı, yaşanabilir bir alan kurulması hedeflenmelidir. Bu açıdan spor ve boş zamanların değerlendirilmesine yarayan rekreasyon alanı oluşturulması, yeşil ve açık alanların düşünülmesi, mahallede yaşayanların gündelik ihtiyacını karşılayan sosyal bir merkez (içerisinde berber, terzi, kırtasiye, çalışma odaları, toplantı salonu vs. olan) yaratılması önerilebilir (*Spor ve Boş Zamanları Değerlendirme Hakkına Yönelik Öneriler*).

- Kentsel dönüşüm sonucunda belkide en çok olumsuz etkilenebilecek haklardan bir tanesi kültür hakkıdır. Dönüşümün gerçekleştiği mahalledeki komşuluk ilişkilerin bozulması, eski mahalle kültürünün ortadan kalkması ve soylulaştırma yoluyla yeni kültürden insanların yerleşimi söz konusu olabilmektedir. Mahalledeki kültürel dokunun bozulmaması için bütüncül bir politika yürütülmesi, siteleşmenin önüne geçilmesi, dönüşümü salt konut üretimi yerine sosyal ve ekonomik bir yaşam

alanı olarak düşünülmesi ve insanların bir araya gelmesini sağlayan alanlar oluşturulması önemsenmelidir (*Yerleşimlerde Kültür ve Kültürlerarası Kaynaşma Hakkına Yönelik Öneriler*).

- Kentsel dönüşümün sağlıklı yaşanabilir kentler oluşturmakta önemli bir rolü bulunmaktadır. Büyük ölçekli dönüşümlerde dönüşüm alanına yakın sağlık merkezleri oluşturulması, düzenli ilaçlama faaliyetleri gerçekleştirilmesi, temizlik ve çöp toplama hizmetlerinin sunulması, çevrede yeşil alan ve ağaçlandırma faaliyetlerine önem vererek iyi sağlık koşullarının oluşturulması, dönüşüm öncesi yıkım aşamasında asbest tehlikesinin önlenmesi ve yaşlı, engellilere yönelik bakım hizmeti sunulması önerilebilir (*Sağlık Hakkına Yönelik Öneriler*).

- Katılımcı yönetim anlayışının kentsel dönüşüm süreçlerine yansıtılması gerekir. Özellikle bölgede memnuniyet ve kentsel dönüşümle ilişkin kamuoyu yoklaması, anketler ve görüşmeler yapılmalıdır. Etkin bir katılım için dönüşüm ofisi kurulması ve toplantılar düzenlenmesi önemlidir. Katılım sürecinde dezavantajlı grupların görüşleri de alınmalı ve kararlara yansıtılmalıdır. Alınacak kararlarda kentlilerin söz sahibi olması, projeyi sahiplenebilmeleri ve kararlara etki ettiklerinin görülmesi olumlu bir süreç ortaya çıkaracaktır (*Katılım Hakkına Yönelik Öneriler*).

- Kentsel dönüşüm sürecinde kent yönetimleri, süreçte aktif hareket etmek suretiyle dönüşüm paydaşları ile yerel halk arasındaki ilişkiyi güçlendirme çabası içerisinde olabilirler. Özellikle belediyelerin kentsel dönüşüm sürecinde paydaşlar arasında yer alması ve planlama sürecine dâhil olması gerekir. Ayrıca mahalle muhtarının dönüşüm aşamalarında halkı bilgilendirmesi ve yaşanan/yaşanabilecek sorunların aktarılmasına katkı sunması önemlidir. Dönüşümde halk ve paydaşların yanında diğer kent yönetimlerinin de süreci takip etmeleri ve stratejileri etkilemeleri önemli olacaktır. Planlama sürecinde bölgedeki STK'lar, uzmanlar ve meslek odalarından destek alınması önerilir (*Kent Yönetimi-Planlanması Hakkına Yönelik Öneriler*).

- Kentsel dönüşümde sürdürülebilir kalkınma benimsenmelidir. Hem ekonomik, hem çevresel hem de sosyal kalkınma sürecinin işletilmesi gerekir. Özellikle dönüşümün işlevini yitirmiş alanlara yönelmesi durumunda bölgedeki ekonomik kaynakları harekete geçirecek şekilde planlama yapılabilir. Yeni iş kolları ve imkânlarının yaratılması ekonomik açıdan canlılığın sağlanması açısından değerli olacaktır. Ayrıca kentsel dönüşümde diğer kentsel alanlarla fiziksel, sosyal ve ekonomik açıdan uyumlu bir gelişmenin kurulmasına dikkat edilmeli ve kent içinde birbirinden kopuk parçalar oluşturulmamalıdır (*Ekonomik Kalkınma ve Uyumlu Gelişme Hakkına Yönelik Öneriler*).

- Kentsel dönüşüm uygulamalarında eğitim olanaklarının geliştirilmesi sürecin katkısını önemli ölçüde artıracaktır. Bölgedeki nüfusun artması yönünde bir kentsel dönüşüm uygulaması planlanması durumunda yeni okul açılması, var olan okulların fiziksel ve sosyal koşullarının geliştirilmesi birer gerekliliktir. Bu aynı zamanda çocuklar ve

öğretmenler için olumlu bir adım olacaktır. Öte yandan Türkiye’de gecekondü bölgelerinde okul çağındaki çocukların okula gönderilmemesi ve küçük yaşta çalıştırılması durumuna yönelik stratejiler geliştirilmesi de oldukça elzem bir durumdur. Gecekondü bölgelerine yönelen dönüşüm politikalarında bu durumun düşünülmesi gerekir. Ayrıca mahallede yaşayanlara yönelik mesleki eğitimler, kurslar ve eğitim konferansları veren bir ortam kurulmalıdır (*Eğitim Hakkına Yönelik Öneriler*).

- Kentsel rant, yerinden etme ve soylulaştırmayı içerisinde barındıran kentsel dönüşüm projeleri eşitlik ve ayrımcılığa uğramama hakkının ihlal edilmesine yol açabilmektedir. Ana amaç, kentsel alanda yaşayanların eşit koşullarda yaşama imkânına sahip olması ve gelir, ırk vb. bakımından ayrımcılığa tabi tutulmamalarıdır. Dar gelirli ailelerin süreçte desteklenmeleri, sosyal ve mekânsal açıdan bir ayrıştırma yaşatılmaması ve engellilere yönelik faaliyet alanları yaratılması kentsel dönüşüm açısından önemli görülmelidir (*Eşitlik ve Ayrımcılığa Uğramama Hakkına Yönelik Öneriler*).

- Kentsel dönüşüm, sürdürülebilir bir kent için gerekli olan yol, su, elektrik, gaz, kanalizasyon, peyzaj, çevre ve ulaşım gibi fiziksel altyapı bileşenlerini iyileştirmeli ve geliştirmelidir. Günümüzde yeşil altyapı, akıllı altyapı, bütünleşik altyapı gibi yöntemler dönüşümde tercih edilebilir. Yenilikçi akıllı teknoloji kullanımı, suyun kalitesinin artırılması ve yeniden kullanımının sağlanması, yeşil çatı uygulaması, enerji verimliliğini sağlayıcı yenilenebilir enerji kullanımı, afetlere karşı altyapı dirençliliği oluşturulması, atık merkezi kurma ve atık miktarını kontrol altına alıcı önlemler geliştirme, veri, izleme ve denetleme süreçlerini planlama öneri olarak sunulabilir. Öte yandan dönüşüm alanında yaşayanların kamusal hizmetlerden yararlanmasını kolaylaştırıcı stratejiler (indirim, sosyal medya yönetimi, fiziksel çözümler vs.) üretilmesi de gerekmektedir (*Altyapı ve Kamusal Hizmetlerden Yararlanma Hakkına Yönelik Öneriler*).

- Kentsel dönüşüm sürecinin başlayacağı alanda yaşayanlar, dönüşümün kimler tarafından nasıl ve ne şekilde gerçekleşeceği hakkında açık ve kapsamlı bilgilere sahip olabilmelidir. Kentsel dönüşüm kararı alınmadan önce dönüşüme ilişkin orada yaşayanların bilgisine ve görüşüne başvurulması önemlidir. Dönüşüm öncesinde bilgi edinme ofisleri kurulabilir ve bilgi edinme toplantıları yapılabilir. Türkiye’de TOKİ bünyesinde gerçekleşen dönüşüm projeleri için taşradaki Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlükleri tarafından, Belediye bünyesinde gerçekleşecek dönüşüm projeleri için Kentsel Dönüşüm Müdürlükleri tarafından gerekli bilgi edinebilme süreçleri işletilebilir (*Bilgi Edinme Hakkına Yönelik Öneriler*).

Samsun-Canik Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi örneğinde gözlemlenen bulgular gelecekte gerçekleşecek kentsel dönüşüm politikaları ve uygulamalarına eklenilebilecek öneriler için bir yol haritası sunmaktadır. Çalışmada yaşanan en temel güçlük dönüşüm öncesi alanda yaşayanlara ulaşılmasının zorluğu olmuştur. Ayrıca anketlere ve görüşmelere katılım noktasında

tereddütlü yaklaşımlara şahit olunmuştur. Katılıma istekli olan kişilerden veri toplanmıştır. Kentli hakları ile kentsel dönüşüm ilişkisinin tek bir örnek üzerinden ele alınması çalışmanın ana sınırlılığını göstermektedir.

Yapılan araştırmalarda, kentsel dönüşüm politikaları ve uygulamalarını kentli hakları temelinde ele alan sınırlı sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Bu alandaki eksikliğe katkıda bulunulması hedeflenmektedir. Çalışmada, pek çok kentli hakları değişkeni bağlamında kentsel dönüşüm uygulaması incelenmiştir. Dolayısıyla konuya ilgi duyan araştırmacılara yönelik olarak kentsel dönüşümü tek tek ele alan kentli hakları çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca birden çok projenin kentli hakları açısından karşılaştırmalı olarak ele alınması ve analiz edilmesi önerilebilir.

Kentli hakları geniş bir perspektifte kentsel dönüşüm politikaları ve uygulamalarına yansıtılması halinde özellikle planlama yanlışlıkları, kentsel rantın adil dağıtılmaması, insanların yerlerinden edilmesi, eşitsizlik ve ayrımcılığa uğrama, sosyo-kültürel yapının bozulması, ekonomik durumun gözardı edilmesi, yeni barınma sorunları yaratılması, halkın süreçte söz sahibi olamaması, hukuki dava ve uyuşmazlıkların artması, yerel halk ve dönüşüm kararı alanların alanda karşı karşıya gelmesi şeklindeki sorunlar azaltılabilir veya tamamen ortadan kaldırılabilir.

Türkiye'nin kentsel dönüşüm sürecinin en önemli sorunlarından birisi yasal ve hukuksal mevzuattan kaynaklanmaktadır. Türkiye'de kentsel dönüşüm çok fazla gündemde olmakla birlikte dönüşümün başlangıcından sonlanmasına kadar süreci tamamen kontrol altında tutacak ve kesin çizgileri oluşturacak bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. Bu durum kentli hakları açısından ciddi ölçüde sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Kentsel dönüşüm sürecindeki finansman kaynakları, ortaklıklar ve iş birlikleri, itiraz süreci, katılım mekanizmaları, mülkiyetin dağılımı, rant paylaşımı, denetim, planlama ve tasarım gibi pek çok konuyu içinde barındıran boyutların düzenlenmesi için kapsamlı bir mevzuata ihtiyaç duyulmaktadır. Nitekim Türkiye'de kentsel dönüşümüne yönelik arsa düzenlemeleri, yasal çerçeve ve imar uygulama araçlarının yeterli olmadığı ifade edilebilir. Yasal yönü güçlü olmayan kentsel politikaların başarı şansı sınırlı olacaktır. Türkiye'de kentsel dönüşümün sınırlarını çizen ve diğer yasaları aynı çatı altında tek bir yasada birleştiren "*Kentsel Dönüşüm Yasası*" çıkarılması önemli bir gereklilik olarak ifade edilebilir.

Dünyada ve Türkiye'de kentsel dönüşüm politikalarında bütüncül yaklaşım, sürdürülebilirlik ve kentsel yaşam kalitesinin artırılması temel esaslar arasında olmalıdır. Bu esasların başarılması için kentlilerin temel hakları güvence altına alınmalı ve kentliler sürece dâhil edilmelidir. Ulaşım, konut, eğitim, sağlık, kültür, eşitlik, çalışma, ekonomik kalkınma, yerel hizmetlerden yararlanma gibi daha birçok değişkeni içinde barındıran, geniş perspektifte değerlendirilen kentli hakları, kentsel dönüşüm süreçlerinin her aşamasında önemsenmesi, benimsenmesi, uygulamada planlanması ve hayata geçirilmesi gereken bir yaklaşım olarak görülebilir. Kentsel dönüşüm politikaları ve uygulamaları, öncelikli olarak kentte yaşayan sakinlerin haklarını gözettiği ölçüde başarı sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

- Aalborg +10 (2004), https://sustainablecities.eu/fileadmin/repository/Aalborg_Commitments/Aalborg_Commitments_English.pdf, (28.04.2022).
- Adair, Alastair vd. (2003), "Financing Property's Contribution to Regeneration", **Urban Studies**, 40(5-6), 1065-1080.
- Afenah, Afia (2009), "Conceptualizing the Effects of Neoliberal Urban Policies on Housing Rights: An Analysis of the Attempted Unlawful Forced Eviction of an Informal Settlement in Accra, Ghana", **Development Planning Unit University College London/UCL**, 1-23.
- Agenda 21 (1992), <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>, (27.04.2022).
- Agueda, Beatriz Fernandez (2014), "Urban Restructuring in Former Industrial Cities: Urban Planning Strategies", **Open Edition Journals**, 3-14.
- Akalın, Mehmet (2016), "Kentsel Dönüşüm Projelerinin Suç Oranlarına Etkilerinin Değerlendirilmesi: Ankara/Altındağ Örneği", **Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 5(9), 5-33.
- Akboğa-Kale, Özge vd. (2017), "Kentsel Dönüşüm Sürecinde Asbest Maruziyeti ve Korunma Yöntemleri", **Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi**, 23(6), 694-706.
- Akkar, Müge (2006), "Kentsel Dönüşüm Üzerine: Batıdaki Kavramlar, Tanımlar, Süreçler ve Türkiye", **Planlama**, 2, 29-38.
- Akkoyunlu Ertan, Kıvılcım ve Ertan, Birol (2013), "Kentli Hakları: Kent ve İnsan Hakları Bağlamında Kentsel Hizmetlere Erişim Hakkı", Mustafa Ökmen, Kıvılcım Akkoyunlu Ertan & Senem Sadri Zeybekoğlu (Ed.), **Kentsel Dönüşüm ve İnsan Hakları, içinde** (45-72), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Akkoyunlu Ertan, Kıvılcım (2014), **Kent ve Kentli Hakları**, TODAİE, Ankara.
- Aksoy, Erman ve Güzey Koçataş, Özlem (2017), "Gecekondu Alanlarında Uygulanan Kentsel Dönüşüm Projelerinin Meşruiyet Zemini Olarak Yoksulluk ve Suç", **Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi**, 7(14), 275-295.
- Aktüre, Sevgi (1985), "Osmanlı Devleti'nde Taşra Kentlerinde Değişimler", **Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, 3. Baskı içinde (891-904), İletişim Yayınları, İstanbul.

- Alpopi, Cristina ve Manole, Cristina (2013), "Integrated Urban Regeneration- Solution for Cities Revitalize", **Procedia Economics and Finance**, 6, 178-185.
- Altrock, Uwe (2018), **Urban Regeneration**, <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0156-559923189> (Erişim Tarihi Eklenecek)
- Alver, Köksal (2009), "Kent ve Kültür Üzerine Notlar", **Hece Dergisi**, 150-151-152, 428-433.
- Aly, S.S and Attwa, Y.A (2013), "Infill Development as an Approach for Promoting Compactness of Urban Form", Carlos A. Brebbia (Ed.), **Sustainable Development and Planning VI**, içinde (455-466), WIT Press, Southampton.
- Amirtahmasebi, Rana vd. (2016), **Regenerating Urban Land A Practitioner's Guide to Leveraging Private Investment**, International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank Group, Washington DC.
- Ataöv, Anlı ve Osmay, Sevin (2007), "Türkiye'de Kentsel Dönüşüme Yöntemsel Bir Yaklaşım", **ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi**, 24(2), 57-82.
- Atkinson, Rob ve Cope, Stephen (1997), "Twelve: Community participation and urban regeneration in Britain", Paul Hoggett (Ed.), **Contested Communities: Experiences, Struggles, Policies**, içinde (201-221), Policy Press, Bristol/UK.
- Bağçe, Hüseyin E. (2008), "Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu Üzerine Düşünceler", **Yerel Siyaset**, 29, 11-12.
- Bahçeci, Hazal Ilgın (2017), "Neoliberalizmin Kentsel Mekândaki Tezahürü Olarak Kentsel Dönüşüm", **Journal of International Management, Educational and Economics Perspectives**, 5(1), 36-47.
- Bailey, Nick vd. (1995), **Partnership Agencies in British Urban Policy**, UCL Press, London.
- Balaban, Osman (2011), "İnşaat Sektörü Neyin Lokomotifi?", **Birikim Dergisi**, 270, 19-26.
- _____ (2015), "Neoliberal Yeniden Yapılanmanın Türkiye Kentleşmesine Bir Diğer Armağanı: Kentsel Dönüşümde Güncelin Gerisinde Kalmak", Ayşe Çavdar ve Pelin Tan (Ed.), **İstanbul: Müstesna Şehrin İstisna Hali**, 2 Baskı içinde (51-78), Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Balaban Salı, Jale (2018), "Verilerin Toplanması", Ali Şimşek (Ed.), **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**, içinde (134-161), Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir.
- Ball, Michael ve Maginn, Paul J. (2005), "Urban Change and Conflict: Evaluating the Role of Partnerships in Urban Regeneration in the UK", **Housing Studies**, 20(1), 9-28.
- Basque Declaration (2016), https://sustainablecities.eu/fileadmin/repository/Basque_Declaration/BasqueDeclaration-English-www.pdf, (17.04.2022).

- Başaran, Muhammed A. (2020), “Central Park’ın Tarihsel Süreci, Kent ve Kentleşme Üzerindeki Etkileri”, **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 1(1), 124-150.
- Bavılolyaeı, Baharak F. ve Ökem, Selim (2018), “Katılımcı Mimari Tasarımda Yanıltıcı Simge Değer Olgusu ve Bir Sözde Katılımcılık Örneği Olarak Sulukule Kentsel Dönüşümü”, **MEGARON**, 13(3), 347-362.
- Bayraktutan, Yusuf ve Arslan, İbrahim (2008), “Türkiye’de Sabit Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Ko-Entegrasyon Analizi (1980-2006)”, **Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 10(14), 1-12.
- Bedirhanoglu, Pınar (2009), “Türkiye’de Neoliberal Otoriter Devletin AKP’li Yüzü”, İlhan Uzgel ve Bülent Duru (Der.), **AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu**, içinde (39-64), Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Behrens, Kristian ve Robert-Nicoud, Frédéric (2014), “Survival of the Fittest in Cities: Urbanisation and Inequality”, **Economic Journal**, 124(581), 1371-1400.
- Belediye Kanunu (2005), **T.C. Resmi Gazete**, 5393, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5393.pdf>, (05.05.2022)
- Bergen, Lütfi (2016), **Şehir Sünnettir**, Hitabevi Yayınları, Ankara.
- Beswick, Carol-Ann (2001), **Public-Private Partnerships In Urban Regeneration: The Case of London Docklands**, Unpublished Master Thesis, Calgary University- Faculty of Enviromental Design.
- Blanco, Ismael (2009), “Does a “Barcelona Model” Really Exist? Periods, Territories and Actors in the Process of Urban Transformation”, **Local Government Studies**, 35(3), 355-369.
- Bookchin, Murray (1992), **Urbanization Without Cities: The Rise and Decline of Citizenship**, Black Rose Books-Institute of Policy Alternatives of Montreal (IPAM), Montreal/Newyork.
- Bozdoğan, Recep (2022), “Kentsel Ulaşım Hakkı”, Rüveyda Kızılboğa Özasan (Ed.), **Kentli Hakları**, içinde (47-75), Adalet Yayınevi, Ankara.
- Brenner, Neil ve Theodore, Nik (2002), “Cities and the Geographies of Actually Existing Neoliberalism”, **Antipode**, 34(3), 349-379.
- Brenner, Neil vd. (2014), **Kar İçin Değil, Halkı İçin-Eleştirel Kent Teorisi ve Kent Hakkı**, Çev. Ali Yağız Şen, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Brøgger, Ditte (2019), “Unequal Urban Rights: Critical Reflections on Property and Urban Citizenship”, **Urban Studies**, 56(14), 2977-2992.
- Bruce, Anna vd. (2002), “Disability and Social Justice: the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights”, Gerard Quinn vd. (Ed.), **Human Rights and Disability: The**

Current Use and Future Potential of United Nations Human Rights Instruments in the Context of Disability, içinde (79-132), New York and Geneva.

- Carmon, Naomi (1999), “Three Generations of Urban Renewal Policies: Analysis and Policy Implication”, **Geoforum**, 30, 145-158.
- Carlquist, Erik ve Phelps, Joshua (2014), “Neoliberalism”, Thomas Teo (Ed.), **Encyclopedia of Critical Psychology, içinde 1231-1237**, Springer, New York.
- Carr, James H. ve Servon, Lisa J. (2008), “Vernacular Culture and Urban Economic Development: Thinking Outside the (Big) Box”, **Journal of the American Planning Association**, 75, 28-40.
- Carter, Andrew (2000), “Strategy and Partnership in Urban Regeneration”, Peter Roberts ve Hugh Sykes (Ed.), **Urban Regeneration a Handbook, içinde 37-58**, SAGE Publications, Londra.
- Cerreta, Maria vd. (2018), “Culture-Led Regeneration for Urban Spaces: Monitoring Complex Values Networks in Action”, **Urban Challenge Journal**, 29, 9-28.
- Charter of Educating Cities (1990), https://www.edcities.org/wp-content/uploads/2020/11/ENG_Carta.pdf, (26.04.2022).
- Charter of Paris for a New Europe (1990), <https://www.osce.org/files/f/documents/0/6/39516.pdf>, (26.04.2022).
- Chen, Xueying ve Duan, Jie (2022), “What They Talk About When They Talk About Urban Regeneration: Understanding the Concept Urban Regeneration in PRD, China”, **Cities**, 130, 1-13.
- Citizens Declaration on the City of Tomorrow (2005), http://www.mo.org.tr/UIKDocs/citizens_declaration.pdf, (11.04.2022).
- CLG-Communities ve Local Government (2008), **Transforming Places; Changing Lives: A Framework for Regeneration**, Departman for Communities and Local Government, London.
- Cochrane, Alan (2003), “The New Urban Policy: Towards Empowerment or Incorporation? The Practice of Urban Policy”, Rob Imrie ve Mike Raco (Ed.), **Urban Renaissance? New Labour, Community and Urban Policy, içinde (223-234)**, Bristol University The Policy Press, Bristol.
- Codecasa, Guido ve Ponzini, Davide (2011), “Public–Private Partnership: A Delusion for Urban Regeneration? Evidence from Italy”, **European Planning Studies**, 19(4), 647-667.
- Colomb, Claire (2011), “Urban Regeneration and Policies of “Social Mixing” in British Cities: a Critical Assessment”, **Architecture, City and Environment**, 6(17), 223-244.
- Conclusions of Bristol Ministerial Informal Meeting on Sustainable Communities in Europe (2005), <http://www.mo.org.tr/UIKDocs/bristolaccord.pdf>, (28.04.2022).

- Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage (1972), <https://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf>, (20.04.2022).
- Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe (1985), <https://rm.coe.int/168007a087>, (24.04.2022).
- Convention on the Rights of the Child (1989), <https://www.ohchr.org/sites/default/files/crc.pdf>, (25.04.2022).
- Cornescu, Adrian V. (2009), “The Generations of Human’s Rights”, David Sehnálek, Jiří Valdhan, Radovan Dávid, Libor Kyncl (Ed.), **Days of Law: The Conference Proceedings**, içinde (1-7), Masaryk University, Romania.
- Council of Europe, (2017), “**Guidelines for Civil Participation in Political Decision Making**”, https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016807509dd (ET: 26.06.2022).
- Council of Europe Landscape Convention (2000), <https://rm.coe.int/16807b6bc7>, (28.04.2022).
- Couch, Chris (1990), **Urban Renewal Theory and Practice**, Basingstoke, Macmillan Education.
- Couch, Chris ve Dennemann, Annekatrin (2000), “Urban Regeneration and Sustainable Development in Britain: The Example of the Liverpool Rope-walks Partnership”, **Cities**, 17(2), 137-147.
- Creswell, John W. (2009), Research Design: Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Procedures, Third Edition, SAGE Publications, California.
- Couch, Chris, ve Fraser, Charles (2003), “Introduction: The European Context and Theoretical Framework”, Couch, Chris., Fraser, Charles & Percy, Susan (Ed.), **Urban Regeneration in Europe**, Blackwell Science.
- Curtis, Sarah vd. (2002), “Is Urban Regeneration Good for Health? Perceptions and Theories of the Health Impacts of Urban Change”, **Environment and Planning C: Government and Policy**, 20(4), 517-534.
- Çavuşoğlu, Erbatur (2014), **Türkiye Kentleşmesinin Toplumsal Arkeolojisi**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Çüçen, Abdulkadir (2003), “**İnsan Hakları Düşüncesinin Gelişimi**”, Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, 2, 27-35.
- Dalla Longa, Remo (2011), “Urban Models”, Remo Dalla Longa (Ed.), **Urban Models and Public-Private Partnership**, içinde (7-46), Springer, Berlin and Heidelberg.
- Daşkıran, Filiz ve Ak, Duygu (2015), “6306 Sayılı Kanun Kapsamında Kentsel Dönüşüm”, **Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, 13(3), 264-288.

- Dávila, Javier Alonso G. (2019), “Urban Rights and Sustainability in Latin-America: First Steps Towards Urban Justice Operationalization”, **Journal of Contemporary Urban Affairs**, 3(1), 132-142.
- Demirdizen, Erhan (2015), “Kentsel Dönüşümde TOKİ’nin Rolü”, Betül Duman ve İsmail Çoşkun (Ed.) **Neden, Nasıl ve Kim için Kentsel Dönüşüm**, içinde (453-470), Litera Yayıncılık, İstanbul.
- Demirkol, Selami ve Bereket Baş, Zuhal (2013), “Kentsel Dönüşümün 6306 Sayılı Yasa Kapsamında Hak ve Özgürlükler Açısından Ele Alınması”, **TBB Dergisi**, 108, 23-70.
- Diamond, John (2010), “Context to Globalisation and Regeneration Management”, John Diamond vd. (Ed.), **Urban Regeneration Management**, içinde 13-30, Routledge, Newyork.
- Dikmen, Pınar (2022), “Kentsel Hakların İnsan Hakları Sınıflandırması İçindeki Yeri”, (Ed.) Rüveyda Kızılboğa Özaslan, **Kentli Hakları**, içinde (15-45), Adalet Yayınevi, Ankara.
- Dodsworth, Ashley (2021), “Republican Environmental Rights”, **Critical Review of International Social and Political Philosophy**, 24(5), 710-724.
- Donnelly, Peter (2008), “Sport and Human Rights”, **Sport in Society-Cultures, Commerce, Media, Politics**, 11, 381-394.
- Durguter, Hüseyin (2012), “Kent Modelleri ve Sürdürülebilir Kent Yönetimi”, **Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, 7(3), 1053-1065.
- Engels, Friedrich (2013), **İngiltere’de Emekçi Sınıfların Durumu**, Çev: Oktay Emre, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Eraydın, Ayda (2012), “Girişimci Devlet, Otoriterleşen Populizm: Neoliberalizmin Yeni Evresinde Devletin Yeni Davranış Kalıpları”, **Kent Bölgeler, Metropoliten Alanlar ve Büyükşehirler: Değişen Dinamikler ve Sorunlar Bildiri Kitabı**, 3. Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Ağı Sempozyumu, Ankara.
- Erdem, Nisa ve Ersavaş Kavanoz, Suna (2023), “Urban Transformation in the Context of the Right to the City and Citizens’ Rights: The Case of Trabzon Beşikdüzü”, **Megaron**, 18(3), 425-437.
- Ergun, Cem ve Gül, Hüseyin (2010), “Barınma Hakkının İhlal Edilme Sürecinde Kentsel Dönüşüm Projeleri”, **Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Denizli, 359-378.
- _____ (2011), “Urban Regeneration and Social Segregation: The Case of İstanbul”, **Toplum ve Demokrasi**, 5(11), 155-172.
- European Charter for the Safeguarding of Human Rights in the City (2000), https://www.socialrightsonario.ca/wp-content/uploads/2011/08/webdoc_European-Charter-for-Rights-in-the-City.pdf, (11.04.2022).

- European Charter for Women in the City (1994), <https://www.hlrn.org/img/documents/1994%20%20European%20Charter%20for%20Women%20in%20the%20City.pdf>, (10.04.2022).
- European Charter of Local Self-Government (1985), <https://rm.coe.int/168007a088>, (25.04.2022).
- European Convention on Human Rights (1950), https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf, (19.04.2022).
- European Social Charter (1961), <https://rm.coe.int/168006b642>, (19.04.2022).
- European Urban Charter (1992), https://rm.coe.int/168071923d#P12_317, (10.04.2022).
- European Urban Charter II-Manifesto for a New Urbanity (2008), <https://rm.coe.int/168071a1b5>, (12.04.2022).
- European Urban Charter III: Urban Living in the Era of Transformations (2023), <https://rm.coe.int/cg-gov-2023-104-european-urban-charter>, (01.05.2024).
- Evans, Derek G. (2007), “Human Rights: Four Generations of Practise and Development”, Ali, A. Abdi, Lynette Shultz (Ed.), **Educating for Human Rights and Global Citizenship**, içinde (25-38), State University of New York Press, Albany.
- [Falanga](#), Roberto (2019), “Formulating the Success of Citizen Participation in Urban Regeneration: Insights and Perplexities from Lisbon”, **Urban Research & Practice**, 13(5), 477-499.
- Ferilli, Guido vd. (2016), “Beyond the Rhetoric of Participation: New Challenges and Prospects for Inclusive Urban Regeneration”, **City, Culture and Society**, 7(2), 95-100.
- Feris, Loretta (2008), “Constitutional Environmental Rights: An Under-Utilised Resource”, **South African Journal on Human Rights**, 24(1), 29-49.
- Flanagan, William G. (1993), **Contemporary Urban Sociology**, Cambridge University Press, New York.
- Friedman, Jonathan (1990), “Being in the World: Globalization and Localization”, **Theory, Culture & Society**, 7, 311-328.
- Friendly, Abigail (2013), “The Right to the City: Theory and Practice in Brazil”, **Planning Theory & Practice**, 14(2), 158-179.
- Galdini, Rossana (2005), “Urban Regeneration Process: The Case Of Genoa, An Example Of Integrated Urban Development Approach”, **Land Use and Water Management in a Sustainable Network Society**, 45th Congress of the European Regional Science Association, Amsterdam.
- Gambetti, Zeynep (2009), “İktidarın Dönüşen Çehresi: Neoliberalizm, Şiddet ve Kurumsal Siyasetin Tasfiyesi”, **İstanbul Üniversitesi SBF Dergisi**, 40, 145-166.

- Gales, Patrick L. (2016), "Neoliberalism and Urban Change: Stretching a Good Idea Too Far?", **Territory, Politics, Governance**, 4(2), 154-172.
- Galtung, Johan (2013), **İnsan Hakları-Başka Bir Açıdan Bakış**, (Çev. Müge Sözen), 2. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul.
- Geniş, Şerife ve Çelik, Zafer (2012), "Giriş", **İdealkent Dergisi**, 7, 5-9.
- George, Susan (1999), "A Short History of Neoliberalism", **Presented at the Conference on Economic Sovereignty in a Globalising World**, Bangkok, <https://www.tni.org/en/article/a-short-history-of-neoliberalism> (E.T: 14.03.2023).
- Geray, Cevat (2018), "Kenttaşlık Hakları", Hasan Hüseyin Doğan (Ed.), **Kent, Yerel Yönetimler ve Toplu Konut Yazıları**, 1. Cilt içinde (302-312), Palme Yayınevi, Ankara.
- Ghanea, Nazila (2011), "Religion, Equality and Non-Discrimination", John Witte, Jr & M. Christian Green (Ed.), **An Introduction to Religion and Human Rights**, içinde (204-217), Oxford University Press, Oxford:
- Ginot, Benoit (2010), **Urban Regeneration in Europe: State of the Art and Perspectives-An Analytical Study Interrogating Sustainability**, Unpublished Master of Science, Chalmers University of Technology, Göteborg.
- Global Charter-Agenda for Human Rights in the City (2012), http://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/130_1.pdf, (15.04.2022).
- Gordon, Ian (2004), "The Resurgent City: What, Where, How, and for When?", **Planning, Theory and Practice**, 5(3), 371-379.
- Gökgür, Pelin (2005), "1933'den 2003'e Atina Kartasındaki Değişimler, CIAM'dan CEU'ya", **Planlama Dergisi**, 1, 35-41.
- Göksu, Emel ve Bal, Eylem (2010), "Türkiye'de Neoliberal Mekansal Gelişim Stratejisi Olarak Kentsel Dönüşüm Projeleri", Dilek Özdemir (Ed.), **Kentsel Dönüşümde Politika, Mevzuat ve Uygulama: Avrupa Deneyimi, İstanbul Uygulamaları**, içinde (256-284), Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Görgülü, Zekai (2007), "Kentsel Dönüşüm ve Ülkemiz", **TMMOB İzmir Kent Sempozyumu Bildiri Kitabı**, İzmir, 767-780.
- Göteborg Declaration (2005), <http://www.mo.org.tr/UIKDocs/goteborgdec.pdf>, (30.04.2022).
- Granger, Rachel (2017), "Social and Community Issues", Peter Roberts, Hugh Sykes & Rachel Granger (Ed.), **Urban Regeneration**, 2th Edition içinde (99-112), SAGE Publications, London.
- Gül, Hüseyin, vd. (2014), **Türkiye'de Yerel Yönetimler ve Yerel Siyaset**, Detay Yayıncılık, Ankara.

- Güler, Mahmut (2011), “Kentsel Haklar, Kapitalizm ve Katılım”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 66(1), 49-71.
- Güneş, Ahmet. M. (2010), “Aarhus Sözleşmesi Üzerine Bir İnceleme”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 14(1), 299-333.
- Gürbüz, Hasan vd. (2023), “Türkiye’de Neoliberal Konut Politikaları: Gaziantep Örneği”, **Kent Akademisi Dergisi**, 16(1), 122-137.
- Gürler, Ebru (2002), **A Comparative Study in Urban Regeneration Process: The Case of İstanbul**, Unpublished Master Thesis, The Middle East Technical University-In Urban Design in the Department of City and Regional Planning.
- Güriz, Adnan (1992), **Hukuk Felsefesi**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 493, Ankara.
- Güzelsarı, Selime (2008), **Küresel Kapitalizm ve Devletin Dönüşümü**, Sosyal Araştırmalar Vakfı, Ezgi Matbaacılık, İstanbul.
- Güzey, Özlem (2009a), “Küresel Rekabette Bir Araç Olarak Kentsel Dönüşüm Uygulamaları: Ankara Örneği”, Serap Kayasü vd. (Ed.), **Gecekondü, Dönüşüm, Kent, içinde** (177-196), ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara.
- _____ (2009b), “Sulukule’de Kentsel Dönüşüm: Devlet Eliyle Soylulaştırma”, **Mimarlık Dergisi**, 346, 73-79.
- _____ (2012), “Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Uygulamaları: Neo-Liberal Kent Politikaları, Yeni Kentsel Aktörler ve Gecekondü Alanları”, **İdealkent Dergisi**, 7, 64-83.
- Güzey, Özlem ve Aksoy, Erman (2014), “Legitimization of Urban Regeneration in Squatter Housing Areas Through Elements of Poverty and Crime in Turkey”, **54th Congress of the European Regional Science Association: “Regional Development & Globalisation: Best Practices**, St. Petersburg, Russia, European Regional Science Association (ERSA), Louvain-la-Neuve. <http://hdl.handle.net/10419/124208> (01.03.2023).
- Gwangju Guiding Principles for a Human Rights City (2014), http://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/141_1.pdf, (16.04.2022).
- Hague, Cliff (2010), “Küresel Kriz Bağlamında Kentsel Dönüşümü Yeniden Düşünmek”, Dilek Özdemir (Ed.), **Kentsel Dönüşümde Politika, Mevzuat ve Uygulama: Avrupa Deneyimi, İstanbul Uygulamaları, içinde** (98-104), Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Hall, Tim (2006), **Urban Geography**, 3rd Edition, Routledge, London.
- Harvey, David (2001), **Spaces of Capital/Towards a Critical Geography**, Edinburgh University Press, Scotland.
- _____ (2005), **A Brief History of Neoliberalism**, Oxford University Press, New York.

- _____ (2008), “The Right to the City”, **New Left Review**, 53, 23-40.
- _____ (2015a), **Asi Şehirler-Şehir hakkından Kentsel Devrime Doğru**, (Çev. Ayşe Deniz Temiz), Metis Yayıncılık, 4. Baskı, İstanbul.
- _____ (2015b), **Sermayenin Mekânları-Eleştirel Bir Coğrafyaya Doğru**, (Çev. Başak Kıcıır vd.), Sel Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul.
- _____ (2015c), **Umut Mekânları**, (Çev. Zeynep Gambetti), Metis Yayınevi, 3.Baskı, İstanbul.
- He, Shenjing ve Wu, Fulong (2019), “China’s Emerging Neoliberal Urbanism: Perspectives from Urban Redevelopment”, **Antipode**, 41(2), 282–304.
- Healey, Patsy (1997), “A Strategic Approach to Sustainable Urban Regeneration”, **Journal of Property Development**, 1(3), 105-112.
- Herbert, Daniel (2000), “Towns and Cities”, Vince Gardiner ve Hugh Matthews (Ed.), **The Changing Geography of the United Kingdom**, içinde (190-212), Routledge, London.
- Hoffman, Alexander V. (2008), “The Lost History of Urban Renewal”, **Journal of Urbanism**, 1(3), 281-301.
- Huang, Shu-Mei (2019), “Neoliberal Urbanism”, [Yi-Ling Chen](#) ve [Hyun Bang Shin](#) (Ed.) , **Contested Cities and Housing in Asia**, içinde 47-70, Palgrave Macmillan, New York.
- Hughes, George (1999), “Urban Revitalization: The Use of Festive Time Strategies”, **Leisure Studies**, 18(2), 119-135.
- Hwang, Kyu H. (2014), “Finding Urban Identity through Culture-led Urban Regeneration”, **Journal of Urban Management**, 3(1-2), 67-85.
- Ife, Jim (2001), **Human Rights and Social Work**, Cambridge University Press, Cambridge.
- Indeed (2022), What Are Public Services? (Definition and 23 Examples), <https://www.indeed.com/career-advice/finding-a-job/what-are-public-services> (23.06.2023).
- International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (1969), <https://www.ohchr.org/sites/default/files/cerd.pdf>, (19.04.2022).
- International Covenant on Civil and Political Rights (1976), <https://www.ohchr.org/sites/default/files/ccpr.pdf>, (21.04.2022).
- International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (1976), <https://www.ohchr.org/sites/default/files/cescr.pdf>, (22.04.2022).
- IPF- Investment Property Forum (2009), **Urban Regeneration: Opportunities for Property Investment**, Research Report, London/England.
- İl Özel İdaresi Kanunu (2005), **T.C. Resmi Gazete**, 5302, <https://www.mevzuat.gov.tr/Mevzuat/Metin/1.5.5302.pdf>, (07.05.2022)

- İnan, Ali N. (2005), **Medeni Hukuk**, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara.
- Jabareen, Yosef (2014), ““The Right to the City” Revisited: Assessing Urban Rights-The Case of Arab Cities in Israel”, **Habitat International**, 41, 135-141.
- Jaffee, David (2019), “Neoliberal Urbanism as “Strategic Coupling” to Global Chains: Port Infrastructure and the Role of Economic Impact Studies”, **Environment and Planning C: Politics and Space**, 37(1), 119-136.
- Jeffrey, Paul ve Granger, Rachel (2017), “Physical and Environmental Aspects”, Peter Roberts, Hugh Sykes & Rachel Granger (Ed.), **Urban Regeneration, Second Edition**, içinde 87-98, SAGE Publications, London.
- Jones, Phil ve Evans, James (2006), “Urban Regeneration, Governance and the State: Exploring Notions of Distance and Proximity”, **Urban Studies**, 43(9), 1491-1509.
- _____ (2008), **Urban Regeneration in the UK**, SAGE, London.
- Kahraman, Tayfun (2013), “Kent Hukukunun Yeni Yüzü: Düzenleyici Devletten Seçkinleştirici Devlete”, Ayşe Çavdar ve Pelin Tan (Ed.), **İstanbul: Müstesna Şehrin İstisna Hali**, 2. Baskı içinde (17-48), Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Kalkınma Bakanlığı (2013), **Yaşanabilir Kentler ve Kentsel Dönüşüm Özel İhtisas Komisyonu Ön Raporu**, 10. Kalkınma Planı, Ankara.
- Kanlı, İmam B. (2022), “Kentsel Ekonomik Kalkınmanın Sağlanmasında Belediyeler ile Kooperatifler Arası İş Birliğinin Önemi”, Rüveyda Kızılboğa Özaslan (Ed.), **Kentli Hakları**, içinde (77-126), Adalet Yayınevi, Ankara.
- Karabulut, Samut (2009), “Açılış Konuşmaları”, **Yerel Yönetimler, Kriz ve Halkın Hakları-Neoliberal Dönüşüm Sürecinde Belediyeler**, içinde (15-18), Halkevleri Yayınevi, Ankara.
- Karahanogulları, Yiğit (2019), “Türkiye’de Neoliberalizmin Kuruluş Süreci: 1980-1994”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 74(2), 429-464.
- Karasu, Mithat A. (2008), “Kentli Haklarının Gelişimi ve Hukuki Boyutları”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, 78, 37-52.
- Karlström, Anna (2014), “Urban Heritage”, Claire Smith (Ed.), **Encyclopedia of Global Archaeology**, içinde (7540-7544), Springer, New York.
- Kaya, Erol (2005), **Kent Yönetiminde Yeni Yaklaşım: Yerel Kalkınma Yönetimi**, Sistem Yayınları, İstanbul.
- Kaygalak, Sevilay (2009), **Kentin Mültecileri-Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme**, Dipnot Yayınları, Ankara.

- Kazgan, Gülten (2008), **Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2001): Ekonomi Politik Açısından Bir İrdeleme**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- Keil, Roger (2002), “Common-Sense Neoliberalism: Progressive Conservative Urbanism in Toronto, Canada”, **Antipode**, 578-601.
- Keleş, Ruşen (2013), **Kentleşme Politikası**, İmge Kitabevi, 13.Baskı, Ankara.
- _____ (2021), **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, İmge Kitabevi, 3. Baskı, Ankara.
- Keresztély, Krisztina (2016), Urban Renewal as a Challenge for European Urban Development in the 21st Century, **CITEGO**, https://www.citego.org/index_en.html (21.09.2022).
- Kinney, Eleanor D. (2001), “The International Human Right to Health: What Does This Mean for Our Nation and World”, **Indiana Law Review**, 34(4), 1457-1275.
- Kılıç, Taner ve Hardal, Seçkin (2019), “İstanbul’daki Kentsel Dönüşüm Projelerinin Genel Bir Eleştirisi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 12(62), 347-355.
- Kılınç Ürkmez, Gökçen ve Atanur, Gül (2016), “İşlevini Yitirmiş Bir Sanayi Alanının Dönüşümünün Kent Kimliğine Etkisi: Bursa Sıcaksu Tabakhaneler Bölgesi”, **PARADOKS Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi**, 12, 106-126.
- Kıvılcım Akkoyunlu, Ertan (2013), “Kent Hakkı”, Hakan Reyhan ve Özkan Leblebici (Ed.), **Kentli Hakları Bağlamında Kenti Yeniden Düşünmek**, içinde (17-39), Alter Yayıncılık, Ankara.
- Kızılboğa Özaslan, Rüveyda (2022), “Sağlık Hakkının Tesisinde Belediyelerin Rolü”, Rüveyda Kızılboğa Özaslan (Ed.), **Kentli Hakları**, içinde (187-220), Adalet Yayınevi, Ankara.
- Kibar, Sibel (2017), “Dört Bireyci Kuramın Toplumsal Adalet Sorununu Ele Alışlarındaki Temel Varsayımlarının Bir Eleştirisi”, **Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi**, 28, 1-16.
- Kocaer, Özlem Ş. ve Bal, Özgür H. (2013), “Kentsel Dönüşüm Gerçeği ve İzmir Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme”, **TMMOB 2. İzmir Kent Sempozyumu Bildiri Kitabı**, İzmir, 445-452.
- Korkmaz, Cansu ve Balaban, Osman (2020), “Sustainability of Urban Regeneration in Turkey: Assessing the Performance of the North Ankara Urban Regeneration Project”, **Habitat International**, 95, 1-14.
- Kort, Michiel ve Klijn, Erik-Hans (2013), “Public–Private Partnerships in Urban Regeneration: Democratic Legitimacy and its Relation with Performance and Trust”, **Local Government Studies**, 39(1), 89-106.
- Köse, Ahmet Haşim (1998), “Kriz, Dış Yardım ve Neoliberal Politikalar”, **Toplum ve Bilim**, 77, 29-44.

- Kristiansen, Annali (2006), "The European Charter for the Safeguarding of Human Rights in the City-Linking Urban Development with Social Equity and Justice", International Public Debates: Urban Policies and the Right to the City, *içinde* (95-103), UNESCO, Paris.
- Köktürk, Erdal ve Köktürk, Erol (2007), "Türkiye’de Kentsel Dönüşüm ve Almanya Deneyimi", **TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 11. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı**, Ankara, 1-18.
- Kuçuradi, İoanna (2011), **İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları**, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara.
- Kuddus, Md. Abdul vd. (2020), "Urbanization: a problem for the rich and the poor?", **Public Health Reviews**, 41(1), 1-4.
- Kurmuş, Orhan (2010), "Türkiye’de Neoliberalizm", **Mülkiye Dergisi**, 34(268), 9-41.
- Kurtuluş, Hatice (2012), "Kentsel Dönüşüme Modern Kent Mitinin Çöküşü Çerçevesinden Bakmak", **Planlama Dergisi**, 53, 49-53.
- Leckie, Scott (2001), "The Human Right to Adequate Housing: A Textbook", Asbjorn Eide, Catarina Krause, Allan Rosas, Brigit Toebe (Ed.), **Economic, Social and Cultural Rights**, *içinde* (149-168), Brill/Nijhoff, Dordrecht.
- Lee, Shin S. and Webster, Christopher J. (2004), "Urban Rights and Private Communities", (Ed.) Rosario del Caz, Mario Rodriguez, Manuel Saraiva, **The Right to Security and Safety: Report of Valladolid 2004**, *içinde* (97-102), Valladolid University, Valladolid.
- Lees, Loretta vd. (2008), **Gentrification**, Routledge, Newyork.
- Lefebvre, Henri (1970), **La Revolution Urbaine**, Editions Gallimard, Paris.
- _____ (2000), **La Production de l’espace**, Anthropos, 4 Edition, Paris.
- Leipzig Charter (2007), https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/activity/urban/leipzig_charter.pdf, (12.04.2022).
- Lepore, Daniela vd. (2017), "The Strategic Approach in Urban Regeneration: The Hamburg Model. Journal of Urban Planning", **Landscape & Environmental Design**, 2(3), 185-218.
- Lichfield, Dalia (1992), "Urban Regeneration for the 1990s", **London Planning Advisory Committee**, England.
- _____ (2000), "Organisation and Management", Peter Roberts, Hugh Sykes (Ed.), **Urban Regeneration a Handbook**, *içinde* (228-253), SAGE Publications, Londra.
- Li, Xun vd. (2020), "Collaborative Workshop and Community Participation: A New Approach to Urban Regeneration in China", **Cities**, 102, 1-12.

- Liu, Yi-De (2019), “Event and Sustainable Culture-Led Regeneration: Lessons from the 2008 European Capital of Culture, Liverpool”, **Sustainability**, 11, 1-18.
- Liu, Bingsheng vd. (2022), “What's Wrong with the Public Participation of Urban Regeneration Project in China: A Study from Multiple Stakeholders Perspectives”, **Engineering, Construction and Architectural Management**, 29(1), 91-109.
- Lopez de Asiain Alberich, Maria (2017), “Participatory Approach to Urban Regeneration Processes”, **Proceedings of the 3 rd International Congress on Sustainable Construction and Eco-Efficient Solutions**, Seville, 77-89.
- Lovering, John ve Türkmen, Hade (2011), “Bulldozer Neo-Liberalism in İstanbul: the State-led Construction of Property Markets, and the Displacement of the Urban Poor”, **International Planning Studies**, 16(1), 73-96.
- MacNaughton, Gillian (2009), “Untangling Equality and Non-Discrimination to Promote the Right to Health Care for All”, **Health and Human Rights**, 11(2), 47-63.
- Maginn, Paul J. (2007), “Towards more Effective Community Participation in Urban Regeneration: The Potential of Collaborative Planning and Applied Ethnography”, **Qualitative Research**, 7, 25-43.
- Manning, Liz vd. (2022), **Neoliberalism: What It Is, With Examples and Pros and Cons**, <https://www.investopedia.com/terms/n/neoliberalism.asp> (14.03.2023).
- Marcuse, Peter (2009), From Critical Urban Theory to the Right to the City, **City**, 13(2-3), 185-197.
- _____ (2014), “Hangi Kent, Kim(ler)in Hakkı?”, Ali Yağız Şen (Çev.), **Kar İçin Değil Halk İçin-Eleştirel Kent Teorisi ve Kent Hakkı**, içinde (47-71), İstanbul.
- Marseille Declaration (2008), <http://www.mo.org.tr/UIKDocs/urbandevelopmentministers.pdf>, (31.04.2022).
- Martinez, Elizabeth ve Garcia, Arnolando (1997), **What is Neoliberalism? A Brief Definition for Activists**, **National Network for Immigrant and Refugee Rights**, <https://www.corpwatch.org/article/what-neoliberalism> (14.03.2023).
- Marques, Eduardo ve Saraiva, Camila (2017), “Urban İntegration or Reconfigured İnequalities? Analyzing Housing Precarity in Sao Paulo”, **Brazil Habitat International**, 69, 18-26.
- Maslow, Abraham (1943), “A Theory of Human Motivation”, **Psychological Review**, 50, 370-396, <https://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm> (01.06.2023)
- Masuda, Jeffrey. R vd. (2019), “After Dispossession: An Urban Rights Praxis of Remaining in Vancouver’s Downtown Eastside”, **Environment and Planning D, Society and Space**, 38(2), 229-247.

- Mayer, Margit (2011), “Neoliberal Urbanization and the Politics of Contestation”, Kaminer, Tahl vd. (Ed.), **Urban Asymmetries: Studies and Projects on Neoliberal Urbanization**, içinde (46-61), Rotterdam.
- _____ (2014), “Toplumsal Kent Hareketlerinde “Kent Hakkı”, Ali Yağız Şen (Çev.), **Kar İçin Değil Halk İçin-Eleştirel Kent Teorisi ve Kent Hakkı**, içinde (100-130), İstanbul.
- McGill, Ronald (1998), “Urban Management in Developing Countries”, **Cities**, 15(6), 463-471.
- McLuhan, Marshall (2001), **Gutenberg Galaksisi-Tipografik İnsanın Oluşumu**, Çev. Gül Çağalı Güven, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Mehdipanah, Roshanak vd. (2018), “Urban Renewal, Gentrification and Health Equity: A Realist Perspective”, **European Journal of Public Health**, 28(2), 243-248.
- Mekânda Adalet Derneği Raporu (t.y), **İstanbul’da Kentsel Dönüşüm ve İyilik Hali**, Bahar Bayhan (Haz.), İstanbul, 1-41.
- Mendel, Toby (2008), **Freedom of Information: A Comparative Legal Survey**, Second Edition, UNESCO, Paris.
- Merciu, Cristina vd. (2017), “Culture-led Urban Regeneration as a Catalyst for the Revitalisation of the Romanian Industrial Heritage”, **Austrian Academy of Sciences Institute for Urban and Regional Studies**, 42, 403-418.
- Merrifield, Andy (2011), “The Right to the City and Beyond”, **City**, 15(3-4), 473-481.
- Mexico City Charter for the Right to the City (2010), http://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/146_1.pdf, (13.04.2022).
- Michelman, Frank (1970), “The Advent of a Right to Housing: A Current Appraisal”, Norman Dorsen (Ed.), **A.C.L.U. Guide To Your Rights**, içinde (207-?), Pantheon Books, Harvard.
- Miles, Malcolm (2005), “Interruptions: Testing the Rhetoric of Culturally Led Urban Development”, **Urban Studies**, 42(5-6), 889-911.
- Mimarlar Odası (2012), Samsun’da Yaşanan Afete İlişkin Rapor, Ankara.
- Miro, Sonia V. (2011), “Producing a “Successful City”: Neoliberal Urbanism and Gentrification in the Tourist City-The Case of Palma (Majorca)”, **Hindawi Publishing Corporation Urban Studies Research**, 1-13.
- Montalto, Valentina vd. (2019), “Culture Counts: An Empirical Approach to Measure the Cultural and Creative Vitality of European Cities”, **Cities**, 89, 167-185.
- Montreal Charter of Rights and Responsibilities (2006), https://portailm4s.s3.montreal.ca/pdf/montreal_charter_of_rights_and_responsabilities_0.pdf, (30.04.2022).

- Morelle, Marie ve Tadie, Jerome (2011), “The Making of Urban Security”, **Justice Spatiale/Spatial Justice**, 4, 1-9, <https://www.researchgate.net/publication/280638075> (03.06.2023).
- Morris, Alan (2010), “The Lack of a Right to Housing and Its Implications in Australia”, **Journal of Australian Political Economy**, 65, 28-57.
- Mutlu, Ahmet (2010), **Kentli Hakları ve Türkiye**, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Mutlu, Ahmet ve Batmaz, Nazlı Y. (2020), **Kent Hakkı**, 2.Baskı, Orion Kitabevi, Ankara.
- Negiz, Nilüfer ve Yalçın, Özkan (2018), "Kentli Haklarının Türkiye Eksenindeki Yeri", **12. Kamu Yönetimi Sempozyumu (KAYSEM 12) Tam Metin Bildiri Kitabı**, içinde (326-340), Kırıkkale Üniversitesi.
- New Urban Agenda-Quito Declaration-Habitat-III (2016), <https://habitat3.org/wp-content/uploads/NUA-English.pdf>, (11.04.2022).
- Noon, David vd. (2000), “Economic Regeneration and Funding”, Peter Roberts, Hugh Sykes (Ed.), **Urban Regeneration a Handbook**, içinde (61-85), SAGE-Publications, Londra.
- Nowak, Manfred (2001), “The Right to Education”, Asbjorn Eide, Catarina Krause & Allan Rosas (Ed.), **Economic, Social and Cultural Rights**, içinde (245-271), Martinus Nijhoff Publishers, Netherlands.
- Odman, Aslı (2017), “Bir Halk Sağlığı Sorunu Olarak Asbest ve Kentsel Dönüşüm”, <https://www.polenekoloji.org/bir-halk-sagligi-sorunu-olarak-asbest-ve-kentsel-donusum> (11.06.2023)
- Our Common Future (1987), <https://www.are.admin.ch/are/en/home/media/publications/sustainable-development/brundtland-report.html>, (25.04.2022).
- Ökmen, Mustafa (2013), “Bir İnsan Hakkı Olarak Kentli Haklarının Geliştirilmesi ve Yerel Yönetimler”, **Kentsel Dönüşüm ve İnsan Hakları**, içinde (17-43), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Ökmen, Mustafa ve Yurtsever, Hatice (2010), “Kentsel Planlama Sürecinde Oluşan Kamusal Rantın Vergilendirilmesi”, **Maliye Dergisi**, 158, 58-74.
- Öktem, Binnur (2006), “Neoliberal Küreselleşmenin Kentlerde İnşası: AKP’nin Küresel Kent Söylemi ve İstanbul’un Kentsel Dönüşüm Projeleri”, **Planlama**, 2, 53-63.
- _____ (2011), “İstanbul’da Neoliberal Kentleşme Modelinin Sosyo-Mekânsal İzdüşümleri”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 44, 23-40.
- Öncü, Ayşe ve Weyland, Petra (2016), Küreselleşen Kentlerde Yaşam Alanları ve Kimlik Mücadeleleri, Ayşe Öncü, Petra Weyland (Ed.), **Mekân, Kültür ve İktidar-Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler**, içinde (9-39), İletişim Yayınları, İstanbul.

- Önder, Fahrettin (2008), “Kentli Hakları ve Yerel Siyaset”, **Yerel Siyaset**, 29, 22-28.
- Ötkünç, Arbil ve Coşkun, Burcu S. (2012), “Bir Yaratıcı Küme Örneği: Galata”, **İdealkent Dergisi**, 7, 84-109.
- Özaslan, Kamil (2022), “Konut Hakkının Sunumunda Yetkili Aktörler: TOKİ ve Belediyeler”, Rüveyda Kızılböğâ Özaslan (Ed.), **Kentli Hakları, içinde** (127-186), Adalet Yayınevi, Ankara.
- Özdemir, Dilek (2010), **Kentsel Dönüşümde Politika, Mevzuat ve Uygulama: Avrupa Deneyimi, İstanbul Uygulamaları**, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Özdemir, Esin (2013), **Contesting Neoliberal Urbanisation: Contemporary Urban Movements In İstanbul, The Case Of Gülsuyu-Gülensu Neighbourhoods**, Unpublished A Thesis Doctor, Middle East Technical University.
- Özden, Kemal (2014), “Roman Açılımı ve Kentsel Dönüşüm”, Kemal Özden (Ed.), **Kentleşme Yazıları-Kentsel Kuramlar ve Kentleşme Politikaları, içinde** (9-21), Seçkin Yayınevi, 2. Baskı, Ankara.
- Özden, Pelin P. (2010), “Türkiye’deki Kentsel Dönüşüm Politikaları ve Uygulamalarına Eleştirel Bir Bakış”, Dilek Özdemir (Ed.), **Kentsel Dönüşümde Politika, Mevzuat ve Uygulama: Avrupa Deneyimi, İstanbul Uygulamaları, içinde** (194-224), Nobel Yayıncılık, Ankara.
- _____ (2016), **Kentsel Yenileme-Yasal-Yönetmelik Boyut, Planlama ve Uygulama**, İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara.
- Özgül, Seda vd. (2018), “Neoliberalizmin Kentsel Mekâna Yansıması: Kentsel Dönüşümün Trabzon Kent Örneğinde İncelenmesi”, **International Scientific Research Congress on Humanities and Social Sciences**, Skopje, 196-204.
- Öztan, Bilge (2013), **Medeni Hukuk’un Temel Kavramları**, 38. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Pamuk, Şevket (2014), **Türkiye’nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Pares Marc vd. (2012), “Does Participation Really Matter in Urban Regeneration Policies? Exploring Governance Networks in Catalonia (Spain)”, **Urban Affairs Review**, 48(2), 238-271.
- Parlak, Bekir (2018), “Sürdürülebilir Kalkınma ve Kentli Hakları Perspektifinden Kent Kültürü ve Kent Kimliğinin Dönüşümü: Bir Proje Örneği”, **TESAM Akademi Dergisi**, Özel Sayı, 11-48.
- Paszkowski, Zbigniew W. vd. (2020), “Urban Security-As Part of the “Smart Cities” Strategy”, **56th ISOCARP World Planning Congress in Doha**, Qatar International Society of City and Regional Planners, Doha.
- Peck, Jamie ve Tickell, Adam (2002), “Neoliberalizing Space”, **Antipode**, 34(3), 380-404.

- Penbecioğlu, Mehmet ve Bayırbağ, Mustafa K. (2015), “Büyük Ölçekli Projeler ve Neoliberal Şehirciliğin Karşılaştırmalı Siyaseti: Türkiye Metropoliten Kentlerinden Örnekler”, Betül Duman ve İsmail Çoşkun (Ed.), **Neden, Nasıl ve Kim için Kentsel Dönüşüm**, içinde (), Litera Yayıncılık, İstanbul.
- Peng, Xizhe vd. (2011), **Urbanization and its Consequences**, Eolss Publishers, Paris.
- Perouse, Jean-François (2013), “Kentsel Dönüşüm Uygulamalarında Belirleyici bir Rol Üstlenen Toplu Konut İdaresi’nin (TOKİ) Belirsiz Kimliği Üzerinde Birkaç Saptama”, Ayşe Çavdar ve Pelin Tan (Ed.), **İstanbul: Müstesna Şehrin İstisna Hali**, içinde (81-96), Sel Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul.
- Pinson, Gilles ve Journal, Christelle M. (2016), “The Neoliberal City-Theory, Evidence, Debates”, **Territory, Politics, Governance**, 4(2), 137-153.
- Portes, Alejandro ve Roberts, Bryan R. (2005), “The Free-Market City: Latin American Urbanization in the Years of the Neoliberal Experiment”, **Studies in Comparative International Development**, 40(1), 43-82.
- Pow, Choon-Piew (2009), “Neoliberalism and the Aestheticization of New Middle-Class Landscapes”, **Antipode**, 41(2), 371-390.
- Powell, Rhonda (2012), “The Concept of Scurity”, **Socio-Legal Review**, 1-29.
- Purcell, Mark (2014), “Possible Worlds: Henri Lefebvre and the Right to the City”, **Journal of Urban Affairs**, 36, 141–154.
- Quinn, Gerard vd. (2002), **Human Rights and Disability: The Current Use and Future Potential of United Nations Human Rights Instruments in the Context of Disability**, United Nation, New York and Geneva.
- Report of the United Nations Conference on Human Settlements-Habitat II (1996), <https://documentsddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G96/025/00/PDF/G9602500.pdf?OpenElement>, (11.04.2022).
- Reuter, Tina K. (2019), “Human Rights and the City: Including Marginalized Communities in Urban Development and Smart Cities”, **Journal of Human Rights**, 18(4), 382-402.
- Richards, Roger (2014), “Urban Renewal”, Michalos, Alex C. (Ed.), **Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research**, içinde (6867-6868), Springer, Berlin.
- Risse, Mattias (2021), “The Fourth Generation of Human Rights: Epistemic Rights in Digital Lifeworlds”, **Moral Philosophy and Politics**, 8(2), 351-378.
- Ritchie, Hannah ve Roser, Max (2018), Urbanization, 'https://ourworldindata.org/urbanization', (05.06.2022).

- Roberts, Peter (2000), "The Evolution, Definition and Purpose of Urban Regeneration", Peter Roberts ve Hugh Sykes (Ed.), **Urban Regeneration a Handbook**, içinde (9-36), SAGE Publications, Londra.
- Robertson, Roland (1994), "Globalization or Glocalization", **The Journal of International Communication**, 1, 33-52.
- Robertson, Roland ve White, Kathleen E. (2007), "What is Globalization?", (Ed.) George Ritzer, **The Blackwell Companion to Globalization**, içinde (54-66), Basil Blackwell, Oxford.
- Rogers, Peter ve Coaffee, Jon (2005), "Moral Panics and Urban Renaissance", **City**, 9(3), 321-340.
- Sadioğlu, Uğur vd. (2016), "Altındağ Belediyesi Örneği Üzerinden Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Politikasının Değerlendirilmesi", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 71(3), 757-796.
- Sadri, Hossein (2013), "Kent Hakkından Kentte İnsan Haklarına", Mustafa Ökmen, Kıvılcım Akkoyunlu Ertan, Senem Sadri Zeybekoğlu (Ed.), **Kentsel Dönüşüm ve İnsan Hakları**, içinde (73-85), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Sanchez, Thomas vd. (2007), **The Right to Transportation: Moving to Equity**, Routledge, New York.
- Sasaki, Masayuki (2010), "Urban Regeneration Through Cultural Creativity and Social İnclusion: Rethinking Creative City Theory Through a Japanese Case Study", **Cities**, 27, 53-59.
- Savini, Federico (2010), "The Endowment of Community Participation: Institutional Settings in Two Urban Regeneration Projects", **International Journal of Urban and Regional Research**, 35(5), 949-968.
- Schafran, Alex (2019), "Urban Restructuring", Orum, Anthony M. (Ed.), **The Wiley Blackwell Encyclopedia of Urban and Regional Studies**, Wiley, Oxford.
- Schmid, Christian (2014), "Henri Lefebvre, Kent Hakkı ve Yeni Metropol Anaakımı", Ali Yağız Şen (Çev.), **Kar İçin Değil Halk İçin-Eleştirel Kent Teorisi ve Kent Hakkı**, içinde (72-99), İstanbul.
- Sepe, Marichela (2014), "Urban Transformation, Socio-economic Regeneration and Participation: Two Cases of Creative Urban Regeneration", **International Journal of Urban Sustainable Development**, 6(19), 20-41.
- Sezik, Murat (2019), "Kent Güvenliğinin Sağlanması Bağlamında Mahalle", **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 11(31), 653-671.
- Shittu, Afeez K. (2020), "Public Service and Service Delivery", Ali Farazmand (Ed.), **Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance**, içinde (1-8), Springer, Berlin.
- Simmel, Georg (1968), **Conflict in Modern Culture**, Teachers College Press, New York.

- Sipahi, Esra B. (2012), “Yeni” Liberalizmin “Yeni” Yaşam Alanları Olarak Güvenlikli Siteler: Konya Örneği, **İdealkent Dergisi**, 7, 110-135.
- Smith, Neil (2002), “New Globalism, New Urbanism: Gentrification as Global Urban Strategy”, **Antipode**, 34(3), 427-450.
- Smith, Tara vd. (1997), “Quality of an Urban Community: a Framework for Understanding the Relationship Between Quality and Physical Form”, **Landscape and Urban Planning**, 39, 229-241.
- Soh, Changrok, vd. (2018), “Time for a Fourth Generation of Human Rights?” UN Research Institute for Social Development, <http://www.unrisd.org> (24.08.2022).
- Sousa, Cláudia S. (2014), **Urban Regeneration- the Study Case of the Münster Harbour**, Unpublished A Thesis, Aveiro University-Department of Social Sciences, Politics and the Territory.
- Speak, Suzanne (2000), “Children in Urban Regeneration: Foundations for Sustainable Participation”, **Community Development Journal**, 35(1), 31-40.
- Sun, Lei (2015), **Public Participation in the Urban Regeneration Process-A Comparative Study Between China and the UK**, Unpublished A Doctor Thesis, Liverpool University-Philosophy.
- Stephens, Carolyn (2012), “Healthy Cities or Unhealthy Islands? The Health and Social Implications of Urban Inequality”, **Environment and Urbanization**, 8(2), 9-30.
- Stockholm Declaration (1972), <https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/29567/ELGP1StockD.pdf>, (20.04.2022).
- Swyngedouw, Erik vd. (2002), “Neoliberal Urbanization in Europe: Large-Scale Urban Development Projects and the New Urban Policy”, **Antipode**, 542-577.
- Swyngedouw, Erik (2015), “Urbanization and Environmental Futures: Politicizing Urban Political Ecologies”, Tom Perreault, Gavin Bridge & James McCarthy (Ed.), **Handbook of Political Ecology**, içinde (609-619), Routledge, London and New York.
- Şahin, Çiğdem (2016), “Neoliberal Kent Politikaları Gereği Kentsel Yenileme Adı Altında Yok Edilen Tarih ve Bu Bağlamda Fener-Balat-Ayvansaray Sürecinin Değerlendirilmesi”, Zeynep Ahunbay, İclal Dinçer & Çiğdem Şahin (Ed.), **Neoliberal Kent Politikaları ve Fener-Balat-Ayvansaray (Bir Koruma Mücadelesinin Öyküsü)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Şahin, Savaş Z. (2013), “Kentsel Mücadelede Kentteki Hakların Kentli Haklarına ve Kent Hakkına Dönüşümü”, (Ed.) Hakan Reyhan ve Özkan Leblebici **Kentli Hakları Bağlamında Kenti Yeniden Düşünmek**, içinde (41-60), Alter Yayıncılık, Ankara.

- _____ (2015), “Uluslararası Örnekler Işığında Bir Kavram ve Kamu Politikası Olarak Kentsel Dönüşüm”, Betül Duman ve İsmail Çoşkun (Ed.), **Neden, Nasıl ve Kim için Kentsel Dönüşüm**, içinde (53-81), Litera Yayıncılık, İstanbul.
- Şen, Bülent (2011), “İstanbul Tarihi Kent Merkezinde Kentsel Dönüşüm: Mekânsal Müdahaleye İçerden Bakış ya da Mekânsal Toplumsalla Birlikte Düşünmek”, **Toplum ve Demokrasi**, 11, 33-52.
- Şen, Nihat (21 Şubat 2023), “Kentsel Dönüşümde Kira Desteği Komik Kalıyor, 5-6 Bin Lira Düzeyine Çıkartılmalı”, **Independent Türkçe**.
- Şentürk, Murat (2019), “Kentsel Dönüşümün Sosyolojisi”, Köksal Alver (Ed.), **Kent Sosyolojisi**, içinde (377-392), Çizgi Kitabevi, Konya.
- Tallon, Andrew (2010), **Urban Regeneration in the UK**, Routledge, London and New York.
- Taşan-Kok, Tuna (2010), “Entrepreneurial Governance: Challenges of Large-Scale Property-Led Urban Regeneration Projects”, **Journal of Economic and Human Geography**, 126-149.
- Tekeli, İlhan (1985), “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Kentsel Dönüşüm”, **Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 3 içinde (878-890), İletişim Yayınları, İstanbul.
- _____ (1994), “Kentsel Haklar”, Der. Mete Tunçay, **Karşılaştırmalı Bir Çerçeve Türkiye**, içinde (25-32), WALD Akademisi İnsan Hakları Serisi, İstanbul.
- _____ (2009), **Modernizm, Modernite ve Türkiye’nin Kent Planlama Tarihi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- The Aalborg Charter (1994), https://sustainablecities.eu/fileadmin/repository/Aalborg_Charter/Aalborg_Charter_English.pdf, (27.04.2022).
- The European Charter of Pedestrians’ Rights (1988), https://www.diba.cat/c/document_library/get_file?uuid=246cdcd3-0c1b-4056-9573-115f2eb986b3&groupId=7294824, (25.04.2022).
- The European Declaration of Urban Rights (1992), https://rm.coe.int/168071923d#P12_317, (10.04.2022).
- The Future We Want (2012), https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/66/288&Lang=E, (01.05.2022).
- The New Leipzig Şartı (2020), https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/brochure/new_leipzig_charter/new_leipzig_charter_en.pdf, (18.04.2022).
- The Right to City: Bridging the Urban Divide (2010), http://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/135_1.pdf, (15.04.2022).

- The Vancouver Declaration on Human Settlements (1976), <https://webdosya.csb.gov.tr/db/habitat/editordosya/file/dokumanlar/HABITAT%20I%20The%20Vancouver%20Declaration%201976.pdf> (24.04.2022).
- Thiele, Bret (2002), "The Human Right to Adequate Housing: A Tool for Promoting and Protecting Individual and Community Health", **American Journal of Public Health**, 92(5), 712-715.
- Thomson, Hilary vd. (2006), "Do Urban Regeneration Programmes Improve Public Health and Reduce Health Inequalities? A Synthesis of the Evidence From UK Policy and Practice (1980-2004)", **Journal of Epidemiology and Community Health**, 60, 108-115.
- Toledo Declaration (2010). http://urban-intergroup.eu/wp-content/files_mf/es2010itoledodeclaration.pdf, (31.04.2022).
- Türk Dil Kurumu (2011), **Güncel Türkçe Sözlük**, <https://sozluk.gov.tr/> (11.09.2022).
- Tung, Ko-Yung (2003), "The Right to Housing", **The World Bank Legal Review/Volume 1: Law and Justice for Development**, içinde (541-570), Brill, Netherlands.
- Turhan, Aydın (2013), "İnsan Hakkı Kuşakları Arasındaki Tamamlayıcılık İlişkisi", **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 4(2), 357-378.
- Turok, Ivan (2010), "Dönüşümün Mücadelesi: Yoksul Mahalleleri Kent-Bölgesindeki Büyümenin Parçası Haline Getirebilmek", Dilek Özdemir (Çev.), **Kentsel Dönüşümde Politika, Mevzuat ve Uygulama: Avrupa Deneyimi, İstanbul Uygulamaları**, içinde (35-50), Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Turut, Hatice ve Özgür, Ertuğrul M. (2018), "Klasik Kent Kuramlarından Eleştirel Kent Kuramlarına Geçiş Bağlamında Kentleri Yeniden Okumak", **Ege Coğrafya Dergisi**, 27(1), 1-19.
- Türkün, Asuman (2004), "Kentsel Turizm: Yeni bir Kentsel Önceliğe Doğru", **Dünya ve Türkiye Yılığ**, içinde (427-437), Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (2011), "Urban Regeneration and Hegemonic Power Relationships", **International Planning Studies**, 16(1), 61-72.
- _____ (2014), "Kentsel Ayrışmanın Son Aşaması Olarak Kentsel Dönüşüm", Asuman Türkün (Der.), **Mülk, Mahal, İnsan-İstanbul'da Kentsel Dönüşüm**, içinde (3-15), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- _____ (2015), Kentsel Dönüşümü Yeniden Düşünmek: Mevcut Uygulamalar ve Hâkim Söylem Üzerinden Bir Değerlendirme, Betül Duman ve İsmail Çoşkun (Ed.), **Neden, Nasıl ve Kim için Kentsel Dönüşüm**, içinde (285-332), Litera Yayıncılık, İstanbul.
- Uçkaç, Aynur (2010), "Türkiye'de Neoliberal Ekonomi Politikaları ve Sosyo-Ekonomik Yansımaları", **Maliye Dergisi**, 158, 422-430.

- Uğurlu, Örgen (2013), “Neoliberal Politikalar Ekseninde Türkiye’de Kentsel Mekânın Üretimi”, **TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi**, 1-12.
- Ulldemolins, Joaquim R. (2014), “Culture and Authenticity in Urban Regeneration Processes: Place Branding in Central Barcelona”, **Urban Studies**, 51(14), 3026-3045.
- UN Press Release (1996), “International Meeting on Urban Poverty Opens in Recife, Brazil”, <https://www.un.org/press/en/1996/19960319.hab115.html>, (05.04.2022).
- UNEP (2003), **Synthesis Report On Urban Regeneration**, Workshop on Urban Regeneration in the Mediterranean Region, Split.
- UNESCO (2023), **The Right to Education**, <https://www.unesco.org/en/right-education/need-know> (13.06.2023).
- Universal Declaration of Human Rights (1948), https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf, (18.04.2022).
- Ünal-Reşitoğlu, Halime (2022), “Çetrefilli Bir İlişki: Kentsel Dönüşüm ve Suç”, **İdealkent Dergisi**, 38(13), 2703-2732.
- Ünsal, Binnur Ö. (2014), “Neoliberal Kentsel Dönüşüm: Kentsel Alanlarda Sınıfsal Tahliye, Yoksullaşma ve Mülksüzleşme”, (Der.) Asuman Türkün, **Mülk, Mahal, İnsan-İstanbul’da Kentsel Dönüşüm**, içinde (17-42), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Van Boxmeer, Brechtje ve Van Beekhoven, Ellen (2005), “Public-private Partnerships in Urban Regeneration: A Comparison of Dutch and Spanish PPPs”, **European Journal of Housing Policy**, 5(1), 1-16.
- Van Den Berg, Marguerite (2013), “City Children and Genderfied Neighbourhoods: The New Generationas Urban Regeneration Strategy”, **International Journal of Urban and Regional Research**, 37(2), 523-536.
- Verba, Sindey (1967), “Democratic Participation”, **The Annals of the American Academy of Politics and Social Science**, 373, 53-78.
- Wang, Jinghui (2012), “Problems and Solutions in the Protection of Historical Urban Areas”, **Frontiers of Architectural Research**, 1(1), 40-43.
- Wendt, Matthias (2009), “The Importance of Death and Life of Great American Cities (1961) by Jane Jacobs to the Profession of Urban Planning”, **New Visions for Public Affairs (NVPA)**, University of Delaware, 1-23.
- Williams, John (2004), “Social Worker, Liberty and Law”, **British Journal of Social Work**, 34, 37-52.
- Woodroffe, Jason (2020), “A Fourth Generation Of Human Rights?”, The Organization for World Peace, <https://theowp.org/a-fourth-generation-of-human-rights/>. (E: 24.08.2022).

- Woods, Kerri (2016), “Environmental Human Rights”, Teena Gabrielson vd. (Ed.), **The Oxford Handbook of Environmental Political Theory**, içinde (333-345), Oxford University Press, New York.
- World Bank (t.y.), **Urban Redevelopment**, <https://urban-regeneration.worldbank.org/node/32>, (06.10.2022).
- _____ (t.y.), **Tools for Community Participation**, <https://urban-regeneration.worldbank.org/node/88b%20> (05.07.2023).
- World Charter for the Right to the City (2005), <https://www.uclgcisdp.org/sites/default/files/World%20Charter%20for%20the%20Right%20to%20the%20City.pdf>, (11.04.2022).
- Wyly, Elvin K. ve Hammel, Daniel J. (2003), “Mapping Neoliberal American Urbanism”, 1-23. <https://ibis.geog.ubc.ca/~ewyly/research/neo.pdf> (29.04.2023).
- Yazgan, Ayfer ve Sel, Berna D. (2014), “Bütünleşik Kıyı Alanları Yönetimi-Kültürel Miras İlişkisi: İstanbul Kıyı Alanları”, **8. Kıyı Alanları Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, İstanbul, 125-139.
- Yaman, Murat (2015), **Türkiye’de Kentsel Dönüş(tür)me Uygulamaları-Sosyo/Politik Bir Yaklaşım**, Otorite Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- Yang, Jinkun vd. (2022), “Community Participation Strategy for Sustainable Urban Regeneration in Xiamen, China”, **Land**, 11, 1-14.
- Yazıcıoğlu, Yahşi ve Erdoğan, Samiye (2004), **SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Yeni Atina Şartı (2004), (Çev.) Melike Z. Dağıstanlı Özdemir, https://www.spo.org.tr/resimler/ekler/3f5446139179452_ek.pdf, (28.04.2022).
- Yerasimos, Stefanos (1999), “Tanzimat’ın Kent Reformları Üzerine”, Paul Dumont ve François Georgeon (Ed.), **Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri**, içinde (1-30), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Yılmaz, Bülent (1989), “Boş Zaman ve Halk Kütüphanesi: Kavramsal Bir Yaklaşım”, **Türk Kütüphaneciliği**, 3(4), 200-206.
- Zeren, Halim E. (2011), “Stratejik Kent Yönetimi ve Kent Markası Oluşturma Süreci”, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF Dergisi**, 1(2), 175-200.
- Zeybekoğlu Sadri, Senem (2008), **Kentsel Dönüşüm ve Kent Hakkı: Fener-Balat Rehabilitasyon Programı ve Santral İstanbul Projesi Örnekleri**, Yayınlanmayan Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi-Fen Bilimleri Enstitüsü.
- _____ (2013), “Kentsel Dönüşüm ve Kentte İnsan Hakları”, **Kentsel Dönüşüm ve İnsan Hakları**, içinde (1-16), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/samsunda-sel-9-can-aldi,Qz9WsxxiRUuFyoEQ6BtJHg/eoOyue7qi0WgJhqrC7s_A (30.06.2024).

<https://www.imo.org.tr/TR,40751/samsunda-yasanan-sel-felaketiyle-ilgili-insaat-muhendisleri-odasinin-gorusu.html> (30.06.2024).

<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/kapici-dairelerini-iptal-edecegiz/357028> (01.07.2024).

<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/irmak-kenarina-fransiz-balkonu-20918485> (02.07.2024).

EKLER

Ek 1: Anket Formu

ANKET FORMU

Değerli Katılımcı, bu anket formu “TÜBİTAK 1002-A Hızlı Destek Modülü” kapsamında yürütülen “123K739” numaralı proje için hazırlanmıştır. Bu doğrultuda projenin çıktısı olarak Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı’nda “Doktora Tezi” üretilmektedir. Araştırma, kentli hakları açısından kentsel dönüşüm sürecini incelemeyi amaçlamaktadır. Vereceğiniz cevaplar sadece bilimsel amaçlarla kullanılacak olup, sizlerden doğrudan bir kişisel bilgi talep edilmemektedir. Araştırma sonuçlarına Ulusal Tez Merkezinden ulaşılabilecektir. Sonuçların geçerlilik seviyesi yanıtlarınıza bağlı olacaktır. Göstermiş olduğunuz sabır ve samimiyet için teşekkür ederiz.

***Önemli:** Anketler, 18 yaş ve üstü kişilerle gerçekleştirilecektir. Anket formlarının en az yarısı dönüşüm öncesi alanda oturanlarla gerçekleştirilecektir. Her haneden en fazla bir kişiye anket yapılabilir.

***Ankete gönüllü olarak katılım sağlıyorum.** (Evet) (Hayır)

Değerli katılımcı eğer anket çalışmasına gönüllü olarak katılım sağlamıyorsanız anketi sonlandırınız.

Doç. Dr. Suna ERSAVAŞ KAVANOZ (Tez Danışmanı)

Murat KÜÇÜKŞEN (Doktora Öğrencisi)

Adınız ve Soyadınızın İlk Harflerini Lütfen Yazınız (Çalışmanın Güvenliği/Geçerliği Açısından Gerekli Bölüm)

...../.....

Blok ve Daire Numarası:/.....

A. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi Hakkında Genel Tutumlar

1. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi öncesinde Yeşilova veya Gazi Mahallesinde oturuyordum.			
Evet	()	Hayır	()
Cevabınız <u>Hayır</u> ise hangi ilçede ve mahallede oturuyordunuz:			
2. Yeşilova ve Gazi Mahallelerinde kentsel dönüşüm gerekiydi?			
Evet	()	Hayır	()
Kararsızım		()	Cevap Yok
()			
3. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi sonrası yeni oluşan konut ve çevresinden memnunuz.			
Evet	()	Hayır	()
Kararsızım		()	
4. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi öncesi yaşadığım yerden daha fazla memnundum.			
Evet	()	Hayır	()
Kısmen		()	
5. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi ile yaşam kalitemin yükseldiğini düşünüyorum.			
Evet	()	Hayır	()
Kararsızım		()	
6. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesinde haklarımın ihlal edildiğini			
(Boşluğu İki Seçenekten Biriyle Tamamlayınız.)		Düşünüyorum	()
		Düşünmüyorum	()
7. Konutumuzun kirasını rahatlıkla ödeyebiliyorum/ödeyebiliyoruz.			
Evet	()	Hayır	()
Cevap Yok		()	Ev sahibi iseniz bu kutucuğu işaretleyiniz.
8. Konutumuzun kredisini rahatlıkla ödeyebildik/ödeyebiliyoruz.			
Evet	()	Hayır	()
Cevap Yok		()	Kiracı veya Aile Evinde iseniz bu kutucuğu işaretleyiniz.

Ek 1: (Devamı)

9. Yıkım sonrası yeni konutlar tamamlanana kadar kira yardımı alabildim.		(Evet)	(Hayır)		
(***<u>Dönüşüm öncesi aynı alanda oturanlara sorulacak!</u>***)					
10. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesini düşündüğünüzde aşağıdaki hangi hissiyatları/duyguları yaşadığınızı işaretleyiniz. (<u>En fazla üç seçeneği işaretleyiniz!</u>)					
Güven	()	Mutluluk/Huzur	()	Yabancılaşma/Yalnızlık	()
Mağduriyet	()	Rahatlık/Konfor	()	Aidiyetsizlik	()
Mutsuzluk/Huzursuzluk	()	Güzel/Hoş	()	Güvensizlik	()
Hüzün	()				

B. Kentli Hakları Açısından Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesinin Değerlendirilmesi

*Aşağıdaki ifadelere (Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi sürecini göz önünde bulundurarak) katılım derecenizi yan tarafta bulunan kutucuklara işaretleyiniz.	Kesinlikle Katılmıyorum (1)	Katılmıyorum (2)	Kararsızım (3)	Katılıyorum (4)	Kesinlikle Katılıyorum (5)
1. Ulaşım ve Dolaşım Hakkı					
1.1. Toplu taşıma imkânları yeterlidir.					
1.2. Kent merkezine ve kamu kurumlarına ulaşımında sorun yaşanmamaktadır.					
1.3. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, hareket kabiliyetini ve dolaşım özgürlüğünü kısıtlamayan, uyumlu bir düzen sağlamıştır.					
1.4. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi ile sokaklar, yayaaların ve bisikletlilerin kullanımına uygun hale getirilmiştir.					
2. Çevre ve Doğa Hakkı					
2.1. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi ile hava, gürültü, su ve toprak kirliliği olmayan bir dönüşüm yaşanmıştır.					
2.2. Yeşil alanlar ve ağaçlandırma faaliyetlerinde <u>eksik</u> <u>kalınmıştır.</u>					
2.3. Çevre temizliği düzenli olarak yapılmaktadır.					
3. Fiziki Yapının Geliştirilmesi ve İyileştirilmesi Hakkı					
3.1. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, mahallenin fiziki sorunlarını ortadan kaldırmıştır.					
3.2. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi alanındaki fiziki yapının geliştirilmesi ve iyileştirilmesi gerekmektedir.					
3.3. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, kaliteli bir mimari ve fiziksel çevre <u>yaratmamıştır.</u>					
3.4. Proje kapsamında mahallede deprem ve sel başta olmak üzere doğal afetlere karşı fiziki önlemler alınmıştır.					
3.5. Araç park alanları yeterlidir.					
4. Konut Hakkı					
4.1. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, sağlıklı ve kötü şartlardaki barınma sorununa çözüm getirmiştir.					

4.2. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi ile uygun fiyatlı ve yaşanabilir bir konuta sahip olunmuştur.					
--	--	--	--	--	--

Ek 1: (Devamı)

4.3. Konutların genişlik, oda sayısı, malzeme kalitesi ve ışık gibi özellikleri ihtiyacı <u>karşılamamaktadır.</u>					
4.4. Konutlarda tesisat, ısıtma ve yalıtım problemleri bulunmaktadır.					
4.5. Dönüşüm sürecinde yıkım sonrası yeni konutlar tamamlanana kadar barınma ve maddi sorunlarla karşı karşıya kalınmıştır. (***Dönüşüm öncesi aynı alanda oturanlara sorulacak!)					
4.6. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi ile farklı gelir gruplarının alım gücüne uygun konut çeşitliliği imkânı sağlanmıştır.					
5. Kent Güvenliğinin Sağlanması ve Suçların Önlenmesi Hakkı					
5.1. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, mahallede yaşayanlara güvenli bir yaşam sunmuştur.					
5.2. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, mahallede suçların azaltılması ve önlenmesine katkı <u>sağlamamıştır.</u>					
5.3. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, mahallede istenilen saatte dışarıya çıkabilme fırsatı yaratmıştır.					
5.4. Çocuklar güvenli ve huzurlu bir şekilde sokakta vakit geçirebilmekte ve oyunlar oynayabilmektedir.					
5.5. Sokakların aydınlatılması yeterlidir.					
6. Engellilere Yönelik Sosyo-Ekonomik Haklar					
6.1. Proje kapsamında engellilere yönelik mesleki eğitim, istihdam (iş) ve kurs olanakları yaratılabilmektedir.					
6.2. Engellilerin yaşamını kolaylaştırmaya yönelik tuvalet, rampa, sarı şerit gibi fiziki düzenlemeler <u>yetersizdir.</u>					
7. Kentsel Alanlarda Spor ve Boş Zamanları Değerlendirme Hakkı					
7.1. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, mahalle sakinlerinin spor aktivitelerini gerçekleştirmeleri için yeni alanlar yaratmıştır.					
7.2. Spor aktivitesi için kurulan donatılar yeterlidir.					
7.3. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi ile boş zamanların değerlendirilmesine yarayan park, kiraathane, yeşil alan, kütüphane, piknik alanı ve yürüyüş alanları <u>yetersizdir.</u>					
8. Yerleşimlerde Kültür ve Kültürlerarası Kaynaşma Hakkı					
8.1. Yeni kentsel dönüşüm konutlarında komşuluk ilişkileri sürdürülebilmektedir.					
8.2. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, insanları yalnızlaştırmıştır.					
8.3. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, eski mahalle ve komşuluk kültürünü <u>ortadan kaldırmıştır.</u> (***Dönüşüm öncesi aynı alanda oturanlara sorulacak!)					
8.4. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, aidiyet ve bağlılık hissini <u>azaltmaktadır.</u>					
8.5. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi sonucunda mahalle sakinleri yeni bir kimlik ve kültür edinme gereksinimi hissetmiştir.					

Ek 1: (Devamı)

9. Sağlık Hakkı					
9.1. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi ile beden ve ruh sağlığının korunmasına yardımcı çevre koşulları oluşturulmuştur.					
9.2. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi sonucunda sağlıkla ilgili herhangi bir tesis <u>kurulmamıştır.</u>					
10. Katılım Hakkı					
10.1. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesinin başlangıcından sonuçlanmasına kadar her aşamada halkın süreçlere katılımı (danışma, görüş alma vs.) sağlanmıştır. (***Dönüşüm öncesi aynı alanda oturanlara sorulacak!)					
10.2. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesinin hazırlık ve uygulama aşamalarında halka sadece bilgilendirme yapılmış, halkın katılımı önemslenmemiştir. (***Dönüşüm öncesi aynı alanda oturanlara sorulacak!)					
10.3. Proje öncesi halkın süreçlere katılımına olanak sağlayan toplantı ve konferanslar gerçekleştirilmiştir. (***Dönüşüm öncesi aynı alanda oturanlara sorulacak!)					
11. Kent Yönetimi ve Planlaması Hakkı					
11.1. TOKİ ve ilçe belediye yöneticileri, proje kapsamında tüm süreçlerde vatandaşlarına ilgili ve sorumlu davranmıştır.					
11.2. Valilik ve kaymakamlık gibi merkezi yönetim temsilcileri ile muhtarlık kurumu proje sürecinde aktif şekilde sürece dâhil olmuşlardır. (***Dönüşüm öncesi aynı alanda oturanlara sorulacak!)					
11.3. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi tüm yönleriyle iyi planlanmıştır.					
11.4. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, mahallede yaşayan insanların gündelik alışkanlıkları ve kültürlerini göz önüne alan bir planlama sürecinin ürünüdür.					
12. Kentlerde Ekonomik Kalkınmanın Sağlanması Hakkı/Uyumlu Gelişme Hakkı					
12.1. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, mahallede ekonomik kalkınmanın canlanmasına katkı sağlamıştır.					
12.2. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, kent sakinlerine ve mahallelilere yeni iş imkânları sunmuştur.					
12.3. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, mahallenin kentle bütünleşmesine ve kentle uyumlu bir şekilde gelişmesine yol açmıştır.					
13. Eğitim Hakkı					
13.1. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi kapsamında okul, kreş, kurs gibi eğitim ortamları yaratılmıştır.					
13.2. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, çocukların daha iyi koşullarda eğitim almasını olumlu yönde etkilemiştir.					
14. Eşitlik ve Ayrımcılığa Uğramama Hakkı					
14.1. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi kapsamında insan onuruna dayalı bir yaşam sağlanmıştır.					

Ek 1: (Devamı)

14.2. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, az gelirli ve yoksulluk içerisinde olan mahalle sakinlerini kentin farklı yerlerine göç etmek <u>zorunda bırakmıştır.</u>					
14.3. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, dar gelirliileri gözeterek gerçekleştirilmiştir.					
14.4. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi sonucunda mahallede daha fazla yeni ev sahipleri ve kiracılar oturmaya başlamıştır.					
14.5. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, daha yüksek gelirli insanların mahalleye yerleşmesine neden olmuştur.					
14.6. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, girişleri yasaklı, kapalı sitelerin oluşmasına sebebiyet vermiştir.					
15. Altyapı ve Kamusal Hizmetlerden Yararlanma Hakkı					
15.1. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, alt yapı hizmetlerinin daha kaliteli ve etkili sunulmasını sağlamıştır.					
15.2. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi, mahalle sakinlerinin kamusal hizmetlerden yararlanma imkânını artırmıştır.					
16. Bilgi Edinme Hakkı					
16.1. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi öncesinde kentsel dönüşümle ilgili her türlü bilgiye kolayca ulaşılabilmiştir. (***Dönüşüm öncesi aynı alanda oturanlara sorulacak!)					
16.2. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi sürecinde bilgi edinme hakkından yararlanılması <u>engellenmiştir.</u>					

Ek 1: (Devamı)**C. Demografik Bilgiler**

Cinsiyet	Kadın ()				Erkek ()					
Yaş	18-25 ()		26-35 ()		36-45 ()		46-60		61 ve Üzeri ()	
Eğitim Düzeyi	Okuryazar Değil ()		İlk/Ortaöğretim ()		Lise ()				Üniversite ()	
Medeni Hal	Evli ()				Bekâr ()					
Meslek	Memur/Kamu Görevlisi ()	İşçi ()	Esnaf/İşletme Sahibi ()	Çiftçi ()	Emekli ()	Ev Hanımı ()	Öğrenci ()	Diğer () Lütfen Belirtiniz Çalışmıyor-İşsiz ()		
Gelir Durumu	Gelirim Yok ()	Asgari Ücretten Daha Az ()		Asgari Ücret ()				Asgari Ücretten Daha Fazla ()		
Mülkiyet Durumu	Ev Sahibi ()				Kiracı ()					
Yaşadığınız Yerdeki Kalış Süreniz	1 Yıldan Az ()		1-5 ()		6-10 ()		11-15 ()		16-20 () 20 Yıldan Fazla ()	
Dönüşüm Öncesi Yaşanılan Konut Şekli	Tapulu Müstakil Ev ()		Gecekondu ()		Apartman ()				Site ()	

Anket sonlandırılmıştır. Ankete katılımınızdan ötürü teşekkürlerimizi sunarız.

Ek 2: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU

Doç. Dr. Suna ERSAVAŞ KAVANOZ

Murat KÜÇÜKŞEN

Değerli Katılımcı, bu görüşme formu “1002-A Hızlı Destek Modülü” kapsamında yürütülen “123K739” numaralı TÜBİTAK Projesi ve Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı’nda yürütülmekte olan “Doktora Tezi” kapsamında hazırlanmıştır. Araştırma, kentli hakları açısından kentsel dönüşüm uygulamaları/projelerini incelemeyi amaçlamaktadır. Vereceğiniz cevaplar sadece bilimsel amaçlarla kullanılacak olup, sizlerden doğrudan bir kişisel bilgi talep edilmemektedir. Araştırma sonuçlarına Ulusal Tez Merkezinden ulaşılabilecektir. Sonuçların geçerlilik seviyesi yanıtlarınıza bağlı olacaktır. Göstermiş olduğunuz sabır ve samimiyet için teşekkür ederiz.

Görüşmeye gönüllü olarak katılım sağlıyorum.

(Evet)

(Hayır)

Görüşme sürecinde ses kayıtlarımın alınmasına rıza gösteriyorum.

(Evet)

(Hayır)

* Çalışma kapsamında görüşmelere gönüllü katılım sağlayan kişilere kentli hakları hakkında ön bir bilgilendirme yapılmıştır.

Adınız ve Soyadınızın İlk Harflerini Lütfen Yazınız (Çalışmanın Güvenliği/Geçerliği Açısından Gerekli Bölüm)

.../...

GÖRÜŞME SORULARI

1. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi öncesinde mahallenin genel fiziki, sosyo-kültürel ve ekonomik durumunu ve kendi yaşantınızı ayrıntıları ile açıklayabilir misiniz? (Altyapı, iş, ev fiyatı ve kira ücretleri, sosyal olanaklar vs.)
2. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi mahalledeki hangi kentli hakları sorunlarına çözüm getirmiştir ve katkı sağlamıştır?
3. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi öncesi ve sonrasındaki hayatınızı kıyasladığınızda ne gibi olumlu/pozitif değişimler (sosyo-kültürel, ekonomik, çevresel-mekânsal) yaşanmıştır?
4. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi öncesi ve sonrasındaki hayatınızı kıyasladığınızda ne gibi olumsuz/negatif değişimler (sosyo-kültürel, ekonomik, çevresel-mekânsal) yaşanmıştır?
5. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi başlamadan önce beklentileriniz ne yöndeydi? Dönüşüm sonrasında yeni oluşan dönüşüm alanı beklentilerinizi ne ölçüde karşılamıştır? Beklentinizi karşılamayan faktörler nelerdir?
6. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi öncesi ve sonrasındaki süreçte bilgilen(dir)me ve katılım süreçlerine ilişkin bilgi verebilir misiniz? Dönüşüme ilişkin taleplerinizi ilgili kurumlara iletebildiniz mi? İlgili kurumların size karşı yaklaşımı hakkında ne düşünüyorsunuz?
7. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi sonucunda kurulan site yönetimi ve dışarıya kapalı yaşam hakkındaki görüşleriniz nelerdir? Site yaşamında karşılaştığınız zorluklar (aidat, site içi ek giderler, asansör bakımı) var mı?
8. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesinden karlı ve zararlı çıkanlar sizce kim ya da kimlerdir? Rant odaklı bir dönüşüm yaklaşımının olduğunu düşünüyor musunuz?
9. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi alanında ve konutlarında nelerin geliştirilmesini ve iyileştirilmesini istersiniz?
10. Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi hakkında belirtmek istediğiniz başka noktalar varsa açıklayınız?.....

Mülakat görüşmesine katılım sağladığınız için teşekkür ederiz

EK3: Gözlem Formu

GÖZLEM FORMU

Bu çalışmanın amacı, kentli hakları bağlamında kentsel dönüşüm uygulamalarını incelemektir. Bu bağlamda dönüşüm alanında katılımsız gözlem yapılması planlanmaktadır. Bu kapsamda çalışmada çevresel, sosyal, ekonomik ve fiziksel unsurlar gözlemlenecektir. Gözlem formu maddeleri dışında gerekirse not tutulacaktır.

Gözlem Tarihi:

Gözlem Yeri:

Gözlem Süresi:

Gözlem Konusu:

Gözlemci Adı Soyadı:

Gözlem Maddeleri	Evet	Hayır	Kısmen	Açıklama
1. Aydınlatmalar yeterlidir.				
2. Yeşil alanlar ve ağaçlandırma faaliyetleri yeterlidir.				
3. Ekonomik kalkınmayı destekleyici faaliyetler yapılmıştır.				
4. Yollar ve kaldırımlar yeterli düzeydedir.				
5. Engellilerin yaşamını kolaylaştırıcı çalışmalar yapılmıştır.				
6. İnsanların biraraya gelebildiği sosyal alanlar yetersizdir.				
7. Spor yapılmasını destekleyici koşullar yoktur.				
8. Çocuklara yönelik oyun alanları yetersizdir.				
9. Ulaşım koşulları yeterlidir.				
10. Otopark alanları oluşturulmuştur.				
11. Konutların genel durumu yaşanılabilir ölçütlerdedir.				
12. Sokaklar temiz ve bakımlıdır.				
13. İnsanların ihtiyaçlarını sağlayabileceği (yemek, alışveriş vs.) alanlar yeterlidir.				
14. Doğal afet risklerine karşı önlemler alınmıştır.				
15. Kentsel Dönüşüm Alanında kamusal hizmetler (eğitim, sağlık, güvenlik) sağlanmaktadır.				

Alınan Notlar:

ÖZGEÇMİŞ

Murat KÜÇÜKŞEN, 2006 yılında Halitpaşa İlköğretim Okulu'nu; 2010 yılında Yusufeli Çok Programlı Lisesi'ni; 2014 yılında Dumlupınar Üniversitesi- İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü'nü; 2016 yılında Dumlupınar Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda yüksek lisans programını bitirdi. 2019 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda doktora programına başladı. Halen Bayburt Üniversitesi bünyesinde “öğretim görevlisi” olarak çalışmaktadır.

KÜÇÜKŞEN, evli ve bir kız babası olup, İngilizce bilmektedir